ÎNCHINARE

ÎNALT PREA SFINȚITULUI PATRIARH

MIRON

CU PRILEJUL ÎMPLINIRII VÂRSTEI DE 70 ANI

BUCUREȘTI
1938
TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ÎNTRU MULȚI ANI, STĂPÂNE.

PRE ÎNALT PREASFINȚITUL ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT A TOATĂ ȚARA ROMÂNEASCĂ, DOMNUL DOMN MIRON PATRIARHUL ROMÂNIEI, AL NOSTRU STAPÂN ȘI DOMN, DOAMNE PAZEȘTE-L PRE DÂNSUL ÎNTRU MULȚI ȘI PREA FERICIȚI ANI.

CU ACEASTĂ CÂNTARE, VECHE CÂT BISERICA ROMÂNĂ ȘI TOTUȘI NOUĂ, CĂCI LA FIECARE NOU VLĂDICĂ ESTE CÂNTATĂ. POTRIVITĂ FIIND NUMAI DUPĂ NUME ȘI STEPENĂ —, SE URCĂ MULȚIMILE PE DEALUL PATRIARHIEI ROMÂNE CA SĂ FELICITE PE PĂRINTELE NOSTRU PATRIARH MIRON, LA ÎMPLINIREA CELOR 70 DE ANI DE VÂRSTĂ, PENTRU TOT CE-A ÎNFĂPTUIT ÎNALT PREASFINȚIA SA ÎN BISERICA NEAMULUI NOSTRU.

IAR PĂRINTELE NOSTRU AL TUTURORA, PATRIARHUL MIRON AȘTEAPTĂ PE CULMEA DEALULUI, LÂNGĂ BISERICA CEA FRUMOS ÎNOITĂ PRIN OSTENELILE SALE, SOSIREA MULȚIMILOR. EL ESTE ÎNCĂ DREPT LA STAT ȘI MLĂDIOS LA MERS. PLETELE ȘI BARBA-I SÂNT ALBE CA ZĂPADA DE PE CULMI; DAR VIOICIUNEA OCHILOR ALBAȘTRI CA VIOREAUA ȘI FAȚA-I CURATĂ ȘI SENINĂ CA DIMINEAȚA, DESVĂLUE VIGOARE TINEREASCĂ, DOVEDITĂ PRIN MINTEA SCLIPITOARE ȘI PRIN CUVÂNTUL CUCERITOR.

PENTRU TOT CE-A ÎNFĂPTUIT, VREDNIC ESTE DE FELICITARE. CĂCI ÎN PĂRINTELE NOSTRU AL TUTUROR S'AU SĂLĂȘLUIT TOATE VIRTUȚILE NEAMULUI ROMÂNESC: ISTEȚIME DE MINTE, UNITĂ CU CHIBZUIALĂ PENTRU CA GÂNDUL SĂ SE POATĂ ÎNTRUPA ÎN FAPTĂ; GRIJA DE CELE SUFLETEȘTI, ÎNSOȚITĂ DE GRIJA CELOR PĂMÂNTEȘTI, CĂCI, DUPĂ CUVÂNTUL UNUI SMERIT VLĂDICA, FĂRĂ MUNCĂ MARTEI I-AR FI FOST CU

NEPUTINȚĂ MARIEI SĂ ASCULTE ÎNVĂȚĂTURA MÂNTUITORULUI; RĂBDARE, ÎNTRU CARE SE DOBÂNDESC SUFLETELE; ȘI MAI PRE SUS DE TOATE DRAGOSTE, CARE TOATE LE RABDĂ, ȘI NICI ODATĂ NU CADE. ȘI AȘA FIIND, MULȚIMILE AJUNG ÎN CULMEA DEALULUI ȘI ÎN CÂNTĂRI MULȚUMESC PĂRINTELUI NOSTRU PATRIARH PENTRU TOATE ÎNFĂPTUIRILE SALE. BUCUROS PRIMEȘTE PATRIARHUL NOSTRU URĂRILE LOR ȘI CALD LE MULȚUMEȘTE.

DAR CUM NOI STĂM PE OASELE PĂRINȚILOR ȘI MOȘILOR NOȘTRI, IAR FAPTA NOASTRĂ NU-I DECÂT O VERIGĂ ÎN LANȚUL NESFÂRȘIT AL FAPTELOR PĂRINȚILOR NOȘTRI, — IATĂ, CU OCHII MINȚII VEDE PĂRINTELE PATRIARH ALTĂ MULȚIME RIDICÂND DEALUL SPRE A-L FELICITA. ESTE CEATA TUTUROR VLĂDICILOR ROMÂNI, RĂPOSAȚI ÎN DOMNUL, CARE S'AU OSTENIT ÎN VREMI MAI RAR SENINE, MAI DES ÎNTUNECATE, ÎNTRU PĂSTORIREA TURMEI DREPTCREDINCIOASE A NEAMULUI NOSTRU. CU DUIOȘIE, CU LACRIMĂ DE RECUNOȘTINȚĂ, CU PRIVIRE ÎNȚELEGĂTOARE LE AȘTEAPTĂ SOSIREA PĂRINTELE PATRIARH, CA DIN URĂRILE ȘI SILINȚELE LOR SĂ PRINDĂ PUTERI NOI PENTRU MAI DEPARTEA PĂSTORIE A TURMEI SALE. IAR PRINTRE TOȚI ACEȘTI VLĂDICI AI TRECUTULUI NOSTRU BISERICESC, CUVIINCIOS ÎNAINTÂND, ÎN ȘIR CRONOLOGIC SPRE CEL SĂRBĂTORIT, SE DEOSEBESC CHIPURI VREDNICE DE AMINTIT.

IATĂ ÎN RÂNDUL DIN URMĂ, STĂ IACHINT MITROPOLITUL, MUTAT DE LA VICINA LA ARGEȘ, ÎN MITROPOLIA A TOATĂ UNGROVLAHIA, CÂND ERA CURGEREA ANILOR 1359. EL ARE SĂ SPUNĂ CĂ ESTE CEL MAI VECHIU DE ZILE MITROPOLIT AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI CĂ PRIN EL STĂPÂNIREA NOASTRĂ BISERICEASCĂ S'A ÎNTINS DE ATUNCI PÂNĂ LA GURILE DUNĂRII. CĂCI NE MAI AVÂND URMAȘI ÎN SCAUNUL DE LA VICINA, DE PE LÂNGĂ ISACCEA, EL A STĂPÂNIT BISERICEȘTE, POTRIVIT CANOANELOR, ȘI ACEASTĂ ÎNTÂIE MITROPOLIE A LUI. LÂNGĂ EL SE AFLĂ ANTIM CEL DIN FRUNTEA POMELNICELOR NOASTRE, PĂSTOR ÎNTÂI LA SEVERIN, APOI LA ARGEȘUL LUI MIRCEA, PE ALE CĂRUI LĂCAȘURI ȘI FAPTE LE BINECUVINTEAZĂ. EL ARE SĂ AMINTEASCĂ, ODATĂ CU FELICITAREA, UN FAPT CE VA MIȘCA INIMA CELUI SĂRBĂTORIT. CĂ ADICĂ EL, PE LÂNGĂ MITROPOLIT A TOATĂ ȚARA ROMÂNEASCĂ PÂNĂ LA MAREA CEA MARE, A MAI FOST ȘI EXARH A TOATĂ UNGARIA. CEIA CE INSEAMNĂ CĂ EL A PĂSTORIT ȘI PE ROMÂNII DIN REGATUL UNGARIEI, ÎNCEPÂND DIN VREMEA LUI MIRCEA BA-

SARAB (1386-1418), ȘI CĂ DE ATUNCI S'A PĂSTRAT ACEST DREPT AL MITROPOLITULUI DIN ȚARA ROMANEASCĂ DE A ÎNGRIJI CREȘTINEȘTE PE FRAȚII DE PESTE CARPAȚI. DE ATUNCI NOI ROMÂNII AM FOST PRIN BISERICĂ TOȚI ÎNTR'O PATRIE, MĂCAR CĂ HOTĂRE POLITICEȘTI NE DESPĂRȚEAU.

ÎN AL TREILEA RÂND SE ZĂREȘTE IOSIF MUȘATIN, MÂNDRUL MITROPOLIT AL MOLDOVEI. EL ÎNFĂȚIȘEAZĂ DĂRZENIA VECHILOR MOLDOVENI, CARI NU S'AU LĂSAT PÂNĂ N'AU BIRUIT CU CERERILE LOR PE PATRIARHUL ICUMENIC ȘI PE ÎMPĂRATUL BIZANTIN. ÎNCĂRCAT DE ZILE ȘI DE CINSTE, MAI SUS DE EL PĂȘEȘTE TEOCTIST AL MOLDOVEI, CEL CE SE ODIHNEȘTE ÎN PUTNA, LÂNGĂ «ATLETUL LUI HRISTOS» PE CARE L-A POMĂZUIT ȘI L-A SFĂTUIT.

ÎN ALT RÂND PĂȘESC VLĂDICII ARDEALULUI. ÎI CUNOȘTI DUPĂ FEȚELE LOR CUTATE DE GRIJI, CĂCI PĂSTORIREA LOR NU A FOST UȘOARĂ, AVÂND ÎN COASTĂ STĂPÂNI STREINI DE NEAMUL ȘI DE LEGEA LOR. DAR FAPTUL CĂ CEL SĂRBĂTORIT ESTE DIN NEAMUL LOR ÎNCERCAT ȘI CĂ PRIN DĂRZENIA LOR S'A PĂSTRAT NEAMUL CURAT, LE MAI DESCREȚEȘTE FRUNȚILE. DEOSEBEȘTI PRINTRE EI PE IOAN DE LA PRISLOP, CEL CINSTIT CU CUNUNA DE MITROPOLIT DE CĂTRE MIHAI VITEAZUL, ÎNTÂIUL ÎNTREGITOR DE NEAM, — PE SIMEON ȘTEFAN ÎN BRAȚE CU NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAD, — PE SAVA BRANCOVICI CEL ÎNCHIS ȘI CHINUIT PENTRU DREAPTA-CREDINȚĂ.

TOT MAI SUS SE ZĂREȘTE ȘTEFAN MUNTEANUL, GÂNDITOR CUM SĂ ÎMPACE PREDANIA CU CERINȚELE ZILEI; LÂNGĂ EL, VARLAAM AL MOLDOVEI, MULȚUMIT CĂ ÎN TOT NEAMUL ARE CĂUTARE CAZANIA LUI CU LIMBĂ FRUMOASĂ ȘI ÎNȚELES LIMPEDE. CUNOȘTI DINTRE MULȚI PE MULT ÎNVĂȚATUL DOSOFTEIU, CU BRAȚELE PLINE DE CĂRȚI ȘI CU OBRAZUL SUPT DE VEGHE PRELUNGITĂ CĂRTURĂREASCĂ. LÂNGĂ EL PĂȘEȘTE ANTIM IVIREANUL, CU MALDĂRE DE TIPĂRITURI ȘI CU UNELTE DE TOATE SOIURILE DE ISCUSINȚE: MATRIȚE DE LITERE, PENEL DE ZUGRAV, DALTĂ DE SĂPAT ICOANE, CERNELURI DE SCRIS CU MÂNA, CHIAR ȘI GHERGHEFURI DE ALES VEȘMINTE. ÎN ALT RÂND VINE GRIGORIE DASCĂLUL, ADÂNCIT ÎN TAINELE TEOLOGIEI ȘI ATÂT DE SMERIT CĂ N'A LĂSAT PE NIMENI SĂ-I PRINZĂ CHIPUL ÎN DESEN SĂU ÎN VĂPSELE. LÂNGĂ EL STRĂLUCEȘTE FAȚA DE BOIER A LUI VENIAMIN COSTACHE, IUBITOR DE CARTE ȘI DE ȘCOALE PENTRU LUMINAREA POPORULUI.

PE TOȚI ÎI ÎNTRECE FĂLNICUL ANDREI ȘAGUNA, CEA MAI

ISCUSITA MINTE VLADICEASCA ÎNTRE ROMÂNI. LÂNGA EL PAŞESC NIFON MITROPOLITUL UNIRII PRINCIPATELOR ŞI CALINIC MICLESCU MITROPOLITUL NEATÂRNĂRII BISERICII ROMÂNE. CEI POMENIŢI ŞI CEI PE CARE NU I-AM POMENIT PENTRU MULŢIMEA NUMELOR ŞI PENTRU SCURTAREA VREMII, TOŢI VLADICII NOŞTRI VIN SĂ FELICITE PE URMAŞUL LOR PENTRU FAPTELE SALE CELE BUNE ŞI SĂ-I UREZE ANI MULŢI SPRE TOT MAI MARE GLORIE A BISERICII ROMÂNE.

ÎN URMA LOR URCĂM ŞI NOI MAI MICII OSTENITORI DEALUL PATRIARHIEI CA SĂ STRIGĂM CU INIMA CURATĂ PĂRINTELUI NOSTRU PATRIARH MIRON:

ÎNTRU MULŢI ANI, STĂPÂNE.

COMITETUL

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PATRIARHUL MIRON

Mi se cer câteva rânduri pentru volumul omagial ce se pregăteşte pe seama Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron, din prilejul împlinirii a şaptezeci de ani de viaţă.

De bună seamă, în numeroasele şi valoroasele contribuţiuni ce se vor trimite de cei ce vor colabora la acest volum, — viaţa şi activitatea, atât de frumoasă şi de bogată, a Prea Fericitului Păstor al Credinţii noastre străbune vor fi înfăţişate în cea mai deplină lumină.

Teama deci de a nu repeta ceeace alţii vor relata, poate, mai complet şi mai elocvent, mă face să mărginesc contribuţia mea la o simplă constatare, pe care nimeni dintre contemporanii noştri, în deosebi de peste munţi, nu o vor putea contesta şi pe care, de altmintrelea, chiar dacă nu am face-o noi, cei de astăzi, o vor ace, cu necesitate, cei viitori, ca una ce li se va impune peste orice alte consideraţiuni. Şi anume:

Dintre toate personalităţile reprezentative ale României din nouile ţinuturi, cari au intrat în viaţa publică a României Mari, singurul care şi-a putut menţine, *în continuă ascensiune*, autoritatea şi prestigiul demnităţii pe care a avut-o şi acelora pe carî a fost chemat să le mai ocupe ulterior este Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron.

O scurtă şi fugară privire în trecutul de două decenii al patriei noastre, cu privire la personalităţile de cari aminteam, e deajuns să învedereze această constatare. Căci mai toţi cei ce se găseau, la început, pe primul plan al vieţii publice şi naţionale nu şi-au putut păstra, din nefericire, poziţia, găsindu-se astăzi pe un plan mai puţin important ca odinioară. Evident, nu e momentul, şi nici locul a cerceta şi discuta cauzele cari au provocat această scădere, întrucât am aluneca pe tărâmul criticei şi al polemicei, ceeace nu intenţionez câtuşi de puţin.

Excepţie, cum am zis, face Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron, pe care steaua norocoasă şi fericită, a naşterii sale, la 20 Iulie 1868, în casa modeştilor dar vrednicilor părinţi ţărani din Topliţa Română, l-a călăuzit, dealungul vieţii, azi septuagenară, pe treapta celor mai înalte ierarhii şi demnităţi sociale şi naţionale, pe cari le poate avea cineva în cadrul Naţiunii, Bisericii şi Statului român, în acelaşi timp.

Şi aceasta nu numai pentrucă natura l-a înzestrat cu calităţi excepţionale, pentrucă a avut parte de o creştere aleasă şi o instrucţiune solidă, pentrucă a străbătut, prin muncă şi talent, în primele rânduri ale societăţii româneşti de peste munţi, pentrucă a îndeplinit sarcini şi funcţiuni, culturale, bisericeşti şi naţionale, de întâiul ordin şi pentrucă cei ce l-au cunoscut şi l-au apreciat, l-au ridicat, rând pe rând, de la postul modest de învăţător, la acel însemnat de episcop, care, în epoca dominaţiunii maghiare, era — cum cineva s'a exprimat aşa de frumos — o adevărată demnitate voevodală.

Dar şi pentrucă a intrat în România Mare cu cea mai deplină şi înaltă conştiinţă naţională a mediului în care a fost crescut şi s'a format, ca om de răspundere şi conducere, pentrucă, cu inima sa înaltă şi mintea sa luminată, a înţeles porunca vremii — să îmbrăţişeze cu aceeaşi căldură, dragoste şi frăţietate, pe toţi fiii Neamului, din orice parte ar fi fost ei şi să lucreze împreună pentru buna înţelegere şi unire, iar nu pentru învrăjbire şi desbinare, pentrucă, în fine, a pus tot ceeace a acumulat ca pregătire, experienţă şi talent, în slujba Bisericii şi a Neamului, contribuind în măsură însemnată la consolidarea şi propăşirea instituţiilor legate de rostul şi viaţa lor.

Pentru toate aceste cuvinte a fost ridicat, cum spuneam, la cele mai înalte demnităţi pe cari le poate avea cineva în cadrele Naţiunii, ale Bisericii şi ale Statului român. Şi de aceea stă, astăzi, în fruntea tuturor compatrioţilor săi, ca întâiul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române şi Preşedinte al Consiliului de Miniştri. Iar aceasta în momentele celor mai adânci schimbări şi prefaceri în toate domeniile vieţii naţionale.

Istoria noastră nu cunoaşte o altă asemenea strălucită ascensiune. Au fost, desigur, în trecutul românesc, bărbaţi iluştri şi vestiţi, cari au ocupat şi îndeplinit funcţiuni şi roluri covârşitoare. Dar nici unul care să fi ajuns ceeace este astăzi Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron. — De aceea omagiile cuvenite pentru frumoasa-i viaţă şi strălucita-i activitate trebuesc aduse cu cele mai calde şi curate sentimente de admiraţiune şi veneraţiune şi cu rugăciunea ca Pronia cerească să-l ţină încă multă vreme în mijlocul Naţiunii române şi în fruntea Bisericii Ortodoxe.

Cluj, 20. VII. 1938. ALEX. LAPEDATU

INCHINARE I. P. S. PATRIARH MIRON

Viaţa oricărui om se îmbogăţeşte în fiecare zi din bucuriile care-i încălzesc inima, din durerile care-l încearcă şi din cunoştinţele pe care le culege; iar, din toate acestea, el scoate învăţătura din ce în ce mai luminată a vieţii lui pământeşti. Această învăţătură, isvorîtă din îmbinarea, potrivirea şi cumpănirea celor văzute şi suferite în viaţă, dă omului, cu cât înaintează în vârstă, linişte, bunătate şi înţelepciune adâncă.

La vârsta de şaptezeci de ani liniştea, bunătatea şi înţelepciunea devin cu totul senine. E atunci în suflet o armonie şi un echilibru care stăpânesc şi potolesc gândirea şi simţirea, în avântul lor firesc care nu se stinge de cât odată cu viaţa.

Când, prin însuşirile lui alese, prin cunoştinţele lui înalte şi prin împrejurările fericite ale vieţii, omul capătă un rost cu totul deosebit în viaţa unui popor, atunci liniştea, bunătatea şi înţelepciunea lui nu mai pot rămâne restrânse în jurul persoanei sale, ci se revarsă larg, cât mai departe, spre bucuria şi fericirea acestui popor.

Acestea sunt gândurile pline de smerenie, care răsar în mintea unui laic din momentele fericite în care Capul Bisericii noastre, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh al României, *Miron Cristea*, înaintează cu paşi demni peste pragul vârstei de şaptezeci de ani.

Pe Inalt Prea Sfinţitul Patriarh l-am văzut deseori şi în împrejurări deosebite, unele restrânse şi obişnuite, altele mai largi şi solemne, ştiind totdeauna să dea momentului, prin ţinuta potrivită şi prin cuvântul înţelept, nota cuvenită.

Niciodată nu m'a mişcat mai puternic, nu m'a cutremurat până în adâncul inimii, ca atunci, când, purtător de cuvânt şi de simţire românească de peste Carpaţi, l-am văzut păşind solemn, cu întreagă siguranţă şi cu deosebită evlavie, spre statuia lui Mihai Viteazul din Bucureşti, să-şi spună cu glas pătrunzător, pentru poporul numeros adunat împrejur, credinţa în Unirea veşnică şi biruitoare asupra tuturor patimilor şi răutăţilor.

De atunci, Episcopul Miron Cristea al Caransebeşului era sortit să străbată calea strălucită la locul strălucit pe care-l ocupă acum.

Cap al Bisericii strămoşeşti, podoabă a Academiei Române, cârmaciu al Statului românesc, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh e pentru toată suflarea românească cel mai strălucit simbol al *Unirii desăvârşite*.

G. Ţiţeica
Profesor universitar
Secretarul general al Academiei Române

PATRIARHUL MIRON

Volumele omagiale cuprind adesea articole elogioase dictate de pură politeță. Curtenia te obligă să lauzi pe cel sărbătorit, pentru a nu turbura concertul de complimente printr'o notă discordantă. In cazul de față însă, este cu neputință să stăm o singură clipă la îndoială și să nu ne dăm imediat seama că cele scrise aci corespund realității, în afară de orice preocupare de a complace sau de a adula.

Patriarhul nostru a fost un răsfățat al soartei și zânele, cari i-au înconjurat leagănul, i-au hărăzit toate darurile. Vie inteligență, elocvență, vastă erudiție, putere de seducțiune, nimic nu i-a fost refuzat. Trebue să ne întoarcem privirile cu mulți ani în urmă pentru a mai găsi în capul Bisericii noastre un astfel de conducător.

Alții, mai competenți ca mine, vor arăta desigur marile însușiri ale Inaltului Prelat din punctul de vedere al dogmei, al apărării credinței noastre strămoșești, al polemicilor și al luptelor duse spre a face să triumfe Românismul. Alții iarăși vor arăta poate calitățile sale de șef, de animator al maselor și de om politic.

Un lucru m'a impresionat în special însă, și pe acesta îmi voiu permite să-l subliniez: arta, tactul mulțumită căruia a știut să renoveze fără a distruge, conciliând cu o minunată îndemânare respectul tradițiunei și cerințele vremurilor de astăzi. Nu se poate nega că, în momentul în care Inalt Prea Sfinția Sa a luat în mână frânele puterii spirituale, mai erau în ființă anumite vestigii ale trecutului îndepărtat, anumite rămășițe cari se mențineau numai în virtutea inerției și cari necesitau o operă de revizuire. Biserica Ortodoxă risca altfel să nu mai prindă ritmul vieții moderne. Se ivea însă o dificultate: până unde se putea merge pe această cale? Unde trebuia oprită reforma?

Bine înțeles că șuvițele de păr prea lungi, bărbile încâlcite sau slavonismele erau sortite să dispară fără a lăsa prea multe regrete. Poporul putea înlocui norodul, binecuvântarea blagoslovenia și tradiția predania. Pe lângă aceste schimbări de pură formă, erau altele mult mai importante ce trebuiau înfăptuite, și acestea cereau sentimentul justei măsuri, o voință tenace unită cu o mlădiere pe cari prea puțini le posedă.

De n'ar fi făcut de cât atât și încă Inalt Prea Sfinția Sa Patriarhul Miron Cristea ar merita recunoștința noastră.

C. Stoicescu
Rectorul Universității din București

MISIUNEA POLITICĂ A PATRIARHULUI MIRON CRISTEA.

Spirit religios şi distins, Inaltul Prelat român din fruntea puterei civile şi bisericeşti a Ţării noastre, ne reaminteşte figurile grandioase ale marilor eclesiaşti care împodobesc istoria politică a Franţei: Richelieu, Bossuet şi Talleyrand.

Personalitatea sa eminentă s'a manifestat prin un dinamism creator, care l'a situat dintru început, în primele rânduri ale societăţii româneşti, atât în Ardealul subjugat Maghiarilor, cât şi mai ales, după Unire, în Ţara întregită.

Este desigur un merit netăgăduit al tuturor Românilor de a fi desemnat ca Şef al Bisericii Ortodoxe Române, pe Acela care era menit să reverse o bogăţie spirituală fără margini, un talent neîntrecut şi o bunătate cuceritoare de suflete, în complexa desfăşurare a activităţii sale.

Acestei încrederi ce i s'a acordat de Neamul său, Patriarhul Miron a răspuns în chipul cel mai fericit prin însuşirile sale sufleteşti inepuizabile.

Activitatea pe tărâmul religios şi naţional a Inalt Prea Sfinţiei Sale înainte de Unire, cât şi în timpul Unirei, este îndeobşte cunoscută şi nu ne aparţine nouă să insistăm asupra ei. Reţinem numai faptul că între cei patru soli ai Ardealului, veniţi la Bucureşti să anunţe unirea cu Patria-Mumă, figura în primul rând Sanctitatea Sa.

Marele secret al izbânzilor sale de tot felul, rezidă desigur în concepţiile sale despre viaţa omenească şi menirea ei.

La baza acestor concepţiuni stă o idee esenţială, anume că credinţa este indispensabilă omului, căci prin ea, el simte că se ridică, că vederea sa se întinde, că cugetarea sa se afirmă, că observaţiunile sale se înmulţesc şi devin mai preţioase, că, în fine, mulţumită ei, el începe a respira aerul pur şi dătător de viaţă al idealului.

Mulţumită acestor idei, care fac parte integrantă din robusta sa personalitate, supremul nostru Şef bisericesc a reuşit de minune să îmbine politicul cu spiritualul şi să obţină rezultatele cele mai fericite pentru poporul păstorit.

In crizele şi convulsiunile mari ale Neamului, Patriarhul Miron este bărbatul de Stat care a apărut ca o figură providenţială, bucurându-se de încrederea tuturor.

Regele Ferdinand Intregitorul nu a ezitat să-l desemneze în Consiliul de Regență, iar Marele nostru Rege Carol al II-lea făuritorul Constituțiunei noui, în Inalta Sa înțelepciune și înțelegere a nevoilor nației, i-a încredințat înaltul post de conducere și răspundere politică, de Șef al Guvernului, în clipe de evenimente hotărîtoare și de însemnătate epocală.

Trebue să recunoaștem cu toții, în senină obiectivitate, că desemnarea făcută de Augustul nostru Suveran, a corespuns celor mai bune așteptări.

Cu multiplele sale resurse intelectuale, cu un sentiment religios dus până la extaz și divinizare, cu înfățișarea-i celestă de întruchipare biblică și cu adevărat patriarhală, Supremul Ierarh prin religia și morala creștină a contribuit la salvarea Neamului, ajungând la o infailibilitate.

Dâra de lumină și raza de speranță, pe care le lasă sistemul politic aplicat, ne îndreptățesc să socotim superior acest sistem chiar celor care au intrat în Pantheonul istoriei. Față de Richelieu și ceilalți, care au trăit în vremuri autocrate și despotice, ceea ce era de altfel natural cu starea timpului, acțiunea politică de azi, când deasemeni este nevoie, de un regim de autoritate, bazat, pe pe lângă originea de grație divină a regalității, și pe dreptul de necesitate și temperare a curentelor extreme, se sprijină pe precepte de etică creștină pentru pacificarea spiritelor.

Superioritatea acestei concepții se explică prin caracterul său religios, pentrucă omul este un suflet, el aspiră către infinit, se avântă către el prin credințele sale.

Religiunea este un factor important de civilizațiune, căci prin ea se afirmă supremația spiritualității. O civilizațiune nu este trainică, decât dacă are la baza ei un principiu spiritual.

Toate marile civilizațiuni au avut ca temeiu o religiune. Omul nu s'a putut civiliza decât fiindcă a fost religios. Ireligiunea materializează societatea, o duce la anarhie, la predominarea intereselor economice și la păgânizare, ceea ce înseamnă decadență și barbarie.

Poporul românesc, profund religios, a primit ca o pronie cerească binecuvântata acțiune politică a Inalt Prea Sfințitului Patriarh Miron Cristea, menită să treacă în istoria Neamului ca una din cele mai strălucite pagini de refacere națională și morală, în timpul glorioasei Domnii a Marelui nostru Rege Carol II.

GEORGE PLASTARA
Profesor la Universitatea din București

O AUDIENȚĂ LA SANCTITATEA SA PATRIARHUL Dr. MIRON CRISTEA

Am deosebita onoare a-l cunoaște pe Sanctitatea Sa Patriarhul nostru Dr. Miron Cristea, din vremurile, ce au urmat, nemijlocit, după unirea Bucovinei cu Patria-mamă.

Și știu, că Sanctitatea Sa Patriarhul Dr. Miron Cristea este un bărbat înzestrat cu înalte și alese calități sufletești. Este o minte clară, care îl face, întotdeauna, să aibă o dreaptă apreciere a lucrurilor. Este pătruns de un pronunțat sentiment de dragoste pentru tot ceeace este frumos și bun. Și este călăuzit de o voință puternică de a pune în practică ceeace știe, că este de adevărat folos pentru sf. Biserică Ortodoxă, pentru țara și poporul său. Este un caracter deplin armonizat. Un bărbat de înaltă și solidă cultură generală și teologică, care a știut, întotdeauna, să-și împlinească cu toată conștiinciozitatea și multă demnitate înaltele și grelele însărcinări, cari i s'au încredințat.

Având în vedere aceste înalte și alese calități sufletești, precum și profunda sa cultură generală și teologică, și vrednicia cu care a știut să reprezinte Biserica Ortodoxă în înalta sa demnitate de Mitropolit-Primat al României, Facultatea de Teologie din Cernăuți i-a conferit printre cei dintâi titlul de Doctor „honoris causa" în sf. Teologie. Și tot ea a ținut, câțiva ani mai târziu, să aducă din partea sa puternice argumente științifice, cari reclamau în noua situație creată Bisericii Ortodoxe din România în vremurile de după războiul mondial — ridicarea Bisericii Ortodoxe din România la rang de Patriarhat și înălțarea Inalt Prea Sfințitului Mitropolit-Primat Dr. Miron Cristea la rang de Patriarh al României, fapt, care a aflat, în curând și aprobarea celorlalte Patriarhate ortodoxe, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic-ortodox din Constantinopole (Istanbulul de azi).

Cu toată situațiunea Sa înaltă și multiplele Sale ocupațiuni, Sanctitatea Sa Patriarhul nostru Dr. Miron Cristea nu lasă, nici când, să-i scape ocaziunea de a se informa, în audiențele pe cari le acordă, despre bunul mers al țării și al poporului și mai ales al Bisericii Ortodoxe din România, în fruntea căreia Pronia divină L-a chemat.

Intorcându-mă din Călimănești, unde îmi făcusem cura obișnuită, spre casă, înainte cu câțiva ani, m'am oprit pentru o zi în București. Mă ajunsese un dor, să-l văd pe Patriarhul Miron. Mi-am îndreptat pașii spre Palatul Patriarhal și i-am solicitat Sanctității Sale o audiență. Mă gândeam, că această audiență va fi din partea mea un simplu act de prezență sau o audiență de curtoasie, așa după cum se cuvenea. Voiam să țin seama de timpul scurt, care îi stă la dispoziție, și să rămân la El numai puține minute.

N'a fost așa.

Sanctitatea Sa Patriarhul m'a primit cu deosebită bunăvoință. Și mărturisesc, că impozanta lui figură, ochii săi albaștri, cari îți insuflă încredere, barba-i albă de înțelepciunea zilelor și zâmbetul său prietenesc, care desvăluie bunătatea inimei sale, te fac să te simți bine în apropierea Lui și să pierzi noțiunea de timp.

M'a întrebat, de unde vin și încotro plec și cu ce ocaziune am venit la București, și, după ce i-am spus toate, a ținut să discute cu mine și chestiuni, cari privesc Biserica noastră.

A venit vorba și despre rolul, pe care-l au Patriarhii în Biserica noastră Ortodoxă. Și în această legătură de idei nu se putea evita de a nu aminti și despre pretențiile jurisdicționale ale Papei din Roma.

Am schițat, în puține cuvinte, cum a evoluat în cursul veacurilor situațiunea Papei din Roma din punct de vedere politic, economic și dogmatic. Și nu am putut să nu arăt, până unde duc pretențiile exagerate ale Bisericii din Roma, respectiv ale Papei, care se socoate chiar „locțiitor al Domnului Iisus Hristos" aici pe pământ.

Pentru a ilustra cât mai bine această latură, care ar fi putut să pară cuiva mai puțin gravă, mi-am cerut voie să istorisesc un interesant episod, care s'a petrecut înainte cu câteva zile în Călimănești-Căciulata între mine, un pastor protestant și un canonic romano-catolic.

Patriarhul, cu multă îngăduință, mi-a dat voie să-i istorisesc episodul.

Și i-am spus, cum într'o frumoasă zi din Iulie, după ce mi-am băut apa de Căciulata, mă preumblam prin parcul de lângă sursă. De astă dată mi s'a asociat un canonic romano-catolic, cu care făcusem cunoștință înainte cu câteva zile. Iar mai pe urmă ni s'a atașat nouă și un pastor protestant, venit dintr'un oraș nu neînsemnat din Ardeal, pe care-l cunoscusem de curând.

Vorbeam despre puternica mișcare mondială pentru unirea tuturor Bisericilor, printr'un creștinism practic, în fruntea căreia

stătea celebrul Arhiepiscop de pe atunci Söderblom din Suedia. Eu ţineam să li spun, că nu aşi putea să fiu contra unirii Bisericilor, dat fiind, că şi Domnul Iisus Hristos nu a venit în lume, ca să înfiinţeze mai multe Biserici, ci numai o unică Biserică. Biserica creştină, de la început a şi fost numai una. Mai pe urmă ea s'a diferenţiat din cauza îndepărtărilor geografice ale ţărilor devenite creştine, din cauza diferenţelor de meridian şi nu mai puţin din cauza unor mai strânse şi mai apropiate legături sufleteşti între turmă şi păstor. Dar, va veni vremea, ziceam eu, că noi creştinii de pretutindeni vom fi iarăşi „o turmă şi un păstor" sub conducerea aceluiaşi Domn Iisus Hristos, după cum ni-a spus Domnul Insuşi (Ioan 10, 16).

Canonicul romano-catolic asculta vorbele mele cu mult interes, de părea, că este gata să-şi facă rezervele sale.

Pastorul protestant era încântat şi toată faţa lui ne spunea, că el din partea sa ar saluta cu multă bucurie sosirea acelor vremuri mari, când noi, reprezentanţii de acum ai Bisericilor Domnului Iisus Hristos, vom fi iarăşi uniţi sufleteşte în Domnul şi ne vom găsi mai aproape unii de alţii.

„Până atunci", spuneam eu, „ne stau multe şi mari piedici în cale, piedici ridicate de neatenţia sau de ambiţia oamenilor. Dar, va veni vremea, când noi vom trebui să înţelegem, că peste aceste puncte diferenţiale, cari s'au ivit ulterior, vom trebui să trecem la ordinea zilei".

Pe chestia unirii tuturor Bisericilor şi mai ales în ce priveşte punctele diferenţiale dintre ele, puncte, cari ne despart, deocamdată, pe unii de alţii şi amână posibilităţile de unire între Biserici pentru vremuri a căror apropiere încă nu se poate întrevede acum, s'au încins oarecari discuţiuni între noi, discuţiuni de mai puţină importanţă.

In cele din urmă pastorul protestant îşi cere, însă, voie, ca să adreseze canonicului romano-occidental următoarea întrebare:

„V'aş ruga, Prea Venerabile, să-mi spuneţi: Unde este şi unde nu este Domnul Iisus Hristos?"

Surprins de această întrebare neaşteptată, canonicul răspunde: „Domnul Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu şi ca Dumnezeu El este pretutindeni de faţă".

Pastorul replică: „Bine! bine! Dar, totuşi este un loc, unde Domnul Iisus Hristos nu mai poate fi de faţă".

Canonicul răspunde şi mai hotărît: „Domnul nostru Iisus Hristos este în cer, pe pământ, sub pământ şi oriunde te-ai întoarce

El este de față. Eu nu cunosc vre-un loc, unde Domnul Iisus nu ar fi sau nu ar putea fi de față".

Pastorul, însă, stăruie în întrebarea sa: „Cum, nu cunoști? Gândește-te mai bine!"

Canonicul răspunde: „Nu! Nu cunosc nici un loc, unde Domnul Iisus Hristos nu ar fi prezent. Dacă știi Domnia Ta un atare loc, atunci, te rog, spune-ne și nouă, ca să vedem și noi, la ce eventualități te gândești. Sau poate că vrei să faci vre-o glumă pe chestia aceasta?"

Pastorul răspunde: „Nu glumesc, ci vă întreb foarte serios".

Canonicul, contrariat, zice: „Atunci, eu nu înțeleg, ce vrei să zici. Binevoiește, să te explici, căci întrebarea Domniei Tale începe să-mi displacă. O consider o hulire la adresa Domnului Iisus Hristos, care este Fiul lui Dumnezeu și fiind Dumnezeu, în toată plenitudinea Sa, El este și nici nu poate să nu fie pretutindeni de față".

Protestantul răspunde: „Vă asigur, Prea Venerabile, că și eu stau pe punctul de vedere, că Domnul este Fiul lui Dumnezeu și ca atare ar trebui să fie pretutindeni de față. Dar, Domniile Voastre, teologii romano-catolici, pentruce îl izgoniți pe Domnul Iisus Hristos de pe pământ și-L trimiteți în cer?"

Canonicul întreabă, atunci, mirat: „Cum așa? Explică-te, Domnule, te rog, pentrucă eu nu pot înțelege, la ce te gândești!"

„Bine", zice pastorul. „Am să mă explic mai de aproape, dacă dorești. Dar, te rog, să nu te superi, dacă îți voiu spune și eu, că nici nu vă înțeleg pe Domniile Voastre, teologii romano-catolici, cum puteți să susțineți lucruri, cari sunt imposibile".

Văzând eu, că discuțiunile noastre pașnice de până acum sunt pe cale să ia o întorsătură mai puțin dorită, intervin și caut să domolesc enervarea unuia și a celuilalt, enervare, care părea, că va trebui să se potențeze în urma desvăluirilor, ce aveau să urmeze. Eu declar, că nu aș fi înțeles, ca aici să ne stricăm noi buna dispoziție sufletească și prietenia, pe care abia am încheiat-o. Ii rugaiu, deci, ca să ne străduim a nu deveni personali, ci să discutăm aceste chestiuni atât de gingașe din punct de vedere pur academic, sine ira et studio, călăuziți fiind numai de dorul de a cunoaște adevărul și în scopul de a face să dispară neînțelegerile cari ne despart, neînțelegeri cari, cu bună seamă, nu sunt vroite de Domnul Iisus Hristos, ai Căruia servitori devotați suntem cu toții.

In urma intervenției mele spiritele, cam agitate, s'au mai domolit.

Pentru a asigura buna liniște a discuțiunilor noastre ulterioare, îi invit să ocupăm toți trei loc pe o bancă, sub umbra unui înalt

brad, care ne scutea de razele încă tot dogoritoare ale soarelui, care mai avea încă puțin până să apună după coama înaltă a muntelui Cozia. Eu ocup locul din mijloc. Unul se așează de-a dreapta, celălalt de-a stânga mea. Aici puteam discuta acum în toată liniștea și nestingheriți de marele public, care roia încă în jurul izvorului de Căciulata.

Pastorul reîncepe discuția. El se adresează canonicului din nou și îi zice: „Uită-te, Prea Venerabile, eu nu pot înțelege pentruce Papa Romei susține, că este *locțiitorul* Domnului Iisus Hristos aici pe pământ. Numai cine pleacă departe și nu mai poate fi de față își pune un locțiitor. In absența stăpânului locțiitorul îi conduce treburile".

Contrariat de aceste reflexiuni ale pastorului, canonicul întreabă mirat: „Ce vrei să spui? Vrei să zici, că în Roma, unde Sanctitatea Sa, Papa, ține locul Domnului nostru Iisus Hristos, chiar Domnul nostru nu ar mai fi de față?"

Pastorul face un gest afirmativ cu capul și răspunde: „Da! Așa înțeleg eu termenul a fi „locțiitorul" cuiva. L-ați declarat pe sf. Părinte din Roma „locțiitor" al Domnului Iisus Hristos aici pe pământ și L-ați izgonit pe Domnul în cer. Vra să zică, El nu mai are voie să se amestece în treburile oamenilor de pe pământ, câtă vreme Papa îi ține locul aici pe pământ".

In momentul acesta un cunoscut al pastorului se apropie de noi și-l invită să plece cu dânsul, căci este așteptat.

Pastorul își cere scuzele sale, că trebue să plece înainte de a termina discuția începută.

Rămași singuri pe bancă, privim, gânditori, în urma lui. După ce s'a îndepărtat atât de mult, încât nu mai putea să audă cuvintele noastre, canonicul imi zice: „Vezi, Domnia Ta, cum rațonează protestanții?"

Eu caut să-l liniștesc și îi zic: „Și pe mine concluziunea la care a ajuns, m'a pus întrucâtva pe gânduri. Dar datoria noastră este, ca noi să ținem cont de obiecțiunile, pe cari ni le fac, și să cercetăm, întrucât au și ei dreptate și întrucât sunt pe căi rătăcite".

„Teza, că Domnul Iisus Hristos este pretutindeni de față, este mai presus de orice îndoială. Tot așa și teza, că Domnul este neîncetat cu Biserica Sa. El a zis sfinților Săi apostoli: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacurilor" (Mat. 28, 20). Motivul, pentru care pastorul protestant a ținut să facă, însă, Bisericii romano-catolice reproșul greu, că ea L-ar fi izgonit pe Domnul Iisus Hristos în cer, zace numai în faptul, că Papa din

Roma pretinde, că ţine aici, pe pământ, locul Domnului Iisus Hristos. Este aşa?"

Canonicul răspunde, cam cu jumătate de gură: „Aşa este!".

Eu continuu a-i vorbi apoi astfel: „Domnia Voastră, Prea Venerabile, sunteţi, în primul rând, preotul Domnului Iisus Hristos şi abia, în rândul al doilea, staţi în legături ierarhice — directe sau indirecte — cu Papa Romei".

El răspunde: „Da!"

Eu continuu: „Şi eu, tot aşa, sunt, în primul rând, preotul Domnului Iisus Hristos şi îi servesc Lui cu tot devotamentul sufletului meu. Am, însă, legături ierarhice cu un Episcop, care îmi este teritorial mai aproape şi care activează în cadrele creştinismului, cum l-a păstrat Biserica orientală de la început. Aşa fiind, Domnul nostru Iisus Hristos ni este nouă amânduror Stăpânul nostru. El ne uneşte pe amândoi cu legături sufleteşti, ce nu pot fi nesocotite. Oamenii, ierarhii, de multe ori, ne despart. Şi atunci mă întreb: Ce contează mai mult, unirea în Domnul sau separaţiunea prin oameni?".

Canonicul răspunde fără preget: „Unirea în Domnul!".

Eu îi zic: „Aşa este! Bine ai judecat! Deci, noi amândoi, de şi ne ţinem de diferiţi ierarhi, suntem fraţi în Domnul şi împreună slujitorii Lui".

„Da!"

„Să discutăm, însă, acum şi cealaltă latură, pe care pastorul protestant a pus-o în discuţie. Pastorul spunea, că a ajuns la concluziunea, că Biserica romano-catolică L-ar fi izgonit pe Domnul Iisus Hristos în cer, în urma faptului, că Papa Romei are pretenţia de a fi „locţiitorul" Domnului Iisus Hristos aici pe pământ. Termenul „locţiitor" nu este pe placul lui. Să vedem, ce înseamnă a fi locţiitorul cuiva? Locţiitor este acela, care exercită o funcţiune oarecare în absenţa titularului. Şi atunci felul, cum a raţionat pastorul protestant, că unde este un locţiitor al Domnului nu trebue să fie prezent Domnul Insuşi, ni se pare, că este destul de logic. Nu este aşa?".

Canonicul tace şi nu dă nici un răspuns.

Eu continuu apoi astfel: „Prea Venerabile şi frate dragă în Hristos. Eu sunt convins, că nici Papa Romei şi nimeni dintre Domniile Voastre nu s'au gândit cândva, să-L izgonească pe Domnul Iisus Hristos de pe pământ în cer şi să-I limiteze activitatea Lui numai la cele cereşti. Aceasta o ştiu cu toată certitudinea în baza studiilor mele teologice de până acum. Căci eu, după ce

mi-am terminat studiile la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, am plecat la Viena şi mi-am continuat studiile la Facultatea de Teologie romano-catolică şi cea protestantă de acolo, apoi am studiat la ambele Facultăţi de Teologie din Bonn şi Breslau şi în fine la Facultatea de Teologie protestantă din Leipzig. Sunt, deci, în măsură să cunosc destul de bine şi Teologia romano-catolică şi pe cea protestantă. Şi totuşi am rămas ortodox. Şi te asigur, că nu din interese materiale, ci din convingere. De nu ar fi aşa, aş fi căutat să-mi câştig în alt chip în mod cinstit pânea cea de toate zilele. Dar, trebue să-ţi spun Prea Venerabile, că nici mie nu-mi prea place termenul „locţiitor al Domnului Iisus Hristos", care i se atribue Papei din Roma. Imi displace nu pentrucă aş avea oarecari resentimente faţă de Biserica Apusului, ci din următoarele motive: 1) N'aş vrea să-l fac pe cineva, ca să ajungă la concluziunea, la care a ajuns pastorul protestant, şi să se smintească de Biserica mea; 2) Nu-mi place, ca omul să se înalţe pe sine atât de mult, ca să aibă pretenţia, că poate ţine locul Domnului Iisus Hristos. Domnul Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu şi ca atare este nemărginit de mare. Omul este o fiinţă mărginită şi dependentă în toate de Domnul. Omul este mai mic decât cel mai mic strop de apă faţă de oceanul nemărginit al Dumnezeirii. Poate oare omul mărginit să zică: Doamne, orişicât de nemărginit ai fi, eu mă încumăt să-ţi ţin locul Tău? Poate omul să zică Domnului: Doamne, terenul Tău de activitate este în cer. Aici, pe pământ, eu Te voiu înlocui! Eu cred, că acela, care s'ar încumeta să vorbească astfel, ar trece peste marginile, cari pot fi îngăduite omului. Prea s'ar înălţa pe sine omul şi ar nesocoti nespusa măreţie a majestăţii Domnului Iisus Hristos. In înţelesul cel mai strict al cuvântului omul nu poate să zică, deci, că el ar putea fi „locţiitorul" Domnului Iisus Hristos aici pe pământ. El poate fi „însărcinatul", „servul" Lui, dar nu „locţiitorul" Lui în înţelesul pe care pastorul protestant l-a dat acestui cuvânt. Termenul „locţiitor" se loveşte de dogma atotprezenţii lui Dumnezeu şi este şi o nemăsurată mândrie din partea omului. Atributul de „locţiitor al Domnului Iisus Hristos" aici, pe pământ, îl înalţă pe Papa Romei în faţa oamenilor până la înălţimi neîngăduite unui om, dar, îl înjoseşte, fără rost, pe Domnul Iisus Hristos, scoţându-L din lume şi limitându-I activitatea numai în cer. Nu se cuvine, ca să vorbim astfel. Aşa îmi spune sentimentul meu de adâncă pietate faţă de Domnul. Ţi-am spus-o, Prea Venerabile, şi te asigur, că am vorbit numai pentru mine şi nu am intenţia să

jignesc pe cineva. Fiecare crede şi face, cum va putea răspunde în faţa dreptului Judecător. Dar, cred, că noi, teologii, trebue să veghiem, ca să nu dăm sminteală nimănui şi să-i ferim pe toţi de a ajunge la concluziuni greşite despre Domnul Iisus Hristos, Stăpânul vieţii noastre. Nu este aşa, Prea Venerabile?"

Canonicul răspunde cu sfială: „Da! Aşa este! Dar la noi, teologii romano-catolici, teza, că Papa Romei este locţiitorul Domnului Iisus Hristos aici, pe pământ, este dogmă".

Eu răspund: „Ştiu acest lucru. Dar, Domniile-Voastre nu v'aţi dat seama de consecinţele grele, pe cari le poate avea această dogmă pentru credinţa marelui public creştin. Iată, Prea Venerabile, am discutat această chestiune din punct de vedere pur ştiinţific. Acum să ne mai vedem şi de casele şi treburile noastre!".

Intre timp soarele apusese. Lumea se strecurase, în mare parte, prin poarta de eşire. Ne-am ridicat şi noi de pe bancă, tăcuţi şi îngânduraţi. Eu eram îngrijorat, ca să nu-l fi supărat pe canonicul nostru în cursul discuţiei cu vre-un cuvânt mai greu, de şi mi-am dat toată silinţa, ca să fiu cât mai cruţător faţă de el şi faţă de Biserica, pe care o reprezintă. Din cari motive era şi canonicul dus pe gânduri, n'aş putea spune. Totuşi mult m'a bucurat faptul, că discuţiunea aceasta nu ne-a înstrăinat pe unul de altul, ci dimpotrivă a cimentat şi mai mult prietenia noastră.

Am mai petrecut câteva zile împreună. Apoi, terminându-mi cura mi-am luat rămas bun de la el şi am plecat.

Sosit în Bucureşti, şi primit în audienţă de către Sanctitatea Sa Patriarhul, am avut bucuria de a vedea, că îmi urmăreşte expunerile mele cu deosebit interes până la sfârşit.

Când am terminat, Sanctitatea Sa a binevoit a-mi spune: „Ştii, că asta e bună? Episodul este deosebit de interesant. Am să mi-l însemn!"

Aprobarea aceasta a fost pentru mine o mare mângâiere sufletească, pentrucă mă temeam, că prea am abuzat de îndelunga răbdare a Sanctităţii Sale. Dar, în acelaşi timp aveam o dovadă mai mult, că şi sufletul Sanctităţii Sale se umple de bucurie, de câte ori ştie, că credinţa ortodoxă este bine temeluită şi că nimeni nu o poate clinti din loc.

De atunci au trecut mai mulţi ani. Cu toate acestea încă şi astăzi îmi amintesc cu plăcere, cu cât interes şi cu câtă îndulgenţă Sanctitatea Sa Patriarhul Miron a binevoit a mă îngădui, ca să-i istorisesc episodul până la sfârşit, şi câtă mângâiere s'a pogorît în

sufletul meu îngrijorat, când am auzit din gura Sanctității Sale cuvinte de aprobare și încurajare.

Mare interes și multă înțelegere pentru chestiuni de aprofundat și practic creștinism l'au caracterizat pe Sanctitatea Sa, întotdeauna, și este o frumoasă notă dinstinctivă, prin care excelează.

Astăzi, când Sanctitatea Sa Patriarhul Miron, cu voia Preabunului nostru Dumnezeu împlinește frumoasa vârstă de 70 de ani, poate privi cu multă mulțumire sufletească asupra unui trecut plin de gânduri înălțătoare și înfăptuiri mari și nobile, cari vor rămâne lungă vreme neșterse pentru sfânta noastră Biserică Ortodoxă a României, al cărei întâiu și vrednic Patriarh este din mila lui Dumnezeu. Mari și binefăcătoare sunt și serviciile, pe cari Sanctitatea Sa le-a adus cu dragă inimă și multă înțelepciune și pentru consolidarea României noastre întregite.

Rog pe bunul nostru Dumnezeu, ca să susțină pe Sanctitatea Sa încă mulți ani în deplină sănătate și vigoare în mijlocul nostru spre binele și mărirea sfintei noastre Biserici Ortodoxe, spre întărirea Neamului și spre consolidarea Țării noastre scumpe.

Dr. Vasile Gheorghiu
Profesor universitar

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ SUB PĂSTORIA PATRIARHULUI MIRON

I. DE UNDE SĂ ÎNCEPEM?

Tot cel ce se va apuca să scrie despre stările acestei vremi şi faptele acestei păstorii, va simţi oarecare stinghereală, din pricina mulţimii lor. In adevăr, Biserica din vremea care urmează războiului trece prin felurite prefaceri, se întâlneşte cu o mulţime de noutăţi în viaţa naţională, cu fel de fel de năzuinţe în viaţa obştească. Ea nu putea trece pe lângă toate acestea „nemuritoare şi rece", ca şi cum n'ar fi privit-o. Ba mai mult: toate cele se petreceau în noua întocmire a Statului trebuiau s'o atingă şi pe ea. Ierarhia noastră înaltă trebuia să facă faţă acestei stări de lucruri şi să găsească cea mai bună dezlegare a chipului cum Biserica avea să-şi împlinească rostul ei în aceste împrejurări. Pe de o parte, ea avea să-şi cerceteze uneltele ei de lucru înăuntru, mijloacele pe care le-ar fi avut pentru a păşi cu ele pe ogor spre cele din afară; pe de altă parte, să-şi aţintească viu ochii asupra stărilor de lucruri deosebite care se ridicau înaintea ei şi a vedea că, de data aceasta, ea nu avea a se descurca numai cu greutăţile dinnăuntru, ci şi cu noutăţi care până acum fuseseră străine de viaţa pe care o dusese în România Mică.

Pe atunci, noi ne frământam numai cu nevoile izvorîte din lipsurile noastre; acum intrau în ţara noastră întocmiri religioase străine, care, vrând-nevrând, atingeau cu ceva şi starea noastră de cârmuire creştinească a unui neam. Aşa a fost intrarea în sânul Statului nostru a Bisericii catolice, în 2 înfăţişări ale ei: pe de o parte, ca întocmire catolică în înţelesul obişnuit; iar, pe de altă parte, ca Biserică unită, adică cu popor românesc în sânul ei, cu trecutul lui de viaţă românească şi cu chipul din afară al Bisericii ortodoxe. Să mai punem la socoteală că în însuşi sânul Bisericii noastre româneşti de baştină, de data aceasta intra pe jumătate şi o ierarhie nouă şi o preoţime care trăise o viaţă de alte deprinderi, în State cu alte întocmiri de cât a noastră.

Pe de o parte, aveam o Biserică trăită sub domnia ungurească, Biserică având alt trecut de lupte şi deprinderi decât a noastră şi care intra în întocmirea de azi a Bisericii cu nu mai

puțin de 5 eparhii, față de 8, câte aveam în toată România de înaintea războiului; pe de altă parte, am primit în sânul nostru Biserica Bucovinei, Biserică, de și mai mică după întinderea și credincioșii ei, dar însemnată prin lustrul învățăturii ei. Mai mult decât noi toți ceilalți, ea își avea o veche școală de înaltă învățătură a teologiei, prin care luminase peste toate celelalte ramuri ale Bisericii românești și chiar dincolo de granițele ei în Răsăritul ortodox. La acestea să mai adăogăm alăturarea neașteptată la sânul nostru a Bisericii de peste Prut, care, de și trăită în țară ortodoxă, dar avea totuși alte deprinderi decât a noastră și decât Biserica fraților de peste munți și din Bucovina.

Toate acestea la un loc fac astăzi mai multe eparhii decât aveam în vechea Biserică a României lui Carol I. Cine va fi avut să păstorească din scaunul dela București se înțelege că urma să trăiască într'un iureș de întrebări și să caute a se descurca cu nevoi și dinăuntru și din afară, care nu aveau ființă pentru ierarhii de mai înainte. Din pricina aceasta, a te apuca acum să scrii despre *Mersul Bisericii sub păstoria Patriarhului Miron* nu este lucru ușor, fiindcă trebuie să-ți cauți o cărare pe care să te miști în mulțimea faptelor bisericești, politice, sociale care te îmbulzesc.

Să scriem despre toate? Să scriem numai despre unele? Ele însă se înlănțuiesc unele cu altele și nu le poți desprinde silnic din înlănțuirea lor. Dar atunci, dacă te vei porni pe un scris de soiul acesta, nu vei mai isprăvi. Vei scrie nu un articol, ci o carte întreagă. Vei răspunde însă că lucrarea aceasta s'a mai făcut și că deci munca ta de azi îți este mai ușurată. Da, s'a făcut, prin larga scriere a lui *Rusu-Abrudeanu* despre Patriarhul Miron. Totuși scrierea aceea e făcută pe o urzeală care nu e nevoie să fie urmată de altul. Ea urmărește să ne puie în cunoștință cu chipul Patriarhului Miron. O ia din trecutul său, din familia sa și ne dă amănunte foarte de preț, mai cu seamă pentru noi, cei trăiți în Vechiul-Regat al României vechi. Ne destăinuiește apoi tot trecutul său ca slujitor al Bisericii și Neamului românesc până la Marea Unire a tuturor Românilor și, firește, și ce a urmat după aceasta, prin suirea sa pe scaunul Mitropoliților Ungrovlahiei pe care l-a acoperit de lustrul dregătoriei de Patriarh.

Dar tocmai întinderea aceasta a priveliștii face că, oricât de largă este tratarea, ea nu poate răzbi să ne facă cunoscute atâtea amănunte ale unei păstorii. După vechea zicere franceză că „celui qui trop embrasse mal etreint" (cel ce îmbrățișează prea multe le strânge slab), urmează că, privind o întreagă întindere, nu poți

vedea prea limpede tot cuprinsul ei. Deci vrând-nevrând, cetind o astfel de carte, nouă ne vor rămânea în umbră o mulțime de amănunte, care pot face parte din întregul priveliștii, dar nu se văd destul de bine.

De aceia este loc încă a scrie despre păstoria Patriarhului Miron, de și au mai fost și alții în trecut care au scris despre ea. Da, noi putem lua la cercetat unele amănunte, care vor scoate la iveală trăsături ale sale lăsate mai în umbră sau chiar rămase nepomenite.

Amănuntul își are însemnătatea lui. Mult mai deplin cunoști pe cineva nu după înfățișările cele mari și răsunătoare ale vieții, după faptele clipelor istorice, ci după trăsăturile sale arătate zi cu zi. De și se va putea spune că acestea nu dau pe om în întregul lui, dar ia pune-mi multe din ele la un loc, și vei vedea ce chip luminos sau întunecos îți iese prin ele!

Ei bine, dacă acum avem o scriere pe larg despre Patriarhul Miron, este locul de a scrie despre chipul său prin amănunte și a zugrăvi prin ele ce a dobândit Biserica de pe urma păstoriei sale. Amănuntele acestea sunt multe și eu, dacă mă voiu apuca să scriu numai despre unele din ele, cred că voiu trece mult peste întinderea locului în care-mi va fi îngăduit să scriu în această tipăritură bisericească.

Privind numai unul din aceste amănunte, adică peste simțul gospodăresc care, fără îndoială, este unul din darurile sufletești ale Patriarhului Miron, trăsătura aceasta se resfiră în închipuirea mea în atâta plinătate, încât ea singură mi-ar cere să scriu aici atâtea pagini, câte nu mi se pot pune la îndemână.

Dar acest amănunt trebuie scris. Fără îndoială, mai amănunțit decât mine ar putea scrie cel ce are în mână slujba de director al treburilor gospodărești din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei. Cu toate acestea și cel ce stă mai departe, dar are ochi de văzut, poate spune multe. Ba încă amănuntele se pot trece prin sita unor cugetări care să le dea închegarea mănunchiului în care pot fi privite.

In loc să te pierzi în prea multe mărunțișuri, să iei un chip sintetic al lor și să lămurești pe cetitor prin acest chip de înfățișare a faptelor. Asta vreau să fac eu... să nu mă pierd în cotituri și dibuiri, ci să torn amănuntele într'o marmoră care să scoată la iveală cutare trăsătură prețioasă a Patriarhului nostru.

Am numit una: simțul său gospodăresc. Dar sub păstoria sa Biserica se simte nu numai din această latură, ci și din alte

daruri ale sale sau din împrejurări care se împletesc cu aceste daruri ale Patriarhului nostru. Acestea vor fi atunci alte amănunte, care şi ele ne vor da alte luciri ale chipului său.

Mă gândesc la Biserica noastră în legătura pe care şi-a luat-o cu feluritele Biserici străine. Aceasta este o trăsătură nouă, pe care nu şi-o avea înainte de războiu. O avea Biserica Rusiei, o avea Biserica Greciei, dar n'o aveam noi. Trăiam străini de această vână de viaţă creştinească, pe care însă o Biserică trebuie s'o aibă cu altele, care şi ele poartă un steag al creştinătăţii. Acesta e un capitol de cea mai mare frumuseţă al Bisericii noastre după războiu şi el e strâns legat de păstoria Inalt Prea Sfinţiei Sale Patriarhului Miron.

Să mergem mai departe, pentru a căuta alte trăsături în păstoria Patriarhului nostru? Se înţelege că putem păşi înainte. Dar de ce să mai intrăm în ele, când nu vom ajunge să scriem deplin nici în cele ce am pomenit până aici?

De aceea noi nici nu păşim mai departe cu această introducere, ci lăsăm să vedem până unde putem duce zugrăvirea celor ce am pomenit până aici. Ne va mai rămâne loc? Vom căuta să răzbim şi mai departe în zugrăvirea altor dâre de lumină, care se varsă peste păstoria Patriarhului Miron.

II. SIMŢUL GOSPODĂRESC IN PĂSTORIA PATRIARHULUI MIRON.

De şi am numit partea aceasta numai un amănunt, totuşi el poate fi văzut în mai multe resfrângeri ale lui, încât să se poată înţelege că el poate fi cântărit şi preţuit în mai multe din oglindirile şi rodirile lui. Se va vedea îndată toată această frumoasă priveliştе.

1. *Gospodăria la scaunul Mitropoliei.* Mitropolia noastră din Bucureşti se înfăţişa la locuinţa ei în chipuri foarte scăzute. Nu erai bucuros să vezi scara mâncată de vreme şi de neîngrijire în partea din dos, pe unde te suiai spre cancelaria ei.

Zeci de ani au mers lucrurile aşa. Când te suiai la răposatul director al Mitropoliei *Dr. I. Cornoiu*, sau, mai târziu la d. *D. Sireteanu*, sau, şi mai târziu, la d. *Dr. D. G. Boroianu* înainte de războiu, iar apoi mai târziu şi după războiu, — nu-ţi facea plăcere să vezi halul în care se înfăţişa intrarea în cancelaria unei Mitropolii şi încă a celei dintâi.

Vai de lume cum era păstrată arhiva ei! Ce cotloane acolo unde era vorba de acte istorice, care trebuiau avute la îndemână în rafturi arătoase şi luminoase, pentru lesnicioasa aflare a tot

ce trebuia! Erau însă stări de lucruri primitive care dăinuiau așa de zeci de ani.

In ce privește locuința Mitropolitului, avea la îndemână prea puține încăperi. Ele nu puteau răspunde trebuințelor celor mai mărunte ale unui înalt dregător bisericesc, ba încă a fruntașului Bisericii. Trebuințele sale, ca bărbat de simțire și cugetare, nu puteau fi împlinite într'o locuință atât de mărginită. Unde să ții atâtea podoabe duhovnicești, atâtea scrieri care trebuiau să alcătuiască zestrea celui dintâiu dregător al Bisericii?

O încăpere mai arătoasă era cea care slujea pentru primirea Regelui și desfășurarea vreunei serbări oficiale. Altă încăpere slujea pentru primirea vizitelor Mitropolitului. Mai încolo, vechiul Primat al României era foarte ghemuit în câte trebuiau să stea la îndemâna sa. Par'că nici nu ar fi stăpânit vreun gând despre marile chemări și sarcini care apăsau asupra Mitropolitului și la mijloacele care îi trebuiau pentru aceasta!

Ca slujitor al Bisericii, eu m'am simțit uneori cu adevărat rușinat văzând stinghereala în care trăia Primatul României. A venit odată un Mare Duce rus, care a adus Regelui Carol I bastonul de mareșal, din partea Țarului Nicolae II. O parte din serbare s'a desfășurat la Mitropolie.

Nu-ți făcea plăcere să privești scunda locuință a Mitropolitului, când știai cum se adăpostesc aiurea Prinții Bisericii. Mai cu seamă în ce-i privește pe Ruși, ei străluceau prin măreția clădirilor lor. Aceasta se vede acum în Basarabia. Mă gândeam ce are să zică Marele Duce? De aceea doream să scăpăm odată de chichineața aceia de „palat" al Mitropoliei.

Dar n'am scăpat cu o rușine. Cam în aceeași vreme, am mai primit în București altă față aleasă: Moștenitorul tronului Germaniei a venit la noi să aducă tot Regelui Carol I bastonul de mareșal, de la Impăratul Wilhelm II al Germaniei. Aceeași desfășurare de serbări și aceeași inimă strânsă, pentru ce a putut să vadă Kronprinzul Germaniei ca locuință a Mitropolitului Primat al României.

Când oare aveam să scăpăm de acea rușine?

După războiu, starea aceasta cu atât mai mult nu mai putea dăinui. Incepuseră acum a veni vizite străine. Soli din Răsărit și din Apus poposeau la noi. Mitropolitul Primat trebuia să facă față împrejurărilor. Chipuri mari din străinătate, bisericești și mirenești aveau sa se oprească la „palatul" său. Ce aveau să zică toți aceștia despre locuința Primatului României?

In anul 1923, fiind la Constantinopol când cu adunarea bisericească pentru îndreptarea calendarului ortodox, Patriarhul Meletie IV al Constantinopolului mă întreba dacă mai au şi alţi mitropoliţi de la noi palat strălucit ca acel al Mitropolitului de la Cernăuţi. Inalt Prea Sf. Sa trecuse prin Cernăuţi înainte de războiu, ştia de măreaţa clădire a Rezidenţei Mitropolitane de la Cernăuţi şi se minuna de strălucirea ei.

O! ce era a noastră de la Bucureşti pe lângă aceea! Trebuia făcut ceva ca să nu mai trecem prin asemenea ruşine.

Este vrednicia Patriarhului Miron că ne-a mântuit de aceasta şi că acum putem sta cu obraz curat când la Mitropolie se opresc obraze alese. Cu plăcere am ascultat odată cuvintele de mulţumire ale Principesei Alexandrina Cantacuzino, în sânul comitetului de cârmuire al Societăţii Ortodoxe. Povestea despre o primire oficială făcută la Mitropolie unor obraze străine. Fuseseră primite în Sala Tronului Patriarhal. Sala aceasta este măreaţă şi frumos împodobită.

Ea a mângâiat ochii Principesei noastre şi-şi mărturisea mulţumirea că la Mitropolia noastră poţi face acum o primire vrednică unor obraze străine. Ai unde le primi şi cu ce te înfăţişa.

Aceasta însă este în întregime fapta Patriarhului Miron. Aici se vede în chipuri hotărîte simţul său gospodăresc. Indată a simţit lipsa şi a lecuit marea nevoie, de şi în vremuri foarte grele de găsit mijloace pentru aceasta şi în mijlocul unei lumi gata la cârteală.

Eu am auzit astfel de cârteli, că oare ce trebuie Patriarhului atâta palat? Dar totdeauna am păşit împotrivă, spunând lucruri ca acele pomenite mai sus, anume că Patriarhul ne-a scăpat de o mare ruşine.

Noi trebuie să-i mulţămim pentru aceasta şi să nu încetăm a lăuda fapta sa. De şi cineva ar putea spune că este vorba de locuinţă pentru sine, noi trebuie să spunem că este mult mai mult decât atâta. Este vorba de înfăţişarea vrednică a celei dintâi Mitropolii a noastre în faţa străinilor. Nu ne putem închide în gândul că este vorba numai de locuinţa Mitropolitului, fiindcă ea trece cu mult peste această nevoie.

Foloasele s'au văzut îndată. In 1936, a venit la noi o mare solie a Bisericii anglicane. Trebuia să facem faţă unor obraze alese, unor stegari duhovniceşti din sânul unui popor deprins tot cu măreţii ca ale Românilor.

Vai! ce am fi făcut cu vechiul „palat" al Mitropoliei! Imi fac cruce şi-mi zic: Cinste Patriarhului Miron că ne-a scăpat de el!

O! de data aceasta avem în locul lui, peste el, un palat

mult mai încăpător şi mai larg pe dinăuntru decât se vede pe din afară. El putea împlini gusturile cele mai alese ale oaspeţilor englezi. In adevăr, toată solia aceea, care cuprindea un arhiepiscop, episcopi şi preoţi vestiţi ai Bisericii anglicane au fost găzduiţi în Palatul Patriarhului, în încăperi foarte primitoare, cu privelişti dulci. Au fost foarte mulţumiţi şi aşa am făcut faţă trebuinţelor clipei. Am ieşit cu obraz curat.

Datorim aceasta Patriarhului, că n'a stat în nemişcare în cele ce a găsit, ci a dăruit scaunul său cu o locuinţă vrednică de chipul unui Patriarh. Noua clădire poate da mai multă înlesnire vieţii sale ca om, dar împacă şi inimile noastre ale tuturor. Nouă nu putea să ne placă să vedem pe Patriarhul nostru ghemuit într'o locuinţă nepotrivită cu cinstea sa, nici cu obrazul nostru de popor fruntaş în sânul Ortodoxiei.

Ne-am dus şi noi în Anglia la un an după aceea. Am făcut parte din însoţitorii Patriarhului. In Londra am fost găzduiţi la Palatul Lambeth (locuinţa Primatului Angliei). Acolo am putut vedea în ce lărgimi trăieşte capul Bisericii anglicane. Nu este vorba de lux, fiindcă toată înfăţişarea şi pe dinăuntru şi pe din afară este sobră, dar mărturiseşte măreţia în care trebuie să sălăşluiască un Cap al Bisericii. Ne-am dus după aceea la Lincoln, la locuinţa Episcopului Nugent, al Lincolnului, care fusese în solia de la Bucureşti şi ne poftise la el.

Nu era decât episcop, dar ce catedrală avea şi ce palat! De aceea cu atât mai fericiţi am fost că am avut unde să-i primim la Bucureşti. Deprinşi cu stările de la ei, ce-ar fi gândit văzând, vechiul palat al Mitropoliei noastre?

Iată de ce am mulţumit lui Dumnezeu că, datorită Patriarhului Miron, Biserica noastră s'a îmbogăţit cu noul palat al Mitropoliei noastre din Bucureşti şi că acum suntem la adăpost de ruşinile de mai nainte.

Ei, cui se datoreşte lecuirea acestei racile care stăruia de mulţi ani în întocmirile Bisericii noastre? Se datoreşte simţului gospodăresc al Patriarhului nostru. Inalt Prea Sfinţia Sa îndată ce a văzut lipsa, a pus iute mâna la lucru şi fără întârziere racila a fost desfiinţată. Fără aceasta, ruşinea dăinuia înainte, fiindcă lumea nu se îmboldea de la ea pentru a spune: Trebuie altă locuinţă pentru Patriarhul nostru. Chiar cei de sus te lasă în neîngrijire şi, în nădejdea lor, înghiţi multă vreme tot felul de scăderi.

Acesta este numai un punct care dovedeşte simţul gospodăresc al Patriarhului. Oricât de frumos şi de însemnat însă, el

nu ne poate da înţelegerea deplină despre acest dar al Inalt Prea Sfinţiei Sale. De aceea să trecem să vedem şi alte revărsări ale lui.

2. *In curtea Mitropoliei.*—Cine trecea înaintea războiului dealungul curţii Mitropoliei vedea multe rămăşiţe părăsite. Vor fi fost ele odată ceva.

Ţi se spunea: Aici Mitropolitul Calinic îşi avea un pavilion al său; aici erau păunii săi. In adevăr, ţi se povestea despre vremea acestui mitropolit, ca despre un răstimp gospodăresc ales din trecutul Mitropoliei. Răposatului mitropolit îi plăcea să aibă curte strălucită, care să placă ochilor. Păsări rare se aflau în curtea şi locuinţa sa. Se vede că aşa trebuie să fi fost.

La vale de locuinţa sa, în mijlocul grădinii, se vedea un havuz de apă, dar fără apă. Vor fi fost acolo odată lebede sau alte păsări de apă.

Oricum, aceste rămăşiţe mărturiseau ceva despre stăpânii de odinioară. Curtea mitropolitană trebuie să fi însemnat ceva mai mult în vremurile trecute.

Pe când o apucasem noi, avea numai urmele unei străluciri trecute. Era însă numai o strălucire ca locuinţă, cu tot ce puteau face traiul din ea mai măreţ şi mai boieresc. Mitropolitul Calinic era din neam de boieri şi trebuie să fi avut astfel de gusturi.

Grădina de frumoşi pomi roditori, din care acum nu se mai vede nimic şi a rămas doar numai grădina de zarzavaturi, va fi fost odinioară de o înfăţişare mult mai ademenitoare ca acea de azi.

Tot în preajma locurilor acelora, se vedeau nişte acarete care nu mai slujeau la nimic. Fuseseră grajduri, spălătorii, dar acum nimic nu mai mişca în ele. Mărturiseau şi ele despre măreţia de odinioară. Nu se mai vedea la ce-ar mai putea sluji acum.

Mitropolitul Calinic avea cai, trăsuri şi cupele. Ii trebuia toată podoaba unui alaiu vlădicesc când se ducea undeva.

Aşa aveau vechii mitropoliţi, fie la Bucureşti, fie la Iaşi. Dar starea aceasta fusese părăsită. Ce a urmat mai apoi n'a mai ţinut vechea obişnuinţă. Dacă treceai prin faţa vechilor grajduri în anii de înaintea războiului, vedeai totul tăcut şi părăsit. Clădirile se ruinau.

Tocmai însă când nu te gândeai, odată a răsărit viaţă. Numai la câţiva ani după venirea Inalt Prea Sfinţitului Miron în capul Mitropoliei, odată am văzut ca o minune... Când treceam spre clădirea nouă în care se orânduise cancelaria, pe dâmbul mai sus de Tipografia Cărţilor Bisericeşti, dădeam cu ochii de nişte dărâmături din preajma pomenitelor grajduri ale Mitropoliei. Pe acestea odată

le-am văzut înoite, din jerpelirea în care se aflau. Am văzut ieşind la iveală case cum trebuie.

Erau în două caturi şi a fost aşezată în ele Şcoala de Cântăreţi. Acolo s'a rânduit să fie internat, s'a tocmit gospodărie pentru adăpostirea şi hrănirea tinerilor, s'a făcut locuinţă pentru director şi pentru alţi clerici. Din ce era mai nainte, case sortite dărâmării, a răsărit înoire şi viaţă.

Văzând noutatea aceasta am tresărit şi de atunci am început a preţui simţul gospodăresc al Patriarhului Miron. In adevăr a Inalt Prea Sfinţiei Sale a fost fapta aceasta şi a fost chiar cea dintâi, încă înainte de înoirea Palatului Mitropoliei.

Azi tot locul acela părăsit forfoteşte de viaţă, prin copiii care sunt adăpostiţi acolo pentru învăţarea cântărilor noastre bisericeşti. Iacă deci o treabă prea bună, răsărită din nimic, din ceiace era sortit pieirii. Putem trece peste fapta aceasta fără preţuirea care i se cuvine? Ea însă mărturiseşte pentru ce am spus mai sus şi de aceea trebuia folosită ca să-şi dea mărturia ei.

3. *Buna gospodărie mai în larg.*—Putem păşi încă şi mai departe, pentru a ne încredinţa despre buna gospodărie de aiurea. Dacă e vorba de curtea Mitropoliei, mai putem găsi amănunte, care să ne dea înainte tot această bună dovadă. Dar simţul gospodăresc pomenit se va dovedi mai bogat, când vom arăta că el nu priveşte numai îngrijirea locuinţei şi curţii mitropolitane. Mărginit lucrul atâta, se înţelege că ar fi ceva, dar, fără îndoială, măestria unei căpetenii bisericeşti se dovedeşte şi mai bine, când ai dovada că ea este o putere care se simte în tot largul ocârmuirii. Dovada aceasta însă se poate face din plin şi după ce părăsim Palatul şi curtea Mitropoliei şi ne pornim a privi mai departe.

Patriarhul Miron gospodăreşte în toată eparhia şi se sileşte a face şi pe slujitorii mărunţi să se deprindă a gospodări ca şi în casa sa. Deci chiar păşind dincolo de locuinţa şi ograda sa, găsim şi aiurea, sub mâna sa, aceeaşi grijă de bună orânduială, cum şi priceperea de a o face.

Voiu aduce dovada aceasta mai întâiu prin însăşi biserica la care slujesc eu. Aceasta este biserica pe care până mai deunăzi o numeam „Kalenderu", care însă acum poartă numirea ei cea veche de „Hanul Colţei". Se numea „Kalenderu" de la răposatul Iancu Kalenderu, fostul administrator al Domeniilor Coroanei de sub domnia lui Carol I. El îi schimbase numele, ca să pară zidire a familiei lui. De fapt ea fusese înoită de tatăl său, Lazăr Kalenderu, cu ajutorul însă a multora alţii, care făcuseră danii pentru

înoirea ei. Lazăr Kalenderu a rămas însă el singur dintre toți să poarte grijă de ea după aceea. Așa a trecut ea ca o moștenire în familia Kalenderu. Azi însă, în fruntea acestei cârmuiri, se află însuși Patriarhul României, care a dobândit-o ca un bun al Bisericii noastre, după cum și era.

Acum ea se ocârmuiește de o epitropie, în frunte cu Patriarhul, și poate sluji ca pildă de pricepere gospodărească. Nu este locul aici să arăt cum s'a ajuns la aceasta, dar este tot fapta Inalt Prea Sfințitului Patriarh Miron că, odată stăpân și întemeiat pe legea autonomiei bisericești, Inalt Prea Sfinția Sa a făcut pașii de trebuință pentru aducerea acestei biserici sub ocârmuirea deplină a Bisericii, fără amestecul urmașilor familiei Kalenderu. A fost lucru de judecăți, care s'a târît ani de zile. Eu am fost de față la toate acestea și pot povesti despre ce a fost. Dar ele nu sunt pe linia discuțiunii noastre și de aceea pot trece peste toate acestea și a veni la ce urmărim noi.

Odată așezați noi în vechea gospodărie a bisericii, am găsit aici o avere frumoasă, care însă era dusă înainte fără vreun gând de îmbunătățire a ei. Biserica avea case care puteau fi sporite, înoite, încât să dea venituri tot mai mari. Vechea epitropie însă nu-și bătea capul să se ostenească cu astfel de lucruri. Ea era bucuroasă să poată încasa venituri și atât.

Aci însă se putea face ceva mai de seamă. Se puteau face îmbunătățiri care să sporească mijloacele Bisericii și deci să le poată folosi pentru marile scopuri duhovnicești. Până la atâta însă nu se suia gândul vechii epitropii. Ea se gândea numai la venituri fără osteneală.

Aceasta însă a mers numai până ce Patriarhul a ajuns a fi în fruntea epitropiei. Inalt Prea Sfinția Sa a văzut mai departe ca alții. In adevăr, și noi, cei ce slujim la acea biserică, am avut parte la gospodărirea ei. Dacă însă lucrurile ar fi rămas numai la noi, poate că nu ne-am fi gândit să facem un pas atât de mare ca acel pe care l-am încercat sub cârmuirea Inalt Prea Sfinției Sale. Ne-am gândit la înoiri prin dregerea stricăciunilor, dar mai puțin ne-ar fi venit în minte să clădim noi înșine.

Da, un chiriaș ne făcuse propuneri pentru a ridica o casă nouă peste prăvălia numai de un cat unde-și desfăcea el mărfurile lui. Patriarhul însă este acela care s'a hotărît să ridice acolo o mare clădire, un bloc, cum i se zice azi, în graiul obișnuit, dar prin noi înșine, fără a ne mai sprijini pe vreun negustor. De și epitropia nu avea atâtea mijloace, dar Inalt Prea Sfinția Sa Miron a făcut ca Mitropolia să împrumute epitropia cu suma trebuincioasă

şi aşa, pe negândite, în scurtă vreme, acolo unde aveam numai nişte case vechi, de un cat, în str. Colţei, cu prăvălii de rând, acum ne putem lăuda că avem un mare trup de clădire, cu 4 caturi şi adaose, cu apartamente pentru locuit, cum nu ne gândeam mai nainte.

Cine trece acum pe acolo se minunează că epitropia bisericii Hanu Colţei are o aşa clădire. Ea este azi şi producătoare de un venit însemnat, aproape 1.000.000 de lei, pentru care avem în totul a mulţămi simţului gospodăresc al Patriarhului Miron. Şi s'a făcut lucrul acesta atât de iute, încât nu-ţi vine a crede.

Iată deci încă una din faptele, de mare măsură, care dovedeşte marele dar de bună chivernisire a bunurilor, de care a dat dovadă Patriarhul nostru. El nu poate fi preţuit şi lăudat în de ajuns.

Se înţelege, e numai unul din multe, fiindcă, dacă ne-am apuca să privim mai în larg, la alte gospodării bisericeşti sau mânăstireşti, care stau mai de aproape sub chivernisirea Inalt Prea Sfinţiei Sale, vom găsi că şi acolo se pot pomeni de înălţări şi sporuri la fel.

Nu ajunge însă numai să ne oprim la sporul veniturilor, ci să păşim mai departe, pentru a vedea folosirea lor. In adevăr, cineva s'ar putea întreba: Şi la ce slujesc toate acestea? Voiu răspunde tot prin fapte care se săvârşesc la biserica unde slujesc eu, fiindcă aici ştiu mai bine ce se petrece.

Cu cât trece vremea şi cu cât deschidem ochii mai viu spre ce avem de făcut, cu atât simţim nevoia mijloacelor de folosit în lucrul nostru. Dar Biserica a fost sărăcită ; de unde aceste mijloace? Şi ele trebuiesc din pământ, dacă este vorba să facem faţă la câte trebuie.

In vremea de după războiu, nu ne mai putem odihni ca în vremea păcii de sub domnia Regelui Carol I, ci trebuie să ne punem pe lucru cu tot dinadinsul. Iată de ce se cuvine să ne întrebăm despre mijloacele care ne trebuie întru aceasta.

Să cerem de la Stat, nu se poate, fiindcă va spune că nici el n'are. De fapt, ne-am şi întâlnit de atâtea ori cu astfel de răspunsuri, când totuşi era mare nevoie, pentru felurite trebuinţe ale Bisericii.

De aceea trebuia să ne gândim la mijloace ale noastre, pentru a face faţă nevoilor. Tocmai aici ne vine în ajutor simţul gospodăresc al Patriarhului Miron şi am şi început a gusta din buna sa chiverniseală. Să arătăm cum şi să-l preţuim şi pentru aceasta.

Dacă unei biserici i se sporesc veniturile, se înţelege că i se

poate cere să vadă nu numai de îngrijirea averilor ei, ci să ajute şi la sarcinile obşteşti ale Bisericii. Cu cât vom avea mai multe biserici cu averi care, printr'o bună chivernisire, să sporească mult peste trebuinţele ei, cu atât ea va putea ajuta la trebuinţele obşteşti ale Bisericii şi deci va folosi mai în larg.

Biserica Hanu Colţei chiar şi foloseşte în înţelesul acesta. Patriarhul nostru s'a slujit de ea, pentru a o pune să ajute nevoi mai mari decât numai singurele trebuinţe ale ei. Dacă ea acum poate face aceasta, se datoreşte bunei chivernisiri care se săvârşeşte prin Inalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul Miron.

Veniturile ei sporind, ea poate păşi acum la împlinirea multor nevoi, luând asupra ei unele cheltuieli, pe care altfel Biserica nu are cu ce le împlini. Iată ce înseamnă a chivernisi bine, a spori unele venituri, pentru a avea de unde să foloseşti la marile nevoi ale Bisericii.

Aşa a lucrat Patriarhul nostru la biserica Hanu Colţei şi este întru totul meritul său. Priceperea sa gospodărească s'a dovedit pe deplin, fiindcă a adus tot folosul când a trebuit.

In anul 1927, Inalt Prea Sfinţia Sa m'a trimis să-l reprezint la serbarea pentru împlinirea a 50 de ani de viaţă a Facultăţii de Teologie protestantă din Paris. De unde bani pentru aceasta? Când ceri Ministeriului Cultelor, nu dă, spunând că n'are bani. Trebuinţa Bisericii însă este de neînlăturat. Ea ce să facă? Mai cu seamă după războiu, ea a intrat cu străinătatea în legături de la care nu se poate da îndărăt.

Patriarhul însă avea la îndemână veniturile bisericii bine chivernisite de Inalt Prea Sfinţia Sa. Mi-a dat de la ea mijloacele trebuincioase. La fel a făcut mai târziu, când a trebuit să-l însoţesc, acum doi ani, în călătoria sa frumoasă şi rodnică din Anglia. Tot Biserica Hanu Colţei i-a stat la îndemână pentru a păşi la împlinirea acestei nevoi. A putut însă face aceasta, numai fiindcă ea se găseşte acum într'o stare de bună chiverniseală, cum n'a fost mai nainte.

Daţi-mi câteva biserici chivernisite în felul acesta, prin priceperea gospodărească a Patriarhului Miron, şi veţi vedea ce mijloace şi cu ce iuţeală ea poate avea la îndemână ce-i trebuie, pentru împlinirea nevoilor ei!

4. *Buna gospodărie la alţii.* Această trăsătură aleasă a Patriarhului nostru încă nu şi-ar fi dat toată roada ei, dacă ar fi fost mărginit numai la câteva aşezăminte bine chivernisite prin amestecul său deadreptul în cârmuirea lor. La urma urmei, câte pot fi acestea?

Se înţelege, numai câteva. Dar eparhia e mare. Ce ar fi fost o bună chivernisire la unele biserici, dacă ea nu s'ar fi simţit la toate? Rostul unui cârmuitor este ca să împărtăşească toate aşezămintele de darurile sale sufleteşti. Deci, dacă Dumnezeu l-a dăruit cu o deosebită îndemânare gospodărească, s'ar fi cuvenit ca boldul ei să se simtă în toată lărgimea marei sale eparhii.

Dar aceasta s'a simţit. Toată eparhia a cunoscut că în fruntea ei se află un bărbat mult încercat în privinţa aceasta şi a cărui măestrie trebuie să se simtă în larg.

Meritul cuiva nu este numai acela de a duce bine frâul prin care mână treburile încredinţate sie, ci de a face ca *şi în cei de sub cârmuirea sa să se altoiască aceeaşi înţelegere şi aceeaşi pornire de a mânui lucrurile.*

Ei bine, aceasta se poate băga de seamă în cârmuirea eparhiei Ungrovlahiei. Nu numai Patriarhul prin el însuşi, ci şi preoţii săi au pornit pe acelaşi drum de bună chivernisire. Pe de o parte punând bună orânduială în strângerea veniturilor bisericeşti, iar pe de alta căutând sporul lor prin felurite mijloace, o mulţime de biserici s'au pus pe lucru, cu o grabă şi cu o sete neaşteptată. Stări care tânjeau de zeci de ani de zile, ruine jalnice, odată au văzut cum o mână părintească se apleacă asupra lor şi le scoate din jalea în care o duceau.

Vai! câte biserici s'au clădit în Bucureşti şi în toată eparhia, sub cârmuirea Patriarhului Miron în duhul acesta! Unele au fost ridicate din nou, altele au fost înoite, curăţite. Apoi case parohiale, cu multe adaosuri pentru nevoile bisericii, au fost ridicate în mare număr.

Acesta este, fără îndoială, unul din punctele cele mai luminoase ale Bisericii noastre după războiu. Ea se poate lăuda cu marea opintire prin care atâtea biserici şi case ale lor s'au ridicat în mijlocul nostru după războiu. Şi s'au făcut toate acestea nu prin ajutoare de la Stat, ci prin ce au putut strânge preoţii din popor. Când te uiţi acum ce au putut ridica ei în scurtă vreme şi în mare câtime, rămâi uimit de această mare silinţă care dovedeşte vrednicia lor.

Dacă ne mărginim numai la Bucureşti, găsim că două din bisericile ridicate, Sf. Dumitru Colentina şi Ghencea, sunt adevărat catedrale. Lângă ele, trebuie să punem şi biserica Spirea Veche, care este o cinste şi o podoabă pentru o mahala.

Când ştiu ce era mai nainte biserica Spirea Veche, ce dureroasă ruină, nu pot să fericesc în de ajuns pe Păr. Econom Ioan

Ionescu-Bogaţi, care a muncit ca un sclav, să puie o biserică deplin nouă în locul celei vechi. Când te uiţi azi la ea şi o vezi ca un adevărat juvaer, dar o ştii ce era mai nainte, te umpli de încântare. Este o biserică unde poţi lucra cu drag. Ai unde aduna lumea şi să-i vorbeşti cu cuvântul creştinesc. De aceea, cu drag mă şi duc la chemările Părintelui Ionescu, parohul ei, ca să cuvintez într'însa şi nu uit a vorbi credincioşilor ei, că trebuie să se simtă fericiţi acum având o aşa biserică.

Dar dacă am lua-o noi la rând, despre câte biserici am putea scrie cuvinte ca acestea! Ce întunecoasă şi tristă era biserica Mântuleasa! Ia intraţi acum într'însa! Totul zâmbeşte şi sclipeşte de podoabă şi strălucire. Dumnezeu să odihnească pe răposatul ei paroh Păr. Nicolae Marinescu-Frăsinei, care s'a străduit din greu s'o aducă la starea luminoasă de azi. Păcat că n'a avut parte mai îndelung să se bucure de plăcerea de a sluji într'o aşa biserică!

Ce vom spune de biserica Hagiu? Cât de înoită este acum, prin prelungirile ei, adică larga casă parohială, cu încăperi mari, care să răspundă multelor trebuinţe ale unei vii lucrări creştineşti în parohie! Ea şi înainte a avut preoţi vrednici, dar cei de azi au dus mult mai departe lucrul în parohie şi este în totul de lăudat marea înzestrare cu care au întărit biserica.

Ce voi spune de biserica Cărămidarii-de-Jos a harnicului Preot Econ. Gh. Păunescu? de Puţul lui Crăciun, unde Păr. Şerpoianu a făcut adevărate minuni!

Dar pot eu înşira aici toate câte s'au făcut numai în Bucureşti, fără a pomeni de largul eparhiei? Să scriu despre biserica Popa Tatu, despre Sf. Gheorghe-Nou, despre bisericile din mahalaua Griviţa şi altele şi altele? N'aş mai isprăvi, dacă m'aş apuca să scriu şi despre casele parohiale. Şi cât de minunat s'au împodobit şi îmbogăţit multe-multe biserici!

In locul chichineţei care slujea de locuinţă preotului de la Schitu Măgureanu, acum ai o falnică locuinţă şi încă apoi locuinţe care aduc mare venit bisericii. Biserica Sf. Ilie Gorgani se poate lăuda şi ea cu locuinţa care i s'a adăogat pentru slujitorii ei. La fel este cu biserica Oţetari, cu Mântuleasa şi cu multe altele. Putem vorbi de adevărate friguri, care au apucat pe preoţi, de a împodobi casa Domnului şi a o înzestra cu clădiri care să slujească unei lucrări duhovniceşti mai simţite în parohie.

Răposatul Vlădică Platon, slujind acum câţiva ani la sfinţirea nouei locuinţe a preotului de la biserica Schitu Măgureanu, spunea că în deşert ne-am plânge de scăderea credinţei, fiindcă Prea Sf.

Sa are atâta de lucru cu sfinţirea bisericilor din eparhie, încât este prins de astfel de treburi mai în fiecare Duminică şi sărbătoare. Aceasta era o dovadă de râvna care a cuprins pe creştini de a-şi clădi biserici. Se înţelege, în frunte râvna era a preoţilor.

Deci ceiace am spus despre Bucureşti nu era mărginit numai aci, ci la întreaga eparhie. Este cu dreptul să spunem că şi în ţara întreagă s'a putut vedea o asemenea sete de a o presăra cu locaşuri sfinte; dar ce am văzut noi în Bucureşti este ce ne-a izbit ochii mai întâi şi, fără îndoială, cele înfăptuite au fost de măsură, peste orice aşteptare.

Acum este cu dreptul să ne silim a trage încheierile din toate acestea şi să ne întrebăm: De unde această sete, această sculare la treabă, acest neastâmpăr pentru a clădi, a înoi şi a împodobi? Simţ creştinesc şi bogăţie în ţară au fost şi mai nainte. Totuşi lucrurile n'au mers atât de sprinten ca de data aceasta. Şi trebuie să ne mai gândim că ne aflăm acum în stările mai dărăpănate, adică mai sărăcite de după război. Totuşi lucrurile au mers strună şi Biserica a încercat o aprindere în slujitorii şi credincioşii ei, încât au înzestrat-o în chipul cel mai mângâietor.

De unde toate acestea? Din pilda dată de Patriarhul însuşi, din întocmirea pe care Inalt Prea Sfinţia Sa a dat-o ocârmuirii sale în gospodăria Sfintei Mitropolii. Pe de o parte a fost pusă rânduială în veniturile bisericilor; pe de altă parte, s'a pornit îndreptarea şi înoirea multor clădiri care stăteau neîngrijite, iar altele, pe care le avem acum, au fost ridicate din nimic.

Acesta este punctul cel mai însemnat, când vorbim despre rânduiala gospodărească din sânul Mitropoliei noastre dela Bucureşti. In adevăr, una este că eşti singur bun gospodar, dar încă şi mai mare însemnătate are că sufletul tău îmboldeşte pe alţii şi altoieşte asupra lor pornirea de a îndrepta şi a înoi.

In ocârmuirea noastră bisericească de la Bucureşti, noi am trăit după războiu în această năvală de lucrări, sub păstoria Patriarhului nostru. Este o trăsătură de cea mai mare însemnătate şi una din strălucirile acestei păstorii, pe care se cuvenea s'o scoatem la iveală pe larg, aşa cum am făcut aici.

Arhim. Iuliu Scriban
Profesor Universitar

«PENTRU UNGARIA DA, PENTRU GERMANIA DA, PENTRU AMERICA DA, — PENTRU ROMÂNIA NU!»

— AMINTIRI DE ACUM 33 DE ANI —

In anul 1905, Românii Ardeleni, după stăruințe de decenii întregi, au izbutit să înființeze, la Sibiu, un frumos Muzeu etnografic, plasat într'o clădire ridicată anume pentru acest scop, de către Asociațiunea culturală „Astra". Deschiderea acestui Muzeu a fost împreunată cu o mare Expoziție istorică-etnografică și cu serbări, cari au ținut opt zile în șir, și la cari au alergat cu zecile de mii, Românii din aproape toate provinciile. Printre aceștia erau și conducătorii politici și culturali ai Vechiului-Regat, cari au venit la Sibiu aproape ca la ei acasă și cari au fost primiți cu tot entuziasmul și cu toată încrederea.

Printre vizitatori a fost și D-l N. Iorga, care, prin revista *Semănătorul*, pătrunsese de mult în sufletul tinerelor generații ardelene. La organizarea Expoziției istorico-etnografice mi-am dat și eu concursul atât prin bogatul material etnografic strâns în satul meu natal, Săliște, cât și în calitatea mea de secretar al Secției bisericești ortodoxe, al cărei președinte era asesorul consistorial de pe atunci, Dr. Miron Cristea, actualul Patriarh. Secția aceasta atrăsese atenția foarte multor vizitatori și în special a D-lui N. Iorga, care a petrecut ceasuri întregi în cuprinsul ei, luându-și o mulțime de notițe și de inscripții, pe cari apoi le-a publicat în diferite cărți de ale D-sale.

In această secție am avut prilejul fericit să fiu prezintat de către actualul Patriarh, D-lui prof. Iorga, ca unul care după ce mi-am terminat studiile teologice la Sibiu, aveam să trec, în toamna acelui an, la Facultatea de Litere a Universității din București. Intâmplarea făcu, ca tocmai în ziua aceea să fi apărut de supt tipar, prima mea lucrare întitulată: *Limba vechilor cărți bisericești* (Sibiu 1905, Tipografia arhidiecezană, 102 pp.), pe care D-l Iorga o și ceti în aceeași zi și despre care a și scris, apoi, o extrem de elogioasă dare de seamă în *Semănătorul*.

Recomandarea mea, în astfel de împrejurări, îi pricinui D-lui Iorga o deosebită bucurie. Eram, doară, primul Ardelean, care, după terminarea studiilor de specialitate în Transilvania, mă îndreptam spre Universitatea din București, cu gândul hotărît ca

după terminarea studiilor acolo, să mă întorc din nou în Transilvania. D-l Iorga se simţia dator să-mi ofere întregul sprijin al D-sale şi drept urmare, şi însărcină pe D-l Alex. Lapedatu, care-l însoţia, să se îngrijească, după întoarcerea sa la Bucureşti, de situaţia mea. Domnia Sa însuşi avea să revie în Capitală abia la 1 Noemvrie, când spera să-şi fi terminat călătoria prin Ardeal, pe care a eternizat-o în două volume de note de drum, o călătorie în care l-am însoţit şi eu timp de trei zile, de la Sălişte până la Alba-Iulia. Intors la Bucureşti, D-l Lapedatu m'a avizat că la Facultatea de Litere nu este nici o bursă vacantă, dar, în schimb, aş putea intra ca bursier în Internatul teologic, rămânând ca să urmez, totuşi, Literele, şi fiind înscris la Teologie numai de formă. Pentru a putea izbuti în acest sens, D-l Lapedatu mă sfătuia să plec numai decât la Bucureşti, ducând însă cu mine o scrisoare de recomandaţie, pe cât numai se poate, de la însuşi mitropolitul Ioan Meţianu.

Urmând acest sfat, m'am şi dus a doua zi la mitropolit, cerându-i o scrisoare de recomandaţie, la care bătrânul ierarh, — care era un om de o cultură nu prea înaltă, dar înzestrat, în schimb, cu mult simţ practic — mi-a răspuns că nu-mi poate împlini dorinţa, căci se teme că lucrul ar putea ajunge la urechea ministrului de culte de la Budapesta, care l-ar trage la răspundere în modul cel mai drastic pentru un astfel de act de trădare de patrie. Zadarnic am încercat să-l asigur pe bătrânul mitropolit că voiu proceda cu scrisoarea lui în modul cel mai discret posibil,— el ţinea una, că nu şi nu. „S'ar putea să-ţi fure cineva în tren bagajul, sau portofelul din buzunar, sau s'ar putea, — Doamne fereşte — să mori în vre-un accident de cale ferată — zicea precautul ierarh,—şi-ţi găseşte la D-ta scrisoarea prin care te recomand conducătorilor ţării de la Bucureşti! Urmarea ar fi că imediat mi-ar închide Ungurii toate şcolile şi ni-ar suspenda autonomia bisericească. *Nu, nu! Iţi pot da, cu amândouă mâinile, scrisori de recomandaţie pentru Ungaria, pentru Germania, pentru America, dar pentru România nu!*".

— Atunci, să plec în lume cu mâna goală? zic eu.

— Ba nu, răspunse mitropolitul. Dar du-te la Cristea, să-ţi dea el o scrisoare, de care să te serveşti. Să spuie acolo şi de ce nu-ţi poate da altcineva, mai mare ca el, o astfel de scrisoare.

Indemnat astfel, m'am dus imediat la asesorul Miron Cristea, căruia i-am spus întreaga poveste, rugându-l să facă dânsul, ceea ce nu poate face Capul Bisericii.

Cum asesorul Cristea mă cunoştea foarte bine din colabo-

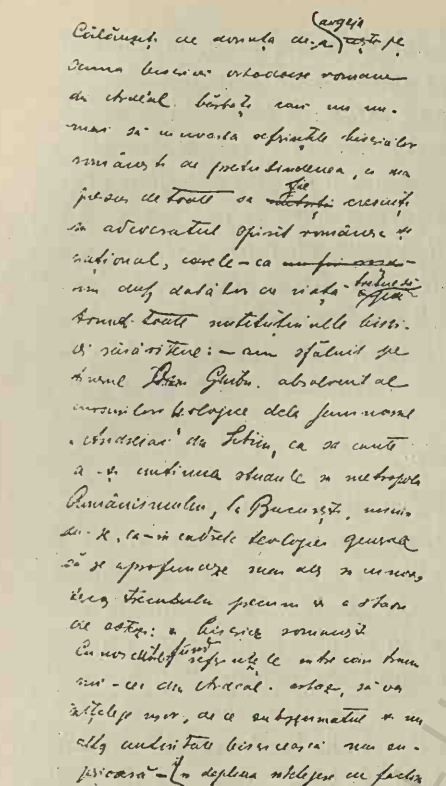

la Expoziția istorico-etnografică, și din lucrarea ce publicasem nu de mult și care fusese apreciată în termeni foarte elogioși și la București și aiurea, și cum D-sa mă recomandase încă înainte de aceea D-lui Iorga în termeni foarte călduroși, — nu stătu o clipă la îndoială și se apucă de pus pe hârtie o scrisoare, pe care, apoi, o dădu imediat la copiat și mi-o înmână, dimpreună cu conceptul original.

Inarmat cu această scrisoare, am plecat încă în acea zi la București, unde am găsit imediat suflete înțelegătoare, putând obține ajutorul necesar pentru studii.

Căutând, nu de mult, printre scrisorile mele vechi, am dat peste scrisoarea autografă a asesorului Cristea de odinioară. Ea mi se pare nespus de interesantă pentru tânărul asesor de pe vremuri, ajuns mai târziu cârmuitor religios și politic al întregului Neam românesc. De aceea, socotesc că e bine ca ea să fie tipărită încă, în facsimil, ca document.

Cuprinsul acestei scrisori este următorul:

„Călăuziți de dorința de-a angaja pe sama bisericei ortodocse române din Ardeal bărbați, cari nu numai să cunoască referințele bisericilor românești de pretutindenea, ci mai presus de toate să fie crescuți în adeveratul spirit românesc și național, carele — ca un duh dătător de viață trebue să pătrundă toate instituțiunele bisericei răsăritene:—am sfătuit pe tinerul On. Ghibu, absolvent al cursurilor teologice dela Seminarul „Andreian“ din Sibiiu, ca să caute a-și

continua studiile în metropola Românismului, la București, nisuindu-se ca-în cadrele teologiei generale să se aprofundeze mai ales în cunoașterea trecutului precum și a stării de astăzi: a bisericei românești.

Cunoscute fiind referințele între cari trăim noi — cei din Ardeal — astăzi, să va înțelege ușor, de ce subsemnatul și nu altă autoritate bisericească mai superioară — îi estradă aceste litere și de ce eu — de altcum în deplină înțelegere cu factorii competenți, recomând cu toată căldura pe tinerul Onis. Ghibu, de care legăm cele mai bune nădejdi, bunăvoinței cercurilor bisericești din București; și am considera de-o deosebită dragoste frățească dacă ar fi dată putința, ca se i să ofere ceva favoruri în internatul clerical, unde ar avea singura grijă a-și vedea de studii.

Cu frățească stimă și dragoste"...

Poate că nu este fără interes să se știe că asesorul Cristea nu s'a mulțumit să-mi dea numai scrisoarea de mai sus, în urma solicitării mele și a poruncii mitropolitului. Nu, ci dânsul a urmărit de aproape evoluția formării mele. Ca student la București, am primit mai multe scrisori de la D-sa, în care se exprima cu privire la o serie de chestiuni de mare însemnătate pentru Românismul integral.

Mai mult, chiar. După un an de studii la București, același asesor Cristea, dimpreună cu asesorul N. Ivan, episcopul de mai târziu al Clujului, cu prilejul unei excursiuni pe care am făcut-o în vara anului 1906, la Gura-râului, a stăruit pe lângă mine să plec la studii în Germania, spre a mă pregăti în vederea trebuințelor noastre școlare de atunci, fie ca profesor de pedagogie la Seminarul Andreian, fie ca inspector general al învățământului nostru primar, profund amenințat de draconica lege a lui Apponyi.

Am cedat stăruințelor și părăsind București, m'am îndreptat spre Germania, unde, după aproape trei ani, mi-am terminat studiile, așezându-mă, apoi, la Sibiu. Păstrez și din acest timp câteva scrisori interesante de la asesorul Cristea.

*
* *

Când, în August 1910, mi-am ocupat postul de inspector școlar la Consistoriul din Sibiu, asesorul Cristea nu mai era acolo. El trecuse de câteva luni, ca episcop la Caransebeș.

Biroul său de la Consistor rămăsese vacant. Printr'un capriciu al sorții, eu am fost sortit să mă așez în acel birou. Țiu minte că, în momentul în care am intrat în camera goală, ocupată doar de două mese și de o etajeră, aruncând ochii spre ușă, am văzut lipită

pe ea o bucată de hârtie tipărită, tăiată dintr'o gazetă. Era poezia lui G. Coşbuc: *Tricolorul*, lăsată acolo de asesorul Cristea, ca un fel de testament pentru cel ce avea să-i ia locul.

Am lucrat, cu o oarecare întrerupere, până la 16 Noemvrie 1914 în acel birou. „Tricolorul" l-am păstrat lipit pe uşă, aşa cum l-am moştenit, până în clipa în care, persecutat de guvernul maghiar, a trebuit să părăsesc din nou Sibiul şi să mă îndrept din nou spre Bucureşti, de unde n'aveam să mă mai întorc decât în Decemvrie 1918, după liberarea Ardealului.

Când, gonit de soartă, sau mânat de Providenţă, am plecat din biroul meu, am luat de pe uşă poezia incendiară, care în timpul războiului putea pricinui mari neajunsuri Consistoriului şi, dimpreună cu un manifest pe care-l scrisesem eu în vederea clipei aşteptate cu înfrigurare în toamna anului 1917, a intrării armatei române în Sibiu, — am rupt-o în bucăţi şi am aruncat-o în sobă. Nu puteam lua cu mine astfel de hârtii periculoase, cari dacă, la vama Porceşti, mi-ar fi fost găsite de poliţia ungurească, printre mânile căreia m'am strecurat într'un mod aproape miraculos, m'ar fi costat viaţa.

Astăzi, îndrăzneţul asesor de odinioară de la Sibiu se bucură de răsplata bogată şi binemeritată a tuturor actelor sale de curaj din tinereţă.

Să dea Dumnezeu să se bucure de ea încă mulţi, mulţi ani.

ONISIFOR GHIBU
Profesor la Universitatea din Cluj

BCU IAŞI / CENTRALA UNIVERSITARĂ

O RARĂ BUNĂTATE SUFLETEASCA

Vrednicia omului nu se cântăreşte numai cu lungimea anilor. Viaţa de toate zilele înregistrează adeseori existenţe, cari ating limite de centenar, dar se strecoară prin cutele anilor în cea mai umbroasă anonimitate, fără să lase în urmă nici o dâră de lumină.

Omul care îşi jertfeşte însă toată esenţa fiinţei sale în slujba creaţiilor de binefacere obştească şi săvârşeşte realizări de valoare superioară, se remarcă şi se ridică deasupra hotarelor înguste ale omului de rând. Iar dacă proeminenţa personalităţii sale este binecuvântată de Dumnezeu şi cu lungime de zile, este îndreptăţit la admiraţia, veneraţia şi recunoştinţa excepţională a posterităţii.

In acest cadru aurit se fixează pentru noi şi pentru urmaşii noştri figura distinsă a Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron. Pentru cronica vremilor noastre Patriarhul României rămâne o personalitate cu suprafaţă distinctă, unul dintre crainicii cei mai entuziaşti ai aspiraţiilor noastre naţionale, iar în sinaxarul Bisericii noastre va fi pomenit pururea ca un apostol neodihnit al Evangheliei lui Hristos.

Paginile unui volum omagial de sigur că nu pot oferi spaţiu suficient pentru toată activitatea prodigioasă a Inaltului Ierarh, în cursul celor 70 de ani, cu cari l-a dăruit Dumnezeu. Mărturiile răzleţe ale contimporanilor însă vor zugrăvi în răstimpuri, în culori vii şi sub toate aspectele figura venerabilă a Inalt Prea Sfinţiei Sale şi acestea vor avea darul să reconstituiască în toată amploarea sa tabloul personalităţii unui Ierarh de o importanţă covârşitoare în viaţa Neamului nostru.

Contribuţia subsemnatului se mărgineşte cu acest prilej la un amănunt, prins din crâmpeiele amintirilor de acum 40 ani şi păstrate cu sfinţenie în hrisoavele trecutului.

La felicitările Guvernului de ziua Sf. Ilie, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh şi-a scos singur în evidenţă, cu justificată mulţumire, faptul că în toate slujbele, în cari a fost aşezat de Providenţa divină, a fost călăuzit întotdeauna „de o rară bunătate sufletească".

Mulţi din cei ce au avut norocul să fie ocrotiţi de această bunătate vor putea da deplină verificare acestui adevăr. Cu această bunătate ne-a luat subt ocrotirea sa, mai ales pe noi tinerii de pe vremuri, cari aveam nevoie de această binevoitoare ocrotire.

Intors de la Universitate, cu diploma de doctor în litere, absolventul Ilie Cristea intrase în serviciul Consistoriului din Sibiu, ca

secretar consistorial, una din situațiile cele mai însemnate în Biserica noastră din Ardeal. In vremea aceasta eram patru absolvenți de teologie, trimiși la Universitatea din Budapesta, pentru studii superioare, în vederea pregătirii noastre pentru situații mai pronunțate în organismul Bisericii noastre. Băeți săraci de la sate, avizați numai la bursele de la Sibiu, am fost chiar de la început acoperiți de grija părintească a secretarului consistorial, Dr. Ilie Cristea, care din primul moment ne-a ferit de teama întârzierii obolului indispensabil pentru traiul de toate zilele. Părintele secretar cobora la sfârșitul fiecărei luni de la biroul său la contabilitate și casierie, ne ridica bursele, cumpăra și complecta personal mandatul poștal, trimițându-l apoi la poștă, ca să putem avea la mână pe ziua dintâi a lunii următoare mijlocul cel mai eficace pentru compensarea nevoilor zilnice. Cunoscuse din proprie experiență povara acestei probleme, căci antecesorii săi erau mai formaliști și dificili și studenții erau adeseori nevoiți să reclame ei înșiși cu extremă urgență bursele, cari întârziau. Câtă bucurie și mângâiere sufletească ne prilejuia grijulia bunătate a patronului nostru, n'o pot înțelege decât cei ce, în situații similare, au trecut prin aceleași sentimente de obsesie apăsătoare.

Dar părintele secretar nu uita niciodată să însemne pe cotorul mandatului câteva cuvinte calde de îndemnuri prietenești: — „învățați băeți" — „faceți-vă datoria" — „nu vă leneviți în iscodirea Scripturilor" — „grijiți de prestigiul vostru de Rumâni" — „bateți fierul până e cald", sau câte o frază glumeață: — „cheltuiți-i sănătoși" — „poftă bună", etc., după dispoziția sufletească a momentului.

Ba, ce e mai mult, cu toată distanța dintre noi ucenicii școlii și patronul nostru, sfetnic de covârșitoare importanță al mitropolitului, părintele nostru nu uita să ne trimită un cuvânt de felicitare de sărbătorile împărătești, sau Anul nou și câte o carte poștală ilustrată din călătoriile sale în străinătate.

De și constatările de mai sus ar avea la aparență o nuanță de banalitate, în realitate ele sunt oglinda luminoasă a unui suflet cald, călit în flacăra iubirii deaproapelui, fie acesta cât de mic și neînsemnat.

Și atenția bunului nostru patron ne-a urmat și mai târziu venindu-ne în ajutor cu sfatul său binevoitor la anumite cotituri ale vieții. Astfel, eu nevolnicul slujitor al Bisericii, după patru ani de Universitate, doi ani de gazetărie efectivă la ziarele românești *Poporul Român* și *Lupta* din Budapesta și *Telegraful Român* din Sibiu și încă un an de preoție la sat, mi-am îndreptat aspirațiile către un post liber de protopop. Dar mitropolitul nostru in-

vocând rigorile regulamentului, care pretindea pentru aceasta cinci ani de practică pastorală, mi-a refuzat aprobarea candidaturii. Atunci Părintele Ilie Cristea, ajuns între timp asesor consistorial, s'a grăbit să-mi potolească amărăciunea scriind: „M'am indignat şi eu odată de rigiditatea regulamentului. Colegul meu de clasă, care avea numai teologia şi cinci ani de preoţie, a putut fi protopop, iar eu care terminasem Universitatea cu diploma de doctor şi slujba de un an de dăscălie, n'am putut fi candidat, pentru că cei patru ani de la Pesta nu erau consideraţi echivalenţi cu dispoziţiile regulamentului. El a putut ajunge protopop după cinci ani, iar eu am avut acest drept, numai după nouă ani. Dar am aşteptat, pentrucă răbdarea de azi este numai floarea rodului de mâine".

Şi floarea aceasta a rodit îmbelşugat pentru Inalt Prea Sfinţia Sa, căci vredniciile personale l-au înălţat în scurtă vreme mai presus de demnitatea de protopop într'un colţ modest de provincie.

Ce învăţăminte mari sunt acestea şi pentru mulţi dintre tinerii zilelor noastre, cari reclamă pentru puţinătatea lor, îndată după ieşirea de pe băncile şcolii, situaţiile cele mai înalte, de cel puţin profesori universitari.

Mare dar de la Dumnezeu a fost şi este bunătatea sufletească a Patriarhului nostru. Cu ea şi-a cucerit respectul şi iubirea, plină de devotament neprihănit al tuturor celor ce i se închină şi astăzi cu recunoscătoare sinceritate.

Şi se verifică prin aceasta şi alt mare adevăr. Omul crescut în straiele de cânepă şi pănura de lână, ţesute de mâna ţărancei de la sat, aplecat de mâna blândă a mamei spre cucernică închinăciune în faţa icoanei Maicii Domnului, atârnată la căpătâiul patului, înfrăţit în tinereţe cu povara multor lipsuri şi nevoi, dar fortificat în izbânda nădejdilor de mâine, duce această zestre de morală cristalină şi credinţă de piatră, neîntinată, prin toate valurile vieţii, împrumutându-i forţe, cari nu se lasă ispitite de umbrele temerii sau şoväelile oportunismului, ci îi garantează biruinţa gândurilor curate.

Această zestre a întovărăşit pe Inalt Prea Sfinţia Sa de la masa de brad a dascălului de la sat, prin toate treptele ierarhiei bisericeşti până la tronul Patriarhiei româneşti.

Bunătatea sufletească a omului adevărat mare nu se caracterizează numai în faptele săvârşite în situaţii de înaltă răspundere, ci şi în actele modeste şi mărunte de dragoste creştinească, dovezi anonime, dar impresionante, de adevărată superioritate sufletească.

Dr. Sebastian Stanca

PATRIARHUL MIRON
OCROTITOR ŞI ÎNDRUMĂTOR AL ORFANILOR DIN RĂZBOI

Intorşi biruitori din războiul cel mare pentru întregirea Neamului, am găsit în satele noastre numai jale şi sărăcie. Cei rămaşi la casele lor cunoscuseră toate grozăviile ocupaţiunii sub apăsarea unor asupritori nemiloşi, cari împilaseră poporul cu o grea tiranie. Femeile îşi pierduseră tovarăşii lor de viaţă, părinţii pe singurii lor sprijinitori, iar copiii pe părinţii lor cari muriseră pentru Ţară şi Rege cu gândul la ei, orfani fără sprijin şi fără ocrotire pe marea zbuciumată a vieţii, în mijlocul unei lumi în mare parte copleşită de mizerii şi fără putinţa de uşurare a durerii lor.

„Sărmanii orfani de războiu", pe ei îi apăsau mai mult nevoile şi grijile. Ei trăiau toate suferinţele şi îndurau toate lipsurile şi această crudă soartă din singura vină, că părinţii lor şi-au făcut întreaga datorie, sacrificându-şi viaţa pentru ca Ţara şi Neamul să trăiască realitatea visului poeţilor noştri. Şi au alergat eroii noştri pe drumul morţii fără şovăire şi fără precupeţire, cu credinţa că cei rămaşi în viaţă pe urma lor, vor avea sprijinul supravieţuitorilor norocoşi.

Toţi acei cari căzeau răniţi pe câmpul de luptă rugau pe cei din jurul lor: *„aveţi grije de copiii mei"*.

In aceste vremuri de grele amintiri şi când ţara era bântuită de toate crizele şi mai cu osebire de criza morală, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Dr. Miron Cristea în dorinţa de a lua sub scutul Său pe orfanii de război, aprobă transformarea orfelinatului *Dragoslavele* din Câmpulungul-Muscelului, în seminar teologic cu opt clase, încuviinţând ca prin îngrijirea acelei bune Românce, care încă pe când ne găseam în toiul luptelor a luat iniţiativa îngrijirii acelor ce îşi pierdeau părinţii în războiu, marea Doamnă Olga Sturdza, să se clădească local necesar pentru adăpostul orfanilor seminarişti... Şi iată realizat seminarul căruia i s'a dat numele ocrotitorului şi îndrumătorului acestui institut de cultură: *Seminarul Miron Patriarhul.*

Gândul Inalt Prea Sfinţitului Stăpân s'a împlinit, căci după cum părinţii şi-au dat viaţa pe altarul patriei, avem astăzi aproape patru sute de preoţi distinşi cari luptă pe altarul Bisericii predicând ceeace glasul părinţilor, din sfintele morminte de eroi îi îndeamnă.

Parte din aceşti orfani de războiu au fost trimişi de Inaltul

Protector peste hotare, la Universităţi străine, pentru ca să se întoarcă buni conducători şi îndrumători ai dreptei noastre Biserici.

O! câtă mulţumire simţiam noi toţi la serbările de sfârşit de an ale acestui seminar, când Sanctitatea Sa în persoană prezida împărţind premii şi daruri, încurajând pe elevii seminarişti, cari simţiau şi se inspirau din bunătatea şi înţelepciunea marelui lor ocrotitor şi îndrumător.

Şi dacă legea respectivă a orfanilor acorda ocrotire şi ajutor numai până la majorat, Sanctitatea Sa Patriarhul Miron, înţelegător şi plin de dragoste pentru orfani, chiar dacă tinerii seminarişti împlineau majoratul, încă fiind elevi, le prelungea ajutorul până la terminarea studiilor chiar universitare.

Milos cu desăvârşire pentru cei oropsiţi ai soartei, Inalt Prea Sfinţia Sa a acordat parohii seminariştilor din orfelinatul *Dragoslavele*, urmând a-şi continua studiile universitare ca preoţi, diaconi sau cântăreţi bisericeşti.

Dar activitatea Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron nu s'a limitat numai la conducerea Bisericii noastre, cu toate aşezămintele şi institutele de ocrotire ale ei, ci graţie vastei sale culturi, inteligenţii şi înţelepciunii care îl deosebeşte, a desfăşurat o continuă şi uriaşe activitate în toate domeniile — şi cel politic chiar, făcându-se un preţios ajutor al M. S. Regelui Carol II, care se străduieşte zi şi noapte spre a găsi cele mai bune soluţii pentru îndrumarea poporului Său iubit pe calea cea mai bună.

In toate înaltele dregătorii ce i s'au încredinţat, Sanctitatea Sa, a dovedit în Sine un proces psihic de înaltă tensiune spirituală de lungă durată, — un proces de perseverenţă şi de complectă izbândă morală şi prin urmare cu drept cuvânt Neamul românesc îl poate numi *un autentic erou naţional.*

Orfanii din războiu, astăzi preoţi şi slujbaşi ai Ţării, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 ani, împreună cu întreaga turmă păstorită şi condusă de ei, roagă Providenţa să dăruiască mulţi ani în deplină sănătate Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron al României Intregite, pentru binele Ţării, pentru ridicarea Ortodoxismului şi a întregului Neam românesc.

Colonel Gr. Grecescu-Muscel
Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul

MIHAI EMINESCU ŞI PATRIARHUL MIRON

Mihai Eminescu geniul neîntrecut al Neamului românesc, trăieşte mereu printre noi. El prin aceasta este etern, pentrucă lucrează de-apururi, strălucind pe firmamentul idealului celui mai înalt şi inspirând conştiinţele cele mai alese ale Naţiei.

Iată una din aceste conştiinţi inspirate, în slujba Bisericii şi a Neamului: e Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron.

E Patriarh al vârstei, e Patriarh al credinţei, e Patriarh al vremii vremuite, e Patriarh al sufletului inspirat de la întreaga vigoare a Neamului românesc şi de la geniul naţional, Eminescu, acela care a rostit cuvintele că Biserica Ortodoxă Română este „maica" poporului român.

Din sate izvorăşte minunata viaţă a Patriarhului Miron şi ea este închinată dintru început suferinţii pentru Neam şi unităţii de Neam.

Intocmai aşa, pentru ridicarea din împilare, a fost suferinţa lui Mihai Eminescu, din prima clipă, când a văzut lumina zilei la Ipoteşti.

Luceafărul literaturii Românilor a însemnat în chip poetic drumul pătimirii şi visul desrobirii.

Bărbatul care a văzut aevea, şi întrupează mai deplin decât toţi, astăzi, destinele bisericeşti şi naţionale — mâna dreaptă a M. S. Regelui Carol II, — este Prea Fericitul nostru Patriarh Miron.

Răsărit într'un sat de munte în 1868, este diacon în 1900, Episcop în vremurile grele din 1910, Mitropolit Primat în 1920, Patriarh în 1925, Prim-Sfetnic al M. S. Regelui, astăzi: iată, pe scurt, biografia-minune, spre binele poporului român, a Inalt Prea Sfinţitului Miron Cristea, cel pururea inspirat din gândurile lui Eminescu.

In 1868, la naşterea Inalt Prea Sfinţiei Sale, Eminescu avea 18 ani jumătate şi înfăţişa toată simţirea Românilor de pretutindeni, aşa după cum astăzi Patriarhul Miron reprezintă, albit de vreme şi de griji, toată vistieria darurilor cu care este înzestrat poporul român.

Atunci, în preajma anului de naştere al Inalt Prea Sfinţiei Sale, Eminescu era un pribeag, un cercetător prin ţinuturile robite, iar glasul lui duios răsuna „din străinătate":

„Da! da! aş fi ferice, de-aş fi încă odată
In patria-mi iubită, în locul meu natal,
Să pot a bine-zice cu mintea 'nflăcărată
Visările juniei, visări de-un ideal".

Nori de suspine îi apăsau inima greu, el colinda prin satele

apropiate de Topliţa-Română, — şi, ca cerbul de lângă izvoare —, dorea unirea acestor ţinuturi cu Ipoteştii lui!

Pe-o cale nevăzută, pe care cuvântul nostru n'o poate lămuri, ci numai degetul lui Dumnezeu o arată — melodia cântecului lui Eminescu s'a fixat în inima fiului de sătean din Topliţa, fiului lui Gheorghie Cristea. Tot cam atunci, în *Familia*, care apărea în ţară robită, — nr. din 2 Aprilie 1867 —, feciorul lui Gheorghie Eminovici din Ipoteşti scria, cu glas de profet şi de trâmbiţă:

„Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie?
Ţara mea de glorii, ţara mea de dor?"

. . . . . .

....Românie tare ca o stâncă, peste care trec multe valuri; ţară iubită, care va ieşi la liman, prin acel „vis de răzbunare", prin triumful spadei; ţară sfântă, în care se vor ridica, apoi, în ora izbânzii marelui Rege Ferdinand, „altare" de mulţămire lui Dumnezeu, spre a putea striga cu toţii:

„Fiii tăi trăiască numai în frăţie,
Ca a nopţii stele, ca a zilei zori,
Viaţă în vecie, glorii, bucurie,
Arme de tărie, fală şi mândrie —
Dulce Românie, asta ţi-o doresc!"

Noi credem că tânărul Ardelean a citit şi a lăcrămat citind aceste versuri, de îndată ce a luat în mână bucoavna, abecedarul! Nu putea găsi o îndrumare mai potrivită, pentru lunga cale, anevoioasă, dar plină de roade şi de izbânzi, pe care a purces, de se găseşte astăzi Arhipăstorul întregului Neam românesc...

Tânărul Eminescu scria ode şi elegii, poezii sociale şi filosofice, romanţe şi cântece patriotice, cu răsunete de buciume şi arme, ca'n Psalmii versificaţi de Dosoftei...

Citiţi toate acele compuneri geniale din tinereţe şi gândiţi-vă o clipă cum pregăteau ele sufletele din Ardeal, din Bucovina, din Basarabia, de pretutindeni...

Şi nu uitaţi, când sărbătoriţi pe feciorul săteanului din coasta de dincolo, ardeleană, a Ceahlăului, că opera precisă a pribeagului Eminescu, în acel an 1868, noi n'o cunoaştem bine... E un an de frământare supremă pentru Eminescu. Culegea mereu literatura populară. Anonimă era acea poezie, anonimă apare opera geniului în acel an, dar Dumnezeu a scos din anonimatul masselor populare un fiu ales: pe Inalt Prea Sfinţitul Patriarh de astăzi, acela care, ca şcolar la Năsăud, ca seminarist la Sibiu, tot e unde colindase

Eminescu, apoi ca student în litere şi filosofie, mereu a cugetat la idealul şi opera genialului poet.

Când muri Eminescu, Patriarhul Miron avea vârsta de 21 ani. In sufletul Inalt Prea Sfinţiei Sale era cristalizată însă în chip simbolic şi definitiv dragostea pentru acest geniu naţional, căci, îndată după aceea, a tipărit studiul: *Opera poetică a lui Eminescu.*

Dacă am stărui asupra acestui studiu, am recunoaşte documentar toate legăturile spirituale dintre autor şi dintre cel mai mare poet al Românilor. Dar nu acesta este acum scopul nostru.

Căci, după cum şi-a propus Comitetul de direcţie al revistei *Biserica Ortodoxă Română*, la iniţiativa omagială, cel mai de preţ lucru este activitatea *istorică* şi *bisericească:* noi asupra *acesteia* se cade să ne oprim, când arătăm legătura dintre Eminescu şi Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron.

Ce *profetică* legătură, cu adevărat minunată!

In afară de munca pilduitoare din vremea Episcopatului de la Caransebeş şi în afară de răspunderile mari de astăzi — activitatea eminentă a Inalt Prea Sfinţitului Patriarh, este legată pe vecie, în Istoria Bisericii noastre, de *patru momente mari:*

I. Unificarea într'o singură Biserică Autocefală Ortodoxă Română, în care toţi Mitropoliţii şi Episcopii din România-Mare recunosc (30 Noemvrie 1919) autoritatea supremă a Sfântului Sinod.

II. Episcopiile din nou înfiinţate (a Clujului, a Oradiei, a Constanţei, a Bălţilor, a Cetăţii-Albe, — 10 Martie 1923 —, a Armatei, a Maramureşului, a Americii; seminariile din nou înfiinţate, în centre primejduite din punct de vedere naţional (de ex. Dorohoiul, la 1 Iulie 1923) şi Facultatea de Teologie de la Iaşi (în 1926) cu sediul la Chişinău.

III. Ridicarea scaunului Arhiepiscopal şi Mitropolitan al Ungrovlahiei şi Primat al României la rangul de Scaun Patriarhal. In Fevruarie 1925, titularul acestui Scaun, Prea Fericitul Miron Cristea, devine Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Iată o înălţare bine simţită şi meritată a prestigiului Bisericii noastre naţionale!

IV. In sfârşit, cel de al patrulea moment de mare valoare este opera de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, încununată prin Legea şi Statutul din Maiu 1925.

Şi, dacă ar fi să comparăm cele patru fapte de mai sus, toate strălucesc în chip orbitor, ca nişte pietre nestimate, în faţa conştiinţii româneşti: toate deopotrivă... şi totuşi, una pare să strălucească mai tare, una întrece până şi viziunea celor mai mari patrioţi de pe vremuri: e *Patriarhatul Românilor*, iar acest moment

de glorie bisericească națională a fost prevăzut — dintre scriitorii noștri — *numai de Mihai Eminescu.*

Pentru cercetătorul atent, adevărul acesta formează un capitol din lucrarea care încă ne lipsește: *Eminescu și Ortodoxia.*

Elementul mistic-religios din poezia lui Eminescu n'a ispitit încă, în chip serios, pe nici un cercetător de-al nostru. Da—avem... Este un studiu destul de serios: *Eminescu și catolicismul,* de I. M. Rașcu (București 1935), dar nu corespunde adevărului, ci numai unei râvne prea confesionale.

Eminescu vorbește cu respect și tolerant despre catolicism, ca și de toate religiile lumii, din toate veacurile, dar să nu uităm un lucru esențial: cu câtă vigoare protestează el împotriva ridicării unei catedrale catolice în București, și cât de credincios rămâne el, în scrisul său, *Ortodoxiei noastre naționale!*

Ar fi prea puțin aceasta. Este și altceva, cu totul însemnat.

Eminescu a întrezărit — poetic și profetic — și *un imperialism ortodox român în întreg Orientul Europei.*

Iată, în ms. Academiei Române, nr. 2263 (f. 42), manuscript cercetat cu deosebită competență de d. D. Murărașu [1], subt titlul: *Noua Romă,* Eminescu scrie astfel:

„A se convinge Turcii că imperiul trebuie reîntinerit prin introducerea limbilor naționale în biserică și prin trezirea patriotismului local, excitat și împotriva Rușilor și împotriva Austriacilor.

Grecii trebuie eliminați cu totul din guvernarea bisericii române și substituiți prin Arabi în Orient, prin *Români în Europa.*

Odată un Român Patriarh, el va numi Români, Episcopi în ținuturile locuite de ei, Albanezi, Episcopi unde țările sunt locuite de Albanezi. Patriarhii vor înființa la Constantinopole o Academie de limbi orientale... La Agura, mănăstire română, *la Ierusalim, strană română*"...

Nu citâm mai mult. Se înțelege *deplin* că Eminescu a stăruit în dragostea sa pentru misiunea Bisericii noastre ortodoxe naționale și i-a profetizat—pe temeiul naționalismului său organic—un rol extraordinar. Să cugetăm o clipă la aceste cuvinte ale marelui vizionar, și să constatăm că de la 1916 încoace, treptat-treptat, subt marele Rege Ferdinand I al Intregirii și subt măritul nostru Rege Carol II al Culturii, se îndeplinesc toate zisele lui Eminescu.

Să-l slăvim pe cântărețul-profet, dar să nu uităm că în toată

---

1. Cfr. recenzia d-sale din *Revista Soc. Tinerimea Română,* pe Octomvrie 1935, p. 80.

această vreme de ascensiune națională și bisericească, un nume stă scris și nu va fi uitat niciodată: *e Inalt Prea Sfințitul Patriarh Miron Cristea.*

I-a fost dat Inalt Prea Sfinției Sale ca să se inspire din visul lui Eminescu, și ca să ia parte atât de însemnată la fapta de glorie a poporului său. E datoria cea mai sfântă de a pomeni și de una, și de alta.

Biserica noastră strămoșească, ortodoxă, a devenit de astăzi înainte chiagul Ortodoxiei întregi. Patriarhul nostru s'a făcut stegarul acestei Ortodoxii.

La hirotonisirea ca Arhiereu, la Caransebeș, Inalt Prea Sfinția Sa și-a dorit ca fiii duhovnicești să-l urmeze—„cum urmează roiul de albine matca". *Așa* l-au urmat, *așa* îl urmează, căci gândul este sfânt și sarcina, profetică.

Mulțimile uriașe din visurile lui Eminescu vin în valuri și preamăresc cele patru momente hotărîtoare, schițate mai sus—patru puncte de hotar în ceeace privește Biserica strămbunilor noștri, Biserică la care a gândit Eminescu și s'a inspirat de la ea — așa precum Inalt Prea Sfințitul Patriarh Miron—cel dintâiu al României—s'a inspirat din simțirea lui Eminescu.

Geniul național a lucrat și într'o parte și în alta. Cum a lucrat în trecut, așa va lucra și în viitor, după cuvântul unui poet ardelean:

„Oricare zi e o privire
In urmă, dar e și un vis,
Căci zilele sunt zori și-amurguri,
Drum început și drum închis"...

„Drum închis" părea clipa când, în 1889, trecea marginile acestei vieți Eminescu. Era însă „drum început" — pentru Nația noastră. Căci tânărul teolog și om de cultură de atunci, în vârstă numai de 21 de ani, a stat strajă neadormită, de-o cuminție neîntrecută, — cu adevărat *bisericească* — în sprijinul realizator al programului celei mai cuprinzătoare minți românești: Eminescu.

Fie, fie, ca bunul Dumnezeu, prelungind cât mai mult puterea și zilele Prea Fericitului nostru Patriarh — *Opera Completă* a scrierilor lui Eminescu și *Istoria Ipotești*lor lui — să apară subt oblăduirea Inalt Prea Sfinției Sale!

Vor fi două izvoare de inspirație—pentru Neamul întreg, care știe să vadă în Inalt Prea Sfințitul Patriarh Miron pe conducătorul sufletelor noastre către limanul veșnic al mântuirii.

Econ. D. Furtună
Profesor, Dorohoi

CU «BUN CUMPĂT», ŞI TOTUŞI, UN VITEAZ.

Adânc pătruns de învăţătura Sf. Evanghelii era Prea Fericitul nostru Patriarh atunci, când la constituirea *Consiliului naţional român din Caransebeş*, în 1918 Octomvrie, rostea către poporul adunat acolo, după biruinţă, cuvintele: „Vă îndemn pe voi, şi pe toţi Românii, ca — precum veacuri de-a-rândul — nu ne-am pierdut bunul cumpăt, — aşa nici mai ales acum, să nu ne pierdem răbdarea, ci să păstreze toţi ordinea, buna linişte, şi să cruţe viaţa şi avutul aproapelui, chiar şi al acelor străini, cari ne-au fost răuvoitori. Destrăbălările anarhiei, ce le-au văzut ai noştri prin Rusia şi aiurea, nu-i iertat să ni le însuşim. Poporul român să rămâie, cum a fost totdeauna, nobil. Să uităm tuturor — toate, chiar şi celor ce ne-au asuprit, pentru bucuria reînvierii".

Ce bogată revărsare de înţelepte îndemnuri, ţâşnite dintr'un suflet, pe deplin stăpânit de anevoioasa virtute a răbdării şi a iertării, „chiar şi a celor ce ne-au asuprit" ! Ce strălucită dovadă, că nici după înfrângerea asupritorilor de veacuri, „bunul cumpăt" nici măcar nu se clătina în sufletul Prea Sfinţitului Episcop de Caransebeş, care şi atunci în ziua reînvierii, tremura mai întâiu şi mai întâiu pentru viaţa şi avutul aproapelui, chiar şi ale celui răuvoitor!

Şi totuşi, cu câtă dârzenie şi neînduplecare îi înfrunta pe Maghiari, studentul naţionalist Ilie Cristea cu 24 ani mai înainte, adică în 1894, la Congresul studenţilor români, ţinut atunci în Constanţa: „Pe noi, care zilnic ne vedem batjocorită limba noastră, ne însufleţeşte până şi o mică şi neînsufleţită inscripţiune, fixată pe vagoanele trenului român. Pe noi Ardelenii, momentele, în care putem purta liberi şi neconturbaţi la piept această cocardă naţională, sunt cele mai sublime şi mai plăcute ale vieţii noastre, căci acasă la noi chiar autorităţile publice, — hrănite din sudoarea noastră, — cu obrăznicie bruscă ni-o smulg de pe piept şi ni-o necinstesc; mult ne doare aceasta, căci aceste culori nu sunt fixate în butoniera noastră numai prin un nasture, ci ele îşi au rădăcini multe şi adânci, răsfirate chiar in inimile noastre: cei ce ni le smulg, cearcă a ne lipsi de întreaga noastră fiinţă românească".

Şi mai departe, tot cu acel prilej de la 1894: „In numele studenţilor de dincolo, permiteţi-mi să fac declaraţiunea solemnă,

că toți ne întoarcem acasă cu puteri oțelite, cu deciziunea fermă de a nu ceda, de a nu odihni, până ce nu vom avea și noi, ca voi, fericita poziție și în un singur stindard culorile noastre românești. Am speranța, că acest ideal îl vom ajunge în un viitor nu îndepărtat. In dorința, că „noi" vom ajunge a prăznui serbarea izbânzii cauzei noastre, vă mulțumesc din nou pentru primirea triumfală, strigând: Trăiască România! Trăiască viitorul ei, tinerimea".

Iată dar două izbucniri, nu tocmai obișnuite ale aceluiași suflet: Pe cât de neînfricat și de cutezător se ridica la 1894 tânărul Ilie Cristea în drumul Maghiarilor, aflați atunci pe culmile puterilor și ale trufiei, pe atâta de milostiv și îndurător se dovedea Prea Sfințitul Episcop de la Caransebeș în anul 1918, când Românilor, înfierbântați, le cerea cruțare pentru viața și avutul prigonitorilor prăbușiți. Te cuprinde uimirea, când mai ales te gândești, că avea să se întoarcă iarăși la Budapesta, ca student, cel care la Constanța în 1894 îi apucase vitejește de piept pe Unguri, nesfiindu-se a-i numi „stăpâni luați din vânt, popor ajuns prin un noroc orb la cârmă".

A vrut firește, Ocrotitorul Cel-de-sus al Neamului nostru, că nu în spre alte cărări, mai atrăgătoare și mai lesnicioase, ci în spre Biserică să se îndrepte în 1897 falnicul viteaz, căruia tot El, Domnul din Ceruri binevoise a-i hărăzi, ca unui scump ales al Său, o întreită frumusețe: Aceea a minții, aceea a sufletului, și aceea a chipului său, asupra cărei frumuseți fizice D-l Nicolae Iorga, în *Semănătorul* din 1906, și anume cu prilejul sfințirii Catedralei din Sibiu, nu s'a putut opri să nu ne atragă luarea aminte, observând că: „Se vede acum, sub stâlpii fațadei, slujba dinaintea deschiderii porții. Doctorul Ilie Cristea, ieromonahul Miron, între călugări, citește încet o rugăciune, — și încă o dată, din mulțimea fețelor obișnuite, se desfac liniile figurii sale de o deosebită frumusețe senină".

Și, Doamne, cu câtă lipsă de grăbire, cu câtă îndelungă răbdare a urcat Doctorul Ilie Cristea treaptă cu treaptă, de jos, foarte de jos, mereu în spre cele înalte, până ce în Maiu 1910, în măreața catedrală a Sibiului, a fost sfințit ca arhiereu, și apoi înscăunat ca episcop în Caransebeș! In 1897 a fost hirotesit citeț, la 1900 ipodiacon și ierodiacon, la 1901 arhidiacon, apoi asesor consistorial la Sibiu în 1902, când a fost tuns în monahism, rupând astfel cu neobișnuită vitejie lanțurile și mrejele atât de ispititoare, mai cu osebire pentru un bărbat, din plin înfrumusețat de Domnul. Și abia după 13 ani, adică la 1910, ieromonahul Miron a fost ridicat la treapta de arhiereu în mândra Catedrală a Sibiului, pentru a cărei înălțare atât de mult se ostenise.

Dar, după cum am mai arătat, ceeace în deosebi te înmărmurește, gândindu-te la această atât de rară făptură, este că nu cu măsură, nu cu socotință se arunca în spre adâncimile prăpăstiilor, oridecâteori era vorba de slujirea Neamului său și a dreptei credințe. Drept aceea, la 25 Dechemvrie 1919, noul Mitropolit Primat al României întregite, luându-și rămas bun de la credincioșii din Caransebeș, cu cea mai temeinică îndreptățire a putut să le reamintească: „Glasul meu de mângâiere a turmei mele în împrejurări atât de grele ca niciodată, și cuvintele mele de însuflețire în clipe de grea cumpănă, au trecut de mult hotarele înguste ale eparhiei Caransebeșului, și au devenit glasul de mângâiere al unui Neam întreg. Când sufla mai aspru vântul de primejdie pentru poporul nostru, care-l amenința cu cotropire și chiar cu pierire, pe vremea lui Brest-Litowsk, atunci și alte dăți, glasul arhipăstorului vostru a devenit și mai puternic și mai îndrăzneț, încât — iubiți credincioși, voi înșivă adeseori vă întrebați cu mirare: *Cum nu se teme episcopul nostru, de vorbește atât de îndrăzneț!*“ Da. — De temut nu m'am temut, căci a fost trebuință arzătoare de mângâierea mea; dar în două rânduri am stat în fața celei mai mari primejdii, ce poate amenința pe un episcop. De primul caz m'a scăpat cumințenia fostului nostru împărat, carele simțind că i se clatină tronul propriu, nu a mai admis a se face pași contra unui episcop, ce, de altcum, nu făcea alta decât — după vorba lui Mircea cel Bătrân — „își apăra sărăcia și nevoile, și Neamul“. Iară, a doua oară, m'a scăpat prietenia unui bun creștin, dreptcredincios, dar neromân, și mai la urmă, când să ajung în temnița de la Seghedin, — m'a mântuit capitularea la timp a Bulgarilor“.

Pentru acest cuvânt, și pentru altele, a fost în drept protopopul Andrei Ghidiu de la Caransebeș să-l întâmpine astfel, tot cu acel prilej: „Fie-mi permis, Inalt Prea Sfințite Părinte, să Vă spun smerita noastră judecată: Când vă vedeam în acest modest tron arhieresc, erați podoaba bisericii,—când slujeați la sfântul Pristol, erați frumusețea altarului; de câte ori urcați acest amvon, erați mângâierea poporului“.

Ca Mitropolit Primat nu a avut liniște până ce, următor dorinții M. S. Regelui Ferdinand, nu a contopit cele cinci Biserici provinciale într'o organizare unitară, apropiind astfel, și bisericește, toate țările românești. Apoi, fără preget s'a străduit și ca Inalt Patriarh să-și îndrumeze poporul iarăși în spre cele două țeluri, pe care pururea nu le scapă din vedere, în spre *credință* și *muncă*. Căci Inalt Prea Sfinția Sa este adânc pătruns de adevărul săpat în bine cunoscutul

îndemn: Când rogi pe Domnul, muncește, — că atunci te mîlueşte!

Drept aceea, în Banat îl aflăm pururea aducându-le poporenilor săi aminte, că precum *fericit este poporul, carele cu tărie nestrămutată ține la legea strămoșilor săi, tot astfel, fericit este poporul, care va iubi munca, ocolind lenea și nelucrarea, având cumpăt în toate și fiind cruțător.* Deasemenea și acum de curând, chemat fiind de M. Sa Regele ca Prim-Ministru al țării, — Marele nostru Ierarh nu pierde din vedere să le trimită iubiților săi credincioși și plugari o pastorală, la începutul primăverii, cu privire la *Munca Românească*, unde, între altele, le spune în cuvinte neocolite, că: *nu este îngăduit să fim săraci în țară bogată.*

„Cu vrerea lui Dumnezeu, iată o nouă primăvară ne-a sosit: dulce și îmbietoare. Pământul, odihnit în somnul lin de sub linţoliul iernii aspre, acum ravăn, curat, umed și cu puteri proaspete de rodire, precum și soarele din ce în ce mai cald, revarsă bogate valuri de viață nouă, și ne cheamă fără zăbavă la câmp, — afară la adevărata obârșie a traiului nostru, *la muncă.* Să ieșim deci cu toții pe ogoare, la sfânta datorie a brazdei; și să ținem seamă, că — precum nu putem izbuti nimic în lume fără Dumnezeu, — așa nici Dumnezeu nu va face ceva pentru noi fără conlucrarea noastră: *Ajută-te mai întâiu tu însuți pe tine, și apoi te va ajuta și Dumnezeu*".

Și atât de mult este Prea Fericitul Patriarh Miron stăpânit de adevărul, că munca, și mai ales cea cu brațele, nu trebue să fie nesocotită, încât până și elevilor concurenți de la *Tinerimea Română* nu uită să le spună, că: „Școli nu sunt numai acelea, care predau teoretic, ci și cele practice. Și nouă tocmai acestea ne lipsesc. Viața politică a umplut toate cancelariile noastre publice cu bugetivori. Absolvenții școalelor trebue să fie și producători, îmbrățișând meșteșugăria, industria, comerțul. Nu râvniți la domnie, că prăpădim Neamul. Deci, unii carte, și alții meșteșug, ocupații practice, cu care să putem executa lozinca: România a Românilor".

Dar nu numai acuma, ca Șef al Guvernului, propovăduește Inalt Prea Sfinția Sa asemenea păreri. Și în Senat, la 1933, îl aflăm rostindu-se răspicat astfel: „N'avem ce face nici cu licențiații, necum cu licențiatele".

„Trebue deci să ne fie milă a aduce fetele noastre de la țară în asemenea grele situații, sfătuindu-le din bună vreme, ce să facă. Un mijloc ar fi și închiderea multor licee de fete. Să lăsăm licee de fete numai în anume centre importante, că nici nu poate magistratul de la Curtea de Casație, d. ex., sau de Apel să-și trimită copila la sat. Dar fiica țăranului cutare poate rămâne în

atmosfera sa de acasă, măritându-se după țărani, cari să ne dea și pe viitor acea rezervă sănătoasă, care să ne primenească pătura de târgoveți și de intelectuali muncitori".

„Dar chiar dacă am avea ce face cu atâtea fete licențiate, eu găsesc, că este o primejdie să nimicești prin învățătură prea multă și prin traiu neregulat, plin de mizerii, sistemul nervos al acestor viitoare mame. Din oameni și fete cu nervii stricați, nu se poate face o generație de oameni normali, de bun folos, ci mai curând niște stârpituri. Și eu doresc mai bine Români vrednici, cu carte mai puțină, dar cinstiți, viguroși, cu urmași sănătoși".

Este, așa dar, un adevărat viteaz Ierarhul, care la 1933, în plină deslănțuire a pornirilor demagogice, s'a încumetat să rostească în Senat cele de mai sus cuvinte. Drept aceea, nu-i nicidecum de mirare, că, luând la 1938 frânele Guvernului, îndrăznește să-i făgăduiască M. Sale Regelui readucerea ordinii și liniștii în țara noastră, „răscolită de frământările, adeseori atât de păgubitoare, ale atâtor partide politice".

Fără pic de sfială, Prea Fericitul nostru Patriarh, acum și pururea, la 1933 ca și întotdeauna a cugetat și a spus, că: „Guvernele fără deosebire, câte s'au perindat după războiu, au făcut o mare greșală. Anume: au condus, după observațiile mele, interesele țării pe baza unui principiu, care nu se poate admite. În loc să fie călăuzite totdeauna și exclusiv de interesele supreme ale țării, au rezolvat multe din chestiunile importante ale țării, prin prizma și a intereselor de partid".

Așa fiind, nu-i de mirare, că — hrănit de mult cu asemenea păreri, — Sanctitatea Sa, o clipă nu a zăbovit, ca, la chemarea M. Sale Regelui, să sară în ajutorul țării, răscolită de frământările atâtor partide politice. Căci de mult, încă de la 1920, Sanctitatea Sa arăta în Sfântul Sinod, că: „Biserica trebue să iasă mai des cu corabia sa în largul lumii, în valurile frământărilor sociale, și să contribue tot mai mult la salvarea poporului".

Nu multora — firește — dintre Capii Bisericii le este dat să-și lase întinse în largul lumii pânzele corăbiei. Prea mult însă. Marele nostru Ierarh, căutând mereu, și cerșind, pentru noi, ajutorul Celui-de-sus, nu scapă din vedere nici asprele realități de pe pământ. Ce fericită și rară îmbinare de înalte însușiri în această atât de cumpănită făptură!

Eu, drept să spun, cred că nu prea adeseori ne este dat să întâmpinăm Ierarhi, cari ca Inalt Prea Fericitul nostru Patriarh să-și hrănească la fie-ce pas scrisul și vorba cu citate desprinse,

fie din înțelepciunea proorocilor, fie din învățăturile Sfintelor Evangheliii, fie din Faptele Apostolilor. Te minunezi, că în cugetul Inalt Prea Sfinției Sale îi vin și i se îmbulzesc atâtea și atât de nimerite versete din Vechiul și din Noul Testament.

Căci rădăcinile toate ale înaltelor și aleselor Sale însușiri își trag într'una puterile, și din înțeleptele cuvinte ale Sfintei Scripturi. Așa că, și vorbele de îndemn ale Inalt Prea Sfinției Sale cad și rodesc în sufletele noastre întocmai ca sămânța în pământul răcorit și înveselit după ploaie.

Nu multora dintre popoare le-a trimis Cel-de-sus bărbați, puternic luminați, precum este și acum în al șaptezecilea an al vârstei, — strălucitul nostru Patriarh și Prim-Ministru al țării. Precum credem, că *toată darea cea bună de sus este*, tot astfel nu ne îndoim, că în aceste ceasuri grele, Domnul din Ceruri ni-l sprijină și ni-l îmbărbătează, spre a ne fi nouă tuturora povățuitor, și cutezător și mângâios, iar Marelui nostru Rege, sfetnic pururea, și cuminte și neclintit în credință.

Așa fiind, acuma în clipa aceasta de sărbătoare, să năzuim sus cu sufletele încărcate de recunoștință către Vistierul Bunătăților, și să cutezăm a-i cere pentru Țara aceasta și pentru Marele nostru Rege: Intru mulți ani, Doamne, îl păzește încă pre Stăpânul și Arhiereul nostru!

M. Mihăileanu
Profesor, Pitești

BCU IASI / CENTRAL

PATRIARHUL MIRON ŞI BIBLIA

In multe direcţii de activitate s'a osârdit Patriarhul Miron în sânul Bisericii şi al Neamului. Imprejurările şi trebuinţele ţării după războiul de întregire au fost atât de felurite, încât o personalitate ridicată la treapta cea mai înaltă a Bisericii, prin înfiinţarea Patriarhiei Române, avea să îndeplinească neaşteptate sarcini. Unificarea bisericească, raportul Bisericii cu Statul în România nouă, creiarea diferitelor legiuiri şi instituţiuni bisericeşti, călăuzirea avântului spiritual al Neamului după război şi câte alte chemări, aveau să depindă în mare măsură de Patriarhul cel dintâiu al ţării.

Pe lângă această activitate neobosită în sânul Bisericii, Patriarhul Miron a fost chemat de împrejurări, în momente grele, să ia parte la conducerea cea mai înaltă a Statului, prima oară ca *Regent,* iar în timpul din urmă, ca *prim sfetnic* al Tronului.

Nici legăturile cu alte Biserici din afară n'au rămas mai pre jos. Patriarhul nostru a ridicat prestigiul Bisericii române în faţa altor Biserici atât de sus, încât se poate spune că toţi privesc în Biserica noastră cea mai puternică forţă a Ortodoxismului.

Operă variată deci şi foarte bogată.

Eram student abia venit pe băncile Universităţii, în toamna anului 1919. In bucuria victoriei, Biserica aştepta pe Şeful ei.

Imi amintesc, ca ieri, când Episcopul de Caransebeş Miron, puţin cunoscut pe atunci în părţile de dincoace de Carpaţi, a luat parte cu elita intelectuală a ţării, la sărbătorirea marelui Nicolae Iorga într'una din sălile Universităţii. Farmecul acestui Vlădică a fost covârşitor. Toţi am simţit în el pe cel ce avea să conducă destinele Bisericii într'una din epocile cele mai glorioase ale Neamului.

In răstimp de aproape 20 ani, ca Mitropolit Primat şi apoi ca Patriarh al ţării, a desvoltat o activitate fără odihnă. Cât de repede trec anii şi cât de schimbătoare sunt împrejurările!

Multe s'au schimbat şi în opera Patriarhului Miron, mai multe se vor schimba încă în viitor. Istoria nu se poate face în timpul vieţii, ci mult mai târziu. Ceeace va rămâne însă, între altele, din această operă, este contribuţia Patriarhului pentru traducerea şi tipărirea *Bibliei.*

Această străduinţă a făcut nemuritori pe cei mai însemnaţi Vlădici din trecutul Bisericii. Prin traducerile Bibliei au rămas înscrişi în istoria noastră diaconul *Coresi* şi Vlădici ca: *Simion Ştefan*

al Ardealului, *Teodosie* al Ungrovlahiei, *Şaguna*, *Chesarie* al Buzăului. Ne îngăduim să afirmăm că şi Patriarhul *Miron* şi-a deschis drum în istoria ţării mai ales prin traducerea cea nouă a Bibliei.

In acest scop, a fost înfiinţat mai întâiu un „*Institut biblic*".

Dar preocuparea de seamă a Mitropolitului Primat Miron era realizarea unei tălmăciri nouă. Această dorinţă avea să înceapă mai întâiu prin publicarea traducerii *Noului Testament* în 1927 şi să fie desăvârşită apoi prin *Biblia* întreagă din 1936. Aceasta se poate numi *Biblia Patriarhului Miron*. Deşi n'a fost el însuşi traducător, se poate spune totuşi, că iniţiativa, sprijinul şi îndrumarea sa au fost hotărîtoare pentru ajungerea acestui scop.

Iată ce scrie Inalt Prea Sfinţitul Patriarh în *Cuvântul introductiv* la Noul Testament din 1927:

„Ne gândeam (împreună cu alţi fruntaşi ai Bisericii) cine ar putea să fie teologul iscusit şi cunoscător în stare să aprofundeze textul original, să-l compare cu traducerile mai însemnate ale altor popoare şi să pornească noua traducere de care avem atâta nevoie. Şi pe lângă acest teolog, mai căutam şi pe acel scriitor român, destoinic să dea textului, odată tradus, mireasma unei limbi populare, uşor arhaice şi totuşi literare, în bună rudenie cu limba vechilor traduceri, cu graiul cronicarilor, dar şi cu literatura scriitorilor noştri moderni. In privinţa aceasta, ne opream cu gândul la repausatul Gheorghe Coşbuc. Teologi, însă, cari să primească să se supue unei atari opere grele, nu se iveau".

Pentru această grea operă, Patriarhul Miron a ales mai întâiu pe teologul şi literatul Gala Galaction (Gr. Pişculescu), pe care l-a hirotonit preot şi i-a dat tot sprijinul material şi moral pentru acest scop.

Mare a fost bucuria primului nostru Patriarh când a primit manuscrisul de probă al traducerii făcută de Părintele Gala Galaction. Această bucurie tresaltă din însăşi cuvintele introductive ale Inalt Prea Sfinţitului Patriarh:

„Când prea cucernicul părinte Grigorie a venit la mine, într'o zi şi mi-a înfăţişat un in-folio manuscript, coprinzând traducerea întregului Nou Testament, gândul meu s'a întors, o clipă, visător, spre binecuvântaţii şi migăloşii călugări — sfintele albine ale vechii noastre cărturării mânăstireşti — ale căror manuscripte sârguincioase robesc necontenit admiraţia noastră.

Fără întârziere, am făcut cunoscută existenţa manuscriptului părintelui Grigorie — traducerea Noului Testament — în sfatul competent al Sfântului Sinod. Sfântul Sinod a hotărît ca traducerea aceasta să fie publicată ca ediţie de probă".

Aşa a putut să apară, după 20 de ani de la vechea tradu-

cere sinodală, un Nou Testament tâlcuit pe-o limbă care dorește să devină cu mersul vremii din ce în ce mai literară.

Visul Patriarhului nostru încă nu s'a văzut realizat, decât atunci când, după alți nouă ani, vedea apărând în 1936 „*Sfânta Scriptură*".

Această Biblie are un lung „*Cuvânt înainte*" semnat de „*Miron, Patriarhul Românilor*". Asemenea Predosloviilor bătrâne, acest «cuvânt înainte» formează o admirabilă expunere a istoricului traducerilor Bibliei în românește, într'o formă presărată de florile unui stil ales. Tot odată, în partea ultimă, Patriarhul își desvălue toată taina preocupării sale, din care a născut această nouă tâlcuire. De aci se vede că munca traducerii a fost încredințată la trei figuri bine cunoscute: Inalt Prea Sfințitul *Nicodem*, fost stareț al mânăstirii Neamț și apoi ajuns Mitropolitul Moldovei; Părintele *Gala Galaction* profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie din Chișinău și autorul traducerii Noului Testament din 1927; Părintele *Vasile Radu*, profesor de Vechiul Testament la aceeași Facultate, un specialist în limba ebraică și în limbile orientale.

Insărcinarea traducătorilor a fost să dea: „*o traducere exactă, limpede, fără cuvinte anevoie de înțeles și într'o limbă cât mai îngrijită, păstrând nota arhaică a atât de frumoasei limbi a vechilor Scripturi*".

Această Biblie a fost aprobată de Sfântul Sinod ca „o ediție de probă". Biserica n'are deci încă o ediție nouă oficială. Dar oricum, Patriarhul nostru își îndeplinise visul. Vedea împrăștiindu-se în țară noua carte sfântă, purtând pe copertă mențiunea că apare, „în vremea domniei *Majestății Sale Carol II*, din îndemnul și cu purtarea de grijă a Inalt Prea Sfințitului Dr. *Miron Cristea*, Patriarhul României".

Firește va mai trebui multă strădanie și multă revizuire a acestei traduceri, până se va ajunge la o Biblie oficială a Bisericii. Dar Patriarhul și-a înscris prin aceasta numele în istorie.

De altfel, pasiunea Sa pentru Scriptură s'a vădit încă și prin alte realizări. Prin râvna Sa, poetul *Vasile Militaru* publică *Psaltirea* în versuri, ca un alt Dosoftei, de data aceasta în teascurile Tipografiei Cărților Bisericești. Tot datorită inițiativei Inalt Prea Sfințitului Patriarh, a apărut o nouă traducere revizuită a Noului Testament (1937), într'un format ca cel al Societății Britanice și pe un preț ieftin.

In felul acesta, Primul Patriarh al Țării a dat un avânt nouilor traduceri ale Bibliei. Aceasta se va desăvârși în noui ediții sau în noui traduceri, ca cea a Fundațiilor Regale. Dar numele Patriarhului Miron va rămâne legat de cea mai serioasă strădanie de după războiu, de a da cuvântul lui Dumnezeu din Scriptură pe o limbă nouă, vrednică de marele avânt al țării și al culturii românești.

Preotul HARALAMBIE ROVENȚA
Profesor universitar

PATRIARHUL MIRON
ORGANIZATOR AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

După războiul de întregire din 1916—1918, s'au alipit la Biserica Ortodoxă Română şi Bisericile surori din Ardeal, Bucovina şi Basarabia. Aceste Biserici însă aveau organizaţii aparte, care în unele privinţe se deosebeau una de alta. Trebuia făcută, aşa dar, o lege pentru unificarea ocârmuirii bisericeşti.

Mitropolia Ungrovlahiei, care era conducătoarea Bisericii Ortodoxe Române din Vechiul-Regat, era văduvită de Ierarhul ei. Din pricina unor greşeli de pe timpul ocupaţiei germane, Mitropolitul Conon Arămescu-Donici se retrăsese din scaun la sfârşitul anului 1918, aşa că, deocamdată nu se puteau începe lucrările pentru unificarea bisericească.

Potrivit rânduielii, la începutul anului 1919 Mitropolitul Moldovei a fost delegat cu conducerea Mitropoliei Ungrovlahiei, până la alegerea noului Primat. Pe acea vreme Biserica din Vechiul-Regat avea ca organe de conducere Sfântul Sinod şi Consistoriul Superior Bisericesc, alcătuit din membrii Sfântului Sinod, din reprezentanţii Facultăţii de Teologie şi seminariilor, ai preoţilor şi ai mânăstirilor.

In luna Maiu 1919 s'a convocat Consistoriul Superior Bisericesc, care a început discuţiunile asupra unificării administraţiei bisericeşti. Părerile erau împărţite. Eram membru al acelui corp bisericesc şi ştiu cum au mers discuţiunile, până când s'a întocmit proectul Statutului şi Legii pentru unificarea administraţiei bisericeşti.

După închiderea sesiunii Consistoriului Superior Bisericesc, s'a deschis sesiunea de primăvară a Sf. Sinod. In urma discuţiunilor, s'a hotărît să se unifice mai întâiu Sf. Sinod, adică să intre în Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din Vechiul-Regat toţi Ierarhii Bisericilor Ortodoxe Române din provinciile alipite.

Pentru pregătirea lucrărilor de unificare administrativă, Sf. Sinod a ales o comisiune, compusă din delegaţi ai Sf. Sinod, ai Consistoriului Superior Bisericesc şi ai organelor de conducere a Bisericilor din provinciile alipite. Din acea comisiune făcea parte şi Episcopul de atunci al Caransebeşului Dr. Miron Cristea, actualul Patriarh al României.

Comisiunea s'a întrunit la Sinaia în luna Iunie. La şedinţe a

luat parte şi Ministrul de atunci al Cultelor. Comisiunea a hotărît, să ia ca bază de discuţie Statutul Mitropolitului Şaguna, după care se conducea Biserica Ortodoxă din Ardeal. Discuţiunile au fost lungi. Ele s'au continuat la Bucureşti, în localul Sfântului Sinod. Părerile erau împărţite, fiecare membru susţinând organizaţia Bisericii pe care o reprezenta.

Lucrările mergeau încet şi din cauză că scaunul de Mitropolit Primat era vacant. In toamna anului 1919 s'au făcut lucrările pentru alegerea Mitropolitului Primat. Colegiul electoral s'a întrunit în sala Ateneului Român din Bucureşti în ziua de 18 Dechemvrie st. v. şi a ales aproape cu unanimitate ca Mitropolit Primat pe Episcopul de Caransebeş Dr. Miron Cristea.

Motivele acestei unanimităţi de păreri au fost multe. Episcopul Miron Cristea era persoana cea mai proeminentă şi mai cu vază din Biserica Română Ortodoxă din Ardeal.

In anul 1916, după moartea Mitropolitului Meţianu, toată suflarea ortodoxă română din Ardeal voia să-şi aleagă ca Mitropolit pe Episcopul Miron Cristea. Ungurii însă nu-l voiau şi de aceea au făcut toate neajunsurile şi au pus toate piedicile, ca să nu fie ales Mitropolit.

La întrunirile pregătitoare ale Românilor din Ardeal pentru unirea cu Patria-mamă, Episcopul Caransebeşului Dr. Miron Cristea era sufletul acelor întruniri.

In marea adunare de la Alba-Iulia din toamna anului 1918, când s'a hotărît unirea Ardealului cu ţara-mamă, Episcopul Miron a fost ales să conducă la Bucureşti delegaţia, care în ziua de 1 Dechemvrie a înmânat regelui Ferdinand I „Actul de Unire".

Alegerea Mitropolitului Primat trebuia să fie un simbol de unificare naţională şi bisericească. Şi acel simbol nu putea să fie ales mai fericit, ca în persoana fostului Episcop de Caransebeş Dr. Miron Cristea.

In ziua de 1 Ianuarie 1920, Prea Sfinţitul Episcop Miron a fost învestit de Regele Ferdinand I şi instalat ca Mitropolit Primat al Ungrovlahiei.

In discursul prin care a mulţumit Suveranului, cu ocaziunea învesţiturii, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Miron, a fixat şi directivele, care trebuiau avute în vedere la viitoarea organizare a Bisericii Ortodoxe Române şi anume:

a) *Biserica să-şi recâştige, spre binele Ţării, vechia strălucire, ce cu adevărat se cuvine acestei instituţiuni divine şi naţionale.*

b) *Să devină tot mai mângâietoare celor osteniţi şi însetaţi, cari caută alinare la altarul ei şi în slujbele ei.*

c) *Să fie ajutătoare celor săraci, lipsiți și bolnavi.*

d) *Farul de lumină și învățături în spiritul Evangheliei, care încheagă și întărește viața socială pe temeliile trainice ale ordinei și dreptății, ale iertării și iubirii nu numai față de aproapele, ci și față de contrarii noștrii.*

e) *Să fie un izvor de virtuți și idealuri, pildă vie de jertfire pentru bine, de îndemn, de apostolie dezinteresată pe toate terenurile activității publice.*

f) *Cu un cuvânt să rămână acea maică iubitoare a Țării întregi, la care cu încredere și cu dragoste nemărginită să alerge toți fiii poporului român, cum se apropie fiii buni de sânul maicii lor".*

Prin directivele de mai sus, noul Mitropolit Primat stabilea modul, cum avea Biserica Ortodoxă Română să-și desvolte activitatea în viitor. In același timp însă angaja pe Românii ortodocși și în deosebi pe conducătorii țării, să-și facă datoria pe deplin către Biserică și „să-i redea vechea splendoare spre binele țării". Era un îndemn cum nu se poate mai potrivit.

După înscăunarea ca Mitropolit Primat, Inalt Prea Sfințitul Miron a luat conducerea lucrărilor pentru unificarea administrației și organizarea Bisericii Ortodoxe Române. S'au ținut mai multe consfătuiri pentru stabilirea principiilor generale.

In luna Maiu 1920 a fost convocat Consistoriul Superior Bisericesc și s'au reluat discuțiunile. Părerile erau tot împărțite. Reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cereau admiterea fără schimbare a Statutului șagunian. Reprezentanții Bisericii din Vechiul-Regat și din Bucovina, nu se împăcau cu numărul prea mare al mirenilor, aleși în forurile bisericești, cu alegerea preoților și protopopilor de către enoriași și preoți, nici cu drepturile acordate de Statutul șagunian Congresului național bisericesc și adunărilor eparhiale.

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat Miron a condus cu mult tact și cu duh de împăciuire discuțiile, cerând membrilor unirea în cugete, spre a se înfăptui unificarea bisericească, după care să urmeze și unificarea politică și națională.

In cuvântarea, ținută în ședința Consistoriului Superior Bisericesc din 5 Maiu 1920, Inalt Prea Sfinția Sa spunea: *„Dacă s'ar găsi un cleric sau un fiu al Bisericii noastre, care să fie sau să meargă împotriva acestei închegări, acela nu numai că ar nesocoti cele mai superioare interese ale Bisericii, ci ar deveni un dușman al Statului român, al Românismului întreg și un profanator al memoriei sutelor de mucenici naționali, cari s'au jertfit în legendare fapte de*

eroism pentru desrobirea fraților și întregirea Neamului. Să nădăjduim, că soarta va trece de la noi un asemenea pahar amar".

Aceste cuvinte erau rostite de omul oțelit în lupte, care-și da seama de împrejurările politice de atunci și de rezultatele dureroase la care ar fi putut duce „oarba neunire" dintre reprezentanții Bisericii.

Chestiunea unificării administrației bisericești s'a luat în discuție și în ședințele Sfântului Sinod, convocat după închiderea Consistoriului Superior Bisericesc, când divergențele de păreri mergeau spre împăcare și bună înțelegere.

Legea de unificare bisericească trebuia să fie rezultatul consultărilor cât mai largi ale persoanelor competente sau care aveau datoria să-și spună cuvântul cu privire la viitoarea conducere a Bisericii românești.

In acest scop, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat Miron a convocat în Septemvrie 1920, în sala Fundației Carol I din București, o mare adunare, căreia i s'a dat numirea de *Constituantă bisericească.* La acea adunare au luat parte membrii Sfântului Sinod, profesorii Facultăților de Teologie, reprezentanții seminariilor, ai preoților și foștii Miniștrii de Culte. Constituanta a ținut mai multe ședințe, în care s'au discutat principiile unificării bisericești. Majoritatea era de acord asupra punctelor generale. Erau însă și păreri protivnice, susținându-se, că principiile unificării surpă bazele canonice ale Bisericii noastre. Nici reprezentanții fostelor guverne, — obișnuiți să facă ingerințe și să se amestece în treburile Bisericii din Vechiul-Regat—, nu se împăcau cu ideia de a renunța la stările din trecut.

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat Miron era vizat prin cele ce se susțineau. Insă și-a păstrat liniștea, iar în cuvântarea ce-a ținut, a declarat hotărit: *„In năzuințele noastre spre autonomie,* (bisericească), *ușor se pot ivi unele susceptibilități din partea organelor Statului, care până acum au avut — după părerea noastră — ingerințe și în astfel de afaceri bisericești, unde n'a fost nici o trebuință. Dar rog pe toți membrii Constituantei și mai ales ai clerului, ca fii ai Bisericii dominante a Statului român — și deci ca unii, cari sunt în drept a aștepta și de la organele Statului numai ajutorul cel mai dezinteresat — să căutăm din tot sufletul a preciza în modul cel mai norocos pentru ambele părți raportul dintre Biserică și Statul român, în cât nu numai „suprema lex" a suveranității Statului român să fie pretutindeni respectată, ci să ne asigurăm pentru viitor un sprijin moral și material mult mai efectiv și mai simțitor al Statului, față de Biserica sa*

națională și oficială și să asigurăm pentru un viitor cât mai lung cea mai armonioasă conlucrare între Biserică și Stat".

După aceste spuse, Inalt Prea Sfinția Sa a dat un avertisment sever celor ce susțineau stările din trecut, spunând: „*Celor ce ar voi să susțină starea de umilință a Bisericii din Vechiul-Regat — întru cât ar mai fi de aceștia — le zic cu Apostolul, ce s'a citit azi la slujbă, să renunțe la gândul: „a se mai pune jug peste grumazul ucenicilor lui Hristos*".

La sfârșitul discuțiunilor, Constituanta a ales o comisiune, compusă din 15 membri, câte trei din cele 5 provincii bisericești, care să întocmească proectul de unificare bisericească. Comisia a lucrat sub directiva Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Primat Miron. Lucrările au fost migăloase și au ținut patru ani și mai bine. Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat Miron era arbitru între reprezentanții celor cinci provincii bisericești. Inalt Prea Sfinția Sa a stăruit și a izbutit a face să se renunțe la unele puncte de deosebire și să se aștepte experiența timpului, care va indica dacă acele puncte vor trebui păstrate sau înlăturate.

Inainte de a fi definitivat și votat proectul Legii și Statutului pentru organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române, s'au ivit alte împrejurări, care priveau Biserica.

In anul 1923 s'au convocat Camerele Constituante pentru votarea Constituției țării întregite. Erau unii, cari susțineau, ca în noua Constituție să nu se mai prevadă, că Biserica Ortodoxă Română este dominantă. Preoțimea ortodoxă română — mai ales cea din București — s'a sesizat și a cerut să se mențină titlul de Biserică dominantă. Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat a luat parte la întrunirile preoțimii, a susținut înaintea Guvernului și a Senatului drepturile vechi ale Bisericii. Și astfel în art. 22 din Constituție s'a prevăzut, că Biserica Ortodoxă Română este dominantă față de celelalte confesiuni și religiuni din cuprinsul țării.

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat Miron, chiar de la începutul arhipăstoriei Sale, a preconizat ideia întrunirii unui Sinod ecumenic al Bisericii Creștine Ortodoxe. De acord cu Sfântul Sinod a stabilit și punctele de discutat la acel Sinod și a făcut intervenții la Patriarhiile și Bisericile Naționale Ortodoxe pentru convocarea Sinodului.

S'a pus însă întrebarea: care ar fi poziția reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la acel Sinod ecumenic ortodox și la altele viitoare? S'a văzut că poziția reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române ar fi mai pre jos de a celor ai Bisericii din Jugoslavia, care era Patriarhat și a celei din Bulgaria, care era Exarhat, pe

când Biserica noastră avea titlul de Mitropolie, inferior celor două Biserici. Această situaţie n'o merita Biserica Ortodoxă Română pentru mai multe motive. Ea are numărul cel mai mare de credincioşi faţă de toate ţările creştine ortodoxe, afară de Rusia, care deocamdată din pricina bolşevismului, nu mai face parte din grupul ţărilor ortodoxe.

In trecut Ţara Românească a ajutat cu mână largă Patriarhiile, bisericile şi mânăstirile ortodoxe din Răsărit şi la noi s'au ţinut adunări şi Sinoade, care au adus foloase mari întregii Biserici Creştine Ortodoxe.

Pentru motivele arătate s'a emis ideia, ca Biserica Ortodoxă Română să fie ridicată la treapta de Patriarhie. Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Primat Miron şi-a însuşit această ideie şi a lucrat ca să fie înfăptuită, nu din ambiţia de a fi Patriarh, ci din dorinţa de a ridica prestigiul Bisericii Ortodoxe Române. Ideia aceasta a fost primită de Sfântul Sinod şi de Guvernul ţării.

In şedinţa din 4 Fevruarie 1925 Sfântul Sinod a aprobat propunerea „ca Mitropolia Ungrovlahiei să fie ridicată la rangul de Patriarhie, iar Mitropolitul Ungrovlahiei, care este de drept şi preşedinte al Sfântului Sinod, să poarte titlul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Naţionale Române".

Votul Sfântului Sinod a fost înaintat Guvernului ţării, care a întocmit proectul de lege pentru ridicarea Bisericii Române la rangul de Patriarhie, stabilind şi modul pentru alegerea Patriarhului. Proectul a fost votat de Senat în şedinţa din 12 Fevruarie, iar de Cameră în şedinţa din 17 Aprilie 1925.

Ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie, a fost recunoscută de toate Patriarhiile şi Bisericile Autocefale Ortodoxe şi reprezentanţii lor au luat parte la învestitura şi instalarea ca Patriarh a Inalt Prea Sfinţitului Dr. Miron Cristea, făcute în ziua de 1 Noemvrie 1925.

După ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhat, proectul de Statut şi al Legii pentru unificarea bisericească au fost puse în concordanţă cu noua situaţie a Bisericii. Aceste proecte au fost votate de Senat în şedinţa din 24 Martie, iar de Cameră în şedinţa din 3 Aprilie 1925; au fost sancţionate şi promulgate prin Monitorul Oficial din 6 Maiu acelaşi an.

Astfel după o muncă stăruitoare de peste cinci ani, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron şi-a văzut încununată toată strădania prin legiferarea unitară a Bisericii Ortodoxe Naţionale Române. Inalt Prea Sfinţia Sa a veghiat, ca Legea şi Statutul să fie aplicate, în

spiritul în care au fost concepute, un timp mai îndelungat spre a se putea vedea şi aprecia roadele lor.

Legea şi Statutul pentru organizarea Bisericii noastre prezentau un progres mare faţă de trecut. Ele asigurau independenţa Bisericii, înlăturau neajunsurile şi influenţele politice, asigurau stabilitatea preoţilor şi a întregului personal bisericesc prin înfiinţarea a patru instanţe de judecată bisericească, în loc de una, cum era în trecut.

Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron, când a fost învestit ca Mitropolit Primat, în cuvântarea de mulţumire, adresată Regelui Ferdinand I, şi-a exprimat dorinţa ca Biserica Ortodoxă Românească să-şi „recâştige vechea strălucire" pentru binele ţării. Odinioară Mitropoliţii români erau mâna dreaptă a Domnitorilor şi conducătorii ţării în lipsa Domnitorilor; erau preşedinţii Divanurilor şi ai Senatului.

Prin pricepere şi tact în conducerea treburilor bisericeşti şi politice, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron s'a impus împrejurărilor timpului şi a fost chemat în treptele cele mai înalte de conducere a ţării. Ca Regent şi în urmă ca Preşedinte al Consiliului de Miniştri a adus servicii mari ţării; iar Biserica Ortodoxă Naţională Română a fost ridicată la o vază şi mai mare, ca în trecutul nostru istoric.

Inalt Prea Sfinţitul nostru Patriarh Dr. Miron Cristea a fost omul cerut de împrejurările istorice ale timpului în care şi-a desfăşurat activitatea. De aceea, acum, când Inalt Prea Sfinţia Sa a păşit peste pragul vârstei de 70 ani, Biserica şi Naţiunea românească trebue să-i fie recunoscătoare pentru munca depusă în folosul credinţei şi al Neamului românesc.

Economul D. GEORGESCU
Preşedintele Consistoriului Central

PATRIARHUL MIRON
UN CTITOR AL ŞCOALEI ROMÂNEŞTI

Veacul al douăzecilea înmugurea, pentru Românii apăsaţi de coroana sfântului Ştefan, sub semnul unor fatale prevestiri. Ca cerul unei dimineţi născute în roşu sângeriu, el aducea pe orizonturile noastre cele mai neaşteptate întâmplări. Ungurii ca nişte balauri apocaliptici, ne puseseră gând de exterminare.

De şi istoricii lor constată unanim la noi o putere de asimilare neîntâlnită, deci o superioritate a rasei într'o ţară în care erau mai de grabă ei oaspeţi decât noi, născocesc metodele cele mai draconice pentru pervertirea noastră, zicându-i „maghiarizare". Armele lor, legile—deci forţa de constrângere a Statului, ne cereau: cunoaşterea deplină a limbii maghiare, întărirea simţului patriotic pe calea învăţământului primar, predat în limba Statului, întărirea în copii a ideii de patrie maghiară, Stat unitar maghiar şi alte ciudăţenii născute într'o eră ce se numea paradoxal „constituţională" şi inaugurată de renegaţi exaltaţi ca Augustin Tréfort. sau de şovinişti orbiţi ca Albert Apponyi, oameni fără simţul realităţii şi al măsurii.

Nu e mirare că seria de „reforme" strânge ca un brâu de foc corpul neapărat al bietului nostru popor!

Şcoala noastră, broşura Prea Sfinţitului Lucian Triteanu Episcopul Romanului, înmănunchiază câteva schiţări ce-i dau icoana în Arhiepiscopia Sibiului, pe timpul de la 1850 şi până la 1916. Ea e tipică pentru toţi Românii din Ardeal şi Banat, ca şi pentru şcoala lor în acest lung şi dureros răstimp.

„Puţin sprijinită în lăuntru, din greu duşmănită din afară, a crescut şi s'a desvoltat ca o floare în umbră". Iată o jalnică, dar mult grăitoare caracterizare! Sărăcia noastră culturală şi şcolară la care ne condamnaseră, tot ei vin să ne-o reproşeze, ba o folosesc drept armă împotriva noastră.

Faimoasa „ofensivă culturală" a şoviniştilor dezechilibraţi nu era în fond decât o mască, ţintind la otrăvirea graiului românesc, la pervertirea simţului şi a demnităţii noastre naţionale. Iar pripitele măsuri şcolare şi în deosebi cea privitoare la creiarea „ajutorului de Stat" nu mai îngăduie nici o bănuială. Clar şi categoric, articolul 27 al legii apponyene spunea: „fiecare şcoală şi fiecare învăţător,

fără considerare la caracterul şcoalei şi la împrejurarea, că beneficiază de ajutor de Stat sau ba, se îndatorează a desvolta şi întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară, a conştiinţii aparţinerii la naţiunea maghiară"... Ajutorul de Stat este, aşa dar, un fel de cal troian pe care nu se sfiesc a-l introduce ziua 'n amiaza mare în cetatea vieţii noastre sufleteşti...

Iată câteva linii fugare, nemeşteşugite, însă grăitoare, cari schiţează starea de spirit dominantă la noi prin 1907—1910 când păşeşte spre scaunul episcopal de Caransebeş tânărul bărbat de la Sibiu Dr. Miron Cristea.

*

Din prilejul jubileului de 70 de ani ai vieţii, *Foaia Diecezană* a Episcopiei păstorite odinioară în cinste de Inalt Prea Sfinţia Sa, l-a salutat cu arhaicul stih creştinesc: „Intru mulţi ani, Inalt Prea Sfinţite Stăpâne". Iată venim acum şi cu acest buchet de flori culese din grădina amintirilor.

In memorabila zi de întronizare, o dimineaţă din primăvara anului 1910, eram târît de mâna părinţilor, întâiu în ritmul unei fanfare ce cânta pe stradă „marşul lui 43", mai apoi în biserica arhiplină, unde nu am putut zări nimic. Dar gloria unei arhipăstoriri blânde de-alungul celor mai crunte vremuri o eternizează mai puţin acele vorbiri înflăcărate, spuse cu gura şi cu inima — pe cari ca şcolar le ascultam cu nesaţ. Şi nici mântuirea atâtor vieţi de tineri intelectuali Români, pe care Inalt Prea Sfinţia Sa primindu-i atunci în Teologie, îi ferea de măcelul războiului!

Ci iată veşmântul aere perennius, care îmbracă în nemurire numele Episcopului de odinioară al Caransebeşului: pasiunea, sufletul pe care l-a zidit aci în temelia şcoalei confesionale, ferindu-o de distrugere!

Căci, era cu putinţă oare ca fostul student din capitala unei ţări ce clocotea în porniri duşmănoase faţă cu tot ce nu era „etnic maghiar"; ca învăţătorul din neaoşul cuib al Orăştiei să părăsească la pragul arhieriei nobila grijă a şcoalei confesionale româneşti? Sau tinereştile avânturi ce-l săltaseră spre Ţara liberă în 1894, sau articolele svăcnind a Românism robust ce apăreau din peana-i măiastră în coloanele *Telegrafului Român?!* Nu e doar viaţa altceva decât un rezervoriu al impresiilor şi impulsiilor din vârsta de aur a copilăriei, care ne hrăneşte în tot cursul plimbării noastre pământeşti!

Iar când studentul nostru şi-a încoronat activitatea academică prin studiul asupra lui Mihai Eminescu, sinteza sufletului românesc

curat, a tezaurului său de gândire şi simţire, e o probă mai mult de copleşitorul naţionalism, care-i armătura sufletului său.

Cu toate acestea, nu belşugul de naţionalism, risipit în cele mai variate şi abile forme — până şi în rostul unor predici, constitue agoniseala muncii acestui prinţ al Bisericii. Frumuseţea nevestejită a cununei sale glorioase i-o dă, precum am spus, şcoala confesională a acestui ţinut, pe care atât de meşteşugit, de şi cu toată căldura inimii a ştiut să o strângă la piept spre a o feri şi apăra de atacurile celor puşi spre distrugerea ei.

Dr. Miron Cristea a fost întronizat la 25 April 1910 în scaunul de Episcop al Caransebeşului.

Neîndoios că o vacanţă episcopală de aproape doi ani — precum însuşi nou chematul mire spunea — „neîntâmplată de sute de ani în viaţa Bisericii noastre", se datora mişcărilor şi acelor vânturi grozav de viforoase, care s'au ivit pe atunci în Episcopia Caransebeşului... Regretatul său înaintaş murise la vârsta de 82 ani, răpus — înainte de a muri — de vârtejul acelor nedorite mişcări, pe cari le evoacă nou instalatul său urmaş.

Ce dificilă situaţie! Ce noian de griji se impun întru limpezirea stărilor şi întru a lor îndrumare spre căi de întremare!

Şi, iată, nu mai târziu decât la 15 zile de la sosire Episcopul Dr. Miron Cristea trimitea protopopilor şi preoţilor săi o circulară pe care şi azi arhiva Episcopiei din Caransebeş o păstrează sub Nr. 2625 Sc, de la 10 Maiu — *10 Maiu!* — 1910, *pentru susţinerea şcoalelor confesionale.*

Cu mână proprie Episcopul compunea instrucţiunea în legătură cu „întregirea dotaţiei învăţătoreşti prin ajutorul de Stat", ceeace în fond nu era decât o nouă tentativă îndreptată contra acestor şcoale ale noastre. „Cu judecată calmă vă poftesc pe toţi să cumpăniţi bine împrejurările atinse, în interesul viitorului şcoalelor noastre confesionale ortodoxe române, pe cari trebue — nu să le împuţinăm — ci să le sporim cu orice mijloace"...

Un apel şi o poruncă!

Da, executaţi legea, cereţi ajutor de Stat, „ajutor din vistieria Ţării, în care şi fiii Bisericii noastre îşi varsă obolul lor", dar nicidecum nu împuţinaţi numărul şcoalelor româneşti, ci *prin orice mijloace sporiţi-l!*

„Sporiţi-l", asta e concluzia, şi ea se desprinde ca un ecou profund al pateticului final din această clasică circulară: *„din parte-mi vă îndemn şi sfătuesc să grijiţi de şcoala noastră confesională ca de lumina ochilor din cap şi să faceţi tot ce puteţi pentru susţinerea ei!".*

Ea singură doar, şcoala confesională ne-a mai rămas pe lângă sfântul altar, loc de prestigiu, cămin cald şi ocrotitor pentru limbă şi pentru scumpele comori ale sufletului nostru românesc! Ea singură mai dădea înălţare acestui suflet, ea îl umplea de freamăt poetic, ea îl nimba în sboru-i spre veşnicie, spre ideal de frumuseţe, de libertate, de tot ce dă înţeles vieţii unui om şi unui popor! Nimeni însă nu mai ştie astăzi şi nici nu poate înţelege ce tragică luptă, ce drame cu adevărat nu cercau inimile atâtor învăţători, pline cu simţul dragostei de Neam, dar şi cu conştiinţa unei misiuni apostoleşti, oridecâteori acei năimiţi controlori şcolari siluiau mintea şi înţelegerea micilor făpturi omeneşti! Ca fiu de învăţător îmi amintesc cu groază de nedoritele lor vizite, tot atâtea prilejuri de certe familiare, în cari bietul meu părinte îşi potolea necazul său amar.

Oricâte circulări de interpretare, de explicare a feluritelor ucaze şcolare câte potopiau Episcopia în anii aceştia de nebună exaltare ungurească, oricâte asaltau plăpânda noastră instituţie, soarta şi caracterul lor oficial păleşte înaintea acelui spontan şi puternic: *„îndemnu-vă să aveţi grijă de şcoala noastră confesională ca de ochii din cap"*, stâlp de foc pe care Episcopul Dr. Miron Cristea îl ridicase aidoma unui miraculos toiag ca să însemneze poporului său calea ce are de urmat!

...Iar calea a dus la biruinţă!...

Patriarhul, sfântul din seninul ochilor căruia ca dintr'o binecuvântată rouă, noi am luat picurul întremător al nădejdilor noastre, cu nevestejită cunună a încununat bucuria acestei biruinţe!

La sărbătoarea celor şaptezeci de ani ai frământatei Lui vieţi, cu ce oare putem noi răsplăti aceste frământări şi osteneli?

Copiii mândrelor noastre plaiuri împletind din salba cuvintelor nevestejita cunună a graiului, gânguresc de la Nistru pân' la Tisa:

Mult e dulce şi frumoasă
limba ce-o vorbim,
Altă limbă-armonioasă
ca ea nu găsim...

Este omagiul suprem: omagiul pământului.

NICOLAE CORNEAN
Consilier referent, Caransebeş

INFĂPTUIRILE PATRIARHULUI MIRON CA EPISCOP IN BANAT

Folosim acest fericit prilej al aniversării celui de al 70-lea an de viaţă a Prea Fericitului Patriarh, spre a desprinde, din noianul dovezilor rămase în arhiva Consistoriului din Caransebeş şi din cele păstrate în conştiinţa Bănăţenilor, câteva crâmpeie din strădania Celui ce nu scapă nici un prilej spre a-şi exprima bucuria de a fi plecat — la locul înalt ce-l deţine prin nesfârşite merite şi neegalate virtuţi, — din Banatul cântecului, al muzicii şi al celor mai frumoase tradiţii religioase şi naţionale.

Vom încerca, aşa dar, să încrestăm pe scurt înfăptuirile Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron în cei nouă ani cât a păstorit sub stăpânire străină, ca Episcop în scaunul ilustrat de naţionalistul şi primul Episcop al restauratei Episcopii a Caransebeşului, Ioan Popasu şi de academicianul Nicolae Popea.

Dacă înfăptuirile la Episcopia Banatului nu stau în raport direct cu înţelepciunea, cu priceperea, cu zelul, cu entuziasmul şi cu munca cheltuită de tânărul Episcop Dr. Miron Cristea, faptul se datoreşte împrejurărilor excepţional de critice şi stărilor încordate din eparhia Caransebeşului, ale cărei legitime dorinţe au fost consecvent şi metodic nesocotite de stăpânirea vitregă, — precum şi zilelor amare — jumătate din totalul zilelor de arhipăstorire la Caransebeş — provocate de măcelul deslănţuit de monarhia austro-ungară.

In cuvântările de la hirotonirea [1] întru arhiereu şi de la instalarea [2] în scaunul episcopal, Prea Sfinţitul Episcop Dr. Miron Cristea schiţează următorul program de muncă:

Să lumineze clerul şi poporul din eparhie, să ridice moralul şi să întărească disciplina pe toată linia, să desvolte toate aşezămintele bisericeşti, culturale şi economice ale eparhiei, să echilibreze şi să sporească fondurile şi fundaţiunile centrale, să introducă o administraţie uşoară şi un control sever în chivernisirea tuturor averilor bisericeşti din parohii, şi mai presus de toate, să restabilească pacea între partidele beligerante, care — în urma celor trei alegeri de Episcop, din care două neconfirmate de Regele-Impărat —

1. A fost hirotonit arhiereu, în Sibiu, la 20 Aprilie 1910.
2. Instalarea în scaunul Episcopiei din Caransebeş s'a făcut la 25 Aprilie 1910.

au înveninat foarte mult atmosfera dintre credincioşii eparhiei.

Un astfel de program bogat, care îmbrăţişa cele mai curate probleme de viaţă şi de progres ale unui popor de sub stăpânire străină, numai un Episcop conştient de menirea Sa sublimă, un bun Român şi un convins ortodox putea să-l ducă — cum l-a şi dus — la îndeplinire.

Cucerit şi mişcat de grandioasele manifestaţiuni de simpatie, de dragoste şi alipire, ce — de la primul pas pe pământul istoric al Banatului — i le-au arătat Bănăţenii, în cadrul unor serbări de stil legendar, Episcopul Miron, a cărui inimă dintru început a bătut la unison şi'n aceeaşi cadenţă cu inima Bănăţenilor—spre a da şi mai multă tărie programului enunţat, făgăduieşte solemn că *stelele conducătoare ale activităţii Sale* viitoare vor fi: *credinţa şi legea strămoşească, limba şi cultura românească, dragostea şi înaintarea patriei străbune.*

Câte cuvinte tot atâtea pietre unghiulare puse la fundamentul măreţului edificiu durat de geniul unui Episcop, care sub privirile vigilente şi iscoditoare ale împilatorilor milenari, a cutezat să afirme că viaţa şi activitatea Sa se vor inspira din legea, limba şi cultura românească, şi că idealul vieţii Sale este înaintarea Patriei străbune.

Numai cine a trăit sub jug străin poate aprecia la dreapta ei valoare această atitudine mai mult decât îndrăzneaţă, eroică chiar, a unui Episcop român, care cu fiecare cuvânt rostit a aruncat în suflete scântei de nădejdi noui, care au ţinut aprinsă conştiinţa naţională în vederea realizării strămoşescului vis.

Mai mult de cât atât. Prea Sfinţitul Episcop Miron nu este numai un conducător religios-naţional, dintre cei mai de frunte, ai Românilor de dincoace de Carpaţi în deceniul ce a premers marei epopei a Neamului, nu este numai un îndrumător şi răscolitor de suflete, un misionar al Ortodoxiei şi al ideii naţionale, ci este un precursor, un vizionar, ba chiar un prooroc al Neamului, înzestrat cu un ascuţit simţ de intuiţie a marilor prefaceri politice viitoare, care vor culmina cu epocalul eveniment din 1 Dechemvrie 1918.

Odată instalat în scaunul istoric al Caransebeşului, Prea Sfinţitul Miron trece la fapte, realizând, punct de punct, cu o perseverenţă de fier, programul ce singur şi l-a impus. Duşman înverşunat al cuvintelor goale, al formelor searbede, al ideilor platonice irealizabile, El păşeşte drept şi neşovăitor în arena realităţilor vieţii religioase, culturale, naţionale şi economice a credincioşilor Săi. Obsedat de gândul de a fi cât mai folositor Bisericii şi Neamului Său, şi conştient că nimic durabil nu se poate înfăptui decât numai

prin muncă serioasă, metodică şi încordată, Prea Sfinţitul Episcop Miron şi-a săpat pe lespedea inimii lozinca: *nulla dies sine linea* pe care a respectat-o cu sfinţenie şi pe care nici azi, în ciuda celor 70 de ani ce-i apasă umerii, n'a părăsit-o.

Cultul muncii creatoare l-a impus tuturora, de sus până jos. Inspirat de gândurile vestitului scriitor Thomas Carlyle, Prea Sinţitul Episcop Miron spune că *„munca este misiunea omului pe pământ"*. „Munca este evanghelia viitorului. Biserica ei este catedrala nemărginirii... Altarul ei este tronul de stele al Celui Veşnic. Slujbele din ea sunt faptele nobile, acţiunile şi suferinţele eroice pentru idei măreţe...". Din această „catedrală a muncii"—spune adeseori—„voiu chema cu clopotul poruncilor mele arhipăstoreşti întreg clerul, toată dăscălimea şi pe toţi fruntaşii, şi pe toţi credincioşii". [1]

Sub acest semn izvorîtor al muncii, Prea Sfinţia Sa îndrumează cu destoinicie rară naia Bisericii şi a Neamului nostru din Banat, izbutind, împotriva tuturor valurilor protivnice, să o scoată nevătămată la liman. Prin muncă, idealul Său de culturalizare a masselor poporului, de înviorare a vieţii religioase-morale, de exaltare a sentimentului naţional şi de redresare a vieţii economice din centrul eparhiei, ca şi din singuraticele parohii, an de an ia forme tot mai concrete şi mai evidente.

Conştient de rolul determinant al culturii în viaţa individului ca şi în cea a popoarelor, Prea Sfinţitul Episcop Miron, stăpân pe o serioasă şi vastă cultură teologică şi filosofică, face din idealul culturii luceafărul călăuzitor al activităţii Sale arhipăstoreşti. Deaceea nu scapă nici un prilej, fără să nu accentueze roadele binefăcătoare ale culturii, precum şi necesitatea de a se propaga ea în massele mari ale poporului, căruia razele culturii vor trebui să-i deschidă orizonturi noui în viaţă, luminându-i calea pe care va trebui să meargă, spre a atinge cât mai curând idealul visat de strămoşi: „răspândirea luminii şi mântuirea celor mulţi din robia întunerecului", căci „lumina şi cultura adevărată sunt pentru desvoltarea vieţii sociale a unui popor aceea ce e soarele şi căldura lui pentru natură". [2]

Respectuos faţă de tradiţia culturală a Bisericii Ortodoxe, şi ca unul căruia Providenţa i-a hărăzit să stea pe scaunul ilustrat de doi mari cărturari ai Bisericii, Ioan Popasu şi Nicolae Popea, Prea Sfinţia Sa a formulat ca nimeni altul rostul cultural al Bisericii în viaţa Neamului: „Intreagă cultura noastră românească a izvorît

1. Din cuvântarea ţinută la instalarea în Scaunul episcopal.
2. Idem.

pretutindenea din Biserică, şi astăzi cultivarea poporului nostru se face mai ales la noi prin Biserică şi prin aşezămintele susţinute de ea". [1]

Cultura predicată de El va trebui să se alimenteze din două izvoare deopotrivă de preţioase, din învăţătura Bisericii Ortodoxe şi din tezaurul de simţire şi cugetare al marilor gânditori, scriitori şi poeţi români. „Şi cum credinţa noastră strămoşească a crescut laolaltă în Biserica noastră cu limba românească, *această cultură*, propoveduită de Biserică, *numai naţională românească poate să fie.* Adevărata cultură a unui popor nu se poate mijloci decât în limba proprie", — spunea Prea Sfinţia Sa.

Adresându-se preoţilor, zicea: „Cer deci preoţilor, învăţătorilor, fruntaşilor şi tuturor dascălilor fireşti ai poporului, să se străduiască a-şi câştiga mai întâiu ei înşişi o cultură cât mai temeinică, pătrunsă de pecetia creştinismului şi de tradiţiile Bisericii noastre îndeosebi".

Pentru ca gândul „de a asigura şi întări temeliile viitorului Bisericii noastre şi credinciosului ei popor" să devină realitate, dintru început îşi îndreaptă privirile spre pepiniera culturală a eparhiei, spre Institutul teologic sau Seminarul episcopesc, pe care-l voia să devină într'adevăr focarul de unde să radieze în toate unghiurile Banatului, razele unei noui vieţi culturale, cu aspect naţional şi ortodox.

Cum, însă, pentru creşterea viitorilor preoţi nu era un local potrivit, Prea Sfinţia Sa, într'un îndemn dat preoţilor, scrie, că ridicarea unui „seminar episcopesc" este cea mai „mare şi arzătoare trebuinţă a eparhiei". Bani pentru asemenea operă nu erau. Singurul mijloc era adunarea ban cu ban prin colectă publică, de la credincioşii eparhiei. In fruntea colectei se înscrie Prea Sfinţia Sa cu 5000 de coroane, exemplificând astfel cu fapte adevărurile predicate pe amvon.

Faţă de această faptă de înaltă valoare morală, dar şi materială, arătată de Arhipăstorul, care în primul an de păstorire, şi-a dat ultimul ban din sărăcăcioasa Sa pungă pentru altarul culturii religioase eparhiale, Sinodul (Adunarea) eparhial în 1910, sub nr. 45 a adus următoarea hotărîre: „Sinodul eparhial ascultând cu vie atenţiune această nobilă şi frumoasă dorinţă a Prea Sfinţiei Sale D-lui Episcop Elie Miron Cristea—între aplauze unanime—cu adâncă recunoştinţă şi mulţămită primeşte *donaţia de 5000 coroane* şi decide ca Consistoriul diecezan să lanseze o colectă apel spre realizarea dorinţei Prea Sfinţiei Sale: „întemeierea unui fond eparhial special" pentru ridicarea „seminarului episcopesc".

1. Idem.

Intr'o pastorală din 1911, după ce arată greutăţile întâmpinate de înaintaşi şi jertfele aduse de ei pentru ridicarea culturală a preoţimii şi prin ea a poporului, scrie: „Acum a sosit rândul nostru, a fiilor de azi ai sf. noastre Biserici. Acum deci a sosit vremea, ca să ne arătăm şi noi vrednici de nemuritorii noştri părinţi şi înaintaşi. Acum ni se îmbie cel mai binevenit prilej, ca să dovedim — nu de la gură — ci prin fapte şi jertfe, cum ne iubim Biserica şi legea strămoşească". [1] Dispune ca odată cu colectele să se poarte în biserici şi câte un disc, spre a da cât mai în grabă fiinţă seminarului, care va trebui „să devie în ochii tuturor credincioşilor noştri semnul văzut, simbolul unităţii noastre bisericeşti-culturale, închiegându-ne" de la vlădică până la opincă „prin dragoste către aşezământul cel mai de căpetenie al Episcopiei întregi". [2]

Constatând nepăsare şi lipsă de simţ de jertfă la unii dintre preoţi, Prea Sfinţia Sa, idealizând viaţa şi dorind ca ea „să se mistuie clipă cu clipă, luminând pe alţii şi îndemnându-i spre acţiuni de folos", într'o nouă circulară din 8 Septemvrie 1911, scrie cu amărăciune, că dacă „termometrul însufleţirii unui preot, pentru un scop atât de lăudabil... abia se urcă până la 1 cor. şi 50 fileri, uşor ne putem închipui ce căldură va produce el în atmosfera în care munceşte"! [3]

Munca desfăşurată cu atâta înflăcărare n'a rămas fără rezultat. In mai puţin de un an, fondul pentru Seminar s'a ridicat la 200.000 coroane. Sumă extraordinar de mare pe acele vremi! Războiul însă nimiceşte planurile măreţe ale Prea Sfinţiei Sale, care aveau să devie realitate abia sub păstorirea înţeleaptă a Prea Sfinţiei Sale Episcopului Dr. Vasile Lăzărescu, cel de al doilea urmaş în Scaunul episcopesc al Caransebeşului.

Prin instituirea la Teologie a unui „corp profesoral tânăr şi deplin calificat" [4], gândul Său de a da Bisericii şi Neamului preoţi luminaţi, vrednici, cu vocaţie, însufleţiţi de duh apostolesc, gata a se face oricând „tuturor de toate", îl întrezărea aproape de înfăptuire.

Activitatea Inalt Prea Sfinţiei Sale pe acest teren nu se mărgineşte numai la atâta. Ca unul ce s'a ridicat de la opincă, dintru început şi-a îndreptat privirile spre poporul de jos, spre cei mulţi şi umili, a căror conştiinţă religioasă şi naţională o dorea cât mai luminată, iar felul de viaţă pe o treaptă cât mai ridicată. Toate aceste do-

1. Vezi Pastorala din 1 Mărţişor 1911.
2. Indemn către preoţi, la ziua Sfintei Cruci 1912.
3. Indemn către preoţi, din 8 Septemvrie 1911.
4. Cuvântare la deschiderea Sinodului eparhial din 1913.

rinți atârnă de cultură, pârghia de înălțare a unui popor. Imboldul culturii românești a fost școala confesională, răsărită la umbra Bisericii și susținută de ea.

Dacă Prea Sfințitul Episcop Miron a izbutit să facă ceva trainic în cei nouă ani de arhipăstorie în Banat, apoi atunci Lui îi revine în întregime meritul de a fi *salvat școala românească confesională bănățeană* de la pieirea sigură, pregătită prin art. XVII al legii apponyene din 1907.

In fața asalturilor înverșunate de maghiarizare forțată a școlilor noastre românești, Prea Sfințitul Episcop Miron ia o poziție atât de categorică și de îndrăzneață, încât asasinii conștiinței și ai graiului românesc de la Budapesta au rămas aproape dezarmați și complet dezorientați. Poporul român din Banat, în frunte cu Episcopul lui, au apărut în fața dușmanului ca o cetate de neînvins.

Dispozițiile draconicei legi, cari — sub aparența grijei pentru higiena edificiilor școlare și a îmbunătățirii salariilor învățătorești —, urmăreau sistarea și închiderea școlilor noastre confesionale, citadelele Ortodoxiei curate și ale naționalismului intransigent, și înlocuirea lor cu școli comunale și de Stat, puse în slujba maghiarizării, au rămas fără nici un efect, în fața hotărîrii eroice a Episcopului Miron de a jertfi — El împreună cu toți preoții și credincioșii Lui —, ultimul ban, pentru menținerea lor sub scutul și îndrumarea Bisericii naționale. O lucrare ce va apare nu peste multă vreme, va desvălui, pe larg, toate luptele, jertfele și suferințele îndurate de Episcopul Miron Cristea, spre a feri de pângărire cultura și conștiința românească bănățeană, prin susținerea cu enorme jertfe a școalei confesionale.

La apelurile cutremurătoare și aproape disperate ale Arhipăstorului, poporul, deschide baierile pungii, altcum destul de secătuite, și jertfește nu sute de mii, ci milioane de coroane, ridicând ori restaurând în peste 60 comune edificii școlare corespunzătoare, și plătind la 272 învățători lefuri după normele de salarizare ale Statului.

Oferta ispititoare a Guvernului maghiar de a plăti învățătorii și profesorii români și a întreține școlile confesionale de toate gradele din bugetul Statului, a fost categoric respinsă, căci primirea ei echivala cu introducerea calului troian în Panteonul culturii noastre naționale. „Noi, — scrie Prea Sfinția Sa — n'am primit milioane de la Statul ungar pentru zidire de seminarii și înființarea de pedagogii și plata profesorilor, căci n'am voit a primi condițiunile de a propune ungurește 5-6-7 obiecte de învățământ; n'am

voit să cântăm „*Himnusz*-ul“ [1] şi „*Szózat*-ul“, nici româneşte, necum ungureşte. *Am păstrat în curăţenie românească instituţele noastre.* Deci am răbdat în sărăcie, aşteptând era libertăţii“ [2].

Acest boicot al istoriei — cum numeşte un filosof român [3] —, refractarismul instinctual al poporului nostru din Transilvania faţă de tendinţa de desnaţionalizare prin inocularea unui ser cultural străin, ne-a menţinut intactă individualitatea etnică şi fiinţa naţională. „In genere Românii s'au ferit... să participe la o istorie, care nu era expresia fiinţii lor. Nu mai puţin însă ei s'au apărat din răsputeri, cu izbucniri elementare, când amestecul străin le ameninţa patrimoniul vieţii lor de tip organic, matca stilistică, sămânţa unui viitor presimţit, autonomia sărăciei lor“. [4]

Prea Sfinţitul Episcop Miron, asemenea unui artist desăvârşit a ştiut mai mult ca oricare altul dintre conducătorii spirituali şi politici ai poporului român transcarpatic, că viaţa „de tip organic“ nu se poate menţine „în matca stilistică“ originală decât numai printr'o cultură de cea mai pură esenţă românească, inspirată din tezaurul nesecat al învăţăturilor Bisericii Ortodoxe.

Odată cu şcoala, El salvează şi cultura românească şi cu ea sufletul şi demnitatea românească de influenţele păgubitoare ale străinismului, „boicotând“ alături de popor „istoria“ care nu era a noastră, şi formând din această rezistenţă, din acest boicot, o istorie a biruinţii sufletului românesc.

Această istorie o găsim plastic şi strălucitor zugrăvită mai ales în desele circulări date preoţilor ca şi în numeroasele Sale predici rostite pretutindeni — în drumul Său misionar prin toate parohiile eparhiei — unde sufletul „tip“ trebuia răscolit, învolburat şi avântat pe crestele credinţei şi ale naţionalismului, gata oricând la jertfă. „Astăzi — scrie Prea Sfinţia Sa în anul al doilea de arhipăstorire — toate şcoalele poporului nostru, în care se predau învăţăturile şi cunoştinţele de lipsă în dulcea noastră limbă românească — sunt confesionale, adecă susţinute de Biserică şi de credincioşii ei. Poporul nostru aduce multe jertfe băneşti pentru susţinerea şcoalelor sale, şi bine face, pentru că *adevărata cultură este* pentru noi numai *aceea care se potriveşte cu sufletul nostru, adecă cea naţional-românească;* iară în straturile largi ale poporului numai aşa se poate lăţi cultura, dacă învăţăturile se îmbracă în

1. Imnul regal maghiar.
2. Memoriul înaintat de Episcopul Miron Consiliului dirigent din Sibiu.
3. Lucian Blaga, *Spaţiul mioritic*, ed. II Bucureşti 1936, p. 201.
4. *Ibidem.*

hainele frumoasei noastre limbi românești, cu care numai limba fraților noștri Italieni se mai poate asemăna în dulceață, sonoritate și frumusețe. *Numai o asemenea cultură predată în limba noastră proprie* se poate face în sângele nostru, *se poate asimila ființii și firii noastre românești...*" [1]

La opera de misionarism cultural cheamă alături de preoți și învățători, pe toți cărturarii români ai satelor și orașelor bănățene: medici, avocați, etc., ca „bine pregătiți să caute vreme cu prilegiu de a descăleca cât mai des în massele largi ale poporului, spre a le da, fiecare în sfera sa de competență și în bună înțelegere cu toți factorii competenți, îndrumări în cele bisericești și culturale și în cele economice...".

Nu numai singuraticii intelectuali, ci societatea întreagă românească este poftită să creeze un climat cultural în stil românesc, necesar propășirii tineretului pe toate terenurile vieții sale: „Societatea noastră trebue să fie pentru ei (tinerii) o școală de creștere socială și românească".

Iar când această societate, îmbibată de străinism, și în deosebi cea din orașul de reședință, nu-și înțelegea deplin misiunea, Arhipăstorul nu ezită o clipă să o cheme, cu glas de foc, la realitate. *„Durere* însă, — spunea Prea Sfinția Sa în Catedrala din Caransebeș —, *că* în această privință, *însăși societatea caransebeșeană este departe de a fi o bună școală românească pentru tinerime".*

Nimic nu revoltă mai mult sufletul bunului Arhipăstor decât nepăsarea inteligenții române față de mărgăritarele culturii românești. Această nepăsare a clasei „de sus", care „încă e în mare parte lipsită de creștere românească, mai ales femeile", cari „în loc să se intereseze de literatura românească... unele se interesează de minciunile cotidiane.., și produc încurcături, cari ne fac de râs înaintea străinilor" —, Episcopul Miron o biciuește de pe înălțimea amvonului bisericii catedrale, și reamintind credincioșilor constatarea măgulitoare a istoricului italian *Bonfiniu,* că *„Românii sunt un popor care se luptă mai mult pentru limbă decât pentru viață",* îi îndeamnă să-și trimită copiii la școlile românești ridicate și susținute cu atâtea sacrificii: *„Poporul român* — spunea Prea Sfinția Sa — *aduce jertfe mari pentru școale cu limba de propunere românească.* In anii ultimi am ridicat *zeci* de școale și 'n comunele eparhiei noastre. Multe *sute de mii* au ieșit din șerparele țăranilor noștri. Chiar și voi, Caransebeșenii, ați ridicat — după

1. *Sfat, către toți protopopii, preoții și învățătorii,* dat la 1 Ianuarie 1912.

multele mele stăruinţe — o şcoală nouă, frumoasă. Dară *nu-i destul cu zidirea. Trebue să o preferaţi faţă de celelalte şcoale străine.* Să vă daţi la ea copiii. Asta însă n'o fac toţi, cari *n'au destul simţ* de a preferi cele bisericeşti româneşti, faţă de orice alt aşezământ străin. Din această cauză noi, cari conducem eparhia, nu suntem în stare a forma pe lângă *pedagogia* noastră o *şcoală de aplicaţie* de model, căci n'avem atâţia şcolari, încât să recrutăm elevi pentru cele şase despărţăminte prescrise de lege.

De aci trebue să deducem, că *poporul nostru din Caransebeş nu mai pune pond pe limba sa,* aşa ca strămoşii noştri despre cari scrie Bonfiniu.

Trebue deci — încheie Prea Sfinţia Sa — să vă pun la inimă, ca *să introduceţi mai mult duh românesc în viaţa şi faptele voastre* şi să vă siliţi a oferi mai mare sprijin Bisericii şi aşezămintelor ei, ca astfel să vă arătaţi *vrednici* de faptul, *că în mijlocul vostru au aşezat înaintaşii noştri vlădicia românească a Caraş-Severinului*". [1]

Condus de principiul sănătos, tradiţional, că adevărata cultură se reazimă pe credinţă şi izvorăşte din ea, Prea Sfinţia Sa pune la inima dascălilor din eparhie, ca să nu uite, în activitatea lor şcolară, niciun moment, că sunt *„apostolii şcoalei confesionale ortodoxe române"*, şi că *„învăţăturile evanghelice şi alipirea către Biserica noastră au să fie stele conducătoare ale întregului învăţământ"*. [2]

Incheindu-şi clasica Sa cuvântare, rostită în adunarea Asociaţiei Invăţătorilor din 1913, Prea Sfinţia Sa adresează, făuritorilor de suflete, următoarele memorabile cuvinte:

„Deci, *în iubirea de Neam şi de Biserică, şi în iubirea către Dumnezeu şi învăţăturile lui să ne creşteţi tinerimea,* căci după vorba lui *Luther,* nici *nouă, Românilor, nu ne trebue şcoală, în care nu domneşte duhul Scripturii*"!

Obsedat de măreţia zilelor ce vor să vină, pe care spiritul Său iluminat le întrezărea aproape de tot, — în vreme ce mulţi îşi pierduseră nădejdea mântuirii naţionale —, Prea Sfinţia Sa, cu primejdia vieţii, stă neclintit în rândurile prime ale frontului naţional, predicând şi profetizând apropiata cădere a lanţurilor robiei milenare, precum şi răsăritul soarelui libertăţii naţionale.

Dispreţuind moartea, iluminatul Banatului, arhanghelul nădejdiilor poporului subjugat, flutură, unde i se dă ocaziune, steagul revendicărilor româneşti, profetizând că *„nu poate fi departe*

1. Cuvântarea de la deschiderea Sinodului eparhial din 1912.
2. Cuvântarea rostită în Catedrala din Caransebeş către elevii români de la şcoalele străine, la 16 Septemvrie 1912.

timpul, când şi popoarele mici trebue să-şi realizeze *visurile* încă neîmplinite, dar de multe ori visate, şi când în şirul acelora va veni rândul, ca şi *Românii* din patrie *să-şi primească răsplata credinţei* mai mult decât milenare faţă de acest scump pământ al patriei... recunoscându-li-se nu numai îndreptăţirea lor de a trăi în iubita lor patrie ca Români cu firea, cultura, cultura şi legea lor proprie, ci şi fiind ajutoraţi de factorii competenţi în aceste nizuinţe ale lor" [1].

Şi până la sosirea ceasului suprem, făcându-se trâmbiţa şi ecoul dorinţelor poporului, cere „o înţelegere cinstită între guvernământ şi acei fruntaşi ai poporului român, care nu mai sunt depozitarii încrederii politice a poporului, ci şi tind la o tranzacţie cinstită şi sinceră, *contopind armonic exigenţele iubirii de Neam, cu postulatele credinţei către patrie*". [2]

Din această fugară schiţare a idealului ce a însufleţit activitatea Prea Sfinţitului Miron ca Episcop în Banat, s'a putut vedea, în linii mari, înfăptuirile Sale pe teren religios, cultural şi naţional, în cei nouă ani de arhipăstorire. Tot ceeace a mai făcut—realizând astfel toate punctele din programul schiţat — este rezultanta acestui ideal.

Preocupat exclusiv de grija de a face tot ce îi „stă în putinţă pentru întărirea nu numai a Ortodoxismului credinţei noastre, ci şi pentru promovarea culturii noastre româneşti, înfiltrate de duhul învăţăturilor bisericeşti" [3], — şi pentru a da Bisericii Sale forţa necesară, care să-i înlesnească împlinirea *misiunii* ei *culturale*, devenită „deadreptul o *necesitate vitală*", Prea Sfinţia Sa se îngrijeşte de soarta colaboratorilor Săi, a preoţilor, asigurându-le existenţa prin creiarea unui fond de ajutorare preoţesc, — iar pentru ameliorarea existenţii văduvelor şi a orfanilor de preoţi, pune bazele unui fond de ajutorare, care până în Maiu 1913, s'a ridicat la suma de 51.615 coroane. [4]

Spre a înlesni activitatea preoţilor şi a desvolta simţul de cetit al poporului, înfiinţează biblioteci parohiale, tipăreşte, cu spese proprii, broşuri de conţinut religios-moral-cultural-naţional şi economic, cărţi de rugăciune, etc., picurând, mai ales în zilele marelui războiu, balsam vindecător pe sufletele şi trupurile rănite ale credincioşilor Săi.

Propaganda sectară, care înfăţişa negaţia idealului în slujba

1. Cuvântarea rostită în biserica din Cadar, la înmormântarea fruntaşului român Baron G. Duca, la 13 Fevruarie 1913.
2. Idem.
3. Cuvântare la deschiderea Adunării eparhiale din 1914.
4. Cuvântare la deschiderea Sinodului eparhial din 1913.

căruia îşi concentrase toate forţele, a fost şi ea stăvilită prin acest nou mijloc de misionarism religios-cultural. Teascurile Tipografiei Diecezane au fost înoite, cumpărând cu 17.000 coroane „litere noui şi o presă" cu toate anexele ei, pentru a fi puse şi ele în slujba aceluiaşi măreţ ideal. Şi Librăria Diecezană a fost reorganizată, aşa încât după cinci ani a putut să-şi plătească şi ea datoria de 28.000 coroane, ce-o avea la venirea Prea Sfinţiei Sale în Scaun.

In 1917 preconizează şi editarea unei „foi" — afară de revista oficială eparhială, — care trebuia să împrăştie în popor nădejdea în venirea unor zile mai bune, dar evenimentele turburi au împiedecat realizarea acestui gând. Aceeaşi soartă a avut şi planul Arhipăstorului de a înfiinţa o Asociaţie a preoţilor şi una a Femeilor ortodoxe române din Banat.

Pentru ca ritmul nou ce se resimţea, adânc, pretutindeni în cuprinsul eparhiei, să fie susţinut şi continuat în aceeaşi cadenţă, Prea Sfinţia Sa reorganizează aparatul central eparhial, Consistoriul, punându-l în situaţia de a fi într'adevăr motorul întregii vieţi eparhiale. Prin „instituirea de câteva noi puteri de muncă: referent la epitropie, exactor, casier special, etc.", şi prin „introducerea unei contabilităţi moderne — duble —" încă un gând frumos al Prea Sfinţiei Sale devine o realitate.

Drept urmare a unei astfel de vieţi — dăruită în întregime Bisericii şi Neamului —, actul istoric de la 1 Dechemvrie 1918 poate fi socotit cea mai înaltă favoare ce-a putut-o acorda Providenţa unui Episcop român, care, la un moment dat, a întruchipat aspiraţiile şi nădejdiile unui întreg popor, devenind astfel simbolul unităţii lui sufleteşti şi politice.

Banatul, care a dat Neamului atâtea figuri legendare: voevozi, bani, generali, artişti şi mari gânditori, se mândreşte a fi dat Bisericii naţionale şi dominante pe cel dintâiu Patriarh al României întregite.

Azi, Bănăţenii, stând alături de întreaga suflare românească depun la picioarele Celui ce pe vremuri furtunoase, le-a cârmuit înţelepţeşte corabia vieţii, printre atâtea stânci primejdioase scoţându-o la limanul dorit, — omagiile lor respectuoase de fiiască veneraţie şi veşnică recunoştinţă.

Preotul GHEORGHE COTOŞMAN
Profesor la Academia Teologică
Caransebeş

PATRIARHUL MIRON ŞI MITROPOLIA BASARABIEI

In ziua de 20 Iulie 1938 Prea Fericitul Patriarh Miron a împlinit vârsta biblică de 70 ani. Este un prilej de reculegere şi de reflectare în mod cucernic asupra vieţii plină de lupte şi bogată în roade a Inaltului Chiriarh.

Cu deosebire noi cei din provincia de peste Prut, reveniţi la sânul patriei-mame, avem marea îndatorire de a răscoli trecutul apropiat al Bisericii basarabene şi a scoate la iveală grijile necontenite şi părinteşti ale Inalt Prea Sfinţiei Sale pentru propăşirea vieţii bisericeşti din această parte a ţării. Căci un mănunchiu de fire nevăzut leagă Biserica din Basarabia cu sufletul mare şi nobil al neobositului Ierarh şi Căpetenia Ortodoxismului românesc.

In primul rând, trebue să subliniem faptul că prin ridicarea Bisericii Române la rangul de Patriarhat, a crescut nespus de mult vaza şi prestigiul ei dincolo de hotarele ţării, aşezând-o în fruntea Ortodoxiei ecumenice. Inlăuntrul hotarelor patriei întregite, prin înfiinţarea Patriarhatului, s'a dat o organizare bisericească armonioasă şi uniformă tuturor provinciilor, adunându-se „cele risipite, într'una". Prin acest act măreţ şi epocal ni se pare că ne-am apropiat idealul: „va fi o turmă şi-un păstor".

Apoi ne place să reamintim cu duioşie şi o adâncă mulţumire sufletească, cum ceeace oarecând s'a zămislit în cugetele şi în inimile fruntaşilor Bisericii basarabene, şi-a găsit mai târziu înfăptuirea, devenind un prim capitol însemnat în Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române. Este vorba despre *Statutul organic al Bisericii Ortodoxe Române*, cercetat şi primit la Congresul extraordinar al Bisericii din Basarabia în zilele de 7—13 Martie 1921. Articolul III din acel Statut glăsuia: „Autoritatea superioară în Biserica Ortodoxă Română este Patriarhul cu Sfântul Sinod Episcopesc; pe lângă Sfântul Sinod funcţionează în viaţa administrativă şi economică a Bisericii corporaţiuni constituite, parte numai din membri ai clerului, parte din clerici şi mireni, în conformitate cu dispoziţiunile acestui Statut organic". Iar în art. IV citim: „Părţile constitutive ale Bisericii sunt: 1. *Patriarhia*, 2. Mitropolia, 3. Episcopiile, 4. Protopopiatele, 5. Parohiile, 6. Mânăstirile.

Acest deziderat prea curagios şi chiar îndrăzneţ pentru

vremurile de atunci, exprimat de reprezentanţii clerului basarabean, devine piatra unghiulară în noua organizare bisericească votată în anul 1925.

Ne îngăduim a reproduce dintr'o convorbire pe care a avut-o Prea Fericitul Patriarh cu marele bărbat de Stat Ioan I. C. Brătianu, în preajma votării Legii pentru noua organizare a Bisericii Române.

Ioan I. C. Brătianu a făcut atunci următoarea imputare Inalt Prea Sfinţiei Sale, pe atunci Mitropolit Primat: „De ce nu m'ai făcut mai de mult atent asupra necesităţii de înfiinţare a Patriarhatului Român? Inalt Prea Sfinţia Sa i-a răspuns: *„Este adevărat, că clerul superior din Basarabia în frunte cu arhiepiscopul Gurie a făcut înainte cu câţiva ani, printr'un memoriu adresat Sfântului Sinod o asemenea propunere, dar eu, simţind că e vorba şi de mine, am dat preferinţă altor chestiuni"*.

Era şi firesc ca această ideie să se nască tocmai aci în Basarabia, care desrobită şi realipită la trunchiul Patriei, a simţit mai adânc necesitatea unei simfonii, a unui principiu superior de alcătuire şi conducere a Bisericii într'un Stat naţional întregit, îmbrăţişând toate domeniile vieţii organizate, ideie care a fost concretizată în instituţia supremă a Patriarhatului.

Iată primul inel de legătură în lanţul de aur, ce leagă Basarabia noastră cu sufletul primului Patriarh Român.

Din şiragul amintirilor desprindem şi alte multe momente, cari dovedesc cu prisosinţă preocupările necontenite ale Prea Fericitului Patriarh faţă de Biserica din Basarabia. Astfel, clerul basarabean şi-a găsit un sprijinitor puternic în persoana Prea Fericitului Patriarh, în anii de după Unire, când a luptat pentru recunoaşterea alegerii Prea Sfinţitului Arhiereu Gurie Botoşăneanu ca Chiriarh legitim al Arhiepiscopiei Chişinăului şi Hotinului. Datorită acestui sprijin părintesc şi binevoitor, dreptele pretenţiuni ale Basarabenilor s'au încununat cu izbândă.

Simţim o îndatorire şi satisfacţie morală de a reproduce aici şi câteva fragmente din impresionanta cuvântare rostită de Prea Fericitul Patriarh Miron în Catedrala din Chişinău, la 16 Maiu 1921, cu ocazia instalării Prea Sfinţitului Arhiereu Gurie:

„Iar acum după o sută de ani vine de la Bucureşti Mitropolitul Primat, nu surghiunit, ci cu fruntea ridicată, ca suprem Ierarh al tuturor Românilor şi astfel şi al Bisericii din acest frumos colţ de ţară românească; vine nu exilat de un general rus, ci împreună cu marele logofăt al treburilor bisericeşti sau cum îi zicem astăzi cu Ministrul Cultelor, d. Octavian Goga, bine cunoscut în aceste

părți din însuflețirea și nădejdea pe care cu putere și dar de prooroc le-a propovăduit aici în cursul războiului, ca trimiși de M. S. Regele tuturor Românilor, ca să vă puie în frunte un Ierarh național, ieșit din sânul vostru; vine acest Mitropolit nu cu daruri materiale, cu trei galbeni în pungă, câți avea exilatul Grigorie, când a plecat încoace, ci cu sufletul, cu inima plină de comori sufletești, de dragoste părintească, din prisosul cărora să reverse și asupra iubiților fii credincioși din Moldova dintre Prut și Nistru"; și termină invocând cuvintele Mântuitorului rostite la intrarea în casa lui Zacheu: *„Astăzi s'a făcut mântuirea casei acesteia, căci fiul omului a venit să cerceteze și să facă fericit ceeace era pierdut"*.

Tot atunci Inainte stătătorul Bisericii Române în chip solemn a ridicat și vechiul blestem, ce apăsa greu asupra Prutului, ce despărțea de o sută și ceva de ani trupul chinuit al Moldovei în două părți și căruia poporul îi zicea: „Prutule, râu blăstămat! Prutule, apă amară" !...

Iată cuvintele zguduitoare rostite atunci de Inalt Prea Sfinția Sa:

„Rămâne acum, ca Noi — supremul Ierarh al Bisericii Române, în prezența Prea Sfinților Episcopi și a sute de preoți — să deslegăm cu darul moștenit de la Sf. Apostoli blestemul poporului, ca de-aci înainte Prutul să fie chinga puternică, care va lega pe vecie Moldova din dreapta și stânga lui și pe ambele cu patria-mamă".

Au fost vizitate atunci: Mânăstirea Noul Neamț, cea mai frumoasă mânăstire din cuprinsul Mitropoliei care astăzi prin hotărîrea Soborului de stareți, sub președinția Prea Sfințitului Efrem Tighineanu, poartă numele Primului Patriarh Român în semn de adâncă recunoștință din partea Basarabiei; apoi Seminarul Teologic și Liceul eparhial de fete.

Rămân memorabile inscripțiile lăsate de Prea Fericitul Patriarh și de marele dispărut Octavian Goga în condica de aur a acestui liceu. Inscripțiile sună:

„Poporul nostru va deveni aceea ce va ști femeia română să facă din el... De aceea, toți factorii țării să dea toată atenția educațiunii religioase, ortodoxe, românești și gospodărești a viitoarelor femei române", (Maiu 1921, ss. Dr. Miron Cristea, Mitropolit al României).

„Aici se țese viitorul Neamului, și firele se urzesc de mâini pricepute, strălucirea lor, care va veni, își așteaptă cântărețul fermecat..." (1921 Maiu, ss. Octavian Goga, Ministru al Cultelor și Artelor).

Dar cu aceasta încă nu se sfârșește purtarea de grijă, plină de dragoste părintească a Inalt Prea Sfințitului Patriarh. Vine anul 1926, an epocal în viața Bisericii din Basarabia. Adunarea

eparhială hotărăşte înfiinţarea Facultăţii de Teologie din Chişinău. Au fost destule lupte şi frământări. In calea realizării acestei fortăreţe de cultură teologică şi românească la graniţa de Răsărit, s'au ivit multe piedici şi greutăţi. Luptele s'au dat chiar în jurul chestiei unde să existe această Facultate: la Iaşi sau la Chişinău? Era nevoie de o intervenţie autoritară şi decisivă. Şi ea a venit tocmai de acolo de unde trebuia să vină, de la primul Ierarh al Bisericii. Şi de atunci, de la înfiinţarea ei şi până astăzi această Facultate a simţit şi simte mâna caldă, ocrotitoare şi binecuvântătoare a Prea Fericirii Sale.

Iar ca ultimă expresie a atenţiei Prea Fericitului Patriarh faţă de Basarabia, cu drept cuvânt *a fost actul de înălţare a Arhiepiscopiei Chişinăului la rangul de Mitropolie.*

Patriarhul Regent de pe atunci, exercitând un drept suveran, a trimis Basarabiei acest dar, Biserica basarabeană redobândind după o sută şi ceva de ani (1812—1928), vechea sa vrednicie de Mitropolie.

Şi ca încheiere încă o faptă: bisericile din Mitropolia noastră pe deoparte fiind sărace, iar pe de altă parte având un număr însemnat de populaţie minoritară ortodoxă, se simţea o mare nevoie de înzestrarea lor cu cărţi noi de ritual, în limba română.

La apelul nostru călduros ni s'a răspuns, cu mărinimie, prin trimiterea unui stoc de 700 volume de cărţi bisericeşti, cari s'au distribuit la parohii.

Ascultând şi cetind sfintele rugăciuni de pe paginile acestor comori purtătoare de slove dumnezeieşti, din inimile noastre pline de recunoştinţă, se vor înălţa deapururi valuri de rugi fierbinţi către Cer pentru sănătatea şi paza Bunului Arhipăstor al Bisericii Române, Prea Fericitul Patriarh Miron, stâlpul Ortodoxiei şi făclia luminoasă a harului lui Hristos.

Preotul Vladimir Burjacovschi
Consilier referent, Chişinău

PATRIARHUL MIRON
IUBITOR ŞI OCROTITOR AL COPIILOR

Sufletele înzestrate cu simţire aleasă, absorbite într'o continuă muncă, au adesea nevoia să evadeze din această viaţă tumultoasă, refugiindu-se în popasuri de linişte, sau să-şi găsească o destindere prin trăirea unor sentimente contrastând cu viaţa ce le înconjoară, prin frumuseţea şi discreţia lor. Rugăciunea este un popas de odihnă în viaţa plină de muncă încordată. Asemenea arta, mai ales cântul, contemplarea frumuseţilor tăinuite ale întregii naturi, etc. Aceste clipe de linişte sunt o necesitate; iar frumuseţea lor depinde de sufletul care le alege.

Mântuitorul Iisus Hristos s'a retras adesea din mijlocul mulţimilor şi şi-a căutat clipe de odihnă în tăcerea singurătăţii; sau după ce S'a întristat privind răutăţile lumii, a căutat frumuseţea crinilor care i-au părut mai frumoşi decât haina de purpură regească a lui Solomon; când a văzut lupta omului pentru existenţă, absorbindu-i aproape toată fiinţa, a dat ca pildă pasările cerului; iar în faţa oamenilor cu inimi împietrite să asculte şi să înţeleagă cuvântul Său, a chemat la Sine pe copii şi i-a arătat mulţimii, ca pe unii cu cari avea o reciprocă iubire, şi care făceau cu mult mai uşoară înţelegerea între suflete.

Să vedem în aceste imagini şi momente din viaţa Mântuitorului simple mijloace pedagogice, utile numai primirii învăţăturii Sale de către omenire, ar însemna să nu înţelegem sufletul lui Iisus Hristos în adânca Sa simţire cu care s'a apropiat de inimile tuturor oamenilor. Erau, mai degrabă, aceste clipe, o nevoie profundă a sufletului Său, de artist şi poet. Şi, spre fericirea şi mângâierea noastră, trăim şi noi toţi cu această delicată nevoie, ca să fugim din viaţa sgomotoasă spre colţuri de linişte, să evităm pentru câteva clipe sufletele aspre şi să ne apropiem de fiinţele delicate şi în care găsim numai bunătate.

In viaţa intimă a Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron putem surprinde, cu multă bogăţie, această delicată şi discretă nevoie sufletească, aşa cum am văzut-o de mai multe ori, iar pentru ilustrare vom evoca două împrejurări.

Duminecă, 13 Dechemvrie 1936, peste 300 eleve ale Şcolii ortodoxe internat, împreună cu vre-o 40 de studente şi cu profesoarele şcolii, aveau să primească Sfânta Impărtăşire înaintea

sărbătorii Naşterii Domnului. Copilele din clasa I-a primară şi până la cele din urmă clase aşteptau cu suflete nevinovate această clipă sfinţitoare pentru viaţa lor. Toate veniseră în paraclisul şcolii în haina sufletului nevinovat, ca şi sufletul copiilor mângâiaţi de Iisus Hristos. Cu o zi înainte, adusesem la cunoştinţa Inalt Prea Sfinţiei Sale această mare sărbătoare, şi nădăjduiam că vom avea bucuria să fie în mijlocul nostru. Dimineaţa, când sute de lumânări erau aprinse în mâinile copilelor şcolii, aşteptând să se apropie de primirea Sfintei Taine, în urma lor, ca să nu turbure cu nimic cetirea Apostolului, era Inalt Prea Sfinţitul Patriarh, care a intrat zicând: *Pace tuturor*! Sute de ochi şi de suflete l-au învăluit cu privirea şi iubirea lor tot timpul Sfintei Liturghii, şi mai ales au simţit că par'că pentru fiecare în parte ar fi citit Inalt Prea Sfinţia Sa rugăciunile de umilinţă, când genunchii tuturor s'au plecat înaintea primirii Trupului lui Hristos. După aceea, timp de aproape două ore, în care elevele s'au împărtăşit, Inalt Prea Sfinţia Sa a stat în scaunul arhieresc mângâindu-le şi fiecare sărutându-i dreapta arhierească şi binecuvântătoare. Nimeni n'a uitat această zi şi mai ales niciodată nu se va şterge din sufletul niciunei copile amintirea acelei binecuvântări.

A doua amintire. In luna Fevruarie, anul acesta, pentru oprirea unor alunecări primejdioase vieţii naţionale a Neamului nostru, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh primise din partea Regelui Ţării răspunderea grea ca să împace sufletele învrăjbite ale unui Neam, pe care-l pândiau atâtea primejdii din afară. Hotărîrile care trebuiau luate, noutatea lor şi starea de înfierbântare în care trăiam toţi, erau şi mai greu ca să liniştească un popor, ale cărui pasiuni trebuiau înfrânate înainte ca furtuna să se deslănţuiască. Ingrijorarea apăsa peste toţi, iar grija apăsa mai ales pe umerii cari primiseră această sarcină. Ştirile scurte pe care le dădeau ziarele făceau pe toţi să-şi închipuie, ce răspundere purtau aceia care cârmuiau Ţara în aceste zile nesigure! Inalt Prea Sfinţitul Patriarh, ca Prim-Ministru, ducea în faţa tuturor o povară, căci i se cerea ca opera Sa să fie şi o împăciuire în inimi. Se aflase că o nouă Constituţie va fi dată şi că discuţiunile sub preşedinţia M. S. Regelui urmau la Palat. Se ştie că ultima consfătuire a durat, într'o Vineri noaptea, până în zorii zilei. Sâmbătă, a fost zi liniştită, iar Duminecă, în timpul Sfintei Liturghii, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh şi-a anunţat venirea la Şcoala ortodoxă. Vizita era neaşteptată, şi în mare parte neînţeleasă. Elevele priveau spre Inaltul Ierarh cu luare aminte; iar la sfârşit, Inalt Prea Sfinţia Sa le-a spus:

„Am venit, scumpe copile, să mă rog în paraclisul vostru şi

aproape de sufletele voastre fragede şi nevinovate, după multă oboseală şi adâncă îngrijorare, când, fiind Patriarh al Bisericii, mi s'a pus pe umerii pe care apasă 70 de ani, şi răspunderea în faţa unui Neam, ca să lucrez cu alţi oameni încercaţi în treburile Ţării, pentru liniştea tuturor, pentru împăcare şi începerea unei munci roditoare, care să nu mai fie împiedecată de vrajba fraţilor între ei. După lungi nopţi nedormite, abia ieri, când s'au isprăvit lucrările pentru darea unei noui Constituţii, am putut să dorm în plină zi, toată după amiaza, un somn adânc şi odihnitor, aşa cum doarme ţăranul cu capul pe brazdă, la amiază, după ce s'a sculat dis de dimineaţă şi a zorit să sfârşească brazda cu roadele câmpului. Aşa am dormit şi eu, iar astăzi m'am gândit că aci mă pot simţi liniştit în rugăciunea mea, având în jurul meu sufletele voastre nevinovate. Şi vă sfătuiesc şi pe voi, ca să ştiţi să vă rugaţi în faţa altarului, până veţi ajunge la anii mei şi la părul alb pe care-l port, oridecâteori veţi avea zile de grele răspunderi şi necazuri, când veţi îngriji ca mame copiii voştri bolnavi. Aşa am vrut să port grijă de Neamul meu; iar acum, după ce cred că Neamul meu, — pe care-l iubesc cum mama îşi iubeşte copilul — a putut trece peste prăpastie, am venit să mă închin şi să-i mulţumesc lui Dumnezeu".

Tot timpul cât a vorbit, mâinile şi le-a sprijinit pe umerii a două eleve din clasa I primară, cărora le trecea câte o mângâiere prin buclele de păr. Copilele stăteau uimite şi se întrebau, poate: e Patriarhul Bisericii? E Moş Crăciun? E Primul-Ministru?

Nu era niciunul din ei! Era numai un suflet, care simţea acea nevoie profund omenească, ca în ceasuri grele să fie aproape un suflet nevinovat şi bun; era un suflet, care purtând răspunderi mari, avea nevoie de o clipă de odihnă. Refugiindu-se în tovărăşia nevinovăţiei copilăriei, căreia Iisus Hristos i-a dat precădere pentru toţi oamenii cari vor să intre în împărăţia Sa, căuta o clipă de odihnă şi de rugăciune.

O iubire pentru altul, fără o dăruire a inimii noastre celui iubit, nu este o adevărată iubire. Adevărata iubire ne cere să ne gândim mereu la fiinţa iubită, nu numai când inima noastră are nevoie de ea, şi ne împinge la o grijă ce i-o purtăm, ci vrându-i binele, sacrificându-ne noi pentru ea şi luând asupra noastră toate suferinţele ei.

Cetind cele cinci volume de *Cuvântări şi pastorale*, care redau în bună parte activitatea Inalt Prea Sfinţitului Patriarh, începând din anul 1889 şi până acum, mai ales după ce ajunge Episcop de

Caransebeş în 1910, vedem că în sufletul Său copiii îl preocupă puternic, pentrucă ei sunt simbolul nevinovăţiei îngereşti. *„Şi cum vă văd pe voi nevinovaţilor copii de şcoală, cari înlocuiţi corul Ingerilor, ce cântau deasupra ieslei de la Vitleem: „Mărire 'ntru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pământ pace şi 'ntre oameni bună 'nvoire"..., iată vin şi eu între voi, eu arhipăstorul vostru, eu părintele vostru iubitor, căci voi sunteţi fiii mei sufleteşti, voi sunteţi comoara mea".*

Copiii sunt adevărate podoabe pentru om, aşa cum sunt crengile şi frunzele pentru arbore. Pentru biserica sa din Caransebeş, lipsa copiilor de şcoală în timpul verii o aseamănă cu risipirea puilor de lângă cloşcă: *„Oraşul a pierdut prin vioiciunea sa; mai ales biserica aceasta a rămas mai puţin împopulată; iar în deosebi eu — ca arhipăstor — am rămas ca un „arbore lipsit de podoaba sa cea mai aleasă, fără crengi şi fără frunze", sau mai bine zis am rămas ca o cloşcă, ai cărei pui s'au risipit în toate părţile".*

Ca Episcop, îndeamnă pe credincioşi a „întemeia *familii cinstite cu mare spor în copii, căci numai prin ei se poate păstra moştenirea veche şi cuceri teren nou".* Din copii aşteaptă *să iasă oameni de omenie, dacă li se va vorbi din inimă* mai ales de către mamele lor, ceeace-l făcea să se gândească la întemeierea unei şcoale superioare de fete române, la Caransebeş. In alte cuvântări şi pastorale li se arată credincioşilor că prin copil omul îşi dă roada sa, care nu trebue numai să răsară, ci să fie bine îngrijită, să ajungă la viaţa înţeleaptă şi vrednică. Condamnă concubinajul care împiedecă naşterile de copii, sau viţiile, cum ar fi beţia, de pe urma căreia se nasc copii cu metehne grave. Tot ceeace scrie şi vorbeşte pentru întărirea familiei are în vedere asigurarea vieţii fericite a copilului. *„Binecuvintez soţiile şi femeile voastre, reamintindu-le sfânta dorinţă de a ne da şi creşte Bisericii, Neamului şi Patriei fii mulţi şi vrednici"*, este cuvântul pe care l-a spus de atâtea ori şi sub multe forme, de la sfinţirea unei şcoli zidită la Lugoj şi până astăzi.

Iubirea unei mame se revarsă spre toţi copiii deopotrivă, însă inima ei nu poate înţelege ca unii din ei să fie mai buni iar, alţii mai înfrânţi de viaţă, ceeace face că adesea proteguieşte cu un ochiu mai treaz şi cu o grijă mai neadormită pe cel mai slab, pe cel mai nepriceput, pe cel mai sărac, vrând să-i vadă deopotrivă pe toţi fiii săi.

Iubirea pentru copii a Inalt Prea Sfinţitului Patriarh s'a îndreptat mai mult spre copiii slabi, necăjiţi, săraci şi orfani. Ei au

mai multă nevoie de ajutor și fără de el nici nu s'ar naște și nici n'ar trăi. Copiii trebue scăpați de la moarte, îngrijind pe mamele lor, lehuze, când sunt sărace, căci statisticile ne arată înspăimântătorul număr de copii cari mor sub vârsta de cinci ani. *„Această mortalitate nu e datorită slăbiciunii poporului nostru, sau faptului că femeile noastre n'au destulă vlagă pentru a putea crește copiii lor. Nu, ea este datorită ignoranței și lipsei de îngrijire a noilor născuți"*. Din aceeași dragoste și milă pentru copiii care ne mor a răspuns cel dintâiu la apelul făcut anul acesta de Ministrul Sănătății, care a arătat marele dezastru al mortalității copiilor, luându-și asupra Sa personală grija de sănătatea copiilor din comuna Dragoslavele-Muscel.

Dar dacă moartea atâtor copii este o durere adâncă pentru toți, suferințele copiilor care își duc zilele în sărăcie ne fac să avem un sentiment de milă și mai puternic, căci dacă moartea a curmat o suferință, suferințele unei vieți în neagră sărăcie, în boală și desnădejde sunt mai greu de purtat decât moartea însăși.

Prin înființarea *discului milelor* în 1921, printr'o pastorală din 1926 și oridecâteori se gândește la săraci și cere mila creștină, Inalt Prea Sfinția Sa nu uită pe copiii orfani. Orfanii sunt copiii pe care îi ia sub protecțiunea Sa părintească, mai ales după începerea războiului, când rămân copii orfani pe toate drumurile.

In *Pastorala de Crăciun 1915*, Inalt Prea Sfinția Sa scrie: *„Numărul văduvelor a crescut și cu el și al orfanilor de tată; iar — unde din întâmplare nu-i nici mamă — unii au rămas copiii nimănui... Ocrotiți și luați sub scutul vostru pe orfani. Ei sunt nepricepuți, neajutorați, avizați la învățătură și sfatul altora, chiar și dacă au ceva avere; căci — după cum zice un proverb străin — „orfanu-i orfan, chiar din aur de i-ar fi stâlpii de la poartă". Fără o îndreptare pe calea cea bună, pot ușor să ajungă la nimic, să-și risipească și ce le-a rămas. Dar apoi orfanii săraci, fără mila voastră s'ar prăpădi. Deci pe unii luați-i ca servitori. Pe alții îndemnați-i să învețe vr'o meserie. Osteniți-vă pentru ei, de le căutați un loc potrivit la un maiestru din apropiere... Intrucât undeva ar fi rămas orfani de ambii părinți, îndurați-vă de ei mai ales voi cei ce n'ați avut parte de copii proprii, căci cel crescut de voi vă va prinde bine"*.

In timpul războiului a fost și un val de imoralitate. Unele femei, mame și soții, rămase în sat, uitaseră de soții lor și petreceau. Un soldat îi scrie Episcopului său despre această nespusă durere, și atunci se adresează cu un cuvânt arhieresc credincioșilor din eparhia Caransebeșului:

„Astăzi nu-i vreme de joc și de petreceri, ci de gânduri grele

şi serioase. Cum poate cutare nevastă să simtă vr'o plăcere la joc, când ştie că soţul ei duce povara grea a luptelor? Au nu-şi aduce ea aminte că poate tocmai în clipa — în care ea sare într'un picior la joc, — glonţul duşmanului a găurit inima sau capul soţului ei, lăsând-o pe ea văduvă şi copiii orfani? Poate-să, iubiţilor credincioşi, o necuviinţă mai mare ca aceasta? Eu zic, că nu e numai necuviinţă, ci cea mai mare ruşine". Ca să răspundă acestor griji aduse de marele număr de orfani, prin *Pastorala de Crăciun 1916,* după ce la Sibiu Mitropolia crease un Orfelinat, Inalt Prea Sfinţia Sa ia iniţiativa strângerii de ajutoare pentru *fondul orfanilor,* zicând: *„Ne îndeplinim o datorie părintească când din nou apelăm la simţul de mărinimie al credincioşilor noştri din eparhie".* Aşa dar, Inalt Prea Sfinţia Sa vrea să fie părintele orfanilor, ceeace a făcut până în vremurile de acum.

După încheierea păcii şi înfăptuirea Unirii, Inalt Prea Sfinţia Sa îşi desvoltă marea acţiune de ocrotire a orfanilor de războiu, în calitate de preşedinte de onoare al „Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de războiu".

La înfiinţarea în regiunea Sibiu a „Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de războiu", în Dumineca Floriilor din anul 1919, Inalt Prea Sfinţia Sa spune:

„Cum ne-am şi putea bucura noi, pe câtă vreme aceşti orfani plâng, lipsiţi nu numai de iubirea ocrotitoare a părinţilor pierduţi, ci şi de pâinea cea de toate zilele şi de îmbrăcămintea necesară? Ca arhiereu mi-am ţinut de o părintească datorinţă a cerceta în cursul războiului mulţi ostaşi răniţi de prin multe spitale şi lazarete, şi la cuvintele mele de mângâiere toţi cei vulneraţi greu şi de moarte mi-au dat acelaşi răspuns stereotip: „Toate le-aşi suferi uşor — Prea Sfinţite — numai gândul la copilaşii de acasă, cari rămân orfani, îmi sfâşie inima de o cumplită durere". Deci, nu eu, ci sufletul acestor părinţi, acestor mucenici morţi pentru Neam, vă şopteşte prin graiul meu: „ajutaţi-i!"

La înfiinţarea secţiei din Banat a aceleeaşi Societăţi, 15 Aprilie 1920, zicea:

„Această vrednicie — a Unirii cu Vechiul-Regat al României — vom dovedi-o atunci, când nu numai vom scoate pe toţi orfanii de războiu din ghiarele lipselor de tot soiul, ci le vom da o astfel de creştere, ca să devină cetăţeni aleşi şi să aibă barem ei parte de ceva răsplată a jertfei aduse de părinţii lor, cari şi-au sacrificat viaţa pentru a ne creia nouă un viitor mai bun".

După ce a fost ales Mitropolit Primat a continuat cu şi mai

multă neobosească grija pentru orfani, împlinind cuvintele pe care le-a rostit în primul Congres al Societății „Ocrotirea orfanilor de războiu", la care au luat parte Regele Ferdinand și Regina Maria, zicând:

„Mucenicii naționali ai acestei cauze scumpe se odihnesc cu sutele de mii, atât în pământul desrobit, care cu căldură îi îmbrățișează, cât și în toate țările din Europa. Ei se odihnesc, dar nouă ni-au rămas orfanii, dintre cari cei mai mulți sunt lipsiți nu numai de iubirea caldă, părintească, care cu nimic pe lume nu se poate înlocui, ci sunt lipsiți și de cele mai elementare trebuințe ale traiului de toate zilele. Cu mâinile împreunate spre rugăciune, acești orfani ne strigă nouă tuturor după ajutor, mânați de dreptul lor și de instinctul *de a trăi".*

Aceste puține pagini nu pot cuprinde tot ceeace a înfăptuit Inalt Prea Sfinția Sa pentru copiii orfani. Dar, n'a fost mijloc posibil cu care să vină în ajutorul lor și să nu-l fi folosit. Dintre cele mai scumpe înfăptuiri pentru orfani, Seminarul de la Câmpulung-Muscel i-a fost printre cele dintâiu. Orfanii crescuți acolo aveau să fie preoții săi. Burse pentru ei li s'au acordat cu preferință, acolo unde Inalt Prea Sfinția Sa își putea spune cuvântul. Pe alții i-a trimes în străinătate, pentru studii; iar pe toți i-a preferat înaintea tuturor, când a putut să le dea o parohie. In mânăstirile de maici a creat școli și ateliere de țesătorie pentru orfane; iar acum, un gând pe care vrea să-l înfăptuiască cât mai curând este crearea unui Orfelinat pentru fete la Mânăstirea Pasărea, din fondurile lăsate de donatoarea *Maria Predescu,* decedată în vara aceasta.

Orfanii îl pot socoti deci, părintele lor ocrotitor, pentru care sunt datori să se roage și să nu-l uite în toată viața; iar generațiile viitoare îi pot da, pe lângă alte nume și pe acesta: *Patriarhul copiilor orfani.*

Prin toate acestea, a urmat cuvintele Mântuitorului: „Lăsați copiii să vină la mine!" și a arătat că Biserica este mama ocrotitoare a poporului în toate nevoile.

Preotul Victor N. Popescu
Școala Ortodoxă, București

PATRIARHUL MIRON
POVĂŢUITOR ŞI CTITOR AL ASOCIAŢIILOR CREŞTINE

Inscăunarea Episcopului de Caransebeş Dr. Miron Cristea, la cârma Mitropoliei Ungrovlahiei, a fost nu numai recunoaşterea unor vechi legături duhovniceşti a Românilor liberi cu cei desrobiţi şi desăvârşirea unităţii lor bisericeşti într'o singură Ţară, ci şi semnul unui început de sporire de conştiinţă şi de îndelungă pace lăuntrică. Creşterea Bisericii româneşti s'a arătat prin reformele adânci înfăptuite în organizarea ei. Conştiinţa de sine, de puterea şi de rostul în afară al acestei Biserici Ortodoxe s'a dovedit cu prilejul ridicării ei la rangul de Patriarhat. Iar pacea s'a mărturisit prin alipirea întregului Episcopat şi a tuturor ocârmuitorilor bisericeşti la reformele săvârşite.

In rândurile de faţă ţinem să desprindem din zestrea omului de largă şi limpede concepţie, de dreaptă mergere la ţintă şi de rară putere de înfăptuire, o latură de suflet care ne este foarte cunoscută. De celelalte vor spune alţii.

Intâiul Patriarh al României este tulpină de ţărani topliţeni. Aceşti ţărani de peste munţi şi din laturile ungurene s'au pomenit şi-şi zic şi astăzi „domniţe" şi „boeri". Cum îi arată numele, robia le-a înstrăinat avutul, dar nu şi conştiinţa strămoşeştei lor coborîri. Drepturile le-au fost răpite, dar nu şi comoara lor de suflet. Din conştiinţă şi comoară purcede lupta lor pentru Naţie şi pentru „Lege", care-i un semn de neistovită putere de viaţă. Patriarhul României a moştenit izvorul acestei vieţi, sorbite din strămoşi. Fericiţii Săi părinţi l-au îndrumat spre preoţie, noblaţea norodului de „doamne" şi „boeri". Această noblaţe stăpânea câmpul sufletesc al poporului, unde poruncea Dumnezeu şi'n care nu putea răzbate „drăguţul de împărat". Câmpul trebuia ogorît şi apărat. Uneltele lucrării erau: cunoaşterea creştinilor de la ins la ins, dumnezeiasca priveghere a fiecărui suflet, ajutorinţa personală şi deobşte a ultimului sărac, lupta împotriva „lupilor cu piele de oaie". Clerul ardelean — noblaţea de suflet şi de trup — s'a vărsat în credincioşii lor. N'a pierdut nici un suflet, fără numai pe fiii Satanei. De-a fost nevoie, s'a jertfit până la moarte. In acestea stau eroismul şi puterea lui de viaţă. Pe amândouă le-a transmis norodului.

Inzestrat cu aceste daruri duhovniceşti Prea Fericitul Patriarh Miron a străbătut prin vama noblaţii preoţeşti şi prin jertfelnicia ei.

Dascăl în sat, tânăr teolog, mai apoi cleric şi ucenic de arhierei, s'a apropiat de izvoarele sufletului de ţărani credincioşi.

Mai târziu această mâsgă sfântă a devenit şi pârgă. I-a ajutat să înţeleagă adâncul prefacerilor marelui arhiereu al Ardealului, Mitropolitul Andrei Şaguna. A cunoscut din ele rostul aristocratic şi hristocratic al ierarhiei bisericeşti. Dar a găsit şi lucrul cel viu şi de nevoie al turmei de ascultători. Aceste roiuri de albine, trebue să lucreze toate, ca într'un fagure al lui Hristos. Deasemeni, a văzut singur că legea lui Şaguna nu este o democratizare a Bisericii, cum rău s'a zis, ci învierea tuturor puterilor Bisericii luptătoare şi înjugarea lor la lucru.

Cu comoara aceasta de cunoştinţe, Prea Fericitul Miron a păşit pe Scaunul Ungrovlahiei. A găsit în ţară foamea religioasă, a după-războiului. Intelectuali, funcţionari şi studenţi năzuiau spre Ceruri, să umple golul lor din suflet. Cerşeau oamenii azimă îngerească şi călăuză către mântuire.

Din tronul Său de arhiereu, Patriarhul a scoborît în lumea de înfometaţi. A dăruit cuvântul şi sfatul minţii Sale societăţilor studenţeşti de tineri şi de fete. A prezidat în comitete ale „Femeilor ortodoxe române". A sfătuit pe doamnele, soţii de preoţi să dea tributul lor. A rânduit pe preoţi în „Cercuri pastorale", să-şi strângă credincioşii sub aripa Bisericii, la înserări cu slujbe, la predici şi cântare. A învăţat studenţii în „Biserici universitare". A îndemnat pe preoţi să meargă în mânăstire, la „retrageri spirituale", cu slujbă şi meditaţie. A strâns misionarii la sfaturi în „Congrese". O sumă de lucrări cu foarte multe roade.

Mai trebuia ceva: lucrarea cu fiecare ins. Patriarhul, toiag din rădăcină de oameni credincioşi, cunoştea nevoia din experienţa Sa de peste munţi. O vădeşte într'o aleasă pastorală [1], spunând: *„... trebuia o trâmbiţă mai răsunătoare, pornită din Biserica Mântuitorului Hristos, care să adune pe cât mai mulţi creştini, „ca şi aceştia împreună cu Noi să slăvească prea cinstit şi de mare cuviinţă numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh", şi să-i îndemne ca să meargă pe calea cea luminată, care duce la mântuire".* Dar Inalt Prea Sfinţia Sa nu se opreşte la constatare, ci purcede la lucru, aşa cum spune: *„In anul 1926, sub îndemnul Meu, dorind să am o mişcare creştină cât mai numeroasă — în cuprinsul acestei de Dumnezeu păzite Arhiepiscopii — am propus unui modest slujitor al Meu din Catedrala ţării — P. C. Păr. Protos. Teofil Ionescu — ca prin darurile cu care l-a înzestrat Dumnezeu să ducă la îndeplinire gândul Meu".*

1. Revista *Cuvânt Bun*, nr. 22—24, 1936.

Fericitul gând s'a împlinit, încă din 1926. Sub bolţile Mitropoliei s'a aruncat întâia sămânţă. Un mănunchiu de creştini, simpli şi mai mult nevoiaşi, au format sâmburele mişcării religioase, care s'a numit: *Asociaţia creştină ortodoxă Patriarhul Miron.* Capitala ţării a avut cea mai temeinică înviorare duhovnicească şi obşte de sprijin material.

Din Capitală, metoda şi numele ei au răzbit în parohiile Arhiepiscopiei, dând naştere la filiale. Căci marele ei iniţiator a văzut sporul şi bunele roade şi a dat poruncă în eparhie: *„Încă din anul 1931, Eu am dat poruncă, printr'o pastorală a Mea, ca să se înfiinţeze în toate parohiile din comunele rurale ale Arhiepiscopiei Noastre, ceeace s'a şi înfăptuit, câte o astfel de înfrăţire, pe care am găsit-o, ca un mijloc mai potrivit pentru înflorirea virtuţilor şi faptelor creştineşti".*

Vrednică şi îndreptăţită este deci, lauda Ctitorului acestei mişcări, când zice: *„Este prea mult a înşira aci tot ce s'a făcut la această Frăţie timp de zece ani, dar nu pot trece cu vederea, că în cei zece ani, această Frăţie s'a dovedit a fi o experienţă cu totul folositoare Bisericii, prin roadele ei duhovniceşti, cari sunt destul de însemnate. Este deajuns să spun aci, că prin adunările ei, a atras un număr mare de credincioşi, de pe drumul rătăcirii, că a stăruit pentru aducerea la dreapta credinţă a multora, pentru căsătoria celor ce trăiau în concubinaj — fără binecuvântarea Bisericii — pentru combaterea sectanţilor şi, însfârşit, pentru ajutorarea celor în nevoie, de care a dat dovadă mai multă, decât multe alte instituţii. Prin Ospătăria „Mila creştină a Sfintei Patriarhii", înfiinţată de Noi, şi la care s'au alăturat şi alte ajutoare după puteri, s'au hrănit — până acum — timp de trei ani, în anotimpurile friguroase, mii de săraci, iar creştinii mai înstăriţi s'au arătat deasemenea mai milostivi, aducând darurile lor, sau făcând mesele după parastas, la această Ospătărie, ce am hotărît să se permanetizeze.*

Prin tipografia proprie ce şi-a înfiinţat, tipăreşte mii de broşuri pentru propaganda ortodoxă şi combaterea sectanţilor, iar prin Azilul ce-l clădeşte, va adăposti bătrâni şi nevoiaşi fără locuinţă".

Urmele întâiului Patriarh al Românilor vor rămâne în câmpul Bisericii Naţionale — şi Bisericii ecumenice, ca urmele Mântuitorului pe muntele Taborului: adânci şi veşnice. Mişcările religioase, ctitorite de Prea Fericirea Sa, rămân însă nişte fântâni cu apă fără moarte, unde sufletul singurateculuí creştin se va adăpa ca un cerb ostenit într'un pârâu neprihănit.

Protos. Teofil Ionescu
de la Catedrala Sfintei Patriarhii

PATRIARHUL MIRON ŞI BISERICA BULGARĂ

Istoria din ultimul veac a Bisericii ortodoxe bulgare, se desfăşoară în jurul a două mari fapte, legate unul de altul: înfiinţarea Exarhiei bulgare (la 20 Fevruarie 1870) şi declararea shismei de către Sinodul Patriarhiei din Constantinopol (16 Septemvrie 1872). Ele împart istoria acestui timp în două: până la 1870 s'a dus o luptă eroică pentru independenţa bisericească a poporului bulgar, care s'a încununat prin înfiinţarea Exarhatului; iar după anul 1872 şi până în zilele noastre se duce o luptă pentru justificarea canonică a acestei independenţe şi normalizarea raporturilor între Biserica bulgară şi celelalte Biserici ortodoxe.

Mult timp a trecut de la declararea shismei. Patimile s'au potolit. S'au făcut cercetări obiective. S'a scos la iveală, că actul shismei este nedrept faţă de scopul pe care îl urmărea, că are baza ideologică greşită, că are o formă de procedură falşă şi că este condamnabil din punct de vedere al intereselor Bisericii ortodoxe. Cu toate acestea shisma este proclamată şi formal rămâne în vigoare. Ţinutul bisericesc bulgar a fost sub jurisdicţia Patriarhiei ecumenice. Potrivit canoanelor şi tradiţiei Bisericii ortodoxe el putea să primească autocefalie după încuviinţarea (binecuvântarea) Patriarhiei ecumenice, aşa cum au primit autocefalia în veacul XIX-lea Bisericile naţionale din Grecia, România şi Serbia. Imprejurările istorice de atunci însă au fost de aşa fel, încât Exarhatul bulgar n'a putut primi o astfel de independenţă. Unele Biserici ortodoxe, ca cea rusă, română şi sârbă, împărtăşiau cauza dreaptă a Exarhiei bulgare. Intrucât întregul proces al certei şi actul shismei s'au desfăşurat în sânul Patriarhiei ecumenice, ele nu puteau (din punct de vedere formal) să nu respecte actul acesta şi nu puteau, fără o intervenţie nelegală în afacerile unei alte Biserici, să dea o soluţie independentă şi definitivă a chestiunii (can. 16 apostolic, can. 15 al Sinod. I ecum., can. 1 al Sinod. din Laodiceea, can. 105 al Sinodului din Cartagina). Prin urmare actul shismei încă de la început a împiedecat formarea Bisericii bulgare şi a lăsat-o într'o situaţie de izolare în cercul Bisericilor ortodoxe autocefale. [1]

---

1. St. Ţancov, Междуцърковното положение на Българската православна църква слѣдъ освобождението на България *(Situaţia interbisericească a Bisericii ortodoxe bulgare după independenţa Bulgariei)*, Sofia 1933, pp. 1—3.

Patriarhia din Constantinopol, până în pragul războiului balcanic, a ţinut cu străşnicie poziţia sa negativă faţă de Biserica bulgară, [1] iar după războiul mondial pretutindeni, unde a putut, (chiar şi la Conferinţele internaţionale creştine), n'a băgat în seamă Biserica bulgară şi a stăruit, pe cât i-a stat în putinţă, s'o izoleze de celelalte Biserici ortodoxe. [2]

Biserica rusă a avut un raport deosebit faţă de această stare de lucruri, ţinând o linie împăciuitoare şi, abţinându-se totdeodată de a intra în comuniune deplină cu Biserica bulgară. Arhiereii ruşi se abţin de la comuniunea euharistică cu arhierei bulgari. Din anul 1880 Biserica ortodoxă bulgară a luat Sfântul Mir de la Biserica rusă, însă tot neoficial şi pe tăcute. Nu este cunoscut nici un act de comuniune oficială între Biserica rusă şi Biserica bulgară. [3] Totuşi, nu lipseau străduinţele pentru ridicarea shismei din partea diplomaţilor ruşi din Constantinopol şi Sofia (Novikov, Zinoviev, Ciarikov), sprijiniţi de unii Ierarhi ruşi şi de oameni de Stat din Bulgaria (Iv. Gheşev). [4] Aproape aceeaşi linie de conduită ţineau până la războiul mondial şi celelalte Biserici ortodoxe sârbă şi română.

Războiul mondial aduce unele schimbări în viaţa politică şi bisericească a popoarelor ortodoxe. In special ceea ce deosebeşte noua epocă este spiritul de emancipare, de unire şi de regenerare, care îşi deschide drumul în conştiinţa întregii Ortodoxii. Ideile de apropiere şi de unire între Bisericile ortodoxe se afirmă în vederea misiunii Ortodoxiei în legătură cu mişcările ecumenice din întreaga lume creştină. [5] In cadrul acestor condiţiuni istorice şi în lumina acestei orientări duhovniceşti de după războiu, se produce o schimbare hotăritoare şi în raporturile Bisericilor ortodoxe faţă de Biserica bulgară.

Cea dintâiu a fost Biserica ortodoxă română care intră în comuniune oficială şi deplină cu Biserica bulgară. Trebue arătat faptul că după războiul mondial, Românii şi-au înfăptuit visurile istorice ale unirii naţionale, creind România Mare. Prin aceasta s'a întărit şi Biserica ortodoxă română, căci a readus la sânul ei şi pe fraţii din ţinuturile alipite la Statul român. In acelaşi timp Patriarhia ecumenică pierde din puterea sa, întrucât jurisdicţia ei se restrânge asupra unei eparhii bisericeşti neînsemnate. Biserica rusă îndură

1. *Ibidem*, p. 3.
2. *Ibidem*, p. 7.
3. *Ibidem*, p. 8.
4. Această chestiune este tratată mai pe larg de prof. Iv. Snegarov în studiul său: Руски опити за предотвратяване и дигане на схизмата *(Incercările ruseşti pentru prevenirea şi ridicarea shismei*, Sofia 1929.
5. St. Ţancov, *Op. cit.*, p. 9.

cele mai cumplite chinuri din pricina revoluţiei bolşevice. Astfel că Biserica ortodoxă română rămâne acum pe primul plan, ceeace a mărit şi răspunderea ei istorică faţă de întreaga Ortodoxie.

După o înfrângere atât de mare pentru Ortodoxie, cum era decăderea celor două Patriarhate (Rus şi Constantinopolitan), celelalte Biserici ortodoxe au simţit nevoia unei apropieri tot mai strânse, ceeace a pus la ordinea zilei şi legăturile cu Biserica bulgară. Având în vedere rolul de seamă, pe care îl avea Biserica română, era de aşteptat ca cea dintâiu încercare de a rezolva shisma bulgară, să vină din partea ei. Era nevoie însă de Ierarhi cu îndrăzneală „profeţească" pentruca dragostea să biruiască asupra literei moarte. Şi istoria a înscris pentru totdeauna un nume mare prin semnificaţia lui şi prin opera de pace, pe care o aduce în sânul Ortodoxiei, iar acest nume este al Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron.

Trebue amintit şi faptul, că Biserica ortodoxă română a intrat în comuniune oficială şi deplină cu Biserica bulgară după ce în anul 1922 Mitropolitul Primat Miron Cristea rugase Patriarhia din Constantinopol să ridice singură, cu de la sine îndemn, aşa numita „shismă bulgară", întrucât la temelia ei nu prea stau pricini bisericeşti şi fiindcă de mult această despărţire a devenit fără nici un rost. Totodată Patriarhia ecumenică a fost prevenită că în caz contrariu, Biserica română nu se va conforma cu această shismă [1].

Iată, aşa dar, cum au început legăturile oficiale între Biserica ortodoxă română şi Biserica ortodoxă bulgară. Până la războiul mondial Biserica bulgară primea tacit sf. Mir de la Biserica rusă. După revoluţia din Rusia, Biserica bulgară, ne mai având sf. Mir şi întrucât nu se hotărîse încă (din pricina situaţiei sale interbisericeşti, nelămurite), ca să-şi sfinţească singură sf. Mir, s'a hotărît în anul 1921 să se adreseze în acest scop Bisericii române. Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe române, după o studiere a chestiunii (mai ales în privinţa shismei) şi cu sprijinul deosebit al Mitropolitului Primat Miron (ajutat de bătrânul profesor al Facultăţii de Teologie din Bucureşti, Dragomir Demetrescu, care se bucura de mare trecere în România şi în întregul Răsărit grecesc), a luat o hotărîre favorabilă pentru intervenţia bulgară. Pe temeiul acestei hotăriri Mitropolitul Primat Miron trimete Bisericii bulgare sf. Mir, şi chiar anunţă deschis, cu acest prilej, printr'o scrisoare (Nr. 32 din 3 Ianuarie 1922), că trimite Bisericii bulgare sf. Mir, ca „să nu rămână nici o clipă vreo ramură din Biserica ortodoxă lipsită de sf. Mir, întrucât un asemenea lucru

1. *Ibidem*, p. 21.

va fi în paguba credinţei şi a întregii Biserici ortodoxe". [1] Actul acesta al Bisericii ortodoxe române, act de o însemnătate deosebită şi excepţională pentru legăturile Bisericii bulgare cu Biserica română, iar ca început o pildă pentru celelalte Biserici ortodoxe, a fost foarte preţuit şi de autorităţile superioare ale Bisericii bulgare (Sinodul şi Soborul arhieresc). Sinodul Bisericii bulgare a înfăţişat printr'o scrisoare (Nr. 1193 din 1 Martie 1923), călduroasa şi frăţeasca sa mulţumire Mitropolitului Primat Miron, atât pentru sf. Mir, cât şi „pentru că cu acest prilej s'au încheiat doritele şi sincerile legături ale unei comuniuni directe între cele două Biserici ortodoxe surori", arătându-şi totdeodată dorinţa „pentru o întărire mai cordială a legăturilor de dragoste şi ajutor reciproc, creiate între cele două Biserici şi ţări ortodoxe".

Pe lângă acestea Soborul arhieresc ţinut la Sofia spre sfârşitul anului 1922, a hotărît în vederea acestei „legături atât de preţioase şi de mare însemnătate", să se comunice printr'o adresă (Nr. 12262 din 31 Dechemvrie 1922) Bisericii ortodoxe române „mulţumirea cordială pentru sentimentele de iubire, exprimate în scris şi pentru frăţescul Dar sfinţit ce a fost trimis pentru nevoile Bisericii bulgare". Iar ca să arate cât de mult preţuieşte aceste sentimente, dovedite în chip aşa de călduros, precum spre a strânge legăturile frăţeşti încheiate între cele două Biserici ortodoxe surori, Sinodul a trimis pe secretarul său, protopresviterul St. Ţancov, în Bucureşti la Mitropolitul Primat al Bisericii ortodoxe române Miron, ca să-i aducă aceste scrisori de mulţumire şi să-i exprime prin viu graiu şi amănunţit satisfacţia şi recunoştinţa Sf. Sinod al Bisericii bulgare şi să aducă Bisericii româneşti, pentru nevoile ei la pregătirea sf. Mir, un modest dar, şi anume un vas cu esenţă de trandafiri. Cu acest prilej Mitropolitul Miron, a arătat într'o cuvântare, că personal a stăruit, iar Sf. Sinod al Bisericii române într'o unire de glasuri a hotărît să se trimeată Bisericii bulgare sf. Mir, şi că se bucură din tot sufletul pentru restabilirea legăturilor vechi de comuniune apropiată între cele două Biserici ortodoxe surori şi vecine. Din partea Sa va face totul şi va fi fericit, ca aceste legături reînoite pentru slava lui Hristos să se întărească în viitor şi mai mult"... Pentru Mine, a spus Inalt Prea Sfinţia Sa „vecinul este mai apropiat decât ruda depărtată". Cauze politice şi neînţelegerile din ultimul timp au întunecat într'adevăr, oarecum, bunele sentimente şi raporturi între cele două popoare vecine. Dar scopul Bisericii

1. *Ibidem*, pp. 21—22.

este anume, să împrăștie norii și să sădească credință și dragoste atât între oameni, cât și între popoare și mai ales între cele cu aceeași credință. Deaceea crede că legăturile între cele două Biserici ortodoxe surori vor deveni tot mai strânse și că prin comuniunea și unirea lor se va ajunge și la o comuniune strânsă religioasă-culturală între cele două Neamuri. [1]

Acestea sunt cele dintâi acte oficiale, prin care Exarhatul bulgar a intrat în legături oficiale cu o Biserică ortodoxă. Am arătat rolul personal al Inalt Prea Sfințitului Patriarh Miron și rosturile de înaltă pricepere și răspundere pentru unirea în dragoste a întregii lumi ortodoxe.

Dar pentru ca această comuniune între cele două Biserici să fie deplină, trebuia să se petreacă și un act de unire sacramentală între arhiereii români și cei bulgari. Aceasta s'a înfăptuit prin sfințirea bisericii Legațiunii Regale a României din Sofia. Sfințirea bisericii a avut loc la 19 August 1923 și a fost săvârșită de Prea Sfințitul Episcop Visarion al Hotinului (azi Mitropolit al Bucovinei) delegatul Bisericii române și de Mitropolitul Ștefan al Sofiei, ajutați de o mulțime de clerici români și bulgari.

Acestea sunt date istorice de mare însemnătate pentru Biserica ortodoxă bulgară, iar actul Inalt Prea Sfințitului Patriarh Miron va rămâne unic în istoria contemporană a Bisericii bulgare. Dragostea pentru cauza Exarhatului bulgar au purtat-o mulți Ierarhi dinainte și de după războiu, dar totuși, n'au intrat într'o comuniune oficială și deplină cu Biserica bulgară. Gestul Bisericii române a avut însemnătatea unui început și rostul unei pilde pentru celelalte Biserici ortodoxe. Afirmarea lui înaintea întregii lumi ortodoxe s'a înfăptuit în anul 1925 cu prilejul ridicării Bisericii ortodoxe române la treapta de Patriarhat. Acest mare act din viața Bisericii românești a fost anunțat de către Inalt Prea Sfințitul Patriarh Miron printr'o lungă epistolă (Nr. 128 din 19 Martie 1925) și Sinodului Bisericii bulgare, care răspunde îndată (Nr. 4006 din 1925), exprimându-și bucuria sa sinceră pentru acest mare eveniment. Prin alte adrese (Nr. 416 din 6 Octomvrie 1925 și Nr. 2519 din 16 Octomvrie 1925), Sfântul Sinod al Bisericii române și Patriarhul Miron au poftit Biserica bulgară să trimeată un reprezentant la învestirea celui dintâiu Patriarh al României. Intr'adevăr, Sfântul Sinod al Bisericii bulgare a trimes pe unul din membrii săi — și anume pe Mitropolitul Neofit al Vidinului — spre

1. *Ibidem*, pp. 23—24.

a „mărturisi personal, cât de mare este dragostea pe care o nutreşte Biserica bulgară, pentru sora ei cea iubită întru Hristos, Biserica ortodoxă română şi ce mare bucurie duhovnicească simte întregul popor bulgar ortodox pentru aceste mari sărbători, care au loc în vecina şi frăţeasca Românie, întru cinste şi mărire pentru renumitul ei Prim-Ierarh". [1]

Participarea Delegaţiei bulgare la serbările din Bucureşti este descrisă de Mitropolitul Neofit într'un raport amănunţit către Sfântul Sinod al Bisericii bulgare şi care apoi a fost publicat. [2] Delegaţia bulgară a fost înconjurată de o deosebită atenţie şi dragoste. Se scoate în lumină mai ales următorul gest al Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron faţă de Biserica bulgară: la 1 Noemvrie, ziua investiturii, s'a oficiat sf. Liturghie numai de arhierei şi clerici români. Patriarhul Miron n'a luat parte, ci numai a stat pe tron. Reprezentantului Bisericii bulgare i s'a spus, că atât Patriarhul, cât şi delegaţii celorlalte Biserici n'au luat parte în săvârşirea sfintei Liturghii, întrucât Ierarhii Greci n'au vrut să slujească la un loc cu clerul bulgar. Atunci şi Inalt Prea Sfinţitul Patriarh s'a abţinut de a sluji, pentru a nu rămâne izolată Delegaţia bulgară, ceea ce Inalt Prea Sfinţia Sa socotea că este nedrept. [3]

Din întreaga istorie a raporturilor între cele două Biserici vor rămâne unice clipele de o cordială dragoste creştină, când reprezentantul Bisericii bulgare — Mitropolitul Neofit, — a prezentat scrisoarea încredinţată de Sfântul Sinod al Bisericii bulgare, în care sunt exprimate cele mai sincere sentimente de bucurie ale poporului ortodox bulgar pentru evenimentul fericit al proclamării celui dintâiu Patriarh al României. Şi în semn de unire în rugăciune, a dăruit Patriarhului Miron icoana sf. mucenițe Filofteia, dar modest, însă mare, prin semnificaţia lui, întrucât sfânta este „pururea rugătoare pentru popoarele ortodoxe român şi bulgar" [4], — precum şi un vas cu esenţă de trandafiri, ca „materia aceasta de bună mireasmă să fie semn de pecetea darului iubirii creştine, care pentru totdeauna şi nedespărţit să lege cele două Biserici surori". [5]

Cât de mare a fost impresia celorlalţi reprezentanţi ai Bisericilor ortodoxe şi ce schimbare s'a produs în mentalitatea unor

1. *Ibidem*, p. 24.
2. Neofit al Vidinului, Тържествата въ Букурещъ по случай тронясването на ром. патриархъ Д-ръ Миронъ Христя, *(Festivităţile din Bucureşti cu prilejul învestirii Patriarhului român Dr. Miron Cristea)*, în revista Духовна култура, nr. 26-27 (1925), pp. 161—195.
3. *Ibidem*, pp. 163—164.
4. *Ibidem*, p. 169.
5. *Ibidem*, p. 171.

Ierarhi ortodoxi — aceasta ne-o poate spune numai istoria din urmă a Bisericii bulgare. Este interesantă o scurtă convorbire între Mitropolitul Neofit și Mitropolitul Antonie, reprezentantul Bisericii ruse din exil. Cu o zi înainte de învestitura Patriarhului Miron, Mitropolitul Antonie, întâlnindu-se cu Mitropolitul Neofit, îl întreabă dacă „Biserica bulgară dorește să se unească cu cea ortodoxă". [1] Aceste câteva cuvinte arată părerea unor Ierarhi ortodocși față de Biserica bulgară. Și cu atât mai mare însemnătate are opera Inalt Prea Sfințitului Patriarh Miron Cristea pentru readucerea Bisericii bulgare în raporturi firești cu Biserica ortodoxă română. Era începutul de lămurire a Bisericilor ortodoxe față de părerea de până acum, cu privire la shisma bulgară. Dar interesele Ortodoxiei și dragostea creștină au fost ridicate deasupra unei formalități moarte.

Actul acesta al Patriarhiei române a fost imitat în urmă și de celelalte Biserici ortodoxe naționale, care s'au grăbit să intre în comuniune oficială și sacramentală cu Biserica bulgară. Astfel Biserica sârbă a intrat în comuniune oficială cu Biserica bulgară în anul 1930 cu prilejul alegerii Patriarhului Varnava, iar în unire sacramentală în anul 1933, când arhiereii sârbi au slujit împreună cu arhierei bulgari în catedrala *Alexandru Newsky* din Sofia. Biserica ortodoxă din Polonia intră și ea în legături oficiale în anul 1925, iar sacramentale în anul 1927. Arhiereii ruși slujesc de mai multe ori cu arhierei bulgari, iar Sinodul de la Karlovitz este în legături oficiale foarte strânse cu Biserica bulgară. Legături oficiale (scrise) are Biserica bulgară și cu celelalte Biserici moștenitoare ale Patriarhatului rusesc, adică Ucraina, Georgia, Caucazia, ș. a. [2]

Nelămurite rămân încă raporturile între Biserica bulgară și Patriarhia ecumenică din Constantinopol. Totuși, s'au făcut stăruințe și în această privință, iar inițiatorul nu este altul decât tot Inalt Prea Sfințitul Patriarh Miron Cristea. Am arătat cum, încă în 1922, Inalt Prea Sfinția Sa a intervenit pentru ridicarea shismei bulgare. De aceea Sfântul Sinod al Bisericii bulgare având în vedere atenția de dragoste frățească a Bisericii române — și în deosebi a Patriarhului Miron — față de Biserica bulgară, s'a adresat din nou, în 1925, Inalt Prea Sfinției Sale, cu rugămintea să continue opera de pace, iar cu prilejul convocării Sinodului pan-ortodox de la Vatoped să se lămurească și raporturile între Biserica bulgară și Patriarhia ecumenică. [3]

1. *Ibidem*, p. 163.
2. St. Țancov, *Op. cit.*, pp. 32—51.
3. Scrisorile nr. 8387, din 12 Dechemvrie 1925 și nr. 1989 din 1925; apud St. Țancov, *Op. cit.*, pp. 25—26.

Voci insistente s'au ridicat în ultimul timp pentru ridicarea shismei. [1] La rezultate precise încă nu s'a ajuns. Profesorul St. Ţancov însă, care s'a ocupat în deaproape cu această chestiune, cercetând anumite declaraţii ale Patriarhilor din ultimul timp, ca şi atitudinea unor scriitori greci contimporani (Alivizatos), arată cât de mult s'a progresat în această privinţă. [2] Şi primul loc în sforţările pentru stabilirea păcii în sânul Bisericii ortodoxe se cuvine Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron. Iată cum caracterizează această operă a Inalt Prea Sfinţiei Sale profesorul Ţancov: „Din studierea noastră personală la locurile şi persoanele respective, ajungem la concluziunea, că pentru restabilirea comuniunii oficiale şi depline a Bisericii române cu Biserica bulgară şi în stăruinţa Bisericii bulgare de a intra în aceeaşi comuniune cu toate celelalte Biserici ortodoxe—meritul de seamă îl are personal Patriarhul României Miron, bine înţeles, fiind sprijinit în aceasta şi de alţi factori cu răspundere

---

1. Pentru ştiri mai amănunţite în legătură cu ridicarea shismei bulgare, vezi darea de seamă publicată de preotul Dr. Olimp N. Căciulă, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, an LIII (1935), pp. 179—188.

2. Amintim aici şi de răsunetul pe care l-a avut anul trecut în presa grecească din Atena, vizita unui grup de teologi bulgari la Bucureşti şi cuvântarea rostită de Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron, cu prilejul primirii lor în audienţă. Ziarele greceşti au publicat în întregime această cuvântare şi nu s'au sfiit să afirme că hotărirea Bisericii româneşti de a face să înceteze shisma bulgară, este de mare însemnătate pentru viitorul Ortodoxiei. Printre altele Inalt Prea Sfinţitul Patriarh a spus: *„Am început să lucrez la restabilirea legăturilor tradiţionale, luând contact cu Patriarhul din Constantinopol, pentru ca Biserica bulgară să poată reintra în cadrul sfintelor canoane. După aceea m'am dus personal la Constantinopol, unde am îmbunătăţit relaţiunile dintre cele două Biserici. Mă consider fericit azi de a putea să vă anunţ că drumul meu la Constantinopol a avut rezultate fericite pentru încetarea shismei care apasă asupra Bisericii bulgare..."* Tălmăcind aceste cuvinte ale Inalt Prea Sfinţitului Patriarh Miron, ziarul grecesc Πρωία, din 20. VII. 1937, scrie: „Cuvintele Patriarhului României arată cât suntem de aproape a vedea încetând shisma bulgară. Imprejurările în care a avut loc această shismă sunt cunoscute din istoria veacului trecut. Marea Biserică trecea atunci printr'o perioadă turbure. Imperiul otoman era stăpân pe toate ţările balcanice până la Dunăre, iar Bulgaria nu era încă un Stat independent. Jurisdicţia spirituală a Patriarhului ecumenic se întindea asupra tuturor ţărilor din Imperiul otoman... Shisma a fost declarată în urma îndelungatelor certuri dintre prelaţii slavi ai Patriarhatului şi căpeteniile lor spirituale. Aceste neînţelegeri nu erau lipsite de semnificaţie politică în acea vreme care preceda imediat războiul ruso-turc din 1877—78. Dar cauzele shismei nu mai există azi. Dacă n'ar fi fost shisma, de bună seamă că Bulgaria ar fi avut Biserica sa autocefală în momentul în care a devenit principat independent, aşa cum s'a întâmplat cu Grecia, România, Serbia.

De atunci a trecut multă vreme. Timpul a schimbat condiţiunile generale din Balcani şi a făcut să dispară cauzele shismei. Din punct de vedere dogmatic Biserica bulgară este curat ortodoxă. Shisma se întemeia pe chestiuni de administraţie lăuntrică a Marei Biserici şi de alcătuire a Sinodului ei, cauze care au încetat de mult. Dăinuirea shismei se datoreşte numai greutăţii de a împăca cinstea cuvenită Marei Biserici... Sfârşitul shismei însă va contribui la colaborarea bisericească, ce este de dorit din toate punctele de vedere, pentru aşezarea unor trainice legături de unire între popoarele Peninsulei balcanice". (Cf. revista *Biserica Ortodoxă Română*, LV (1937), pp. 598—599).

ai Bisericii române. Motivele pentru aceste sentimente şi pentru acest raport al Patriarhului Miron faţă de Biserica bulgară sunt de ordin personal şi mai ales de ordin idealistic... Intre aceste motive ne este greu a stabili şi motive de ordin politic, de şi, în principiu, ele nu pot fi considerate ca excluse. Sigur este însă faptul, că Patriarhia română în frunte cu Patriarhul Miron, principial şi energic susţine în politica ortodoxă interbisericească ideia unei reale uniri şi apropieri spirituale şi administrative, iar în acest sens ea este cea mai activă părtaşă pentru pregătirea şi convocarea unui Sinod pan-ortodox; şi de aceea Patriarhul Miron a avut şi are una dintre cele dintâi griji ale Sale interbisericeşti — să fie mijlocitorul, făcătorul de pace, în cazurile de neînţelegeri şi certuri între Bisericile ortodoxe... Conştiincios de răspunderea pentru împlinirea acestui scop Patriarhul Miron a intervenit atât înaintea Bisericii Sale pentru intrarea ei în comuniune deplină cu Biserica bulgară, cât şi înaintea Bisericii din Constantinpol pentru restabilirea păcii între ele". [1]

Cu conştiinţa datoriei împlinite, Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron a rezumat marea Sa operă într'un discurs la o Conferinţă pan-ortodoxă din Bucureşti prin următoarele cuvinte: „J'ai été le premier à tendre une main fraternelle à l'Église voisine orthodoxe bulgare, en envoyant un délégué de la part du Saint-Synode de chez nous, à Sofia, pour officier la Sainte Liturgie avec les évêques bulgares, pour ouvrir ainsi la porte qui permette à ceux-ci de rentrer dans le concert de l'Orthodoxie, où ils doivent être reçus avec des embrassements fraternels. Moi, personnellement, j'ai fait des démarches auprès de Constantinople et des autres Patriarcats et Églises afin de lever le schisme bulgare. J'ai même envoyé, dans ce but, et à plusieures reprises des délégués à Sofia et à Constantinople et je continuerai encore, appuyé par l'Église roumaine toute entière, à saisir toute occasion pour faire cesser les divergences". [2] *(„Am fost cel dintâiu care am întins o mână frăţească Bisericii vecine ortodoxă-bulgară, trimiţând un delegat din partea Sfântului Sinod al nostru, la Sofia, pentru a oficia Sfânta Liturghie împreună cu arhiereii bulgari şi a deschide astfel poarta care să îngăduie acestora să reintre în concertul Ortodoxiei, unde trebue să fie primiţi cu frăţeşti imbrăţişări. In ce mă priveşte, am făcut, personal, demersuri pe lângă Constantinopol şi celelalte Patriarhate şi Biserici, pentru ridicarea shismei*

1. St. Ţancov, *Op. cit.*, pp. 29—30.
2. *Ibidem*, p. 31.

bulgare. In acest scop, am trimis chiar în mai multe rânduri delegaţi, la Sofia şi Constantinopol şi voiu continua încă sprijinit de întreaga Biserică română să folosesc orice prilej pentru a face să înceteze neînţelegerile".)

In această mare operă de apropiere între Bisericile ortodoxe se cuprinde şi grija Inalt Prea Sfinţiei Sale de a da posibilitate unor tineri ortodocşi din alte ţări să studieze la Facultăţile de Teologie din România. Studentul străin are aici perspective largi, de a dobândi o cultură teologică, iar aceasta depinde de însuşi caracterul specific al Ortodoxiei, unde teologia are afinităţi cu însăşi viaţa bisericească (mistica, monahismul, liturgica, organizaţia externă, raporturile Bisericii cu viaţa socială şi cu Statul, etc...) Deslegarea unor probleme actuale în Biserica ortodoxă se înfăptuieşte prin adâncirea principiilor creştine în lumina tradiţiei patristice. Iată de ce, dacă este condamnabil, că un ortodox făcându-şi studiile la Universităţile apusene să adere la spiritul protestant sau romano-catolic, cu atât mai mult poate fi mândru un ortodox, dacă a putut să-şi însuşească pe deplin „teologhisirea" unei Biserici ortodoxe, aşa cum o înţelege în mod intuitiv din însăşi viaţa ei.

De multe ori se vorbeşte şi scrie de caracterul apocaliptic al veacului nostru, care cere de la toţi un idealism şi o activitate hotăritoare. Se scoate în lumină nevoia unei îndrăzneli „profeţeşti" a conducătorilor bisericeşti de azi. Realitatea creştină contimporană decurge însă sub semnul unei orientări spirituale fără precedente în istoria creştinătăţii, care este mişcare ecumenică. In faţa acestei realităţi se arată în chip strălucit rolul de seamă pe care îl are Inalt Prea Sfinţitul Patriarh Miron Cristea pentru pacificarea şi unitatea Bisericii ortodoxe şi mai ales pentru normalizarea situaţiei interbisericeşti a Bisericii ortodoxe bulgare. „Şi tocmai un astfel de arhiereu ne-a trebuit" (*Evr.* VII 26) nouă în zilele noastre, un înfăptuitor al unirii în dragoste a întregii Creştinătăţi ortodoxe, un slujitor al Duhului, căci destăinuirea noastră vine de la Dumnezeu, care ne-a şi făcut în stare să fim slujitori ai unui legământ nou, nu al slovei, ci al Duhului; căci slova omoară, dar Duhul dă viaţă. (*II Cor.* III, 5—6).

S. Simeonov

II

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

UN MITROPOLIT IN FAȚA UNUI CRONICAR

— MITROPOLITUL SAVA ȘI ION NECULCE —

Intre actele pe care le tipărește, cu ajutorul Preasfințitului Mitropolit al Bucovinei, Visarion, d. Teodor Bălan, din Cernăuți, ca volum al IV-lea din ale sale *Documente bucovinene* (Cernăuți 1938), se află unul (pp. 20-1, nr. 12), de o însemnătate deosebită, cules din Arhiva Mitropoliei, fasciculul 2, litera B, prin care în numele Bisericii se fac mustrări pentru o călcare de hotar lui Ion Neculce însuși, care, la această dată de 22 Iulie 1722, era fost Hatman și-și căuta de moșii, perindându-se prin ele.

Se amintește, de clericul, așezat acum la Botoșani, care a scris prețiosul răvaș, o vizită a cronicarului la Sinești, o „voroavă", „puțină voroavă", ce au avut cu privire la hotarul Ostrița, despre care se amintește cu pietate că „easte dat mănăstirii Putnii de răpăosatul Ștefan-Vodă cel Bun ce să cunoaște ctitor". S'a văzut cu acest prilej că Neculce „se lăcomește a se lărgi mai în sus".

Pentru a-l împiedeca de a săvârși ceia ce e o nedreptate, acela care-i trimite, ca unui „fiiu sufletesc din darul prea-svântului Duh", binecuvântarea pentru el și toată casa, „poftindu-i tot fericitul bine trupăscu și sufletescu", îl înfruntă și caută să-l înspăimânte. Se va face judecată și la Divanul domnesc. Dar, înainte de orice, răspunderea e înaintea lui Dumnezeu. „Eu așea te svătuescu prieatinează și sufletează: nu te lupta cu Besearica lui Hristos, nici trage a lua, să lași cu blăstăm cuconilor, nici te nedejdui c'ai mutat petrile, ca să cuprinzi pre partea dumitale pământ, pentru că toți sîntem pământ".

Cel care cu atâta simțire religioasă și cu o așa de nobilă indignare scrie rândurile fericit descoperite acum e, vădit, un călugăr putnean și unul de înalt rang: dacă n'ar fi acolo la Botoșani, s'ar putea bănui chiar un egumen. Dar începuturile i-au fost umile. O spune el însuși, vorbind de acel hotar peste care trecea lăcomia boierească: „Acestea le știu încă de copil, când fuseasăm dejmar, de am luat de a zeace Boeanenilor, ce avuseră holde pe acest hotar, cari seamne, nu numai bărbații cu de-a putere, ce și babile le știu".

D. Bălan n'a putut ceti „semnătura indescifrabilă", ceia ce punea o interesantă problemă. Dar tot d-sa observă că în copia

scrisorii păstrată în Arhivele Statului din Cernăuți, între actele acelui Boian unde a fost dijmar al mănăstirii sale cel ce era să se ridice sus în rangurile bisericești, se cetește iscălitura așa: „Sava părintele Mitropolit", adecă, de fapt: „părintele Mitropolit Sava". De altfel, și Vartolomei Măzăreanu, în resumatul documentelor putnene, pomenește acel „răvaș de la Savva, proin Mitropolit, către Ion biv Hat. pentru hotarul Ostriții, din anii 7230, Iulii 22" [1], și „suretul" (copia) lui.

Deci *deslegarea e aici.* Avem a face cu Mitropolitul Sava, care înlocuise pe Dosoftei, trecut în Polonia cu odoarele și moaștele Mitropoliei. Fusese egumen al Putnei, în care însușire scrie la 1682 un răvaș, interesant mai ales în ziua de astăzi când se discută soarta Maramureșului. Adresat birăului săsesc din Bistrița, el privește întoarcerea prin aceste părți ardelene a doi din călugării lui cari au fost în Maramureș. Și anume, *duios semn de unire românească, ei fuseseră ceruți de „boiarii din Maramureș" pentru a participa la sfințirea mănăstirii, păstrată și până azi, de la Moisăiu,* a prooroculuí Moise „cu pohta boiarilor din Maramureș, de-au fost la svinteniia unii mănăstiri ce s'au făcut în hotarul Moiseiului" [2].

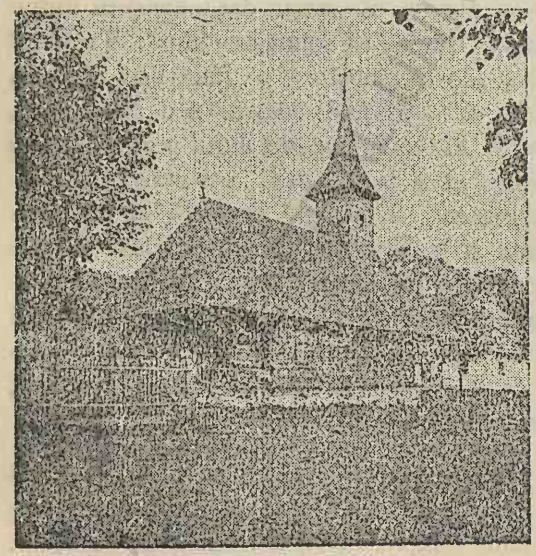

Biserica din Moiseiu-Maramureș

Nu știm pentru ce motive, — dar poate pentru legăturile cu Polonii, supt Antioh Cantemir sau supt Constantin Duca—, Sava Mitropolitul își părăsi scaunul prin 1700 — 1. Puțin timp după aceasta, la 9 Ianuar 1706, fostul Mitropolit cumpără pentru Putna, căreia-i va face danie, moșia Brătinești, de la soborul Dragomirnei [3], și Nicolae-Vodă Mavrocordat i-l confirmă la 24 Ianuar 1712 [4]. Il vedem zece ani după aceasta, vioiu și sprinten, țiind de-asupra lui Neculce fulgerele pedepsei lui

1. Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna,* București 1905, p. 195.
2. In parte, la Iorga-Hurmuzaki, XV [2], p. 1382, no. MMDXXXIII.
3. Dan, *o. c.,* p. 200.
4. *Ibid.*

Dumnezeu: „acei ce au înzăstrat svintele mănăstiri cu moșii au întărit cu uric și cu blăstăm, iar acel ce va călca blăstămul are (?) a da samă înaintea strașnicului giudeț". Era în viață și la 20 Ianuar 1742, când dădea cumpărătura cea de la Brătinești [1]. Acolo își făcuse el sădirile care urmează a fi numite „rediul Mitropolitului Savvei" [2].

Dar, cu toată evlavia sa, Neculce nu se lasă speriat. La 29 Iunie 1737, se hotărnicește de Toader Carp și de uricarul Miron Gafenco moșia contestată, Ostrița, și Ioan-Vodă, fiul lui Nicolae Mavrocordat, îngăduie lui Gavril, fiul foarte tînăr, încă abia Medelnicer, al cronicarului, să ieie dijma, — pe care o lua odată Putna, cu „dijmarii" ei călugări, — pe acest hotar (1746). Pretențiile lui Ion Neculce veniau din faptul că Boianul îi era „dreaptă baștină" și i se restituise după usurparea, pe vremea pribegiei lui, de Lupu Costachi [3]. Procesul urma încă la 1749. Numai la 1753-4, Constantin-Vodă Racoviță și Matei-Vodă Ghica restituie mănăstirii Ostrița [4].

De altfel tot documentele scoase la lumină de d. Teodor Bălan [5] arată și altfel, pe de o parte, însemnătatea mare ce o avea din nou, atunci, Putna, *ale cării legende în legătură cu ctitoria lui Ștefan-Vodă le culege tocmai Neculce*, iar, pe de alta, în legătură și cu acea grijă de trecutul țării pe care *o învia acesta*, și *amintirile maramureșene* din nou trezite și la care *se adăuga faptul că pe acolo fusese în luptă cu Austriecii, pentru răsbunarea sa*, Mihai Racoviță, de la care vine documentul din 17 Mart 1723 [6].

Mihai-Vodă vorbește, de altfel, căutând să arate de unde vine marea însemnătate a Putnei, că ea a pornit de la *strămutarea acolo a bisericuței de lemn, ridicată la Volovăț*, nu de Bogdan I-iu, cum e adevărul, ci de Dragoș-Vodă. Iată în adevăr textul: „Facem știre tuturor pentru o sfântă biserecă de leamnu ce easte lângă mănăstire Putna, care această besearică d'începutul ei au fostu făcută de Dragoș-Vodă la Volovăț și au fostu acolo până la zilile răpoosatului Ștefan-Vodă bătrânul, și atunce Ștefan-Vodă au mutat-o acolo la Putna, *zidind în locul ei alta de piatră*; care, din pricina acesti besearici, căci au fost veache, i-au venit rândul și mănăstirii

1. *Ibid.*
2. *Ibid.*, pp. 200-1. Pe atunci, la 1751, se retrăgea la Putna, unde era încă, cu strălucire, egumen Iacov, viitorul mitropolit, ca schivnicul Mină, fostul episcop de Roman, Misail; *ibid.*, p. 216.
3. Bălan, *o. c.*, pp. 66-7, no. 44. V. și tabla genealogică; *ibid.*, p. 73. Ion Neculce la 1732; *ibid.*, p. 104. Judecata lui pentru Cuciur; *ibid.*, p. 212.
4. *Ibid.*, pp. 140—2; Dan, *o. c.*, pp. 195—6.
5. La același se văd „târgoveții ot Botășeni", dând o mărturie pentru o moșie a Putnei; *ibid.*, p. 200.
6. Bălan, *o. c.*, p. 23, no. 15.

Putnii, di easte mai înnainte altor mănăstiri şi până astăzi". Bisericuţa „rămâne la pustiitate", dar iată că un preot se gândeşte „ca s'o deşchiză": i se dă ca sprijin un poslușnic, şi el poate să fie, — *altă dovadă* de legătura cu cei de peste munţi —, „om strein din Ţara Ungurească sau dintr'altă parte de loc" [1]. Pentru aceasta el întrebuinţează, fără a spune, mărturia lui Nicolae Costin, care se sprijină pe ce „a înţeles din oameni bătrâni, lăcuitori de aici din ţară, cum se trage cuvântul din om în om" [2]. O dovadă de influenţa cronicilor manuscripte.

După Mihai Racoviţă, Grigore Ghica se va îngrijii, de altfel, ca munţii Putnei să fie apăraţi, nu numai de oamenii din Câmpulung, dar şi de Maramureşeni (1740) [3].

N. Iorga

1. Dan, *o, c.*, p. 93.
2. Kogălniceanu, *Letopiseţe*, I, p. 133, nota.
3. Bălan, *o, c.*, p. 167.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LIMBA CĂRȚILOR SFINTE

Precum înființarea Patriarhiei a fost la noi o urmare firească a întregirii naționale, tot astfel a fost natural ca întâiul Patriarh al României să se gândească la o ediție revăzută a cărților sfinte.

E adevărat că, după vorba marelui Șaguna, Biblia nu se traduce decât odată la fiecare popor. Totuși, din timp în timp Biserica simte nevoia să îndrepte ceea ce o lipsă de pătrundere a textului original sau scurgerea timpului au arătat că trebue înlocuit. Când aceste îndreptări se fac cu pricepere și cumpăt, rezultatul e binecuvântat.

La noi, lipsa de claritate a unor texte sfinte nu e atât urmarea îmbătrânirii limbii — căci limba noastră s'a schimbat prea puțin de patru sute de ani încoace — ci se explică prin redarea prea servilă a originalului în traducerea întâilor tălmăcitori. De aceea îndreptările celor ce editau din nou cărțile sfinte nu alterau limba ci textul, pus din nou față în față cu originalul latin sau grecesc, precum s'a întâmplat cu Noul Testament tipărit la Bălgrad în 1648 sau cu Biblia de la București a lui Șerban Vodă, la 1688, sau cu cea revăzută de Samuil Clain. Erudiția teologică mai poate aduce îndreptări și după străduințele cărturarilor veacurilor trecute.

Spre deosebire de alte popoare, întâia traducere în românește a celor mai importante părți din cărțile sfinte — Evangheliile, Apostolul și Psalmii înainte de toate — nu reflectează limba unui ținut, deosebită de graiurile vorbite în alte regiuni. Copiștii care ajutau ca manuscrisele să pătrundă pretutindeni, nivelau deosebirile dialectale, ce nu erau prea mari de altminteri.

Astfel s'a creat, prin contribuția tuturor regiunilor românești, limba noastră literară, fixată prin cărțile sfinte. Și tot această limbă, pătrunsă din Biserică în graiul comun, a fost una din cauzele esențiale care au păstrat unitatea limbii românești în provincii despărțite politicește veacuri de-arândul.

De obiceiu nu ne dăm seama cât de adâncă e influența pe care Biserica a avut-o în cursul timpului asupra limbii unui popor. Dacă limbile neolatine de Vest fac impresia că sânt mai romanice decât limba română, aceasta nu se datorește stocului de cuvinte latine transmise prin moștenire din tată în fiu, ci a vorbelor nouă, cu care Biserica celor de rit latin a îmbogățit limba franceză, ita-

liană, spaniolă și portugheză. Cum în evul de mijloc toată cultura și toată mișcarea științifică era dominată de viața monahală, și limba latină stăpânea în Biserică, în școală și în administrație, era firesc ca o mulțime de termeni latini să pătrundă în graiul cărturarilor, de la care îi învățară mai întâi clasele culte, mai în urmă și poporul de rând, care avea tendința să vorbească ca „domnii".

Pe când noi păstrăm mai curată decât frații noștri din Apus țesătura limbii latine și am desvoltat, fără influența limbii artificiale a școalei latine clasice, tendințele generale ale latinei vulgare, conservând o mulțime de cuvinte și forme pierdute la frații noștri apuseni — îmbogățirea limbii noastre cu termeni cărturărești s'a făcut la noi în tot cursul veacurilor trecute din limba slavă, care stăpânea în Biserică, în școală și în administrație.

Am arătat aiurea [1] că în „Tatăl nostru" elementul originar latin e de 90%, adică 54 din 60 de cuvinte. Dacă comparăm această rugăciune cu cea franceză facem următoarea constatare interesantă: cuvintele nelatine corespund „latinismelor" (adică vorbelor intrate în limbă pe cale cărturărească), din rugăciunea franțuzească: *sfinți—sanctifier, voie—volonté, greșală—offense, ispită—tentation.* Numai *délivrer* față de *izbăvi* (sau *mântui*) al nostru e în franțuzește cuvânt popular, desvoltat după legile fonologiei franceze; în schimb însă Francezii au trei latinisme (*règne, quotidien* și *succomber*) pentru care noi întrebuințăm cuvinte populare moștenite de la strămunii noștri Romani.

Prin apropierea de cultura apuseană care dăinuește la noi o sută și mai bine de ani, au pătruns și în limba noastră un număr mare de neologisme latine și neolatine. Astăzi, dacă citim un jurnal, limba lui apare tot atât de romanică ca cea franceză sau italiană și nu din cauza cuvintelor moștenite de la Romani (mai adesea greu de recunoscut din cauza transformărilor fonetice), ci a multelor cuvinte nouă împrumutate de la Francezi.

Această impresie, pe care o are cineva care judecă numai după aparențe, nu trebue însă să ne înșele. Limba poporului nu cunoaște decât în mică măsură aceste neologisme. Vor trebui să treacă mulți ani până când ele vor pătrunde și în graiul de la țară, până când vom ajunge și noi la stadiul de relatinizare a limbii cu termeni savanți, pe care Neolatinii apuseni l-au atins de mult.

Atunci, dar numai atunci se poate pune chestiunea modernizării limbii cărților sfinte. Incercarea unitilor de a înlocui în Bise-

1. cf. *Études de linguistique roumaine*, p. 48.

rică cuvinte ca *veac, duh, slavă* prin *secol, spirit, glorie* (imitată şi de episcopul Popasu la Caransebeş, ca o reacţiune împotriva influenţei sârbeşti în Banat) sună fals şi anahronic.

De *spirit* vorbim în saloane, de *secole* vorbeşte profesorul în şcoală, cu *glorie* se încunună oştirile învingătoare. In Biserică însă trebue să cadă grele şi pline de parfumul vechimei *duh, veac* şi *slavă*, aşa cum ele au fost rostite de multe sute de ani de preoţi cucernici şi cum sânt spuse în rugăciunile de toate zilele de atâtea milioane de credincioşi. Ele reflectează un trecut care e al nostru şi de aceea îl iubim şi simbolizează oarecum locul pe care sântem meniţi să-l ocupăm noi şi numai noi în concertul popoarelor europene, locul de *ortodocşi latini.*

SEXTIL PUŞCARIU

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY

UN MOMENT DECISIV IN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

Noi, Românii, n'am avut nevoie de Luther, de Calvin sau de alţii, ca să înţelegem Evanghelia; ne-a fost de ajuns firea noastră—ajutată cândva şi de învăţăturile lui Zamolxe.

Altă dată, am afirmat despre „Biserica noastră", două lucruri:

I. Pe temeiul geografului Strabo, am arătat că neamul legat de Carpaţi şi de Dunăre era „aproape creştin înainte de creştinism". Faţă de Laotse, Confuciu, Buddha, Zarathustra, Moisi, Solon, Numa şi alţi educatori ai omenirii, Zamolxe are un loc deosebit nu numai prin doctrina sa despre nemurirea sufletului, dar şi prin afirmarea categorică a primatului vieţii sufleteşti faţă de cea trupească. (De aci marea admiraţie a lui Socrate pentru povăţuitorul neamului dacic sau getic, cum îi ziceau Grecii).

II. Am arătat apoi că însuşi creştinismul poporului nostru se deosebeşte de al vecinilor:

1) Mai întâiu, *fiindcă este mai vechiu.* Vecinii au fost botezaţi destul de târziu — aproape o mie de ani după naşterea lui Hristos. Ei au primit Evanghelia mai mult pe cale administrativă (cum am zice astăzi: prin Decret-Lege); pe când învăţătura cea nouă pătrunsese în Dacia chiar de la începutul erei creştine, pe nesimţite. Lucrul era firesc: încă din timpul lui August, trei pătrimi din armata imperiului roman împânzise cu lagărele ei ţărmul Dunării-de-jos. Prin soldaţii legiunilor — recrutate unele chiar în locul de origină al creştinismului — „vestea cea bună" adică *Evanghelia* s'a întins iute între noi. (Legiunea V-a *Macedonica*, după ce ţinuse lungă vreme garnizoană în Palestina, a fost mutată la Igliţa-*Troesmis*, aproape de Măcin, apoi la Turda-*Potaissa*). Nu e deci nici o mirare că în Dacia pontică, Biserica ni se înfăţişează de timpuriu atât de bine organizată, în cât a putut trimite şi episcopi chiar în cele dintâi sinoade ecumenice. Resturile basilicelor dobrogene sunt şi azi în fiinţă. Apoi nu e de mirare ca noua învăţătură să fi ajuns iute până în munţi. Unii arheologi cred că pietrele funerare arătau chiar de pe atunci simboluri creştine până în mijlocul Daciei Carpatice (Cluj).

Dar, lăsând la o parte orice controversă, este destul să amin-

tim că însăşi terminologia bisericească e o dovadă a vechimii creştinismului nostru: *basilica* romană a devenit „biserică", martirul creştin a devenit *martor*, *Floralia* au ajuns Florii, *Rosalia*-Rusalii, etc., etc.

2) Pe lângă vechime, creştinismul Românilor mai are şi o altă însuşire caracteristică: *a fost scutit în mare măsură de amestecul cu impurităţile politicii.*

Lucrul s'a petrecut astfel: neavând, noi, Românii, în evul mediu organizaţii politice de proporţii mari, ne-am mulţumit după retragerea legiunilor cu o ierarhie bisericească foarte modestă (chorepiscopi). Oraşele fiind dărâmate de barbari, creştinismul nostru rural se înfăţişa ca o continuare a tradiţiei zamolxeene, din care nu lipsea nici sihăstria. Strabo spune lămurit că laturea „precumpănitoare a caracterului Dacilor era *evlavia*", — dovadă că aveau o tagmă de sihaştri şi însuşi Zamolxe şi-a sfârşit viaţa în pusnicie.

Aşa dar, şi prin temperamentul evlavios al neamului, şi prin absenţa ingerinţelor politice, Biserica noastră n'a ajuns agresivă faţă de nimeni. Lipsa de putere a Statului a fost compensată prin evitarea greşelelor legate în chip fatal de compromisurile şi de brutalităţile politicii.

Dreptatea acestei păreri se poate dovedi, privind la şir: păcatele Bizanţului ortodox, unde chiar jokeii, balerinele şi actriţele (Teodora şi altele) se amestecau în trebile bisericeşti. — Aşa ceva nu s'a pomenit la noi.

Crimele Romei catolice, care, în numele lui Iisus, a pus pe rug atâţi nevinovaţi. — Şi acestea streine au rămas de noi.

Cruzimile Luteranilor şi ale Calvinilor care au scăldat în sânge ţinuturi întregi, în numele libertăţii de a „înţelege" Evanghelia. — Nici pe acelea nu le avem pe cuget.

Un Irod care să-şi ucidă rudele şi mai multe soţii (cum a fost Henric al VIII-lea) nu s'a amestecat în trebile Bisericii române.

Şi tot aşa, prigoniri ca ale Ţarilor „bogoslovi", care trimiteau în tundrele Siberiei pe cei osândiţi de „procurorul Sinodului", la noi nu s'au văzut. — Nici faţă de shismatici nu ne-am uitat omenia. (Lipovenii, alungaţi de Rusia „pravoslavnică", au fost primiţi între hotarele ţării noastre, măcar că obiceiurile şi credinţele lor ni se par absurde).

Faţă de streini, am fost îngăduitori, având o singură măsură pentru toţi: *fiecare cu legea lui.*

*

In schimb, am suferit prigoană din toate părţile:

Catolicismul a înarmat pe Unguri în contra noastră. A or-

ganizat chiar un fel de „cruciade", ca să ne stingă de pe fața pământului. Pentru Papii de la Roma, ori noi, ori Mahomedanii care cuceriseră Sfântul Mormânt, cam tot atâta erau.

Mai târziu, Luteranii și Calvinii ne-au făcut și ei destule zile amare în Transilvania. Super-intendentul Calvin se purta cu preoții noștri ca un pașă. Alături de iobăgia politică, ajunsese bietul popor român un fel de iobag și în cele bisericești.

Ce să mai zicem de „bogoslovii" ruși care puneau pe foc cărțile de liturghie ale Moldovenilor dintre Prut și Nistru!

Până și ierarhia grecească de la Constantinopole și cea sârbească de la Carlowitz ne-au făcut fel de fel de necazuri...

Dar, fiind altoit pe idealismul senin al lui Zamolxe, creștinismul nostru arhaic a rămas neclintit. Singură politica perfidă a Habsburgilor, urmașa celei ungurești („apostolice" amândouă) a isbutit cu ajutorul unei formule administrative — supremația Papei — să smulgă o parte de Ardeleni din tradiția Bisericii noastre, neîntinată până atunci de politica Bizanțului, a Romei, a Wittenbergului, a Genevei, Augsburgului, Petersburgului... și altor isvoare de impuritate politiciană, ascunsă sub numele Evangheliei.

Pe scurt: creștinism vechiu, scutit de compromisurile intrigilor politice, iar, drept răsplată, — persecutat de confesiunile învecinate!

Așa dar, așa cum este, acest creștinism arhaic are pentru noi o imensă valoare istorică. Îi suntem adânc recunoscători, fiindcă a *lăsat liberă desvoltarea sufletului românesc.* Cât de blândă a fost legătura dintre viața noastră și învățătura Bisericii, se poate vedea dintr'un fapt cultural unic: noi suntem, după câte știm, singurul popor la care cuvântul *Lege* a ajuns în graiul popular să însemneze și *Religie.* Asta dovedește oricui că în secolele de suferință, când eram mereu bântuiți de invaziile barbarilor, legea creștină ne-a ținut loc și de lege mireană. Porunca Bisericii era adică tot una cu porunca conștiinței libere de apăsarea legilor administrative (aproape absente din cauza turburării năvălitorilor).

Acesta e trecutul.

*

Ce-a urmat de aci? A urmat un lucru de mare însemnătate în secolele de mai târziu: după ce organizarea politică a neamului s'a împuternicit prin înființarea celor două Principate de sub Carpați (Muntenia și Moldova), *Biserica a continuat a-și păstra rolul de sprijin al vieții naționale.*

In adevăr, înființarea celor două Mitropolii, în cele două țări neatârnate, a respins din capul locului amestecul la care tindeau

streinii. Alexandru cel Bun ține morțiș să aibă ca mitropolit pe Iosif și ajunge la conflict cu Patriarhul grec de la Constantinopole [1].

Mai mult. Domnii au dat Mitropoliților un loc de cinste chiar în trebile Divanului. Când se întâmpla ca tronul să rămână vacant, Capul Bisericii ajungea în chip simbolic Capul țării, până se alegea noul Domn. Căci, măcar că „Pravila" nu hotăra când anume trebue să se întrunească „Adunarea Obștească", ea se strângea iute și de grabă în toate împrejurările grele, cum era de pildă „alegerea Domnului, declararea războiului, încheierea păcii, a tratatelor sau facerea de legi nouă" [2].

Iată ce știau despre întocmirea țării nu numai bătrânii din veacurile trecute, dar însuși Constandin Crețulescu, învățatul boer pe care Cuza Vodă l-a chemat în fruntea guvernului îndată după Unirea celor două țări românești. Și e foarte semnificativ că, pe când partidul „Roșilor" (Rosetti, Brătianu și alții) era ademenit de mirajul „democrației" mai mult sau mai puțin internaționale și ateiste (Rosetti chiar se muncea cu gândul să întemeieze o religie fără Dumnezeu), Crețulescu, având, ca și Bălcescu destulă cultură istorică, se arăta înțelegător față de tradiția neamului. El își da seama că nu se poate clădi viitorul unei țări pe temelii închipuite, ci numai pe cele adevărate. Iar trecutul era dovadă că *Biserica noastră ajutase neamul în toate împrejurările.*

Mitropolitul Varlaam, cu simțul său de răzeș, a luptat pentru înlăturarea limbei slavone din biserică, tocmai ca să dea putință gloatei, să asculte slujba în graiul ei de toate zilele.

---

1. E și falsă, și batjocoritoare afirmarea pripită a lui V. Pârvan că Biserica noastră ar fi împiedecat desvoltarea conștiinței naționale, substituindu-i „conștiința *frăției ortodoxe,* universul ortodox, cu toate urmările ei *rău făcătoare,* dintre care cea dintâi și cea mai mare este *neputința altoirii unei conștiințe naționale puternice,* alături cu cea ortodoxă". El credea că „una exclude pe cealaltă" și relevă cu regret că „conștiința ortodoxă a prins de veacuri rădăcini în sufletele poporului nostru *neculi" (V. Pârvan, Unirea,* 1906, p. 36). Uitase pe semne că, spre deosebire de catolicism (o putere răzemată în adevăr pe o organizare de caracter universal și internațional), Biserica noastră este tocmai națională („lege românească"), lăsând și altora libertatea de a fi „fiecare cu legea lui". — Judecata superficială a lui Pârvan dovedește că autorul, măcar că era născut în sat, nu avea o intuiție clară despre viața poporului nostru.

2. „Adunarea se alcătuia obișnuit de Mitropolit ca prezident, de episcopi, de igumenii mânăstirilor, de boeri de toate clasele, de deputați ai județelor și ai breslelor, care erau ca un clas intermediar sau stare de mijloc (Tiers-état). La alegerea de Domn, un mai mare număr de deputați de starea de mijloc și ofițerii oștirii veneau să înmulțească Adunarea. Chemarea se făcea atunci de Mitropolit, care era Inter-Domnul.

După drept, prezident al Adunării Obștești, Mitropolitul având de-a pururea și însărcinarea și păstrarea legilor și a drepturilor norodului, precum și dreptul de a interveni la moartea sau scoaterea Domnului, el s'ar fi putut socoti ca o a treia putere publică deosebită, adică puterea păstrătoare (pouvoir conservateur)". *Constandin A. Crețulescu.*

Alt Mitropolit, Petru-Movilă, înlesnind adunarea unui Sinod la Iași spre a hotărî care este adevărata „Mărturisire ortodoxă", prin munca sa a isbutit să pună stavilă zaverei pe care *Reforma* lui Luther o stârnise în toată Europa apuseană.

La rândul lui, învățatul Nicolae Milescu, îndrumând pe Țarul Rusiei și deci Statul rusesc spre țările Apusului în ceea ce privește cultura, nu spre Bizanț, cum poftea Patriarhul Dositei, arătase lămurit că Biserica nu trebue să stea în calea învățăturilor mirene, cum s'a întâmplat în alte țări.—Ca om cunoscător al Bisericii noastre, moldoveanul Milescu a văzut calea cea dreaptă cu mult înaintea altora, din alte țări...

In sfârșit, în timpurile mai nouă, când atâți clerici moldoveni și munteni au ajutat isgonirea limbii grecești, furișată în locul celei slavone, iar un călugăr cunoscător în ale istoriei (Melhisedec) ajunge mâna dreaptă a lui Cuza în lupta pentru secularizarea averilor mânăstirești, toate acestea sunt o dovadă pipăită despre absurditatea părerii celor ce susțin că Biserica română ar fi împiedecat desvoltarea conștiinței noastre naționale. Din contra, în zilele grele, învățăturile Bisericii au fost singura noastră Lege, iar țara, ca răsplată, a prețuit totdeauna Biserica ei. — Așa se explică pentru ce bărbați ca Mihail Kogălniceanu și Titu Maiorescu au luptat pentru înființarea unei Facultăți de teologie și cum se face că tocmai întemeietorul Junimii, ca Ministru al Cultelor, a luat cele dintâi măsuri pentru restaurarea catedralei de la Curtea-de-Argeș.

Trecutul, așa dar, e o dovadă că „Biserica noastră" a avut față de neamul și Statul românesc o situație cu totul deosebită de cât în alte țări.

*

Și prezentul ne spune ceva. In cele din urmă decenii, „Roșii" și ucenicii lor căutaseră din răsputeri să rupă firul tradiției, să despartă Biserica de Stat ori s'o supună deplin influențelor politice. In unele priviri au și isbutit. Membrii Sinodului erau aleși în adunarea politică a Parlamentului, așa că episcopii și chiar mitropoliții ajunseseră o jucărie în mâna partidelor. (Scandalul cu Ghenadie și procesul lui Athanasie este încă în amintirea tuturor).

S'a întâmplat însă în 1938 un lucru neprevăzut. Capul Bisericii a ajuns și Cap al Guvernului!

Pentru a încheia perioada chaotică a politicii închinată intereselor de partid, Suveranul și-a adus aminte de vechiul rol al Bisericii noastre. Și astfel, pe când aiurea, unii cârmuitori politici îngroapă pe Iisus pentru a doua oară, închizând bisericile, perse-

cutând clerul şi căutând să reînvie chiar cultul zeilor păgâni, chemarea Patriarhului Ţării în fruntea Guvernului a fost o dovadă de reală înţelegere a perspectivei istorice în vieaţa neamului românesc.

Se ridică însă acum o foarte grea întrebare: ce urmări va avea pasul acesta atât pentru Stat, cât şi pentru Biserică?

Din punct de vedere teritorial, Statul român a fost în vădită ascensiune de la 1829 până la 1918. In alte priviri însă, perioada aceasta a fost însoţită de un cutremur fără pereche în tot trecutul neamului legat de Carpaţi. Clătinarea s'a simţit până în sfera vieţii religioase, amestecată din ce în ce mai mult cu impurităţile vieţii politice. O broşură apărută zilele acestea afirmă că chiar un catolic ar fi ajuns pe scaunul metropolitan... [1]

Aşa dar ne aflăm la o mare răscruce. Faţă de clătinarea din secolul al 19-lea, stăpânit de curente revoluţionare, francmasonice, comuniste, etc. etc., chemarea Capului Bisericii la cârma ţării ar putea însemna apropierea de tradiţie. (Trebue să recunoaştem că de la 1930 până azi, acesta este actul cel mai original al Restaurării. Prin această măsură, s'a dat din nou Bisericii răspunderile pe care le-a avut în trecut).

Prin urmare, momentul e decisiv: din felul cum va eşi această experienţă, s'ar putea să atârne pentru multă-multă vreme — şi, poate, pentru totdeauna — rolul pe care îl va mai avea Biserica în vieaţa poporului nostru.

Vrând-nevrând, ne aflăm în faţa unui mare ceas al istoriei noastre. Cine va pierde, pierdut va rămânea pe veci. Cine va câştiga, îşi va putea asigura o adâncă recunoştinţă din partea întregii naţiuni.

S. MEHEDINŢI
Membru al Academiei Române

1. *Le cas du métropolite Miclesco*, un document longtemps attendu, par Mgr. Raymond Netzhammer archevêque, Zoug 1938.

PRIMIREA ŞI OPRIREA DE LA SFÂNTA IMPĂRTĂŞIRE *

1. Sfânta împărtăşire ca răsplată şi mijloc de perfecţiune. — 2. Timpul opririi şi epitimiile. — 3. Implinirea canonului ca bază pentru primirea sau îndepărtarea de la sfânta împărtăşire. — 4. Curăţia trupească. — 5. Spovedania între condiţiunile pentru împărtăşire.

1. Multe din canoanele disciplinare formulate atât de sinoade, cât şi de diferiţi sfinţi Părinţi, prescriu pentru anumite păcate oprirea penitentului de la sfânta împărtăşire. Intinderea acestei îndepărtări variază nu numai de la un termen de spovedanie la celălalt, ci se înumără chiar cu anii, de la 1 la 25, ba chiar 27 ani [1] şi 35 ani [2], ori se întinde pentru toată viaţa, adică până 'n ceasul morţii [3].

In legătură cu aceste dispoziţii canonice, nu putem evita chestiunea raportului, în care se găseşte actul sfintei împărtăşiri cu Trupul şi Sângele euharistic al Domnului faţă de taina pocăinţii şi mai cu seamă faţă de canonul pentru îndepărtarea de sfânta Euharistie. Trebue privită împărtăşirea ca o răsplată pentru virtute, ori mai de grabă ca un mijloc pentru câştigarea perfecţiunii?

In ordinea perfecţiunii, împărtăşirea cu sfânta Euharistie reprezintă termenul cel mai înalt de spiritualitate, la care poate aspira un creştin. Căci, printr'însa, fiinţa noastră întreagă, cu fondul ei cel mai intim, ajunge pătrunsă de prezenţa Mântuitorului. El locuieşte în noi şi noi suntem în El [4]. In chip logic însă, aceasta însemneză ca tot ceeace este imperfecţiune, tot ceeace este păcat să fie eliminat din sufletul nostru. Eficacitatea acestei sfinte taine este de neconceput atâta vreme cât fiinţa omului mai serveşte de adăpost păcatului [5]. Deci, prin sfânta Euharistie se iartă păcatele, iar penitentul se împărtăşeşte de Hristos numai dacă ea este primită într'o inimă înfrântă şi smerită [6].

---

* Paragraf dintr'o lucrare, care va apare mai târziu sub titlul: *Spovedania şi Duhovnicia.*

1. Can. 5 *Sf. Grigore de Nissa.*
2. Can. 43 al lui *Nichifor Mărturisitorul*, pentru baterea şi uciderea părinţilor.
3. Can. 22 Ancira, pentru uciderea cu voie; can. 73 *Sf. Vasile cel Mare* şi canonul 2 *Sf. Grigore de Nissa*, pentru apostasie.
4. Cf. Ioan, VI, 56.
5. Cf. *Nicolae Cabasila*, Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς (Migne, *P. G.*, t. CL, col. 581 şi 584).
6. Cf. *Ibidem*, col. 604.

Penitentul trebue, prin urmare, să conlucreze şi el cu graţia dumnezeiască, prin dorinţa şi sforţările sale de a rupe cu păcatul, în vederea realizării acestui ideal de spiritualitate. „Se cuvine", zicea Nicolae Cabasila, „... ca întru sudoarea frunţii să ne câştigăm această pâine (sf. Euharistie), ce pentru noi s'a frânt şi numai pentru fiinţele cuvântătoare s'a rânduit; căci Domnul a zis să ne sârguim pentru hrana care rămâne *(Ioan*, VI, 27). S'a poruncit adică să ne apropiem de această cină nu fără nici-o grijă şi fără a face nimic, ci străduindu-ne" [7]. Cu alte cuvinte, ca oameni cari fac sforţări pentru ajungerea acelui ideal de spiritualitate, ca unii cari trebue „a urmări bunul (împărtăşirea cu Trupul şi Sângele Domnului) nu ca şi cum am fi împinşi şi târîţi cu sila, ci printr'o râvnă şi printr'o mişcare de buna noastră voie, întocmai ca unii, cari ne pricepem să alergăm (la curse) [8]. Aşa dar, „Hristos, în Euharistie, nu este numai (principiu) *purificator* şi un tovarăş de luptă, ci şi *premiu* (răsplată), pe care trebue să-l ia cel ce se luptă" [9].

Ar fi, însă, o greşală să ne închipuim că perfecţiunea morală poate fi rezultatul simplei voinţe libere a omului, adică a sforţărilor lui; deasemenea, ar fi deopotrivă de riscat să rămânem cu impresia că un penitent nu se poate apropia din nou de Dumnezeu, până ce mai întâiu n'a ajuns un om perfect din punct de vedere moral. Omeneşte şi teologic vorbind, aceasta este un lucru imposibil. Epitimia, la care se angajează penitentul pe timpul opririi sale de la sfânta împărtăşire, nu este decât un mijloc de a se corija, adică de a realiza o prefacere în viaţa sa din afară corespunzător căinţei şi convertirii sale lăuntrice. Oprirea de la sfânta împărtăşire şi canonul de îndeplinit în acest interval au, deci, numai menirea de a opera o convertire a penitentului spre Dumnezeu, o exercitare a virtuţilor celui ce se pocăieşte, iar nu realizarea perfecţiunii însăşi. Perfecţiunea nu se poate realiza decât prin ajutorul Domnului, cu care ne unim în sfânta Impărtăşire. „Căci, dacă a sluji lui Dumnezeu este a I te supune, a asculta de El, a face toate după îndemnurile Lui, eu nu văd", zicea Nicolae Cabasila, „când ne-am putea supune mai bine lui Dumnezeu, decât atunci când ajungem membrele Lui: cui poate să poruncească mai bine capul decât membrelor?" [10]

Prin urmare, dacă sfânta împărtăşire constituie *cel mai înalt*

7. *Nicolae Cabasila*, op. cit., col. 605.
8. *Ibidem*.
9. *Ibidem*, col. 608 D.
10. *Ibidem*, col. 597 A.

mijloc de perfecțiune, apoi acordarea ei nu se poate concepe fără anumite condițiuni etice, fără unele merite din partea noastră; mai precis, nimeni nu poate fi primit la sf. împărtășire fără căință, fără sforțări și întoarcere spre Dumnezeu, fără o inimă înfrântă și smerită. Numai atunci se poate spune că „împărtășirea ajută atât de mult la potolirea patimilor și învingerea dușmanilor celor nevăzuți, cari le aprind". [11] Impărtășirea cu sf. Euharistie este deci o răsplată a sforțărilor noastre concrete de a ne întoarce la Dumnezeu și a ne uni cu El, după ce am fost restabiliți în har prin taina pocăinței; desăvârșirea acestei uniri, n'o face cu putință însă decât însăși această unire reală prin primirea Trupului și Sângelui Domnului.

Dată fiind, în vechime mai ales, râvna fierbinte a creștinilor de a se împărtăși, îndepărtarea termenului de unire cu Domnul prin luarea sfintei Euharistii îi făcea să se resimtă mai adânc printr'o astfel de măsură și, deci, să fie mai zeloși în sforțările lor de îndreptare. Astfel se desleagă în istorie și în doctrină raportul între epitimii și taina sfintei Euharistii.

Actul împărtășirii apare, așa dar, ca un mijloc sau, mai bine zis, ca un termen al perfecțiunii. Căci din punct de vedere al eficacității psihologice a tainei pocăinței, ca taină, efectul ei s'a consumat prin căința sinceră și din adâncul inimii, precum și prin mărturisirea deschisă a păcatelor. Acestea sunt momente constitutive în taina spovedaniei și, pe baza lor, penitentul capătă iertarea prin preotul duhovnic, deci reabilitarea în har, adică împăcarea cu Dumnezeu. Sau, cum zice *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă, s'a apropiat de nevinovăție și a dobândit harul dumnezeiesc. [11 bis] Virtualmente deci, penitentul a căpătat în acel moment dreptul de împărtășire. Canonul de pocăință sau epitimia respectivă nu face, prin urmare, parte esențială din spovedanie, ca taină. Epitimiile, ca mijloace corecționale, pregătesc mai bine dispoziția de căință și de înaintare în virtute. [12] „Nici în Biserica veche, în care deslegarea de păcate se dădea după împlinirea epitimiilor impuse, acestea nu erau considerate drept condiții, de care depindea deslegarea [13], ci numai ca mijloace pregătitoare ale justi-

---

11. *Rânduiala sf. Vasile cel Mare*, VI. 98. Vezi în *Vechile rânduieli ale vieții monahale*, ed. mânăstirii Dobruşa, 1929, p. 371.

11 bis. Intrebarea 114.

12. Cf. *Hristu Andrutsos, Dogmatica Bisericii ortodoxe răsăritene*, trad. rom. de Dr. D. Stăniloae, Sibiu 1930, pp. 408, 412, 413 și 414.

13. Și deci — zicem noi — și împărtășirea. Altfel, nici nu s'ar putea acorda sfânta Euharistie celor în primejdie de moarte, cu dispensă de canon sau epitimie, precum se vede în canoanele disciplinare.

ficării, pregătind cuget curat și dispoziție de adevărată căință. Am spus apoi, că impunerea de fapte ale căinții după deslegare, are în vedere îmbunătățirea morală a acelor ce se căiesc, asigurarea vindecării obținute și ferirea lor de orice altă cădere". [14]

2. Deci, dacă în cazul penitenților cu păcate grele, oprirea de la sfânta împărtășire se întinde cu anii, apoi aceasta este o măsură, ca penitentul să se pregătească și să se întărească în virtute. Prin natura lor, unele păcate contaminează și otrăvesc profund întreaga fire a omului, provocând o turburare adâncă în funcțiunile morale, așa încât, pentru dezinfectare și pentru eliminarea toxinelor păcatului, este nevoie de un proces lung. In acest timp, „ca exerciții pioase, epitimiile oferă penitenților mijloace și ocaziunea de a exprima și mărturisi înaintea lui Dumnezeu tot adevărul și toată profunzimea pocăinții" [15], pentru ca, astfel, prin împărtășirea cu sfânta Euharistie, să ajungă a încerca cu conștiința liniștită senzația deplină a iertării și primirii în har. Pentru acest motiv, se impun epitimii, ușoare de sigur, chiar credincioșilor admiși la sfânta împărtășire pentru termenul imediat sau cel mai apropiat.

Se înțelege, deci, că oprirea de la sfânta împărtășire nu constitue singură un canon sau o epitimie. Ea este mai degrabă un termen dat pentru îndreptare, în vederea unui anumit grad de însănătoșire, spre care se tinde. De aceea, întotdeauna, pentru timpul cât penitentul este îndepărtat de la sfânta Euharistie, i se prescrie și epitimia anume, care să-l exercite în virtutea necesară și să-l elibereze din mrejile păcatului (epitimii cu caracter ascetic: post, ajunare, înfrânare, metanii, ori alte canoane trupești sau spirituale indicate de caz).

Dacă, deci, oprirea de la sfânta împărtășire este o măsură, care se aplică în general în cazul anumitor păcate, dreptul de a se împărtăși presupune însă cu necesitate împlinirea dinainte a epitimiei specifice păcatului care a provocat îndepărtarea. Simplă oprirea de la sfânta împărtășire n'ar avea nici un efect pentru îmbunătățirea vieții morale a penitentului, dacă în acest timp el nu face nici o sforțare pentru îndreptarea sa. Nu ar ajunge întru nimic mai vrednic de sfintele Taine decât înainte. Sfântul Ambrozie al Mediolanului sublinia acest adevăr în legătură cu un obiceiu, care se observă și astăzi la unii dintre creștini. Sunt unii, cari își

14. *H. Andrutsos, op. cit.*, p. 414.
15. *Macarie, Teologia dogmatică*, trad. de Arhim. Gherasim Timuș, vol. II, p. 584.

închipuiesc că pocăinţa s'ar reduce pur şi simplu la ţinerea lor departe de sfânta împărtăşire pentru un timp, din propria lor iniţiativă. Aceştia îşi administrează o măsură prea aspră şi zadarnică, după părerea sfântului Ambrozie, atâta vreme cât ei nu recurg la adevărate acte de pocăinţă, ca la un remediu, prin care trebue să se facă vrednici a se apropia de sfintele Taine. [16]

3. Prin urmare, în chip normal, la împărtăşire sunt admişi numai cei cu o pocăinţă sinceră şi vădită prin împlinirea canonului prescris. In consecinţă şi cu atât mai mult, toţi aceia, cărora nu li se poate acorda deslegarea de păcate prin citirea rugăciunii rânduită în acest scop şi despre cari nu ne ocupăm acum aici, nu pot fi primiţi la sfânta împărtăşire.

Trebue să subliniem însă că citirea rugăciunii de deslegare nu dă dreptul cu necesitate la împărtăşire imediat şi în chip necondiţionat. Fără îndoială, prin rugăciunea de deslegare s'a dat penitentului deslegare de păcate; dar această iertare, el a dobândit-o nu numai pe baza mărturisirii, ci şi în virtutea pocăinţii, care implică în chip absolut şi hotărîrea de a se îndrepta, hotărire manifestată prin acceptarea canonului de pocăinţă. De aceea, canonul sau epitimia se prescrie înainte de rugăciunea de deslegare şi numai pe baza angajamentului luat de penitent de a-l îndeplini. Rugăciunea de deslegare are, deci, ca efect iertarea păcatelor, dar nu şi dispensarea sau absolvirea de canon. [17] Sfântul Ioan Gură-de-Aur, comentând propoziţiunea liturgică *„Sfintele Sfinţilor"*, sublinia că „nu numai iertarea păcatelor face pe un om sfânt, ci şi prezenţa sfântului Duh şi mulţimea faptelor bune. Ca şi cum ar zice: nu vreau numai să ieşiţi din necurăţie, ci să fiţi şi luminaţi şi strălucitori" [18]. Penitenţii, cari au primit deslegarea, dar sunt opriţi de la sfintele Taine, nu vor fi admişi, cu alte cuvinte, la împărtăşire decât după încheierea timpului de oprire şi împlinirea canonului prescris pentru acest interval, adică „până ce nu vor desrădăcina obiceiul păcatului" [19].

Se admit, de obiceiu, la împărtăşire de la termenul cel mai apropiat, adică aproape imediat după spovedanie şi anume cu condiţiunea de a împlini un canon mai uşor şi posibil într'un interval scurt:

16. Cf. *Sf. Ambrozie, De Poenitentia*, cartea II, cap. IX, 89 (Migne, *P. L.*, t. XVI, col. 539 B).
17. Cf. *Carte foarte folositoare de suflet*, Bucureşti 1898, p. 177.
18. *Sf. Ioan Gură-de-Aur, Omilia XVII*, 5 la cap. X ep. Ebrei (Migne, *P, G.*, t. LXIII, col. 133).
19. *Datoriile preoţilor*, trad. de K. Mavrula, Bucureşti, 1852, p. 143.

a) Toţi acei penitenţi, ale căror păcate nu sunt mari şi numeroase;

b) Aceia, cari au greşit fără voie şi din neştiinţă, şi

c) Chiar cei cu un păcat mai greu, care însă nu apare decât cu totul ca un accident, din care s'au şi ridicat.[20]

Acolo însă, unde duhovnicul este la îndoială asupra pocăinţei sincere şi adevărate a penitentului, împărtăşirea acestuia trebue amânată la un alt termen (Paşte, postul Sfinţilor Apostoli, al Sfintei Marii ori al Naşterii Domnului).[21]

Pentru a se convinge în asemenea împrejurări de adâncimea pocăinţei şi de ferma hotărîre a penitentului, duhovnicul trebue să caute a se edifica şi din viea dorinţă de a se împărtăşi a aceluia. Aceasta, mai ales în cazurile, în cari nervul mărturisirii nu lasă o impresie clară. Acolo, deci, unde păcatele întrec gravitatea celor veniale, dar sunt dedesubtul celor mortale şi se vede pocăinţă şi întoarcere, dar preotul vrea să se încredinţeze că mărturisirea a fost completă, poate întreba:

— Ţii să te împărtăşeşti? Sau: Ai dori să te împărtăşeşti?

Penitentul poate şovăi într'o atitudine nehotărîtă, neexpresivă, moale. Alţii, aşezându-se sub scutul unei rezerve mintale, caută să lase răspunderea asupra duhovnicului:

— De..., părinte, cum credeţi, cum socotiţi.

In acest caz, preotul poate opri categoric, dacă nu vede şi nu poate deştepta în fiul său duhovnicesc dorinţa vie pentru unirea cu Mântuitorul prin luarea sfintei Euharistii; dacă, adică, nu reuşeşte să ridice pe penitent din indiferenţa, indolenţa sau somnolenţa sufletească, ori să-l silească a-şi lămuri rezerva în care se ţine. Il va sfătui, deci, să amâne pentru ca, până la viitoarea spovedanie, să se cerceteze bine şi să vină cu o hotărîre limpede.

I-ar putea spune de asemenea:

— Pentru cele ce mi-ai încredinţat, eu ţi-aşi îngădui să te împărtăşeşti, dacă, fără îndoială, nu mai ai altceva nemărturisit şi dacă ţii neapărat să te împărtăşeşti.

După reacţiunea penitentului, duhovnicul va înţelege dacă el s'a mărturisit complet, precum şi dacă a venit la spovedanie dintr'o trebuinţă spirituală vie a sufletului său, ori a venit numai luat de curent şi de obiceiu. Dacă penitentul îşi afirmă cu stăruinţă setea sa sufletească după împărtăşire, duhovnicul poate încheia:

---

20. Cf. *Datoriile preoţilor*, p. 127.
21. Cf. *Ibidem*, p. 127.

— Bun. Dacă dorești și te socotești vrednic, eu te admit la sfânta împărtășire, pe răspunderea d-tale.

Ezitarea celor cu rezerve va deveni astfel vizibilă fără greutate, așa încât duhovnicul va ști ce are de făcut. Va îngădui, atunci, în toată liniștea apropierea de sfânta Euharistie sau va impune energic îndepărtarea de ea.

Simpla dorință și stăruință, oricât de fierbinte din partea penitentului, de a fi admis numaidecât la sfânta împărtășire, nu este însă un criteriu despre vrednicia lui. Sunt și astăzi, ca și pe vremea sfântului Ambrozie, credincioși cari vin la spovedanie, primesc și se obligă să îndeplinească mai târziu epitimiile prescrise, cu condiția expresă însă de a nu fi îndepărtați de la sfânta Euharistie. „Aceștia nu doresc atâta de a fi deslegați, cât doresc să lege ei pe preot. Căci ei nu-și descarcă de fel propria lor conștiință, ci încarcă și pe a preotului, care are poruncă: să nu dați cele sfinte câinilor, nici nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor, adică de a nu primi la sfânta împărtășire pe cei pătați de necurăție".[22] Simplul fapt că este Paște sau Crăciun nu poate constitui un argument de a se da sfânta împărtășire la toată lumea, precum zicea sfântul Ioan Gură-de-Aur. Vrednicia trebue căutată în sinceritate și curăția inimii.[23] „Cele 40 de zile ale păresimilor nu sunt îndestulătoare pentru a curăți păcatele dintr'un an întreg. Căci dacă iadul, cât e el de veșnic, n'o poate face și din această pricină chinurile sale sunt veșnice, cu atât mai mult un timp atât de scurt, atunci când nu dovedim pocăință adâncă, ci una slabă".[24]

Atragem însă luarea aminte a duhovnicului că trebue să se ferească de a abuza de măsura îndepărtării de la sfintele Taine. El să fie atent și la nivelul râvnei duhovnicești a epocii, pentru ca nu cumva, prin rigoare excesivă, să îndepărteze pe credincioși de sfânta Euharistie ca și de scaunul de spovedanie. Uneori este chiar nevoie să încurajeze spre împărtășire tocmai în scopul de a angaja la o viață morală mai bună și la un ritm spiritual mai accentuat pe unii penitenți, cari, prin ezitări, nu arată o tensiune sufletească perceptibilă.

Negreșit, ar fi o gravă greșeală pentru duhovnic, de a cădea în extrema opusă, adică în indulgență vinovată, deslegând și

22. *Sf. Ambrozie, De Poenitentia*, cap. IX, 87 (Migne, *P. L.*, t. XVI, col. 539 A și B).

23. *Sf. Ioan Gură-de-Aur, Cf. Omilia III*, 4 asupra cap. I ep. Efes. (Migne, *P. G.*, t. LXII, col. 28).

24. *Sf. Ioan Gură-de-aur, Omilia XVII*, 5 asupra cap. X Ebrei (Migne, *P. G.*, t. LXIII, col. 133—134).

admiţând la sfintele Taine fără alegere. Uitând că acestea sunt „foc, care arde pe cei nevrednici" [25], duhovnicul ar ajunge să transforme în prilej de pierdere sufletească, ceeace este rânduit tocmai pentru mântuire. „Nu mică vă este pedeapsa, dacă ştiind că un om este păcătos, îl veţi primi totuşi să fie părtaş la această masă", zicea sfântul Ioan Gură-de-Aur către preoţi. „Sângele lui, din mâinile voastre va fi cerut... Dumnezeu v'a dat cinstea acestei vrednicii, pentru ca să faceţi deosebire între cei ce sunt vrednici şi nevrednici de împărtăşirea cu sfintele Taine.... Să îndepărtăm, aşa dar, fără nici o consideraţie de persoană, pe toţi câţi i-am vedea apropiindu-se cu nevrednicie".[26]

Indulgenţa neîntemeiată angajează nu numai responsabilitatea duhovnicului, ci compromite şi mântuirea credinciosului, pentrucă, precum cu dreptate observa sfântul Ambrozie, „uşurinţa de a ierta îndeamnă pe oameni să păcătuiască".[27] Morala socială n'ar fi, pe de altă parte, mai puţin atinsă de îngăduinţa, cu care s'ar trata în scaunul de spovedanie slăbiciunile omeneşti. Luând ca punct de plecare pedeapsa suferită de marele preot Heli din cauza indulgenţei inspirată de iubirea naturală faţă de fiii săi, sfântul Ioan Gură-de-Aur se întreba: „Ce iertare am putea avea noi cei cari, liberi fiind de acea tiranie a iubirii după fire, am conrupe totuşi pe toată lumea prin linguşire? Deci, pentru ca să nu pierim nici noi, nici voi, vă rog să vă supuneţi la cele ce vă spun".[28]

Intre severitatea şi indulgenţa excesivă, duhovnicul va alege şi se va inspira din „indulgenţa conformă cu legea Domnului", cum zicea sfântul Ambrozie. „De indulgenţă după lege, uzează acela care uzează cu dreptate şi cu înţelepciune şi care nu iartă decât lucrurile, cari ştie că pot fi iertate pe dreptate".[29]

Este o datorie pentru duhovnic însă, de a preveni de descurajare mai ales pe cei îndepărtaţi pentru mai mulţi ani de la sfânta împărtăşire. Vor fi lămuriţi că acest timp le este necesar pentru ca pocăinţa lor să fie mai temeinică şi, deci, restabilirea în har să fie cât mai deplină, iar unirea lor cu Domnul prin sfânta împărtăşire să se facă cu toată vrednicia.[30] Pentru ca duhovnicul

---

25. Stihurile lui Metafrast din *Rânduiala sf. Impărtăşiri*: cf. şi *I Corint.*, XI 27.
26. *Sf. Ioan Gură-de-aur, Omilia 82*, 6 la Matei (Migne, *P. G.*, t. LVIII, col. 744—745).
27. Sf. Ambrozie, *Comentar la ps. 118*, Cuvânt. VIII, 26 (Migne, *P. L.*, t. XV, col. 1374 A).
28. *Sf. Ioan Gură-de-Aur, Omilia XVII*, 7 la Matei (Migne, P. G. t. LVII, col. 264—265).
29. *Sf. Ambrozie, Ibidem.*
30. Cf. *Carte foarte folositoare de suflet*, ed. cit., p. 82.

să-i poată avea sub ochi pe toată durata opririi, atât spre a-i susține în sforțările lor, cât și pentru a-i îndruma și a se ține în curent cu progresul realizat de dânșii, le va pune obligația strictă să se înfățișeze regulat înaintea scaunului de spovedanie, la toate termenele rânduite de Biserică. In acest chip, timpul îndepărtării de sfânta Euharistie va fi folosit pentru apropierea penitentului de îndreptarea și mântuirea lui.

4. Pe lângă curăția sufletească, care trebue pregătită prin pocăință și prin împlinirea exercițiilor impuse prin canon, este necesară și curăția trupească la vremea împărtășirii. Trebue pregătită adică ființa întreagă, în cele două părți constitutive ale ei, așa precum se invoacă în cântarea a VI-a din canonul sfintei împărtășiri: „Mintea, sufletul, inima și trupul sfințește-mi-le, Mântuitorule, și mă învrednicește să mă apropii fără de osândă, Stăpâne, de înfricoșatele Taine." De aceea, canoanele sfinților Părinți opresc pe femei să se apropie de sfânta cuminecătură atunci când se găsesc la vremea lunară,[31] precum și pe bărbați, dacă au fost încercați chiar numai în vis de „turburarea sau sburdăciunea trupească" tocmai la vremea împărtășirii.[32]

In ceeace privește curăția trupească a persoanelor căsătorite, se ia ca normativ principiul formulat cu adâncă înțelepciune de sfântul Apostol Pavel în întâia sa epistolă către Corinteni, cap. VII, 5: „Să nu vă lipsiți unul de altul, decât din bună înțelegere *pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu postul și cu rugăciunea*, și iarăși să fiți împreună, ca să nu vă ispitească satana pentru neînfrânarea voastră." Durata abstinenții este condiționată, precum se vede, de consimțământul ambilor soți, pentru ca nu cumva căderea în ispită a părții mai slabe să zdruncine temeliile căsniciei prin cădere în adulter. Judecători trebue să-și fie soții înșiși în ceeace privește măsura înfrânării.[33] Interpretând norma de mai sus pusă de sfântul Apostol Pavel, sfinții Părinți au determinat chiar durata abstinenții, pe care trebue s'o observe soții căsătoriți în vederea primirii sfintei împărtășiri. Pe baza canoanelor 5 și 13 ale lui Timotei al Alexandriei, în aceste timpuri intră de rigoare zilele în care se săvârșește liturghia și se dă sf. împărtășire precum și ajunurile lor. In ceeace privește zilele de post, unele interpretări au fost mai rigoriste,

31. Canoanele: 2 al lui *Dionisie al Alexandriei* și 7 al lui *Timotei al Alexandriei*; cf. și *Indreptarea legii*, glava 331.

32. Vezi în *Liturghier*, cap. *Povățuire*, pgf. 2.—Cf. de asemenea canoanele 4 al lui Dionisie al Alexandriei, 1 al sf. Atanasie cel Mare, 12 al lui Timotei al Alexandriei, 6 (8) și 7 (9) ale sfântului Ioan Postitorul.

33. Cf. canon 3 al lui Dionisie al Alexandriei.

întinzând obligația înfrânării soților nu numai la zilele de miercuri, vineri și săptămâna patimilor, ci la toată durata postului celui mare, precum sunt de părere comentatorii Zonara și Balsamon,[34] de și canonul 13 trulan pare a nu impune nici clericilor o astfel de obligație.[35] Intre linia de nivel trasă de Timotei al Alexandriei și culmea întrevăzută de cei 2 canoniști, este însă un spațiu suficient, în care soții își pot exercita virtutea lor, judecător fiindu-le propria lor conștiință. Intre aceste două puncte va căuta și înțelepciunea duhovnicului elementele (vârsta soților, vechimea căsătoriei, temperamentul, etc.), pe baza cărora își va exercita acțiunea sa de îndrumare spirituală, față de soții veniți la scaunul de spovedanie.

5. Dacă persoanele de o înaltă, recunoscută și probată pietate și moralitate pot fi împărtășite cu dispensă de spovedanie, atunci când o astfel de datorie nu le este impusă de conștiința lor, este un lucru, care n'a fost pus anume și nu se află regulat prin vreo dispoziție expresă. El intră deci în regula generală înscrisă în întrebarea 107 din *Mărturisirea ortodoxă:* „La primirea înfricoșatelor Taine, trebue să ne pregătim după orânduiala Bisericii noastre ortodoxe, adică *cu mărturisirea curată*, post, zdrobirea inimii, împăcarea deplină cu toți și altele asemenea". Privită însă istoricește, chestiunea pare că n'a fost întotdeauna imposibilă în practică.

Astfel, mai ales în prima perioadă a istoriei Bisericii, credincioșii se împărtășeau ori de câte ori luau parte la sfânta liturghie, adică de trei, patru, cinci ori pe săptămână, ba chiar și în fiecare zi. Se putea oare admite să participe cineva la Trupul și Sângele Domnului numai pentru simplul fapt că se socotea cu conștiința împăcată, adică fără trebuința de a consulta duhovnicul? Pe de altă parte, o spovedire a întregii comunități, automat, de fiecare dată când se făcea serviciul divin, era posibilă în practică? Aci ne răspunde „Invățătura celor 12 Apostoli". Astfel, la sfârșitul cap. II, citim: „In biserică mărturisește-ți greșalele și nu te duce la rugăciune cu cuget rău", pentru ca în cap. XIV să găsim o instrucțiune mai lămurită și directă la subiect". In dumineca Domnului adunați-vă, frângeți pâinea și săvârșiți sfânta Euharistie, *după ce mai întâiu v'ați mărturisit greșalele*, pentru ca să fie curată jertfa

34. Cf. *Pidalionul*, ed. de Neamț, 1844, tâlcuirea și nota 1 la tâlcuirea can. 3 al lui *Dionisie al Alexandriei* (p. 382 v. și 383), și nota a doua la tâlcuirea can. 69 apostolic (p. 61 v. și 62).

35. Cf. și *Pravila (Indreptarea legii)*, glava 99. *Liturghierul* (vezi locul citat) impune clericilor o abstinență mai îndelungată înainte de sfânta liturghie, fără să fixeze un număr de zile anumit.

voastră". Situaţiunea este clară. Mărturisirea păcatelor înainte de primirea sfintei Euharistii era o poruncă expresă încă din cele dintâi două veacuri.

Totuşi, istoria ne arată că monahii din deşerturi, neavând preot la îndemână, luau şi păstrau la ei sfânta Euharistie, cu care se împărtăşeau singuri; ba, în Alexandria şi în biserica Egiptului ca şi în biserica Africei, era obiceiul ca mirenii să păstreze în casă sfânta Euharistie şi să se împărtăşească singuri, când simţeau nevoie.[36] Aceasta, se înţelege numai atunci când în viaţa lor nu intervenise vreun păcat. Pentrucă, după regulile prescrise de sfântul Vasile cel Mare pentru viaţa monahală, tot cel care şi-a dovedit ceva protivnic datoriei la examenul de conştiinţă din fiecare seară, era obligat mai întâiu să se mărturisească [37].

In general deci, pentru primirea sfintei Euharistii, taina mărturisirii era o condiţiune „sine qua non". De aceea, dispensarea de spovedanie în unele cazuri, chiar pentru persoanele de înaltă pietate, este o chestiune din cale afară de delicată, pentrucă—aşa cum zice sfântul Ioan Gură-de-Aur — „dacă s'au văzut bolnavi însănătoşindu-se, s'au văzut însă deseori înbolnăvindu-se din neglijenţă persoane sănătoase". [38] Deci, trecerea pe dinaintea scaunului de spovedanie înainte de împărtăşire, este o datorie, de care nu poate fi dispensat nimeni.

De sigur, nimeni nu poate fi judecător în propria sa cauză. Păcatul cel mai de moarte este, precum zicea Carlyle, conştiinţa trufaşă de nici un păcat. Aceasta este moartea sufletească, [39] căci păcat de moarte este când cineva rămâne incorigibil. [40] Conştiinţa nu se poate curăţi fără mărturisire, [41] adică fără deschiderea şi descoperirea ei în faţa duhovnicului. Ceeace forma un uz într'o anumită regiune a bisericii vechi, într'o epocă de neajunsă pietate, în condiţiuni de nesiguranţă a vieţii din cauza persecuţiunilor precum şi din cauza izolării pustnicilor în locuri greu accesibile, nu poate fi transformat în regulă generală pentru condiţiunile normale ale pietăţii religioase. Nimeni, pe de altă parte, nu este scutit de păcat. Fiorii vanităţii, cel puţin, pot încerca atât de des mai ales pe

36. *Sf. Vasile cel Mare, Epist. 93 către nobila Cezareia* (Migne, *P. G.*, t. 32, col. 484) şi Tertulian, *Ad uxorem*, cartea II, 5 (Migne, *P. L.*, t. I, col. 1408).

37. Rânduiala sf. Vasile cel Mare, XVIII, 341; vezi *op. cit.*, pp. 518-519.

38. *Omilia LXVII.* 4 la Matei (Migne, *P. G.*, t. LVIII, col. 638).

39. Vezi: *Eroii, cultul eroilor şi eroicul în istorie*, traducere de C. Antoniade, p. 63.

40. Cf. Canon. 5 Sinod. VII ec.

41. Vezi: *Nicolae Cabasila*, Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας. (Migne, *P. G.*, t. CL, col. 393 A).

credincioșii înaintați în pietate. Și dacă la penitenții de rând, un astfel de păcat apare într'o anumită perspectivă, la cel ridicat pe o înaltă treaptă de spiritualitate aceasta însemnează un scăzământ greu.

Lipsa unor dispoziții cu caracter canonic privitoare la împărtășirea cu dispensă de spovedanie a persoanelor pioase, este însă suplinită de diferite mențiuni generale, fie în instrucțiunile unora dintre patriarhii ecumenici,[42] fie în literatura bisericească, în care nu este exceptată nici o categorie de creștini, laici sau clerici. Sfântul Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, subliniază expres chiar că „și aceia, cărora li se pare că nu sunt căzuți — ceeace, după cum socotesc eu, este cu neputință — toți trebue să se pocăiască"[43].

Impărtășirea chiar a bolnavilor în primejdie de moarte este condiționată de pocăință și mărturisire,[44] adică se cere precedată de taina pocăinții. Chiar când fizicește nu se mai găsesc în stare a se mărturisi, preotul trebue să se asigure mai întâiu de la bolnavi direct sau de la cei din jurul lor, despre intenția și dorința lor în acest sens.[45] De aceea, „dacă i s'a legat limba bolnavului, îndată trebue să-l strângi de mână," sfătuiește Nicodim Aghioritul pe preotul-duhovnic; „sau să strigi tare, până când prin semne îți va da să înțelegi că voiește să se mărturisească. Și așa să-i citești rugăciunea de iertăciune și să-l pricestuești cu dumnezeeștile Taine, ca să nu se întâmple să moară neiertat și nepricestuit".[46] De obiceiu, sunt împărtășiți cu dispensă de taina mărturisirii în cazuri de primejdie de moarte următoarele categorii de bolnavi:

a) Cei pe cari duhovnicul îi știe că au dus o viață evlavioasă și au cercetat biserica regulat la dumineci și sărbători, împărtășindu-se de patru ori pe an;

b) Aceia, cărora de și nu le cunoaște viața, totuși în ceasul morții arată pocăință, fie că ajung s'o manifeste personal în fața duhovnicului, fie că cei dimprejur pot da mărturie despre aceasta, precum am menționat mai 'nainte;

c) Aceia chiar, cari de și sunt știuți că au săvârșit păcate de moarte, dar îi surprinde primejdia sfârșitului grabnic al vieții, fără

---

42. Cf. *Manoel I. Ghedeon*, Κανονικαὶ Διατάξεις, vol. II (C-pol 1889), p. 119.

43. *Sf. Simion arhiepiscopul Tesalonicului*, Περὶ μετανοίας, cap. 263 (Migne, *P. G.*, t. 155, col. 488).

44. Canon. 73 *sf. Vasile cel Mare.*

45. „Dacă un bolnav cere să se spovedească, dar la sosirea preotului a pierdut cuvântul și cunoștința, acei cari l-au auzit exprimându-și dorința, să dea mărturie despre aceasta, iar preotul să-i primească pocăința. Dacă să crede că are să moară, va fi deslegat prin punerea mâinilor și i se va da împărtășirea....." (Canon. 76 al așa zisului Sinod IV Cartagina; vezi *Charles Joseph Hefele, Histoire des conciles*, tome II, prem. partie, p. 118).

46. *Carte foarte folositoare de suflet*, ed. cit., p. 66.

să-şi fi terminat canoanele aspre primite şi începute cu inimă înfrântă şi smerită. In caz de însănătoşire însă, sunt obligaţi să le reînceapă din punctul în care i-a surprins boala. [47]

Nu se dă însă împărtăşirea nici pe patul de moarte acelora, cari nici n'au dus o viaţă evlavioasă, nici nu s'au spovedit şi împărtăşit vreodată şi nici la moarte nu arată întoarcere şi îndreptare. [48]

Dacă însă cei ce trebuesc împărtăşiţi în grabă sunt încă în viaţă, dar nu pot înghiţi, iar starea lor este aproape de nesimţire, încât scuipă tot ceeace li se pune în gură, este bine, după sfatul lui Ilie al Critului, ca preotul să însemneze cu sfintele Taine semnul crucii peste buzele şi, de se poate, şi peste limba unor astfel de bolnavi, cu toată luarea aminte. [49]

De aci rezultă că, pentru acordarea sfintei împărtăşiri, este necesar cel puţin un minim grad de conştienţă. De aceea, este oprit a se da împărtăşirea celor lipsiţi de minte, adică în stare de demenţă. [50] In tot cazul, împărtăşirea acestora nu se poate face decât în clipele de întregimea minţii, dacă nebunia lor nu este continuă, ci cu intermitenţe. [51]

Preotul Petre Vintilescu
Profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti

47. Can. 13 Sin. I. ec.; 6 Ancira; 73 *sf. Vasile cel Mare*, 2 şi 5 *sf. Grigore de Nissa.*

48. Cf. în *Manoel I. Ghedeon*, Κανονικαὶ Διατάξεις, vol. I. (Constantinopol 1888), pp. 126—129), răspunsul dat în an. 1705 de Gavriil III patriarhul Constantinopolului, primatului Ohridei. Cf. de asemenea: *Const. M. Ralli*, Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς μετανοί-ς καὶ τοῦ εὐχελαίου κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησί-ς, Atena 1905, p. 67.

49. Citat după *Carte foarte folositoare de suflet*, ed. cit., p. 70.

50. Cf. *Datoriile preoţilor*, p. 143.

51. Vezi can. 3 al lui *Timotei al Alexandriei* şi tâlcuirea lui din Pidalion.

DREPTUL VECHILOR NOȘTRI IERARHI LA JUDECAREA MIRENILOR

1. La oricare popor, organizației sociale i-a premers cea religioasă. Viața noastră socială este slab limpezită de istorici și arheologi. Timp de aproape douăsprezece veacuri neamul nostru și-a strecurat viața prin grele primejdii. Peste slabii cărbuni de organizație romană s'a așternut groasa cenușă a atâtor năvăliri barbare în curgerea acestor veacuri. Puternicul vânt al soartei omenești a spulberat în aer această cenușă, aprinzând cărbunii cu puternica sevă de viață romană pentru deșteptarea neamului românesc din acest somn al morții.

Logica ne poruncește să credem că neamul nostru în plămădeala lui primordială și-a adunat puterile sale lângă sâmburele confesional numit „biserică". Chiar dacă niciun act nu ne spune nimic despre prima ei organizare, totuși aceasta nu ne împiedică să credem, că modesta ei preoțime a fost îndoctrinată în cele spirituale de reprezentanții centrului roman de unde porniseră coloniștii pentru Dacia. Odată cu șirurile de credincioși săraci și doritori de o viață mai bogată au plecat și preoții lor. Mai târziu, din pricina barbarilor, resorturile vieții religioase romane au slăbit. Acest moment de slăbire l-a surprins Patriarhia din Constantinopole. Bulgarii cunosc această luptă între Roma și Constantinopole și știu și amănunte istorice cu privire la pricinile biruinții celei din urmă capitale a lor. Inceputurile noastre politice nu ignorează o asemenea luptă. Ruinele bisericilor catolice din Curtea de Argeș (Sanicora) și ale celor din Siret și Baia ne duc la aceeași concluzie către care ne poartă și căsătoria primilor noștri domni cu femei catolice. De sigur, că modeștii preoți ai primelor vremuri (106—1359), vor fi fost hirotoniți de către episcopi catolici sau ortodocși, după timpul și influența sub care au trăit. Protopopii vor fi fost singurii lor șefi ierarhici. Instituția episcopatului și mitropoliatului își are dovezile ei bine fixate de actele vremii. Imprejurările din 1359 pentru Muntenia, ca și cele de pe la 1400 pentru Moldova, deasemenea, ne sunt bine lămurite.

Preotul, în acele îndepărtate vremuri, a fost nu numai călăuzitorul duhovnicesc al acestor slabe înfiripări de așezări omenești

printre resturile dace, ci şi judecătorul-împăciuitor al tuturor neînţelegerilor dintre credincioşii lui. Neînsemnătatea pricinilor dintre ei nici nu ar fi avut nevoie de alţi judecători cu mai mare înţelegere de cât a preotului lor. Bunul simţ întemeiat pe cuvintele Sfintei Scripturi — izvorul sănătos al principiilor din toate legile de mai târziu pentru neamurile creştine —, i-a fost îndreptarul în toate hotărîrile lui. Rostirea sentinţei verbale i-a fost „cartea lui de judecată". Executarea pedepsei nu întârzia, ea fiind rostită de ocrotitorul lui duhovnicesc, care trăia cu dânsul, fiindu-i tovarăş la multele suferinţe şi puţinele bucurii, pentru care cuvânt aceste hotărîri şi sentinţe erau măsurate după om şi faptă.

Cnejii şi voevozii de mai târziu urmează pe aceşti începători ai vieţii noastre. Ei administrează, apără de duşmani, dar şi judecă. Judecata o fac în adăpostul lor, dar mai cu seamă în loc deschis, înalt, în văzul norodului şi ocrotiţi vara de frunzişul vreunui arbore din preajma casei lor. Nu ne îndoim, că această judecată s'a făcut totdeauna în graiul comun al voevodului judecător şi poporului judecat.

Biserica a fost smerita şcoală a neamului nostru de unde s'a înălţat tămâia binecuvântătoare a învăţăturii de carte. Chiliile mânăstirilor au adăpostit pe primii dascăli dintre călugări şi ucenicii lor. In aceste chilii, păzite de codrii munţilor noştri, şi la opaiţul spărgător de întunerec din îngustele lor încăperi s'au copiat pe lângă Letopiseţele ţării, Cărţile de slujbă bisericească şi Pravilele de judecată, aduse de dincolo de Dunăre din ţările slave. Legătura dintre viaţa noastră mânăstirească munteană şi bulgară o face Nicodim de la Tismana cu patriarhul Târnovei, Eftimie, prin cunoscuta lor corespondenţă cu cuprins duhovnicesc-canonic, prin care egumenul gorjan îi cerea învăţatului patriarh anumite sfaturi în materie de aplicare de epitimii, ceea ce în limba de azi se tălmăceşte prin „pedepse bisericeşti" [1].

Din câte còpii de cărţi de legi a descoperit ştiinţa până azi, putem desprinde pentru veacul al XV-lea trei còpii din Syntagma călugărului din Salonic, Vlastarie [2], făcute de feţe bisericeşti; cea din 1451, din 1474 (făcută de Ghervasie la m-rea Neamţului) şi

1. Emil Kałużniacki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien, Euthymius*, Wien, 1901, pp. XXXIX, LXXXXVIII şi 205—220; cf. Al. Ştefulescu; *Mânăstirea Tismana*, Bucureşti, 1909, pp. 15—30; N. Iorga, *Istoria bisericei româneşti şi a vieţei religioase a Românilor*, Bucureşti, ed. I, 1908, p. 46.

2. Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον τῶν ἐμπεριειλημμένων ἁπασῶν ὑποθέσεων τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι πονηθέν τε ἅμα καὶ συντεθέν τῶν τῷ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστῳ Βλαστάρῃ.

cea din 1495 (copiată la biserica Sf. Nicolae din Iaşi) [1]. Aceste cópii sunt traduceri rezumate în slavoneşte după cea făcută în Serbia la 1347. Traducătorul slav al acestei Syntagme a tălmăcit numai acele părţi din opera lui Vlastarie, cari se potriveau mai bine cu nevoile judecăţilor din ţările creştine. Cum cuprinsul acestei Syntagme este mixt, el îndestula nevoile judecăţii, atât civile, cât şi bisericeşti, întru cât cuprinsul arată lămurit aceea ce-i pentru judecata bisericească, de aceea ce-i destinat pentru cea profană, prin acele fragmente, cari decurg ca nişte concluzii pentru judecata mirenească, întitulate: νόμος = lege civilă, νόμς πολιτικὸς = lege civilă şi νόμοι πολιτικοὶ = legi civile.

Exabiblul judecătorului din acelaşi centru cultural al Bizanţului, Constantin Armenopol [2], care a apărut puţin mai târziu (c. 1345), a completat cu materialul său civilo-penal aceea ce lipsia Syntagmei. Cartea aceasta nu s'a tradus niciodată în slavoneşte, fie pentru că nu avea cuprins canonic, fie că judecătorii din acele vremuri ştiau atâta greacă modernă în care chiar se tradusese la finele secolului al XV-lea de către Nicolaos Kunalis Kritopulos (1498) şi de alţii mai târziu [3], ca să poată să se descurce în deslegarea vreunui proces mai complicat.

Cópiile nomocanonice cu cuprinsul Syntagmei lui Vlastarie sau altul, cum sunt acelea din 1512 (de la m-rea Bisericani din Moldova), 1567 (de la m-rea Neamţu), 1581 (de la m-rea Putna), 1618 (de la m-rea Bistriţa moldoveană) şi cea din 1636 (comandată de Elena lui Matei Basarab pentru m-rea Bistriţa munteană) [4] nu sunt altceva de cât rămăşiţele din atâtea Pravile copiate pentru trebuinţa judecăţilor bisericeşti de pe la mitropolii, episcopii şi mânăstiri. Ele fac legătura dintre Pravilele manuscrise, cari circulau pe la mânăstiri, şi Pravilele tipărite, cari încep odată cu jumătatea a doua secolului al XVI-lea.

Singura cunoscută până astăzi este aceea reprezentată numai prin 12 foi descoperite de fostul membru al Academiei române,

---

1. Şt. Gr. Berechet, *Descoperirea a două manuscrise juridice româneşti*, în *Intregiri*, I, Iaşi, 1938, pp. 4-5.

2. Πρόχειρον νόμων τὸ λεγόμενον ἡ Ἑξάβιβλος, συναθροισθὲν πάντοθεν κατ' ἐκλογὴν καὶ κατ' ἐπιτομήν' οὕτω συντεθὲν παρὰ τοῦ πανσεβάστου νομοφύλακος καὶ κριτοῦ Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου τοῦ Ἀρμενοπούλου.

3. Şt. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc, I, Izvoarele*, Iaşi, 1934, p. 107; cf. De acelaşi, *Der Einfluss des byzantinischen auf das alte rumänische Recht*, Sonderabdruck aus den Μνημόσυνα Παππούλια Athen, 1934, p. 32; cf. De acelaşi, *Legătura dintre dreptul bizantin şi românesc*. Vol. I, partea I, *Izvoadele*. Vaslui, 1937. p. 60.

4. Şt. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc*, I, *Izvoarele*, pp. 149—152; cf. *Legătura dintre dreptul bizantin şi românesc*, I, 1, pp. 99—101.

Andrei Bârseanu, într'un sbornic la expoziţia din Sighetul Marmaţiei, primit de la preotul Artemiu Ardenes din satul Ieud [1], fiind încadrată între tipăriturile diaconului Gheorghe Coresi, executată în Braşov pe la 1563. Cuprinsul acestei Pravile este curat canonic, privitor la ispovedanie, cuprinzând numai canoanele patriarhului constantinopolitan Ioan Postnicul.

Secolele următoare XVII—XVIII-lea ne aduc alte tipărituri şi còpii de legi canonico-mireneşti, în alcătuirea cărora zelul, îndemnarea şi banul mitropoliţilor ţărilor române nu au lipsit, arătându-ne cât de mult viaţa religioasă era amestecată şi influenţa pe cea mirenească. Respiraţia întregii vieţi româneşti se făcea prin acest plămân puternic şi sănătos, care era biserica noastră naţională. Prefeţele *„Pravilei de la Govora"* (1640) şi a *„Indreptărei legei"* (1652) sunt semnate de doi mitropoliţi: prima de Teofil şi cea de a doua de Ştefan. Aproape în toate titlurile cărţilor de legi nu lipsesc numele de mitropoliţi din vremurile acelea. Astfel avem pe Varlaam din Moldova însemnat în titlul *„Cărţei de învăţătură românească de la Pravilele împărăteşti"*, ca să nu-i mai reamintim pe cei doi dinainte. Nu putem trece sub tăcere impunătoarea muncă a monahului Cosma Vlahul, — pe care-l credem a fi fost vreun Român din Macedonia trecut prin şcoala atonită —, care a prefăcut în româneşte la 1754 cu îndemnul marelui mitropolit Iacov Putneanul şi cu „diortosirea tipografului Duca din Tasos, marea Syntagmă a secolului al XVII-lea (1645), numită: Βακτηρία τῶν ἀρχιερέων = *Cârja sau slujba arhiereilor*, opera arhimandritului epirot Iacob, spre cel mai mare folos al scaunelor de judecată din Moldova. Norocul m'a servit să găsesc cele două exemplare româneşti la Academia Română [2]. Tot aşa găsim şi pe mitropolitul Grigorie, la 1780, scris în titlul pravilei lui Alexandru Ipsilante „Συνταγμάτιον Νομικόν", ca şi pe Veniamin Costachi în *Manualul* lui Andronachi Donici din 1814, care ne-a tradus şi voluminoasa carte a *Pidalionului* în 1844. Deasemenea unii din traducătorii acestor Pravile sunt tot feţe bisericeşti. Mihail Moxalie tălmăcitorul *Pravilei de la Govora* a fost călugăr, după cum şi Daniil Panoneanul cel care a tradus *Îndreptarea legei*. Nu uităm nici de cei doi călugări învăţaţi, Grigorie şi Gherontie, tălmăcitorii *„Cărţei de suflet prea folositoare"*, alcă-

1. Const. Spulber, *Cea mai veche pravilă românească*, Cernăuţi 1930; cf. St. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc*, I, p. 143; cf. De acelaşi, *Legătura dreptului bizantin şi românesc*, pp. 92—93.

2. Şt. Gr. Berechet, *La découverte des deux manuscrits juridiques roumains*, în *Intregiri*, I, 1938, pp. 31—32. (La Syntagme de Jacob de Janina), cf. *Przewodnik historyczno-prawny*, I, 3, pp. 255—256, Lwów, 1930.

tuită de Nicodim Aghioritul şi tipărită la Veneţia în 1794. Adăogarea şi a repetatelor editări de Prăvilioare (1781, Bucureşti; 1784, Iaşi; 1802, Iaşi), adusă la îndeplinire de diferiţi mitropoliţi complectează tabloul marelui rol jucat de biserică în domeniul juridic în vechile Principate române.

In trecut, după cum materia juridică bisericească era împletită cu cea mirenească, ca una care izvorăşte din cea dintâiu, tot astfel şi în materie de judecată, biserica era amestecată mai mult de cât astăzi în judecata profană. In consecinţă aproape tot codul civil, penal şi comercial cu speţele din acea vreme intrau şi în competinţa bisericii, după delegaţia domnească. Competinţa nu era strict regulată ca astăzi. Pentru aceasta găsim mitropoliţi, cari dau instrucţiuni privitoare la chipul cum trebuia să se alcătuiască o foae dotală şi un testament, cum sunt *„Capetele de poruncă"* ale lui Antim Ivireanul din 1714, reeditate de mitropolitul Grigorie în 1775, sub Alexandru Ipsilante [1].

Ierarhii din Principatele române judecau toate procesele de cuprins curat canonic cum sunt: desfaceri de logodne, căsătorii ilegale, nunţile dintre rude, purtarea necanonică ca arhiereu, ca preot, sau ca monah, luarea de mită pentru ridicarea la ranguri bisericeşti, furturi de vase şi odăjdii din biserică, vânzarea de imobile religioase, etc. In afară de acestea, ei mai judecau prin delegaţie domnească orice fel de proces civil, penal şi comercial. Cu vremea această largă competinţă s'a restrâns, rămânând în ramele strict canonice ale instanţei numită dicasterie.

2. *Ierarhul suprem al ţării asista în divanul domnesc.* După informaţiunile multor călători, mitropolitul ţării era nelipsit de lângă domnitor, ori de câte ori el era prezent în capitală, şi domnitorul prezida divanul de judecată. Marcus Bandinus, episcop catolic, descriind vizitele sale episcopale prin Moldova anilor 1645—1649 în al său *Codex Bandinus* zice: *„Princeps judicaturus excelso solio residet cum mitropolita sibi assidente, sceptrum in conspectu jacet super mensam, armigeri astant, cum Principe primarii proceres"* [2] = *Domnitorul când judecă şade pe un scaun (tron) înalt, stând lângă dânsul mitropolitul. Pe o masă din faţă stă sceptrul. Asistă soldaţi*

1. Şt. Gr. Berechet, *Hrisoave legislative din sec. XVIII-lea*, Iaşi, 1933, pp. 1—15. Institutul nostru de Istoria vechiului drept românesc posedă o copie fotografică după originalul din 1775 de la Academia Română.

2. V. A. Urechе, *Codex Bandinus*, Memoriu asupra scrierei lui Bandinus de la 1646, în Analele Academiei Române, Seria II, Tom. XVI, Memoriile secţiei istorice, 1895, Bucureşti, p. 147; cf. Şt. Gr. Berechet, *Procedura de judecată la Slavi şi Români*, Chişinău, 1926, p. 103.

înarmaţi, iar boerii fruntaşi participă la divan". Dimitrie Cantemir în „*Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*", scrisă la 1715, în Rusia, vorbeşte în cap. XII, întitulat: „*De tribunali Principis et baronum*" următoarele cuvinte, în legătură cu această chestiune: „*Divano autem, quo turcico vocabulo praetorium Moldavi indigitant, in medio aulae principalis locus destinatur. Ibi in posteriori pariete Principi thronus ponitur, imagine Iesu Christi judicium apparenti superius ornatus, quam perpetuo ardens candela illuminat. A sinistro latere, quod, Turcarum moribus inter Moldavos dextro habetur honoratius, metropolitae sedes est, quem barones officio fungentes secundum suos sequuntur ordines: e regione in dextro conclavis pariete depositi barones locum habent*".= „*Iar divanul numit astfel de Moldoveni printr'un cuvânt turcesc, este o sală, care se află în mijlocul palatului domnesc. In ea spre păretele din fund se află tronul domnesc deasupra căruia atârnă chipul lui Iisus Hristos adus la judecată, în faţa căruia arde pururea o candelă. In partea stângă, — care la Moldoveni, după obiceiul turcesc, se socoteşte cea dreaptă, — se află scaunul mitropolitului, după el urmând boerii în slujbă activă după treptele lor. In faţa acestora, în partea dreaptă a sălii, au locurile lor ceilalţi boeri (mazilii)*" [1]. Rolul mitropolitului în divanul de judecată îl arată însăşi cărţile de judecată [2], fixându-l şi Dimitrie Cantemir în opera sa amintită mai sus. El citeşte „Pravila" lămurind pe domnitor şi boerii-judecători [3].

---

1. *Operele Principelui Demetriu Cantemiru typarite de societatea academica română. Tomu I, Descriptio Moldaviae cu charta geographica a Moldovei şi unu facsimile.* Bucuresci. MDCCCLXXII (1872), p. 101; cf. *Dimitrija Kantemira, byvšago knjazja v Moldavii. Istoriceskoe, geograficeskoe i politiceskoe opisanie Moldavii s žisniju socinitelja.* S njemeckago prelożenija perevël Vasilij Levšin, Moskva, V Universitetskoj tipografii u N. Novikova, 1789, pp. 254—255; cf. St. Gr. Berechet, *Procedura de judecată la Slavi şi Români*, Chişinău, 1926, p. 105; cf. G. Pascu, *Descrierea Moldovei*, trad. Bucureşti, 1923, p. 125.

2. I. Bianu, *Documente româneşti*, partea I, Bucureşti, 1907, pp. 68—9; doc. din 1. III. 1622. Mitropolitul Luca al Ungrovlahiei, judecând procesul dintre Gorgan biv vtori vornic şi soţia lui Stana de o parte şi vara lor Elina, nepoata răposatului Ivaşco vornicul şi soţia lui Stoica postelnicul din Văcăreşti, de altă parte, hotărind ca cei dintâi să stăpânească moşiile, rumânii şi ţiganii ce li se cuvin din partea celor de al doilea; zice în hotărîrea sa cele ce urmează: „Aşijderea m-am tămplat şi vlădiciia mea de-am fost la aceaste divanure şi la această judecată, de-am căutat prea Sfânta Pravelă şi am adăvărat cum li se-au căzut judicata, aşa să fie: să-să înparţă aceale moşii în trei părţi, cum iaste mai sus scris. Şi le-am fapt şi vlădicia mea carte pre această judicată".

3. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Mânăstirea Neamţu, 1825, pp. 235 v.—236, „şi după ce s'au auzit gândurile tuturor (boerilor), cunoscând pre unul a fi vinovat, întreabă domnul pre mitropolitul, de ce pedeapsă iaste acela vreadnic dupre Pravelele ceale politiceşti şi ceale bisericeşti? Iară mitropolitul arată întâiu hotărârea Pravelilor, şi după aceia, pune înainte mila domnească, căria nu poate judecata să-i pue hotar. Şi făcând şi boiarii aseamenea, pre urmă arată şi domnul gândul său, şi hotăraşte pre cel pârît, ori a fi slobod, sau îl judecă spre moarte sau la altă pedeapsă".

3. *Clerul inferior alcătuia actele de drept privat; iar ierarhii le autentificau.* Diaconii [1] şi preoţii [2] de prin satele îndepărtate de târgurile ţării se ocupau şi cu scrierea diferitelor acte de drept privat cum sunt: actele de vindere-cumpărare, donaţiune, răscumpărare, foile de zestre şi testamentele. Am văzut mai înainte că însuşi mitropolitul Antim Ivireanul a dat nişte instrucţiuni, numite „Capete de poruncă" cari nu sunt altceva de cât fixarea în scris a unui străvechi obiceiu, ca diaconii şi preoţii de prin sate să aştearnă pe hârtie asemenea acte. Iscălitura unui asemenea nume dà mai multă tărie actului alcătuit, fie şi numai ca martor. Asemenea feţe bisericeşti în trecutele vremuri erau singurele persoane cu ştiinţă de carte şi scris. Unii legiuitori fixează în Pravilele lor obligaţiunea ca aceste persoane bisericeşti să confirme asemenea acte. Astfel, de pildă, avem pe Alexandru Ipsilante în condica sa de legi numită: Συνταγμάτιον Νομικόν = *„Pravilniceasca condică"*, zice la titlul: *„Pentru dieată": Şi mai în scurt dieţile să-şi aibă cea cuviinceaosă adeverire a marturilor celor vrednici de credinţă şi mai vârtos a arhiereului locului sau a altui mai de cinste bisericesc obraz, când nu să va afla aproape scaun de arhiereu* = Ἀπαξαπλῶς δέ αἱ διαθήκαι νὰ ἔχουν τὴν ἀναγκαίαν ὑποβεβαίωσιν τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων, καὶ μάλιστα τοῦ κατὰ τόπους προϊσταμένου ἀρχιερατικοῦ προσώπου ἢ καί ἄλλως εὐϋπολήπτοτέρου ἱερατικοῦ προσώπου μὴ προσπελάζοντος θρόνου τινὸς ἀρχιερατικοῦ" [3]. Aceeaşi Pravilniceasca condică confirmă şi pentru foaia de zestre, când zice: *„Să fie întărită foaia de zestre şi de către arhiereu sau de către episcopii din partea locului ori iscălită de martori vrednici de credinţă spre dovadă mai bună* = Νὰ εἶναι δὲ ἐπικυρωμένον τὸ προικοσύμφωνον καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἢ κατὰ τόπον

---

1. Pr. I. Răuţescu, *Dragoslavele*, Câmpulung, 1937, doc. din 4.XII.1702. *Şi am scris eu Coman diacon cu zisa lor*, p. 133; N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, XXII, Bucureşti 1913, p. 327, doc. din 8. VII. 1819. Aici diaconul Marin Scorţeanu este martor. Pr. I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 171, doc. din 21. XI. 1824. *Şi am scris eu diacon Năstase cu zisa dumnealor şi martor.*

2. Pr. I. Răuţescu, *Dragoslavele*, Câmpulung, 1937, p. 118, doc. din 1642, *Pisar popa Stoica*; p. 119, doc. din 1647, *Pisar popa Codrea*; p. 136, doc. din 13. VI. 1722, *Şi am scris eu popa Ion cu voia lor*; p. 138, doc. din 10. V. 1724, *Şi am scris eu popa Cârstian cu zisa lor şi martor*; p. 141, doc. din 1. XI. 1741, *Pis az popa Matei cu zisa lui*; p. 142, doc. din 30. XII. 1747, *Şi am scris eu popa Marin cu zisa lor şi martor*; p. 149, doc. din 28. IV. 1779, *Şi am scris eu popa Simion cu zisa lor şi martor*; p. 150, doc. din 15. III. 1782, *Şi am scris eu popa Savu duhovnicul cu zisa lui*; p. 154, doc. din 10. IV. 1793, *Şi am scris eu popa Simion cu zisa ei şi martor*; p. 160, doc. din 1. II. 1801, *Şi am scris eu popa Ion sin popa Simion cu zisa lor şi adeverez*; p. 181, doc. din 28. V. 1834, *Şi am scris eu popa Coman Arsu ot Dragoslave şi adeverez.*

3. Şt. Gr. Berechet, *Pravilniceasca condică* = Συνταγμάτιον Νομικόν, din Muntenia 1780, Chişinău, 1930. Textul românesc la p. 146; iar cel grecesc la pp. 56—57.

ἐπισκόπων, ἢ ὑπογεγραμμένον παρ' ἀξιοπίστων μαρτύρων πρὸς φανερωτέραν ἀπόδειξιν" [1]. Găsim şi ierarhi streini cari autentifică asemenea acte: danie [2], diată [3], etc.

4. *Dicasteriile judecau procesele de desfacerea logodnelor şi căsătoriilor.* Acţiunea de divorţ se deschidea de interesat printr'o jalbă adresată protopopului plăşii respective şi acesta către domnitorul ţării. Acesta din urmă printr'o rezoluţie dădea delegaţie episcopului sau mitropolitului eparhiot spre a face cercetarea preliminară şi după aceea şi judecata. Rezultatul hotărîrii dicasteriei se comunica tot domnitorului. Executarea hotărîrii se făcea prin slujbaşii domneşti [4]. Un proces de divorţ, în care se găsesc toate aceste forme procedurale îndeplinite, este acela privitor la soţii *Catargiu,* judecat de dicasteria din Chişinău la 4.XII.1814, care a hotărît răsleţirea pe maximul de timp de doi ani pentru a-şi lua de seamă, ceeace nu a dus totuşi la împăcare. Acest divorţ s'a pronunţat pe temeiul Epistolei I-a către Corinteni, cap. 7, stih. 10—11 [5]. Un alt divorţ terminat în ziua de 30.I.1792 s'a pronunţat pe baza *Exabiblului* lui *Armenopol,* cartea II, titlul 2 [6].

Veniamin Costachi ca episcop de Huşi divorţează în 23.IX.1797 pe Ştefan Mogâldea din Brăhăşeşti de soţia lui Smaranda, care-i venea vară primară şi cu care a trăit 11 ani, fiind deci amestecare de sânge. Se cununaseră peste Dunăre. Complectându-i-se zestrea din averea proprie a soţului, ea are voe să se remărite [7]. Expuneri de fapte mişcătoare, cari au provocat divorţuri se găsesc în marea colecţie de documente a d-lui N. Iorga [8].

---

1. *Ibidem,* textul român la p. 137; iar cel grecesc la p. 47.

2. *Condica Episcopiei Argeşului.* Doc. din 8. II. 1701, inedit. Patriarhul Atanasie al Antiohiei confirmă şi el ca şi mitropolitul nostru Teodosie, dania boerului Hera, ajuns călugăr, care consta din averea sa din Băjăşti (Ilfov) şi din 5 pogoane de vie în dealul Dobroteanilor (jud. Saac), către mitropoliile din Târgovişte şi Bucureşti precum şi către biserica Vovidenia din Bucureşti. Confirmarea lor se termină cu groaznic blestem.

3. *Buletinul comisiei istorice a României,* V, (1926), p. 295. Doc. din 13. XI. 1816, stabileşte că un arhiereu strein, vlădica de Troadas de la Râmnicul Vâlcea a confirmat o diată din pricina prieteşugului ce-l purta faţă de interesat.

4. Alex. Papadopol-Calimah, *Un divorţ din anul 1806,* revista *Convorbiri literare,* XXV (1891), pp. 289—299.

5. C. Georgescu-Vrancea, *O hotărîre bisericească a mitropolitului Gavriil Bănulescu şi alta politicească a Departamentului oblastiei Basarabiei în divorţul soţilor Catargiu,* Chişinău, pp. 147—159, *în Revista societăţei istorico-arheologhice din Chişinău,* XIX (1929), p. 151.

6. Const. G. Mano, *Documentele familiei Mano,* Bucureşti, 1907, p. 375.

7. Revista *Ioan Neculcea,* V (1925) p. 214.

8. N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor,* vol. VII, Bucureşti, 1904, pp. 16—17; de acelaşi, *Studii şi documente,* XIV, pp. 243—244, doc. din 3. XII. 1691 este o „Carte de despărţenie" prin care mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei desparte pe logofătul Vlad de soţia lui pentru învinuirea

5. *Episcopii judecau toate procesele locuitorilor de pe moşiile episcopale.* In 30.VIII.1479 Ştefan cel Mare al Moldovei dă în competinţa de judecată a episcopului Ioanichie al Rădăuţului pe toţi locuitorii oraşului acestuia şi pe cei din Coţmani, cari erau proprietăţi ale acestei episcopii, pentru orice fel de pricină, în afară de sfezi şi furtişaguri, cari se vor judeca de vornicii târgului [1].

6. *Egumenii mânăstirilor judecă pe locuitorii de pe moşiile mânăstirilor administrate de ei.* Acelaşi domn la 19.VIII.1472 dă în competinţa de judecată a egumenului pe locuitorii din satele Bodeştii, Tătarii şi Iurcanii, aparţinătoare mânăstirei Pobrata din judeţul Suceava, care-i va judeca, urmări şi pedepsi pentru orice proces, fie mare, fie mic. Această competinţă o aveau mai înainte boerii proprietari ai acestor sate cu dregătorii domneşti. Omorurile şi răpirile de fete mari erau judecate de divanul domnului [2].

7. *Domnitorii încredinţau dreptul de judecată egumenilor de mânăstiri şi-l retrăgeau în caz de abuz din partea acestora.* Egumenii mânăstirii Argeşului primeau din partea domnitorilor dreptul de a judeca pe toţi locuitorii din unele sate, în orice fel de procese, ca după aceea să li se ridice în cazul când aceştia abuzau. Astfel egumenul mânăstirii Vieroşul din judeţul Muscel îşi trimite slujbaşii săi ca să adune dijma de pe la ciobanii din munţii Arefului, care erau proprietatea acestei mânăstiri. Slujbaşii sunt bătuţi de oamenii din Aref, fiind purtaţi din stână în stână. Mihail Racoviţă (1741—1744) dă procesul în competinţa egumenului mânăstirii Argeş pentru a hotărî dreptul mânăstirii Vieroşul să-şi strângă dijma; iar procesul pentru bătaia slujbaşilor îl trimite în competinţa ispravnicului din Piteşti [3].

8. *Ierarhii prin delegaţie domnească judecau tot felul de procese.* Leon episcopul Romanului, la 16. V. 1766, judecă procesul dintre Iorest, egumenul schitului Cornii de pe Siret (Putna) cu preoţii Ioan şi Ilie Cofetarul din satul Conţeşti pentru o „bucăţea" de loc numit Cuhalmul de Brăduleţ, aparţinător schitului. La

---

lui că i-ar fi mâncat din „sculele ei", aducând şi el alte învinuiri. Procesul acesta s'a judecat şi în divanul domnesc cu participarea unui negustor ca cunoscător al evaluării lucrurilor despre care este vorba în această afacere; Cf. Paul F. Tinculescu, *Cărţi de despărţeală* (1765—1774), Bucureşti, 1932, (teză de doctorat juridic). Ne dă 28 de hotăriri în materie de divorţ după o Condică din biblioteca Academiei Române.

1. I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, Bucureşti, 1913, pp. 229—232; cf. doc. din 23.VIII.1481, pp. 256—257.

2. Ibidem, pp. 173—177.

3. Andrei Rădulescu, *Din trecutul moşnenilor Arefeni*, revista *Convorbiri literare*, 1910, p. 690.

judecată, Iorest a spus, că el trăește de 25 de ani la schitul Cornii și știe că totdeauna acest schit a stăpânit acest loc. Preoții au venit cu o mărturie de la Miron Lepădatu (de sigur vreun boer-judecător) în care se spunea că acesta a cercetat și el pricina, dar că nu a putut să le dea dreptate, fiindcă de și au găsit trei martori, cari au declarat în folosul lor, totuși ei au refuzat să primească cartea de blestem. Iorest s'a înfățișat acum cu o mărturie de la banul Ștefan Catargiu, fiind la 1761 spătar al doilea, și care a judecat și el procesul acesta, arătându-se în acea carte de judecată, că a dovedit cu declarația arhimandritului Misail de la Bisericani, precum că înainte de a veni la această mânăstire, el a trăit la Corni, când locul acesta a fost tot în stăpânirea schitului. Pe lângă aceasta a adus și martori, cari au declarat în favoarea egumenului Iorest. Numai astfel episcopul Leon îi dă carte de judecată [1].

9. *Mitropolitul judecă singur un proces de partaj fără delegație domnească.* O carte de judecată semnată în 19. VI. 1720 de mitropolitul Daniil al Ungrovlahiei hotărăște un caz curios de moștenire. Ion Cojocarul din Rucăr murise cu soția și copiii lor de ciumă. Niciuna din rudele lor nu a voit să-i îngrijească de această grozavă boală. Ei atunci au lăsat ca moștenitor pe un strein anume Savul, fiul unui oarecare Zbârcea, care i-a îngrijit. Despa și Nastasia, surorile soției lui Ion Cojocarul, cer streinului Savu o parte din averea lăsată de cumnatul și sora lor. Daniil mitropolitul a judecat „cu dreptate după sfânta Pravilă", ca Savu să dea surorilor soției lui Ion Cojocaru numai din zestrea răposatei lor surori, împărțindu-i-o în două părți, din care o parte să se dea pentru pomenirea sufletelor lor; iar cealaltă parte să o primească Despa și Nastasia; „iar mai mult să n'aibă a să mai întinde a cere de la surori-sa, pentru că Savul s'au aflat căutător la vremea morții lor" [2].

10. *Ierarhii judecă și procese privitoare la stăpânirea și împărțirea de țigani.* Sunt împrejurări, când divanul judeca procese cu obiecte multiple. Astfel, Teofil episcopul de Râmnic, primește să judece partea dintr'un proces judecat de doi domni anteriori al căror obiect era „ocinile" și „rumânii" pe cari le pretindea Paraschiv logofătul și soția lui Comna față de Maria soția comisului Anghel. Alexandru V. Iliaș primește la 11. X. 1628 jaloba acestor litiganți

1. C. Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București 1888, p. 307.
2. Pr. I. Răuțescu, *Mânăstirea Aninoasa din județul Muscel*, Câmpulung, 1933, p. 232.

pe care o dă pe mâna celor 12 boeri ai divanului să-i judece. Ei au hotărît procesul numai cu privire la moşii şi rumâni; iar chestia ţiganilor nu au putut-o limpezi din lipsa de mărturii. Pentru aceste pricini, plângerea lor a fost trimisă la dicasteria episcopului acestuia pentru a le face împărţirea ţiganilor, aceea ce este arătat în această carte de judecată pe care o semnează numai episcopul Teofil [1].

11. *Ierarhii judecau în ultimă instanţă prin delegaţie domnească.* Găsim cazuri, şi nu puţine, când un proces judecat de domnitor cu boerii săi în divan, hotărîrea lor nu ducea la împăcarea părţilor în litigiu. Atunci însuşi domnitorul îşi declina competinţa în favoarea vreunui episcop sau mitropolit. Astfel avem cazul semnalat de noi prin care la 11. VI. 1645 Matei Basarab după ce a judecat de trei ori în divanul său procesul dintre călugăriţa Marta şi copiii săi: popa Ivan, Gheorghe, Stoica şi Stanca din Pătârlage (Buzău), pentru împărţirea moştenirii, i-a trimis la judecata episcopului Ştefan al Buzăului, fiindcă cu toate hotărîrile date de dânsul în cele trei divane, părţile nu s'au înţeles. Acum domnitorul îşi declină competinţa pentru dicasteria episcopului de Buzău ca unul care-i aproape de locul cu pricina şi se socoteşte, că prin mijloacele procedurale pe cari i le pune obiceiul şi legea înainte, le va dă o hotărîre pe care domnul o va întări, căci de aceea îi şi spune în delegaţie: „*Şi cum i veri aşeza să faci ştire domnii meale, că am lăsat domnia mea numai pre sfinţia ta*“ [2].

12. *Protopopii judecă procese cu delegaţia instanţelor civile.* Protopopii, în afară de cercetările şi judecăţile canonice, cercetau şi judecau procese mireneşti după delegaţia vreunei instanţe profane. Astfel caimacamul Craiovei, Antioh Caragea biv vel postelnic deleagă pe protopopul Mihai să cerceteze pricina dintre Sfetco Sârbul şi Maria Poenăreasa pentru moşiile Ascunsa şi Salcia [3].

13. *Mitropolitul judecă singur prin delegaţie domnească un proces de partaj întemeiat pe două testamente.* Iacob Putneanul judecă prin delegaţie domnească următoarea speţă: Mihalache Roset biv vel stolnic se plânge domnitorului Matei Ghica contra fratelui său, Vasile Roset biv vel vistier, pentru că tatăl lor i-a făcut nedreptate, nedându-i ca celui mai mic copil, după obiceiul pământului, fiind născut din soţia a doua a tatălui său, moşia Mărginei şi alte moşii de prinprejur, ci le-a dat fratelui său mai mare, născut cu soţia cea dintâi. Cercetarea s'a făcut pe baza a două testamente,

1. I. Bianu, *Documente româneşti*, partea I, Bucureşti 1907, pp. 150—151.
2. Şt. Gr. Berechet, *Intregiri*, I, Iaşi 1938, p. 203.
3. *Arhivele Olteniei*, XV (1937), pp. 106—107.

lăsate de tatăl lor, Antohie Jora logofătul, cerându-se pentru luminare şi declaraţia lui Vasile Buhăescul biv vel medelnicer, scriitorul dieţei celei mai vechi. S'au adus citate din următoarele legi bizantino-române: Syntagma lui Vlastarie, Exabiblul lui Armenopol (patru locuri), Nearaoa lui Leon Filosoful, Falchidie, Indreptarea legei şi Cârja arhiereilor. Hotărîrea dată de acest mitropolit sună astfel: *„De vreame ce s'au dovedit că dieţile sănt adevărate şi şi cu iscălitura răposatului şi cu slova sa întărite, şi nu numai că această moşie au orănduit-o fiului său celui mai mare pentru vecinica pomenire a sufletului său, ce încă şi baştina aceştii moşii au fost a maicii lui Vasăle, cu care au încăput răposatul satul de au mai cumpărat şi alte părţi; şi mai vărtos că Sfănta Pravilă poroncește să fie dator tatăl a păzi fiilor săi numai a treia parte din averea lui, iar cu doao părţi îl volniceşte să facă ce-i va fi voia, socotit-am şi noi că această rănduială şi aşazare părinţească ce iaste întărită şi de blăstăm asupra fiilor săi să rămăe stătătoare şi bine întemeiată, după cum însuşi răposatul vornic, ca un tată fiilor săi şi stăpăn averii sale, ce-au socotit cu dreptul au rănduit şi au aşăzat. Iară cea desăvărşită hotărăre rămăne la stăpăneasca socoteală socoteala Mării Tale“.* Această hotărîre o dă mitropolitul Iacob în ajunul Crăciunului anului 1754. semnând-o singur [1].

14. *Mitropoliţii români judecau singuri sau cu alţii streini.* La începutul secolului XVII-lea, în 23. XII. 1616, a avut loc procesul dintre Florica fiica legală a lui Mihai Viteazul şi Marula fiica naturală a aceluiaşi domnitor cu Tudora de la Târgşor pentru satele Studina de mijloc şi de jos şi Cruşovul, din Romanaţi, dăruite de acesta mamei sale, călugăriţei Teofana. Procesul a fost judecat de mitropolitul Luca, pe vremea lui Alexandru Iliaş, cu mitropolitul grec, Matei al Mirelor. Marula s'a folosit de un act cu „rea pecete“, în care se spunea că satele trebuiau să fie lăsate ei. *„Incă după aceaia au întrebat însuşi părintele vlădica Luca mitropolitul pă Tudoara, maica Marulii: de când a născut pe fiea-sa Marula şi câţi ani are? Iar ea singură, Tudoara, cu a sa gură, a zis cum că are fiica sa Marula, de când a născut-o, şeptesprezece ani. Iar la urmă se găseşte scris la această carte cursul anilor nouăsprezece ani de când s'a scris această carte: apoi a stătut cartea mai bătrână cu doi ani de cât Marula, fiica Tudoarei, de când s'a născut“.* Judecata celor doi ierarhi dă câştig de cauză Floricăi, fiica legală

1. Iulian Marinescu, *Cópii de documente din diferite arhive (1557—1853)*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, VIII (1929), pp. 80—84.

a lui Mihai Viteazul: "*Pentru că a fost miluit Mihail Voevod pă maica-sa Tudoara cu alte sate şi moşii şi cu chelciug şi cu scule şi cu haine şi încă miluiri a avut de către răposatul Mihail Voevod*" [1].

Un alt proces judecat de către mitropolitul Ştefan al Ungrovlahiei cu patriarhul Macarie de Antiohia, aflat încă în ţară la 20. XI. 1657 după delegaţia dată de domnitorul Constantin Şerban Basarab, ca ei să cerceteze împreună cu 6 boeri, luaţi „pre răvaşe domneşti", reclamaţia Ancăi, soţia fostului spătar Ianache, contra cumnatului ei paharnicul Florescu. Anca întreba judecata dacă are drept să ia ceva din averea răposatului ei fiu, Matei, sau nu. Judecătorii declară că „*Au cercetat la pravila şi grecească şi rumânească şi au aflat cum să ţie Anca din partea fiului ei Matei a treia* (parte) *din moşie, din ţigani, din haine, din toate*" [2].

15. *Clerul slujea de mijlocitor între instanţele civile şi părţile în litigiu.* Erau cazuri când instanţa civilă avea nevoie de declaraţia unei părţi în litigiu sau martori spre a le lua declaraţia în legătură cu vreun proces oarecare şi dorea ca acea declaraţie să fie dată cu adevărat. Pentru aceasta, instanţa civilă se adresa protopopului în circumscripţia căruia se afla partea în litigiu sau martorul bolnav sau în neputinţă de a se înfăţişa la judecata ispravnicului. Atunci protopopul comunica duhovnicului satului, unde era domiciliul celui neprezentat la judecată. Acesta sub îngrozirea cărţei de blestem îi lua declaraţia pe care o trimitea prin protopopie la isprăvnicie. Ar fi caz de comisie rogatorie [3].

16. *Ierarhii la suirea pe scaunul episcopal sau mitropolitan confirmau catastifele breslelor şi le judecau.* În trecutul românesc comerţul şi industria erau în mâna neamului nostru. Asociaţiile muncitoreşti de azi pe acea vreme se numeau „bresle". Fiecare breaslă îşi întocmea un catastif, adică cum am zice astăzi un statut. Aceste catastife trebuiau „întărite" sau confirmate ori de câte ori venea un nou episcop sau mitropolit. După aceste autentificări din partea lor, dacă ni s'ar fi păstrat toate catastifele cele vechi, s'ar putea alcătui fără greş istoria acestor episcopii şi mitropolii, având în vedere regularitatea acestor semnături. Judecata

1. N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, V, partea I, Bucureşti, 1903, p. 702.

2. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Bucureşti, 1919, p. 220.

3. Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, X, Iaşi, p. 62. Doc. din 8. IV. 1812, ne relatează cazul când isprăvnicia judeţului Vaslui se adresează protopopului Nicolae din judeţul Vaslui ca să meargă la satul Scheia să ia o mărturie lui Vasile Nica. Acesta dă mărturia fiind de faţă şi duhovnicul satului, care i-a arătat şi cartea de blestem.

starostelui în primă instanţă şi a apelului membrilor din orice breaslă era dată în competinţa acestor ierarhi. Iată cum se exprimă catastiful breslei blănarilor, croitorilor, bărbierilor, abagierilor şi cojocarilor din Roman: *„Iară care frate nu va veghea voe starostelui, ce-i va întoarce cuvintele, sau îl va sudui, pre acela frate foarte (să-l) cearte starostele cu toţi fraţii şi să-l globască cu mare gloabă. Certarea aceluia să-i fie 100 toiage şi gloaba 5 lei bit (bătuţi). Aşijderea de va greşi întru ceva starostele fraţilor, să nu aibă voe fraţii a-l certa ei singuri sau a-l globi, nici să aibă voe aş întreba la giudeţul mirenescu, ce numai la sfinţia sa părintele episcopul. Şi sfinţia sa părintele îl va certa şi-l va globi după cum îi va fi vina. Iară de-l vor trage fraţii pre staroste la giudeţ mirenesc fără de ştirea sfinţii sale părintelui, părintele să cearte pre fraţii pentru vina aceasta“* [1]. Arătarea dreptului ierarhilor de a judeca pe breslaşi îl găsim în catastiful scripcarilor din 17.II.1795, unde se spune: *„când vor avea vre unii din meşteri pricină unul cu altul, să nu margă la alte giudecăţi fără numai starostele împreună cu breasla să-i giudece şi neodihnindu-să* (adică nefiind mulţumiţi) *să vie la episcopie împreună su starostele“*. Catastiful se termină cu blestem greu aruncat asupra breslaşilor, cari nu se vor supune starostelui, precum şi asupra starostelui, care va părtini pe unii şi pe alţii în judecăţile lor [2].

17. *Blestemul.* Trecutul nostru judecătoresc a cunoscut trei forme de mijloace de întărire şi dovedire. Cele mai multe dintre actele de vindere-cumpărare, donaţiune, schimbare, împrumutare, zălogire, foile de zestre şi chiar testamentele se termină cu o formulă mai simplă sau mai desvoltată de blestem prin care părţile contractante sau singură partea îşi impune respectarea clauzelor fixate în aceste acte [3]. Unele cărţi de judecată păstrează chiar

---

1. Episcopul Melchisedec, *Cronica Romanului şi a episcopiei de Roman*, I, 2, p. 12, Bucureşti, 1874.

2. C. Bobulescu, *Lăutarii noştri. Din trecutul lor*, Bucureşti, 1922, pp. 143—147; cf. Boris Th. Scurtulencu: *Situaţia juridico-economică a ţiganilor in Principatele române*, Iaşi, 1938, pp. XXXVIII—XXXIX (Teză de doctorat juridic).

3. Colecţiile de documente publicate de B. P. Hajdău, Gr. Tocilescu, I. Bogdan, St. Nicolaescu, M. Costăchescu, N. Iorga, Aurel Sava, Boga, Berechet, etc., sunt pline de acte private cari se termină cu asemenea blesteme. Astfel dăm câteva: I. Bianu: *Documente româneşti*, p. I, Bucureşti, 1907, pp. 37—8. Doc. din 1. IX. 1617, se termină prin blestemul aruncat de Luca mitropolitul Ungrovlahiei asupra oricui va strica dania făcută de Dragomir postelnicul vărului său Radoslavo din Dărmăneşti, căruia i-a dăruit o delniţă de moşie din Vrăneşti, zicând: "Iar cine să va ispiti de în feciorii lui, şi de în feate-i, şi de în nepoatele lui a lua aceasta mai sus zisă dealniţă de la Radoslav văru-său, oricine de în ruda şi de în neamul lui a călca şi a sparge aceasta pomeană, iar acela om să fie trăclet şi proclet şi anatema ot 318 sveti otţi ej vă Nichei (de cei 318 sfinţi

forma slavă de „proclețenie". El este de natură religioasă. Societățile l-au cunoscut din cea mai căruntă vechime.

18. *Jurământul* a fost un puternic mijloc de dovedire pe care l-au întrebuințat strămoşii noştri cu foarte multă precauțiune şi cu destulă încredere, că tot ceea ce spune cineva sub prestare de jurământ este curatul adevăr. Pentru a avea şi mai multă influență asupra celui ce-l depunea, jurământul se presta pe sf. Evanghelie, sf. cruce, sfinți şi posturi în biserică [1] în fața preotului [2], arhimandritului [3], egumenului, episcopului, mitropolitului sau patriarhului, asistând uneori şi slujbaşul domnesc [4], care trebuia să prezinte instanței mireneşti de judecată o dovadă scrisă din partea feței bisericeşti, care asistase la depunerea jurământului. Pentru seriozitatea jurământului se dă depunătorului un anumit soroc de răzgândire. Era jurământ mare [5] şi jurământ obişnuit.

---

părinți de la Niceia) şi de vlădiciia mea încă să fie procleat şi afurisit. Inaco da neast prez poveleanie vladicistvami (altfel să nu fie, fără porunca vlădiciei mele). Pis meseața Septemvrie 1 dni vă leat 7126 (1617). Smerenii mitropolit Ungrovlahii Luca;" cf. (Moldova) Ibidem: Doc. din 17. III. 1624 (Moldova), ne arată că asemenea blesteme aruncau şi domnitorii asupra stricătorilor daniilor lor către credincioşii lor slujbaşi. Astfel în actul de miluire de mai sus ni se redă complect un alt blestem al lui Radu VIII Mihnea, care a dăruit lui Duca fost mare uşier pentru credincioasa lui slujbă către domnie satul Teşeuții din ocolul târgului Sucevei, înspăimântând pe călcători cu acest blestem: „Iar cine să va ispiti să risipască a noastră danie şi miluire, ca să hie trecleat şi procleat de la Domnul Dumnăzău ce au făcut ceriul şi pământul, şi de la preacurata a lui maică, şi de la toți svinții şi de la doisprăzeace Apostoli şi de la trei sute şi optusprăzeace svinți ce sintu în Nechei şi de la patru evangheleşti, şi că să aibă parte cu Iuda şi cu procleatul Aria întru muncile veacilor nesvărşite, amin".

1. *Jurământ în biserică*, Constantin Giurescu, *Vechimea rumâniei*, pp. 520-521. doc din 16. V. 1628 (Muntenia): „Şi am îndemnat domnia mea (Alexandru Coconul) pe aceşti 24 boeri de au jurat pre rând cu mâinile *pe Sfânta Evanghelie în biserica din curtea domniei mele*, cum că au fost rumâni de baştină şi cum că i-au apucat *legătura lui Mihai Voevod* în Bălteni. Şi am pus domnia mea de au fost la jurământ *ispravnicii, credincioşii boerii domniei mele: Spira şi Teofilact vtori postelnici din casa domniei mele şi sluga domniei mele Radu vtori portar...* Şi am trimis domnia mea *de au prădat pe acei 12 jurători, cum au fost obiceiul şi legea țărei, de le-au luat de la unul câte po 3 boi, pentru căci a jurat strâmb*".

2. Vezi p. 756, n. 4.

3. Vezi p. 757, n. 2.

4. *Vornici de poartă asistă la jurământ în biserică.* N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. III, p. 43, doc. din 17. XII. 1720, „Deci Dumitrașco Muste diiacul şi cu Ion copilul au giurat într'acesta chip, precum ni-au arătat şi mărturie de la vornicii de poartă, cari i-au dus la sfânta besearică, iară Sturdzea n'au vrut să giure pentru 60 de lei"....

5. *Jurământul mare.* Al. Ştefulescu, Crasna, Târgu-jiu, 1905, pp. 55—56 doc. din 20. I. 1640. Matei Basarab confirmă dania din 14. I. 1640 a bătrânului Hamza, făcută mânăstirei Crasna, toată partea lui de moşie din satul Crasna, zicând: „eu văzând vremea de bătrânețe şi de slăbiciune şi de către feciorul meu Neagoe n'am avut nicio căutare la nevoia mea, sacotit-am cu bună voia mea de am da la sfânta mânăstire... 7 funii... ca să mă pomenească şi până voi fi viu să mă socotească părinții".... Mai departe domnul zice: „şi am văzut domnia mea şi zapis de la mână lui Hamza cel bătrân de miluire la sfânta mânăstire cu mare jurământ şi cu toți boerii mari şi mici, marturii scrişi în zapis"...

Se jura, la hotărnicii, cu brazda în cap [1], cu traista cu pământ la spinare [2], cu carte de blestem ţinută în dreptul inimii, pe cap, în sân şi pusă pe semnul de hotar. Se mai jura cu mâna pe lacătul bisericii [3]. Uneori se blestema înfricoşat când se stingeau făcliile în mâna [4] celor ce le ţineau, în apă [5], sau în capul acestora [6]. Cel ce făcea un jurământ mincinos se pedepsea cu globire (amendă) cu plata în natură a unui anumit număr de boi [7]. Şi Ardealul a cunoscut jurământul cu brazda în cap [8].

---

1. *Jurământul cu brazda în cap.* Aurel V. Sava, *Documente putnene* II, — Vrancea, Ireşti, Câmpuri — Chişinău, 1931, doc. din 8. VIII. 1768: „i-am zisu se ia brazde dupe cap Radul Nistoroiu şi aşa să-i dau groapa supt stăpânirea Nistoreştilor, la care înaintea mea au luat brazda după cap"; p. 22, Ibidem: doc. din 25. III. 1815: „fără de cât i-am zis ca să-i punem brazdă de pe cap, să ocolească bucate ace de moşie" p. 75.

2. *Jurământul cu traista cu pământ la spinare în Muntenia.* I. Minea, „*Cercetări istorice* X-XII (1934—36), pp. 340—341, doc. din 20 I. 1737, M-rea Vieroşul (Muscel) a avut sub Const. Brâncoveanu proces cu sătenii din Berivoeşti, cari susţineau că şi ei au avut delniţe în Năpârteani. Const. Mavrocordat, care ştia procesul acesta din prima lui domnie, zice în hotărîrea lui „să jure din ei 40 de oameni în biserică, cum că au şi ei moşie în Năpârteani în moşia mânăstirei (Vierușul) şi să ia şi traiste de pământ în spinare să le ducă pă unde vor şti că le iaste moşie şi pe câte moşii vor pute jura că au, pe atâtea să le aleagă şi boerii hotarnici, iar într'alt chip şi cu alt mijloc hrisovul lui Constantin Vodă (Brâncoveanul) şi cartea domniei meale nu să va putea strica". Aceşti oameni (40) nu au voit să primească cartea de blestem făcută de mitropolitul Ştefan (1732—1738), câştigând mânăstirea; cf. Al. Ştefulescu: *Gorjul istoric şi pitoresc* Târgul Jiului, 1904, p. XXXIX, doc. din 8, VIII. 1787: „...pusără pricina moşnenii din Busuioci, că este piscu Suvelniţii mai la deal şi neputând îndrepta pricina într'alt chip, s'au învoit de au loat pământ 12 oameni bătrâni moşneni din Cladimir... şi au mers cu trăiştile cu pământ din piscul Suvelniţii la deal în culme până la obârşia Sacoţi şi s'au îndreptat semnele tot cele bătrâne".

3. *Jurământul dinaintea bisericei cu mâna pe lăcata de la uşa bisericei.* N. Iorga, *Procesele călugărilor de la Sâtilie şi Gheorghe pisarul leşesc* Anal. Acad. Române, ist., seria III, tom IV, 1925, p. 9: „...am adus pe... oameni bătrâni, denainte sfintei beseareci de au giurat şi au luat asupra sufletelor sali pentru locul ce să cheamă Hodora... Deci, precum au luat ei cu sufletul lor denainte beseareci, ţindu-să cu mâna de lacăta beseareci, au făcut această mărturie..."

4. *Jurământ cu stingerea lumânărilor în capul jurătorilor şi în apă.* Revista *Arhivele Olteniei*, XVI (1937), p. 330, doc. din 15 Fevruarie 1765 (Oltenia). „Deci aceşti 12 oameni bătrâni, ce scriu mai sus, au mersu în sfânta biserică, aicea la Pleniţa, şi s'au îmbrăcat doi preoţi în sfite: popa Ioan Başcoveanul din moşnenii Horodelului de sus i popa Ioan Botoşariul, iarăşi din moşnenii Horodelului de sus şi i-au pus pre rând de au jurat cu mâinile pe sfânta Evanghelie cu groaznic jurământ, şi stingându-le lumânările în capul lor, şi după acest jurământ ce au făcut, fiind ispravnic sluga mării sale Ioan vtori postelnic. Au mersu cu dânşii de au luat şi pământ în trăişti şi au mersu pe unde au ştiut hotarul şi sămnile moşii Pietrii despre Horodelul de sus". cf. Al. Ştefulescu, *Gorjul istoric şi pitoresc*, T. Jiului, 1904, p. XXXIX, doc. din 14. VII. 1780: „li s'au dat mărturisanie şi au primit de au jurat cu mâinile pă Sfânta Evanghelie şi cu lumânări aprinse şi le-au stins în apă, zicând, că de nu va fi pe cum mai sus au arătat aşa să li să stingă neamul lor". Este vorba de procesul dintre satele Radoşi şi Cânepeşti.

5. Vezi nota 4.

6. Idem.

7. Vezi p. 755, n. 1.

8. *Jurământul cu brazda în cap în Ardeal* după *Decretum tripartitum*, al lui Ştefan Werböcy, Tyrnaviae, 1767, p. 179: „Actor discalceatus nudoque capite,

19. *Cărţile de blestem.* Cartea de blestem este o dovadă in extremis pe care orice instanţă, profană sau bisericească, o întrebuinţa pentru a smulge adevărata mărturie din gura celui ce ascundea adevărul. Atunci când judecătorul îşi termina toate mijloacele de dovedire, scrise şi orale, alergă la acest mijloc. El cerea episcopului [1], mitropolitului [2] sau înlocuitorilor lor, mergând uneori până şi la patriarh [3], dacă o pretindea partea interesată. Cartea de

---

umbilicotenus terrae infossus, jubetur glebam dextera manu super verticem capitis sui tenere et quod terra illa litigiosa ad se, et haeredes suos jure pertineat, conceptis et ab antiquo usitatis verbis jurare, utque terra ipsum absorbeat, spinasque et tribulos posthac semper progerminent, si ipse pejeravit imprecari". = „Reclamantul, desculţ şi descoperit, îngropat până la mijloc în pământ, trebue să ţină deasupra capului său cu mâna dreaptă o brazdă de pământ, — care pământ îi aparţine cu drept cuvânt lui şi urmaşilor lui — şi să jure cu vorbe rostite din vechime, că pământul să-l înghită şi din acea clipă să nu rodească decât spini şi ciulini, dacă jurământul său ar fi mincinos".

1. *Cărţi de blestem episcopale.* T. G. Bulat, *Contribuţiuni documentare la istoria Olteniei sec. XVI, XVII şi XVIII,* Râmnicu-Vâlcea, 1925, pp. 22—24, Doc. din 19.VIII.1724. Episcopul Damaschin dă o carte de blestem pentru fixarea vechiului hotar al moşiei Buneştilor. In dosul ei sunt scrise şi declaraţiile celor cari au primit cartea de blestem; cf. I. Ionaşcu, *Biserici, chipuri şi documente din Olt,* Craiova, 1934, p. 90. Doc. din 25.V.1725. Acelaşi episcop dă carte de blestem unor persoane să spună adevărul dacă Mihai logofătul stăpâneşte o parte din moşia Coziei cu nedreptate sau nu; cf. *Biserica Ortodoxă Română,* XVI (1892—3), pp. 805—6. Doc. din 20.IX.1780. Episcopul Râmnicului Filaret dă o carte de blestem la 11 persoane, călugări şi civili ca să spună adevărul pe unde s'au tras hotarele de către hotarnici pe vremea lui proin mitropolitul Grigorie, a moşiilor episcopale: Dasul, Iarosloveştii şi Urzicarii; cf. Al. Ştefulescu: *Strâmba,* p. 135. Doc. din 31.X.1782 spune că acelaşi episcop Filaret a dat o carte de blestem egumenului mânăstirii Strâmba, Partenie, în procesul cu Constantin al II-lea medelnicer, pentru o bucată de loc ruptă din Jiu, pretinzând că-i a lui.

2. *Cărţi de blestem mitropolitane.* I. Bianu, *Documente româneşti,* Bucureşti, 1907, pp. 37—8. Doc. din 1.IX.1617. Mitropolitul Luca al Ungrovlahiei aruncă blestem contra aceluia care va strica dania postelnicului Dragomir făcută vărului său Radoslav din Dărmăneşti, dându-i o delniţă de moşie din Vrăneşti; cf. N. Iorga, *Studii şi documente,* VII, p. 217. Doc. din 29.V.1742. Mitropolitul Nichifor dă o carte de blestem pentru hotărnicia moşiei Malitiniţa; cf. Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade,* IX, p. 241. Doc. din 20.VIII.1752: „şi d-lui vel logofăt le-au citit cartea cea de blăstăm de la sfinţiea sa părintele mitropolitul asupra celor ce-or şti hotarul locului din pustiu de pe Cahul până unde să întinde din Cahul către răsărit şi către apus. Şi cartea s'au cetit în ziua de Sâmpetru în biserica Greceanilor, fiind şi boearii şi marturii şi alt nărod în besearică. Şi după ce-au eşit vel logofătul la otaci la cortul său cu boiarii, fiind adunare de oameni şi mai multă, au mai cetit cartea de blăstăm întru auzul şi viderea tuturor. Şi acei patru marturi a moşnenilor au luat cartea de au sărutat-o şi au pus-o în capul lor şi au răspuns să fie blăstămul asupra lor şi asupra ficiorilor lor de n'or mărturisi adevărul, fiind acolo de faţă şi părintele arhimandritul Alexandriei (grec) şi egumenul de Hangu chir Aftanasie"; cf. L. T. Boga, *Documente basarabene,* XVII (1934), Chişinău, 1934, pp. 29—30. Doc. din 18.IX.1800. Mitropolitul Moldovei Iacov Stamate dă o carte de blestem pentru descoperirea părţilor de moşie proprietate a lui Iordache Milo biv vel ban din satul Văprova-Puţintei.

3. *Cărţi de blestem patriarhale. Arhivele Olteniei,* XV (1937), pp. 114—7, publică trei cărţi patriarhale date de patriarhi, aflaţi în Principatele române pe acea vreme după milă: a). doc. din 17. III. 1592, patriarhul Ţarigradului Ieremia dă o asemenea carte de blestem, contra a 12 boeri hotarnici şi împotriva logofătului Vlad din Olteni şi asupra altora dacă nu vor spune adevărul privitor la

blestem sau de afurisanie [1] este un act pe care-l pretindea partea în litigiu interesată de a smulge adevărul de la adversar. Ea este cerută, fie de „autoritatea judecătorească, fie de partea în litigiu. Intr'însa ierarhul expune pe scurt pricina dintre cele două părți în proces și ceea ce se cere celei căreia i se pretinde a spune adevărul. Ea nu se eliberează cu ușurință. Partea în litigiu, care cere carte de blestem, este trimisă la duhovnicul episcopiei sau mitropoliei pentru a-l face atent la urmările grele la care este expus cel care pe nedrept cere un asemenea act [2]. Textul se termină cu un groaznic blestem asupra celui ce ar ascunde adevărul, iar dacă va spune totul, în frica lui Dumnezeu, să fie blagoslovit [3]. Totdeauna aceste cărți de blestem sunt iscălite de ierarhul care le liberează. Cele din sec. XIX-lea poartă și număr de ieșire din cancelaria episcopală sau mitropolitană, obiceiu inexistent în veacurile trecute. Acest text se scrie în lungul coalei de cancelarie. Niciodată nu am văzut călcată această obișnuință.

---

moșiile Olteni și Bujoreni; b). doc. din 1654, dată de patriarhul Antiohiei Macarie și c). doc. din 2.II.1752 este o carte de blestem dată de patriarhul Dosoftei al Ierusalimului; cf. N. Iorga, *Studii și documente*, X, p. 136, doc. din 25.IV.1695; cf. I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, p. 29. doc. din 9.XI.1703: „Deci, noi neștiind pre unde ar fi dreptul hotarului, le-amu datu carte a sfinției sale părintelui pătriarhului cu mare blestem în mâna lui Drăghiciu Bălțatu și altor moșneni, de unde au îndreptat tot hotarul i pă unde au știut, pentru că scrisori n'au fost avut, pentru că le-au luat Tătarii, când i-au robit".

1. *Cartea de afurisanie.* N. Iorga, *Studii și documente*, XIV, pp. 250—1: „...ce să să facă o carte de afurisanie asupra popii lui Tanase a popii Sincăi cu preotesele lor, să mărturisească precum vor ști ei".

2. V. A. Urechе, *Istoria Românilor*, X, partea A, pp. 220—222. Doc. din 2. III. 1814, relatează faptul că trei săteni merg la mitropolie unde li se dau duhovnicești sfătuiri, arătându-li-se puterea blestemului. Invinuitul era monahul Neofit, egumenaș al schitului Zamfira din jud. Saac.

3. Dăm mai jos textul inedit al unei cărți de blestem dată de Veniamin Costachi, ca episcop de Roman, după o copie a noastră de la Sf. Spiridon din Iași, păstrată în biblioteca Institutului nostru de Istoria vechiului drept românesc:

„Veniamin, cu mila lui Dumnezeu, smerit episcop Romanului. Se face știrea cu această carte precum ne-au arătat prea cuviosia sa igumenul Ghedeon, de la mă- | năstirea Sfântului pro- | roc Samoil din târg[ul] Focșanilor, că având mănăstirea un bătrân de moșie în hotarul Pădurenilor la Bolovan[ul] | Vănăt dintr'acel ținut al Putnii danie de la o văduvă Marie, fata preotului Ursachi, care bătrân nefiind | stăpânit de atâta vreame din pricina nestatorniciei igumenilor ce să afla în vreamile acele | și din pricina răzmiriților prăpădindu-să și scrisorile ce le avea mănăstirea asupra acei moșii | de stăpânire și voind acum unii din neamurile Mariei ca să o dezbată și să o dea iarăși mănăstirei în stă- | pânire și pentru ca să poată afla toț adevărul în câte pământuri umblă bătrânii în hotarăle acele | și câte pământuri au fost date danie mănăstirei, prin cea hotară au stăpânit, au cerut de la noi această | carte de blăstăm. Deci, atât neamurile ce să înpotrivesc a nu dă numitul bătrân mănăsti | rei în stăpânire, cum și un Focmachi Pocriș împreună și cu frații lui la care s'ar fi aflând toate | scrisorile de cuprinderea acelor moșii i toți megieșii înpregiurași, cari vor fi știind de | acel bătrân pin cea hotară au înblat și câtă iaste mărimea și de iaste dată danie de acea | văduvă numitei mănăstiri, și nu vor mărturisi adevărul în frica lui Dumnezeau, ci lăcomind la înpresurarea vor tăgădui, unii ca aceia zicem: când să vor giudeca să iasă osândiți, să le rămăia fămeile vă- | duve, feciorii lor

Cartea de blestem se întrebuinţează în tot felul de procese, unde judecata nu mai are alt mijloc de a afla adevărul, pentru a dà hotărîrea ei. După cercetările noastre, acest fel de dovadă prin act deosebit se începe prin sec. XVI-lea, începând odată cu aplicarea în viaţa noastră juridică a codului de procedură francez introdus la noi la 1865. Despre existenţa cărţilor de blestem ne vorbeşte şi Legiuirea lui Ioan Gheorghe Caragea în Cartea VI, § 54 şi § 55, sub titlul: „Ἐπιτίμιον = Carte de blestem", foarte sumar, nedându-ne nicio lămurire mai mult de cât ne-a dat la „Jurământ". Ea zice: § 54. „Τὸ ἐπιτίμιον δίδεται ὅπου, καὶ ὅπως, καὶ ὅταν δίδεται ὁ ὅρκος. ὅθεν § 55. "Οσα περὶ ὅρκου ἐνομοθετήσαμεν, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ ἐπιτιμίου νοοῦμεν" = „*Cartea de blestem se dă, unde şi cum şi când se dă şi jurământul; drept aceea: câte am legiuit pentru jurământ, aceleaşi înţelegem şi pentru cartea de blestem*" [1]. Ea, înainte de a se încredinţa primitorului, se citea cu glas tare înaintea mulţimii de omul domnesc [2] sau de protopop [3].

Citind un număr destul de mare de acte vechi juridice am constatat că cei cari primeau cărţile de blestem pentru a mărturisi adevărul sau pentru a merge pe linia vechiului hotar ale cărui semne dispăruseră fie din pricina vremii, fie din cauza răutăţii omeneşti, procedau în diferite chipuri. Unii ridicau cartea de blestem de pe semnul de hotar, unde se punea de către slujbaşul domnesc sau al instanţei de judecată [4]. Alţii sărutau cartea de blestem la primire [5]. Cele mai obişnuite obiceiuri constau în a ţine cartea

---

săraci mişcându-să să să mute fii lor şi să ceară şi să să scoaţă din casăle lor, să să cur- | me datornicii toate căte sânt ale lor şi să le jăfuiască străinii averile, ostenelile şi sudorile | lor să le fie spre pierzare, să nu le fie lor sprijinitor nici milostivitor spre săracii lor, şi în- | tru un neam să să stângă numele lor. Iar cari vor mărturisi adevărul în frica lui Dumnezeu să fie er- | taţi şi blagosloviţi. Amin.

(ss) Veniamin episcop Romanului. L(e)t 1800 Iuli 28.

1. P. I. Zepos, *Jus graecoromanum*, VIII, Atena 1931, p. 430, textul grec; iar textul românesc în ediţia oficială din 1818, în *Legiuirea*, Bucureşti, p. 100.

2. Vezi p. 757, n. 2.

3. Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, X, p. 109. Doc. din 17. V. 1813, ne vorbeşte despre o carte de blestem citită de un protopop în biserică înaintea oamenilor ce o primesc după o prealabilă sfătuire duhovnicească ţinută de acesta.

4. *Punerea cărţii de blestem pe piatra de hotar. Arhivele Olteniei*, XVI (1937), p. 334, doc. din 5. VIII. 1792: „am cetit cartea de blestem întru auzul tuturor şi puind-o pe piiatră am poruncit numitelor mărturii să ia cartea şi să meargă pe unde ştiu că sânt semnele hotarului Schelii despre Vaidei şi au stătut cartea mai toată ziua pe piatră şi nici unu n'au îndrăznit a o lua făr'cât arătară, că au auzit că din vechime iaste hotarul Schelii din piatra latâ pe apa Suşiţei în sus..."

5. *Sărutatul cărţii de blestem. Buletinul Comisiei istorice a României*, VII (1928), p. 81, doc. din 22. IX. 1774: „şi scoţând unii din răzăşi carte de blăstăm la împărţitul dijmei şi cine a săruta carte de blăstăm să fie bun moştean în moşia Stoicanii; iar nesărutând carte de blăstăm, să fie lipsit din moşie, şi fiindcă eu

de blestem pe piept [1], în sân, la inimă, în mâini sau pe cap [2].

20. *Aplicarea Obiceiului pământului şi Pravilelor.* Până pe la începutul secolului al XVII-lea ierarhii-judecători şi boerii-judecători ori de câte ori dau vreo hotărîre, totdeauna spun că au judecat după „*zakon zemski* = legea pământului", după „*zakon vlaşki* = legea valahă", după „*bojestvenâi zakon* = legea dumnezeiască", după „*pravilă*", după „*velikaia pravila*=marea pravilă" şi după „*lege şi dreptate*". Primele două expresiuni fac aluzie la aşa numitul „*Obiceiu al pământului* "; iar celelalte la diferite Nomocanoane sau Pravile scrise greceşte sau slavoneşte în legătură cu atâtea còpii din Syntagma lui Vlastarie, Nomocanoane şi chiar Exabiblul, cari circulau pe la toate mânăstirile şi scaunele de judecată. Expresia de „pravilă" o găsim amintită până în secolul al XIX-lea, fără să ni se indice despre care anume Pravilă este vorba, sau ce anume „lege sau cod" s'a întrebuinţat.

După începutul secolului al XVII-lea ni se indică ici şi colo în câte o hotărîre, că mitropolitul-judecător a citit Pravila sau sfânta Pravilă [3]. Alte ori mitropolitul-judecător şi cu patriarhul strein-judecător nu se îndestulează cu citirea numai a Pravilei rumâneşti, ci citesc şi Pravila cea grecească [4], atunci când au de deslegat vreun proces mai complicat.

De pe la 1693 înainte, în afară de Obiceiul pământului, s'au aplicat în subsidiar şi Pravilele, citându-li-se capitolele, titlurile şi paragrafele. [5] Aceea ce este mai mult, se arată şi paginile prin expresia slavă „*list*" sau cea românească aşa de arhaică „*frunză*" [6]. In felul acesta stabilim, — contra vechei păreri, că Pravilele nu

---

sânt om bătrân şi răzăş într'acè moşie Stoicanii. Şi atunce când s'au făcut acè carte de blăstăm la împărţitul dijmei, am fost şi eu faţă dinpreună cu tatăl mieu şi am văzut cu ochii mei, cine au mersu de au sărutat carte de blăstăm"; cf. Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, X, p. 115, doc. din 17. V. 1813: „Fieştecare sărutând şi carte de blestem, şi care au ştiut carte au iscălit, iar care n'au ştiut ş-au pus degetele".

1. *Cartea de blestem pusă pe piept.* I. Ionaşcu, *Biserici, chipuri şi documente din Olt*, Craiova 1934, p. 91, doc. din 25. VI. 1725: „Am luat cartea (de blestem) şi o am pus pă pieptul nostru şi pământ pă umerile noastre şi am purces nainte pă hotar".

2. *Cartea de blestem pusă pe cap.* Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, IX, p. 241, doc. din 20. VIII. 1752, vorbeşte despre luarea cărţii de blestem de către patru martori ai unor moşneni: „au sărutat-o şi au pus-o în capul lor". Vezi mai înainte expunerea mai pe larg.

3. I. Bianu, *Documente româneşti*, partea I, Bucureşti 1907, p. 68, doc. din 1. III. 1622.

4. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Bucureşti 1919, p. 220, doc. din 23. XII. 1616.

5. Doc. din 30. VI. 1693, citează «Pravila lui Iustinian».

6. Radu Rosetti, *Cronica Vascanilor*, p. 120, doc. din 17. II. 1765

s'au aplicat, sau s'au aplicat prea puţin în secolul al XVII-lea, — că toată legislaţia bizantină alături de cea românească s'a aplicat ori de câte ori a fost nevoie de deslegat cazuri grele de lămurit. Ceea ce este şi mai interesant este faptul că în una şi aceeaşi carte de judecată găsim citate pasagii juridice din mai multe Pravile, fie vechi, fie noi [1], cunoscut fiind vechiul principiu, că în trecut o lege nouă nu abroga pe cea veche, judecătorul fiind liber să citeze paragrafele din oricare Pravilă, care i-ar fi răspuns la trebuinţa lui. Prin întrebuinţarea unei Pravile, — tipărită într'un teritoriu român —, şi în alt Principat se elaborează desvoltarea ideii unirii spirituale a întregului neam într'un singur Stat. Noi am dovedit această folosire a tuturor Pravilelor vechi nu numai în ţara pentru care s'au copiat sau s'au tipărit, ci şi în celelalte provincii româneşti [2]. Dicasteriile au aplicat toate legile bizantine şi româneşti câte erau cunoscute [3]. Clasa socială care a săvârşit acest mare act de frumuseţe naţională este clerul nostru străbun şi în deosebi „călugării" în ai căror dăsagi de pribegie totdeauna lângă cartea de slujbă au furişat şi „Pravila" în care era legea şi dreptatea lui ca şi a credinciosului său. Ei au dispreţuit în toate vremurile hotarele politice, despărţitoare vremelnic ale aceluiaşi neam, care acum prin jertfa fiilor lui se vede închegat într'un singur Stat şi oblăduit de un singur păstor. Cred că nu va întârzia ceasul, când vreunul din fii sfintei noastre Biserici va putea înfăţişa cel mai preţios dar, care va fi orânduirea bogatului tezaur al vieţii juridice într'un manual de „Drept canonic românesc". El ar fi una din rarele bucurii ale celui dintâiu Patriarh al României întregite şi al ştiinţei noastre teologice. Din această operă s'ar vedea ce întins câmp de împărţire a dreptăţii a avut Biserica românească în trecut, cedat astăzi puterii mireneşti.

Şt. Gr. Berechet
Profesor la Universitatea din Iaşi

---

1. *Buletinul Comisiei istorice a României*, VIII (1929), pp. 80—84, doc. din 24. XII. 1753.

2. Şt. Gr. Berechet, *I riflessi del diritto canonico bizantino dopo la caduta di Costantinopoli sul diritto canonico romeno*, Roma 1936; cf. De acela şi, *Legătura dintre dreptul bizantin şi românesc*, Vaslui 1937, pp. 104; 119—121; 127—130; 138—139; 144—145; 150; 161—163; 170—171; 177—178; 209.

3. Legislaţia lui Iustinian, Basilicalele (ed. Fabrotus), Pravila lui Vasile Lupu, Îndreptarea Legei, Sintagma lui Vlastarie, Cârja arhiereilor, Exabiblul, Pravilniceasca condică (1780), Legiuirea lui Caragea (1818). Codul civil al lui Scarlat Calimah (1817) şi Manualul lui Andronachi Donici (1814).

GRIJILE MĂRUNTE ALE MITROPOLITULUI VENIAMIN COSTACHI PENTRU MÂNĂSTIREA SLATINA

Am arătat aiurea [1] că timpul de „paretesis", în vremea ocupațiunii rusești, din anii 1806—1812, mitropolitul Veniamin Costachi l-a petrecut în bună parte, dacă nu chiar în întregime, la mânăstirea Slatina și nu la Neamțul, cum s'a crezut multă vreme.

Ce-l va fi atras pe blândul Ierarh, în afară de o mai mare liniște ce găsea aci, deocamdată, nu cunoaștem. Aceeași perzistentă atracție îl făcea să meargă tot acolo, și în a treia și definitiva sa retragere. Aceste continue mărturii de preferință, pentru ctitoria cruntului fiu al Lăpușnencii, ne fac să socotim, de și impropriu, Slatina ca metanie a sa. Și în adevăr, dacă aceasta n'a fost lăcașul sfânt care a primit în tezaurul său cosițele blonde ale călugărașului de 16 ani, Slatina a fost dorită de gropniță, de către sfințitul Ierarh de la Iași. El a hotărit ca oasele sale, slăbite de ani și de îndelungatele postiri, să fie „astrucate" lângă zidul și nu în interiorul mânăstirii. Îi va fi fost frică, poate, să nu se amestece cu acelea otrăvite ale fratelui în Domnul Pahomie Lăpușneanul.

Mânăstirea Slatina îi fusese dragă, dar îi dăduse și multe griji în cursul păstoriei sale. In 1810 marele Veniamin fusese, în situația-i umilă de proin mitropolit, îngrijitor egumen al ei. Mitropolitul Gavriil Bănulescu, care-i luase scaunul, începu la această dată o așezare nouă a gospodăriilor mânăstirești. Slatina, ca cele mai multe din mânăstirile țării, fusese condusă în chip neglijent, până la abuz. Veniturile ei, strânse de arhimandritul Filaret Beldiman în perioada de timp de la 20 Septemvrie 1803 până la 23 Aprilie 1810 se ridicaseră la suma de 124.257 lei. Aceasta se adunase mai ales din veniturile moșiilor, din care opt erau în Cordun: Valea Seacă, Corlățelele, „Roșia ce-i zic Burcelești", Tolova, Rarincea, Ciripcăuți, Măzăcaești, Stănilești, Sultanul, Rădășeni, Gănești, Braniștea, Mircești, Făcăuții, Mălini. Apoi din veniturile dughenelor schitului Broșteni, cari se găseau în Botoșani și altele cum de pildă: 5.269 lei fuseseră căpătați, în urma vânzării, „din porunca Prea o Sfinții Sale" a 68 „capete iape".

---

1. Revista *Arhivele Basarabiei*, an. III, p. 130.

Dar acest venit de 124.257 fusese cheltuit şi fiindcă nu ajunsese, mânăstirea se mai îndatorase cu 38.957 lei. Era o situaţie extrem de grea! Se fac schimbări în personalul de conducere. Arhimandritul Filaret este înlocuit cu ierodiaconul Veniamin Racoviţă. Acesta are titlul de vechil, iar egumen este însuşi Veniamin Costachi; de aci înainte lucrurile se vor schimba în bine. Marele mitropolit, omul pravilei şi al cărţii, va fi silit să primească „sama" din partea vechilului, s'o citească şi s'o întărească. Din lectura acestor socoteli cetitorul atent şi răbdător îşi poate face o idee clară despre viaţa sufletească, cât şi materială, ce se desfăşura într'o mare mânăstire moldovenească, la începutul veacului al XIX-lea. De la pictura catapetesmei până la zahărul de dulceţuri şi cireşile dorite de marele boer călugăr sunt trecute cu atenţie la cheltuelile zilnice. Această „samă" este în acelaşi timp o mărturie de mare însemnătate pentru cunoaşterea „standardului" de viaţă în epoca mai sus menţionată. Deocamdată dăm numai însemnările mai caracteristice din socotelile prezentate de Arhimandritul Filaret Beldiman. In ce priveşte *sama* tuturor veniturilor şi cheltuelilor înfăţişate de ierodiaconul Veniamin Racoviţă stăpânului său proin Mitropolitului Veniamin, aşa cum iscălea marele Ierarh la acea dată, nu putem da, din lipsă de spaţiu, decât însemnările aflate la începutul şi sfârşitul acestei „same", fără a mai înşira şi cheltuelile mărunte, pentru fiecare lucru în parte.

„Sama ce s'au făcut de către Exarhiceasca Dicasterie prea cuviosii sale Arhimandritului Filaret Beldiman de toate cheltuelile ce au făcut în trebuinţa mănăstirii Slatina din vremea ce s'au rânduit cu igumenia la numita mănăstire de la anul 1803 Sept. 20" [1].

Iată acum cele câteva spicuiri din însemnările făcute despre veniturile mânăstirii în răstimpul de la 1803—1810:

7.680 lei pe 3.770 vedre vin ce s'au cumpărat pentru mănăstire.
3.000 s'au cumpărat 6 pogoane vie pentru mănăstire la Miroslava.
120 pentru 4 pogoane vii noao ce s'au pus tot în ograda aceasta, câte 15 lei de pogon pe an, în curgerea de doi ani.
832 lucru a şasă pogoane vii în 4 ani câte 34 lei pe pogon.
650 s'au făcut doao rânduri veşminte albe de atlaz cu flori, însă 1 rând preoţesc, al doilea diaconesc.
350 tij două rânduri veşminte preoţeşti cu toate odăjdiile lor ce s'au făcut prin eclisiarhul Mitropoliei.

1. „Dela" nr. 100/94, Arhiva Mitropoliei Chişinău.

375 s'au dat săpătoriului de catapiteazmă pe straniile din biserica cea mare.

150 tij lui pe catapiteazma ce s'au săpat în paraclisul Treisfetitele.

1.000 ingineriului împărătesc pentru o hartă ce au făcut pe Valea Sacă asupra pădurii.

250 au cheltuit când au fost la Cameniță cu scrisorile la Măriea Sa Doamna de la prea sfinție sa, și a cercetat și moșiile mănăstirii ce are la Hotin.

300 pe cărțile moldovenești ce s'au cumpărat pentru mănăstire, adecă un tipicon mare, un chiriacodromion, un tesalonic, 2 ceasloave mari, 2 luni viețile sfinților Părinți.

460 s'au cheltuit pentru trebuință paraclisului... însă,

120 un polecandru care s'au pus în bisearica cea mare în pomelnic.

120 patru candele cu fofeze de lumânări.

136 = 12 minee moldovenești.

84 = două sfeșnice de alamă.

460 cuprind

600 leafa proegumenului Atanasie Racoviță în 5 ani câte 10 lei pe lună din porunca prea osfinției sale.

1.200 facerea a doao mori cu patru pietre la mănăstire, din care una este zidită de piatră.

350 pe 5 boi ce au dat mănăstirea din poruncă în slujbile împărătești.

450 pe o condică în care s'au trecut toate scrisorile mănăstirii.

900 sfinții sale părintelui Arhimandrit Keril, pe 4 cai telegari ce avea să ei de la mănăstire.

1.000 logof. al doilea și al treilea, *divictariului* și *muhurdariului* pentru hrisovul de întărîtură afierosirii schitului Broșteni.

1.000 pe alt hrisov ce s'au întărit pentru toți robii mănăstirii ca să nu mai fie supărați de către boeri precum mai înainte pătimea, întru care hrisov s'au adaos 60 salașe de la Voroneți din K. K. Bucovina.

2.000 răposatului post. Negel pentru hotărîtul moșiei Stănileștii de către Sasoa a d-sale hatm. Sandulachi Sturza.

2.800 pe zugrăvitul catapitezmii de la paraclisul sfântului Necolae.

1.200 pe o butcă ce s'au cumpărat și este și acum de față.

In partea doua urmează *„Sama veniturilor și a chieltuelilor ce dă Ierodiaconul Veniamin Racoviț prea sfinției sale Mitropolitului Veniamin pe vreme ce au fost vechil la ocârmuirea mănăstirii Slatina. Anul 1810“.*

Inceputul cuprinde: *„Izvod de chieltueala sfintei mănăstir*

Slatina de la 1809 Oct. 26 și până la 1810 Iulie 31: care prin mâna mea s'au cheltuit", iar la sfârșit se află trecută suma totală de 30.946 lei 35 parale și iscălitura ierodiaconului Veniamin.

Izvodul este adeverit apoi de mitropolitul Veniamin prin aceste cuvinte: „*Adecă treizeci de mii și nouă sute patruzeci și șasă lei și treizeci și cinci parale fac, cheltuiți de la 1809 Oct. 26 și până la 1810 Iulie 31, prin mâna ierodiaconului Veniamin în trebile sfintei mănăstiri, carea cercetându-să de mine cu deamăruntul și alăturându-să cu suma luaturilor trec mai mult cheltuiți de la sine doaoă mii una sută treisprezeace lei, treizeci și cinci parale, pentru carii bani i s'au dat zapis cu peceatea sf. mănăstiri pân își va trage banii din venitul mănăstirii și spre încredințarea s'au adeverit sama aceasta cu a mea iscălitură*". *1810 Iulie 31*

Veniamin proin Mitropolit

Precum vedem, la încheierea socotelilor, ierodiaconul Veniamin rămâne să primească suma de 2113,35 lei, pe care îi cheltuiește de la sine, și de aceia mitropolitul Veniamin i-a dat zapis întărit cu pecete, ca să-și poată trage acești banii din venitul mânăstirii. Este o dovadă de câtă grijă punea harnicul Ierarh, pentru lămurirea tuturor socotelilor chinoviei, unde venise să se adăpostească în acea vreme de ocupație streină a țării sale.

T. G. Bulat
Profesor universitar

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VECHIMEA MĂNĂSTIRII ARGEŞULUI

Vechiul scaun domnesc de la Argeş [1], ajuns cunoscut tuturor sub numele de Curtea-de-Argeş [2], este centru deosebit de însemnat atât pentru istoria politică a începuturilor Ţării-Româneşti, cât şi pentru istoria bisericii naţionale. Numele este dintre cele mai vechi [3], păstrat numai prin noi, Românii, care nu l-am părăsit şi nu l-am uitat niciodată. Puţinele izvoare istorice din lungul şir de ani ai evului mediu, nu ni-l mai amintesc [4]. Aceasta nu ne poate face să credem că localitatea a încetat de a exista. De altfel e întâiul oraş care apare în vremea când Ţara-Românească, unită şi întinsă, luase deja avânt. Argeşul a fost întâia reşedinţă domnească a întregii Ţări-Româneşti, înfăptuită înainte de lupta lui Basarab cu Carol Robert [5]. Mai târziu, odată cu întinderea mai departe a ţării, spre Răsărit, scaunul domnesc a trebuit să se mute şi el [6]. Numai atunci Argeşul a pierdut din importanţa sa de la început. Aceasta din punct de vedere politic.

---

1. Numele acesta a fost apropiat atât de Ἀργέδαβον, reşedinţa lui Burebista amintită în decretul Dionysopolitanilor pentru inimosul Acornion, cât şi de Arcidava, Ἀργιδαύα, Argidava din vremea expediţiilor lui Traian. Castrum Argias apare la 1330, în vremea tentativei nereuşite a lui Carol Robert şi tot aşa în scrisoarea lui Vlaicu Vodă din 25 Nov. 1369 (cf. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I. 2, Bucureşti 1890, p. 149: „Datum in Argyas"; Fr. Zimmerman, C. Werner, G. Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, Sibiu 1897, p. 334); în hrisovul din 15 Iulie 1372 (Zimmermann, *o. c.*, p. 387: „Datum in arce Argies"); 3 Oct. 1385 (6894), (Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana*, Bucureşti 1909, p. 169: оу Аргишн); 27 Iunie 1387 (6895), (*Arhiva Istorică*, III (1867), p. 193: оу Аргишн); 27 Dec. 1391 (6900), (Hurmuzaki, I. 2, p. 342: „scriptum in sede nostra Argiesiensi"); 28 Mai 1396 (*ibidem*, p. 375: „Datum in opido Argisch"); 20 Iul. 1400 (6908), (I. Puşcariu, *Fragmente istorice despre boerii din Ţara Făgăraşului*, IV, p. 45).

2. Ceea ce arată o veche formă de exprimare în limba românească, azi neintrebuinţată; cf. Târgul-de-Floci, Filipeştii-de-Târg, Vălenii-de-Munte, etc.

3. V. Pârvan, *Consideraţii asupra unor nume de râuri daco-scitice*, Ac. Rom., *Mem. Secţ. Ist.*, seria III, t. I, Bucureşti 1923, pp. 14-16, îl consideră traco-dacic: *Argesis*.

4. Ὁ Αρτζεσίου din izvorul bizantin (citat de St. Nicolaescu, *Păstorirea mitropolitului primat al Ungrovlahiei Hariton, 1373-1381*, extras din *Arhivele Olteniei*, nr. 59—60, Craiova, p. 6), se referă fără îndoială la armeanul *Ardjesch*; cf. Pârvan, *o. c.*, p. 15, unde se dau şi alte localităţi traco-frigiene cu acelaşi nume.

5. Afirmaţia cronicei, că ar fi fost scaun mai întâiu la Câmpulung, nu are temeiu. Acolo se va fi mutat capitala numai după arderea Argeşului în 1330 şi unde va fi rămas până cel mai târziu pe vremea lui Vlaicu Vodă, care a terminat noua biserică domnească ridicată pe ruinele celei dintâiu distruse de Unguri; cf. A. Sacerdoţeanu, *Mormântul dela Argeş şi zidirea Bisericii Domneşti*, extras din *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1935, p. 11.

6. Întinderea Ţării-Româneşti a plecat de la Apus spre Răsărit. Episcopul

Din punct de vedere religios Argeşul, sau Curtea-de-Argeş acum, şi-a avut deasemeni rostul său însemnat. Organizarea noastră religioasă a fost şi ea în strânsă legătură cu organizarea ţării. Trebuie să credem, aşa dar, că tot la Argeş va fi fost adus şi aşezat Iachint mitropolitul de la Vicina [1]. Unde va fi fost însă biserica, de proporţii îndestulătoare, în care urma să-şi facă ruga, să ungă Domnii şi să sfinţească preoţii? Nu poate fi vorba de o simplă bisericuţă, căci suntem în plină activitate constructivă. Cu un veac mai înainte avem informaţii despre existenţa lăcaşurilor sfinte zidite sau în curs de ridicare, asupra cărora se apleca interesul bisericii catolice şi al regilor Ungariei [2]. Deci biserica Domnească închinată sfântului Nicolae, acum zidită din nou peste alta mai mică, prin proporţiile ei totuşi reduse, nu putea fi aservită slujbei mitropolitane. Abia de ajungea pentru ruga Voevodului şi pentru adăpostirea morţilor domneşti [3]. Trebuie deci să lămurim existenţa unui alt lăcaş, de proporţii suficiente.

Acesta nu putea fi nici alături de palatul domnesc, unde ruinele lui Sân-Nicoară arată o vreme tot aşa de adâncă. Mărimea acestei biserici nu îngăduia nici ea o astfel de atribuţie [4]. Nici oraşul, care acolo se va fi întins de jur-împrejurul palatului domnesc, nu îngăduia la 1359, o construcţie întinsă pentru reşedinţa

---

catolic al Cumanilor zis şi al Milcoviei, tutelat de regii Ungariei, avea probabil jurisdicţia ţinutului cuprins între judeţul Buzău şi Neamţ. La 1330 Voevodul Ţării-Româneşti era Domn la Argeş, la 1358 drumul Prahovei spre Brăila era însă sub observaţia regelui Ungariei (cf. privilegiul Braşovenilor, la Zimmermann, II, pp. 152—153), dar repede ajunge în stăpânirea românească şi Vlaicu Vodă dă şi el privilegiul lui către Braşoveni la 20 Ianuarie 1368 (cf. Zimmermann, II, pp. 306—307); Dan I a luptat la Silistra, probabil pentru stăpânirea ţinutului riveran Dunării (cf. D. Onciul, *Originile Principatelor Române*, Bucureşti 1899, pp. 209—213; C. Litzica, *De cine a fost ucis Dan fratele lui Mircea?*, în *Lui Titu Maiorescu Omagiu*, Bucureşti 1900, pp. 54—61), iar Mircea ajunge Domn până la Marea cea Mare şi peste părţile tătăreşti (cf. D. Onciul, *Titlul lui Mircea-cel-Bătrân şi posesiunile lui*, în *Convorbiri Literare* XXXV (1901), pp. 1010—1013.

1. E sigur însă că nu este el întâiul ierarh al Românilor nord-dunăreni. In Transilvania existau ierarhi ortodocşi încă din sec. X (cf. A. Sacerdoţeanu, *Consideraţii asupra istoriei Românilor în evul mediu*, Bucureşti 1936, p. 199 şi n. 18). Diplomele papale către regii Ungariei şi episcopii Cumaniei din sec. XIII-XIV, fac menţiune şi de alţi episcopi ortodocşi („schismatici" sau „pseudoepiscopi"). Trebuie să fi existat o viaţă bisericească organizată şi înainte de Iachint. Faptul că el e adus cu titlul de mitropolit presupune existenţa episcopilor subalterni.

2. In diploma dată Cavalerilor Ioaniţi se vorbeşte de „ecclesiis constructis et construendis in *omnibus* terris supradictis", adecă în Oltenia şi Muntenia. V. şi alte texte la Sacerdoţeanu, *Mormântul de la Argeş*, p. 8, n. 2.

3. Dealtfel nu s'a găsit acolo nicio urmă de mormânt arhieresc sau călugăresc, dovada cea mai sigură că n'a fost acolo mitropolia.

4. Este vorba tot de o construcţie în stil bizantin: cf. Arhitect Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii româneşti*, Bucureşti 1937, p. 55 şi n. 3. Privirile largi, care merg totuşi până în cele mai mici amănunte asupra epocei, sunt înfăţişate însă de N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, *Ctitorii*, Bucureşti 1937, cartea III.

mitropolitană. Un loc de linişte, cu verdeaţă în jur şi locuinţe pentru pioşii călugări, va fi fost de preferat. Acesta nu a putut fi găsit mai potrivit decât alt undeva, „pe Argeş în sus", la drum drept, pentru ca alaiul domnesc pornit în procesiune, să se poată înfăţişa în toată splendoarea lui. Alegerea s'a făcut acolo unde este şi azi mănăstirea şi reşedinţa episcopală. Acolo au lucrat zoriţi meşterii Voevodului ca să facă mănăstire mitropolitului, pentru a cărui venire se ceruse încuviinţarea Patriarhiei din Constantinopol.

Biserica aceasta mitropolitană a fost ridicată repede, în formă de mănăstire, şi dotată cu toate cele necesare vieţii călugăreşti. Graba care se impunea la zidirea ei a făcut ca însăşi biserica Domnească, începută de Basarab, să fie lăsată mai la urmă. Nu era timp de pierdut. Catolicismul îşi croise drum larg în ţară şi, fără a-l împiedica în exerciţiul său, era nevoie de o protejare a Ortodoxiei. Trebuia deci să vie repede păstrătorul şi îndreptătorul ei, păstorul sufletesc al poporului. Acela avea să stea de strajă acolo până târziu în vremea lui Neagoe Basarab.

Din nefericire, pentru alegerea locului şi zidirea mănăstirii mitropolitane, nu ne vorbeşte niciun izvor istoric contemporan. O spune însă Gavriil Protul şi o aminteşte poporul. Biograful Patriarhului Nifon dă amănunte suficiente pentru a nu ne îndoi că le-a cules dintr'un loc de încredere. „Şi sparse mitropolia din Argeş din temelia ei şi zidi în locul ei *altă* sfântă biserică *tot* de piatră cioplită şi netezită şi săpată cu flori" zice el [1]. Deci şi tradiţia culeasă de călugărul athonit mărturiseşte că acolo fusese mitropolia „tot de piatră" [2] şi că se dărâmase vechea biserică. Ştie însă şi poporul că ctitoria cea nouă şi mândră s'a zidit [3] acolo unde era „un zid părăsit". Dacă ţinem seama de acest zid părăsit, care nu era chiar „părăsit" de vreme ce mitropolitul era încă la Argeş pe vremea lui Neagoe Basarab, atunci logica ne îndeamnă a crede că numai acolo putea fi vechea reşedinţă mitropolitană, aşa cum o arătase şi Gavriil Protul [4]. E regretabil că Lecomte de Nouiy nu ne-a lăsat însemnările sale cu observaţii asupra zidurilor demolate. Poate că a mai putut vedea unele rămăşiţe vechi din sec. XIV, folosite de

1. Tit Simedrea, *Viaţa şi traiul Sfântului Nifon Patriarhul Constantinopolului*, extras din revista *Biserica Ortodoxă Română*, an LV (1937), Bucureşti 1937, p. 27.

2. Cum nu este nici biserica Sf. Nicolae Domnesc, nici Sân-Nicoară.

3. Negru Vodă al poporului, amintit pentru Neagoe Basarab, ne îndreaptă tot către fundatorul ţării, deci tot către vremurile de început.

4. Cf. şi St. Nicolaescu, *Domnia lui Neagoe Basarab Voevod, 1512—1521*, extras din *Noua Revistă Bisericească*, V, nr. 13—16, Bucureşti 1924, şi Id., *Păstorirea mitropolitului Hariton*, p. 4.

meşterii lui Neagoe Vodă. Ar fi fost destul câteva urme pentru ca ipoteza noastră să devie certitudine [1].

Ţinând seama şi de faptul că nu i-a fost uşor lui Neagoe Basarab să mute mitropolia la Târgovişte, că a trebuit să dea Argeşenilor o satisfacţie din cele mai însemnate zidindu-le biserică pentru mănăstire cum nu mai era alta [2], suntem în drept să credem că vechea mitropolie n'a putut fi dintru început decât acolo unde o aflase el şi o „spărsese".

Astfel putem conchide că vechea mitropolie a Ţării Româneşti şi-a avut de la început reşedinţa la Argeş, capitala ţării. Mănăstirea zidită în acest scop de Alexandru Voevod, întemeetorul mitropoliei, dărâmată şi refăcută de Neagoe Basarab, a fost cea dintâiu catedrală mitropolitană.

AURELIAN SACERDOŢEANU
Directorul general al Arhivelor Statului

1. Ne vine în sprijin însă pomelnicul mănăstirii care, având hramul Adormirea Maicii Domnului, nu poate fi influenţat de cel al bisericilor locale cu hramul Sf. Nicolae. In cele trei còpii pe care le avem se dă şirul Domnilor începând cu fundatorii. Astfel, în cel mai vechiu, copiat pe vremea egumenului Ghenadie, sunt amintiţi „Io Basarab Voevod, Io Alexandru Voevod, Io Radul Voevod Star, Io Neagoe Voevod ctitor" (*star* şi *ctitor* sunt probabil adause); în cel din 1785: „Io Basarab Voevod, Io Ioan Voevod, Io Neagoe Voevod"; iar în cel din 1809: „Basarab, Alexandru, Radul, Neagoe". Toate se păstrează la Arhivele Statului din Bucureşti; ediţia lor e în pregătire.

2. Poate că motivul rezidirii a înşelat puţin ochii vigilenţi ai Argeşenilor. Adus la Târgovişte temporar, pe timpul cât se va reface biserica, mitropolitul a putut rămânea acolo şi mai departe, probabil cu deplină voinţă. De altfel chiar mutarea capitalei domneşti la Târgovişte nu era uşor de făcut: încă de pe vremea lui Mircea se dau documente de acolo, dar reşedinţa oscilează continuu între Argeş şi Târgovişte; v. documentele la Marta Andronescu, *Repertoriul documentelor Ţării Româneşti publicate până azi*, I, 1290—1508, Bucureşti 1937.

REACȚIUNI ORTODOXE ÎN CONTRA CATOLICIZĂRII REGIUNILOR CARPATO-DUNĂRENE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. XIII-lea.

Încă în preziua cruciatei a patra, Inocențiu III și-a dat seama că expedițiile războinice nu erau suficiente pentru realizarea planurilor papale de expansiune catolică spre Orient. Strălucitele succese militare nu dăduseră decât rezultate efemere, fără stabilitate și fără durată. Nu se putuse înfăptui o legătură statornică cu locuitorii și cu pământul Siriei și Palestinei. Puțini cruciați aveau gânduri de stabilire în teritoriile liberate de sub dominația musulmană. Cei mai numeroși considerau cruciata ca un pelerinaj trecător sau ca un război oarecare. Odată îndeplinită slujba crucii, se întorceau în țara lor, fără a se mai uita îndărăt. Populația creștină eliberată se lăsa cu greu condusă către catolicism. Mai toți băștinașii păstrau, pe față sau în ascuns, confesiunea ortodoxă. Chiar scopul suprem al cruciatelor părea pornit pe calea uitării, fapt care explică în parte direcția și rezultatele cruciatei a patra sau armistițiul încheiat în cursul cruciatei a șasea de Frederic II, suveranul „sfântului imperiu roman de națiune germană" și pretendentul la conducerea supremă a creștinătății, cu sultanul Malek Al-Kamil al Egiptului, puternicul luptător al Islamului.

Se vor continua cruciatele războinice, dar se deschide o nouă campanie de răspândire și de consolidare a catolicismului, campanie cu aspect pașnic și diplomatic, inaugurată de Inocențiu III și continuată cu succes de papii din sec. XIII-XIV. De și câmpul de acțiune a fost cu mult mai larg, opera acestei cruciate pașnice a avut rezultate mult mai durabile, datorită mai ales activității noilor instrumente de propagandă, ordinele călugărești organizate de Dominic de Osma și de Francisc de Assisi, precum și sprijinului acordat de reprezentanții puterii temporale din regiunile de convertit sau din regiunile în imediată apropiere.

Locuitorii regiunilor carpato-dunărene erau cuprinși în acest vast plan de convertire. Pentru ușurarea activității misionarilor săi, papalitatea și-a îndreptat deci privirile către tinerele state din Europa orientală: regatul româno-bulgar al Asanizilor din Balcani, Polonia de la marginea pământurilor rusești și Ungaria de la

poalele Carpaților. State create prin cucerire sau prin uzurpare, ele au primit de la papi titlul de regate apostolice și recunoașterea legitimității de stăpânire asupra teritoriilor respective, în schimbul adoptării catolicismului ca religie oficială și a protejării propagandei catolice în țările lor sau în ținuturile vecine. Tendințele lor de expansiune teritorială erau astfel dublate de o expansiune continuă și obligatorie a catolicismului, care le putea servi de instrument pentru consolidarea și pregătirea cuceririlor teritoriale trecute sau viitoare.

Catolicismul și regatul Asanizilor. In urma tratativelor duse vreme de aproape patru ani, la 8 Septemvrie 1204 mitropolitul Vasile al Târnovii depunea jurământ de credință față de papă și primea de la capelanul apostolic Ioan de Casemarino insignele de arhiepiscop-primat catolic al Româno-Bulgarilor [1]. La 7 Noemvrie cardinalul legat Leon de Sanctae Crucis îi aducea confirmarea papală, iar la 8 Noemvrie 1204 încorona pe Ioniță Asan ca rege apostolic al Românilor și Bulgarilor [2]. Unirea Bisericii ortodoxe din Balcani cu Biserica romană era înfăptuită. Era numai o unificare administrativă, bazată pe recunoașterea primatului papal și fără amestec în partea dogmatică sau rituală. De și necomplectă și superficială, ea părea de mare folos pentru răspândirea catolicismului în Orientul european. Sprijiniți de prelații catolici din imperiul constantinopolitan cucerit în 1204 de Latini, protejați de puterea asanidă, propagandiștii papali nădăjduiau să-și înfăptuiască cu succes acțiunea de convertire a ortodocșilor și păgânilor din regiunile carpato-dunărene.

Nu era decât o iluzie. Unirea formală a durat până în preajma năvalei tătare, dar nu a fost niciodată realizată în întregime. Nemulțumirea provocată de la început de hotărîrea lui Inocențiu III de a nu acorda decât titlurile de rege și de arhiepiscop-primat când i se cereau acelea de împărat și de patriarh, conflictele Asanizilor cu imperiul catolic din Constantinopol și legăturile de prietenie cu împărații bizantini ortodocși refugiați în Asia-mică, spiritul natural de independență al Româno-Bulgarilor și reacțiunea puternică a Ortodoxismului s'au opus. De altfel, chiar în momentul unirii, Ioniță lăsase mitropolia Ohridei independentă față de Biserica

1. Migne, *Patrologia latină*, t. CCXV, col. 287—90. Formula jurământului în A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, I, Roma 1863, p. 32, n. 51.

2. Migne, *Ibidem*, col. 254 și 280—6. Cf. în Theiner, *o. c.*, I, p. 39, n. 60 și pp. 39—40, n. 61, scrisorile lui Ioniță și ale lui Vasile (din 1205), prin care anunță papei sosirea cardinalului legat.

romană [1], dându-i, în mod conştient sau inconştient, rolul de focar al reacţiunii ortodoxe şi de legătură cu împăratul bizantin şi cu patriarhul ortodox, refugiaţi la Nicea. Prin mijlocirea Ohridei, Ioan Asan II se apropie de Ioan Duca Vatatzes din Nicea, căsătorindu-şi fiica cu fiul acestuia în 1234 [2] şi pregătind alianţa înfăptuită în 1235 contra împăratului catolic din Constantinopol [3]. Se pare că, cu această ocazie, arhiepiscopatul Târnovii este ridicat la rangul de patriarhat ortodox, ceea ce ar însemna înlăturarea virtuală a subordonării faţă de papalitate [4].

Pe de altă parte, în încercarea de a-şi consolida dominaţia în regiunile carpato-dunărene, dominaţie sdruncinată prin aşezarea Teutonilor şi prin crearea episcopatului catolic al Cumanilor, sprijinite de statul unguresc, Ioan Asan II pare a sprijini reacţiunea ortodoxă a Româno-Cumanilor de la nordul Dunării, în contra dublei tentative catolico-maghiare de convertire şi de desnaţionalizare, fapt care nu putea decât să înrăutăţească legăturile lui cu Biserica romană şi cu Statul unguresc [5]. In scrisoarea adresată lui Bela IV, din Perugia, 14 Noemvrie 1234, Grigore IX constata în episcopatul Cumanilor prezenţa a numeroşi „pseudoepiscopi" aparţinând ritului ortodox, care au luat conducerea spirituală a locuitorilor, numiţi „Walathi" şi care întinseseră influenţa lor asupra multor Unguri, Germani, etc. din Statul ungar [6]. Aceste elemente,

---

1. George Acropolites, ed. Bonn, cap. XXI.
2. *Ibidem*, cap. XXXIII.
3. *Ibidem*, cap. XXXIV şi urm. Asupra acestei alianţe şi a conflictului cu Ungaria, cf. C. I. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Praga 1876, pp. 259—60; Lajos Balics, *A római katholikus egyház története Magyarországon*, II, I, Budapesta 1888, pp. 292—7; Gyula Pauler, *A magyar nemzet története az árpádházi, Királyok allat*, II, Budapesta 1899, pp. 137—41; Vilmos Fraknoi, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkel*, I, Budapesta 1901, pp. 62—3; Walter Norden, *Das Papstum und Bysanz. Die Trennung der beiden Mächte und das Problem ihrer Wiedereinigung bis zum Untergange des bysantinischen Reichs*, Berlin 1903, pp. 348—58; Nicolae Pfeiffer, *Die ungarische Dominikanerordensprovinz von ihrer Gründung 1221, bis zur Tatarenverwüstung 1241 — 1242*, Zurich 1913, pp. 129 — 133; etc.
4. Acropolites, cap. XXXIII şi E. Golubinski, Краткій очеркъ исторій православныхъ церквей болгарской, сербской и румынской, Moscova 1871, pp. 208—1, care vorbeşte de un Sinod la Lampsac.
5. Carol Auner, *Episcopia Milcoviei*, în *Revista catolică*, I (1912), pp. 548—9.
6. *Bullarium Ordinis Fratrum Praedicatorum*, ed. Th. Ripoll şi A. Brémond, I, Roma 1729, p. 70, n. 114; S. Katona, *Historia critica regum Hungariae*, V, p. 706; G. Fejér, *Codex diplomaticus ecclesiasticus ac civilis*, Budapesta 1826—66, III, II, p. 399; Theiner *o. c.*, I, p. 131, n. 225; Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I, 1, Bucureşti 1897, pp. 132—3, n. 105; J. Benkö, *Milcovia sive antiqui episcopatus Milcoviensis per terram Transilvaniam, maxima dioceseos suae parte, olim ex porrecti explanatio*, Viena 1781, I, pp. 112—3; Pfeiffer, *o. c.*, pp. 188—9, n. 42; A. Potthast, *Regesta pontificum Romanorum inde ab anno Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV*, I, Berlin 1873, p. 831, n. 9764.

care erau desigur susținute de Statul asanid, reprezentau reacțiunea populației ortodoxe în contra catolicizării forțate. Pentru a înlătura primejdia unei reacțiuni care ar fi distrus începuturile de catolicizare, papa găsește necesară aplicarea canonului elaborat în 1215 de conciliul din Lateran, privitor la organizarea dioceselor catolice ce cuprindeau locuitori de altă confesiune: decide crearea unui vicariat ortodox ca anexă a episcopiei catolice a Cumanilor și roagă pe principele maghiar să-și țină promisiunea făcută cardinalului de Praeneste de a obliga pe Români să se supună acestui vicariat, pe care urma să-l doteze cu bunurile temporale necesare întreținerii. Nu cunoaștem rezultatele acestei intervenții. In orice caz, ea a fost întovărășită de o intensificare a propagandei. La 24 Ianuarie 1235, papa lăuda pe călugării dominicani pentru rodnica lor activitate de convertire [1]. In același timp, pontificele roman încerca să tranșeze problema Bisericii balcanice. La 16 Decemvrie 1235, el cerea lui Bela IV să plece în expediție contra Statului asanid [2], dar nu isbutește să-l convingă. La 24 Mai 1236, se adresează deci lui Ioan Asan II, prin arhiepiscopii de Gran și Calocea, amenințându-l cu excomunicarea, dacă nu rupe legăturile cu Vatatzes [3]. Se pare că regele balcanic era dispus să se lase convins, căci Grigore IX îi trimite, în primăvara anului 1237, pe episcopul Salvin de Perugia și pe dominicanul german Ioan de Wildeshausen [4]. Dar, atât această legație, cât și corespondența schimbată în cursul anului, nu au avut efectul dorit [5]. In fața eșecului diplomatic, Grigore IX reia sistemul amenințărilor războinice. Prin bula din 9 August 1238 [6], el admite cererile formulate de Bela IV la 7 Iunie 1238 [7], acordându-i titlul de legat apostolic pentru posesiunile

1. Theiner, I, p. 150, n. 267 (datat din 24 Ianuarie 1237); Potthast, I, p. 836, n. 9827 (datat din 24 Ianuarie 1235; această dată e adoptată și de Pfeiffer, *o. c.*, p. 86, n. 43).

2. Potthast, I, p. 855, n. 10.066.

3. *Ibidem*, p. 864, n. 10.165.

4 .Cf. bulele din 21 și 31 Mai 1237, către regele Ungariei (Theiner, I, pp. 155—156, nn. 276 și 277, etc.; Potthast, I, p. 880, n. 10.369). Pentru sentimentele lui Ioan Asan II, cf. Theiner, I, p. 155, n. 275 și Potthast, I, p. 880, n. 10.368. Pentru Ioan de Wildeshausen, cf. C. I. Jirecek, *o. c.*, p. 260 și C. Rother, *Johannes Theutonicus (von Wildeshausen), vierter General des Dominikaner-ordens (Römische Quartalschrift*, IX (1895), pp. 139—170).

5. Bulele din 1 Ianuarie 1237, către arhiepiscopul din Gran și sufraganii săi (Theiner, I, pp. 156—7, n. 278; Potthast, I, p. 882, n. 10.387) și către prelații Bulgariei și Valahiei (Theiner, I, p. 157, n. 279 și Potthast, I, p. 882, n. 10.389); bulele din 22 Mai și 1 Iunie 1237 către Ioan Asan II (Theiner, pp. 155 și 157—8, nn. 275 și 280; Potthast, I, pp. 880 și 882, nn. 10.368 și 10.388).

6. Hurmuzaki, I, I, p. 175, n. 133; Theiner, I, p. 165, n. 295; Potthast, p. 901, n. 10.637.

7. Hurmuzaki, I, I, pp. 182—4, n. 140. Anul 1239 este probabil o eroare a editorului.

asanide, cu dreptul de a lega ţinutul Severinului de un episcopat catolic din Ungaria şi cu obligaţia de a porni cruciată în contra regelui româno-bulgar. Tot la 9 August 1238, el ordonă priorului provincial al dominicanilor şi ministrului provincial al franciscanilor din Gran să predice cruciata contra lui Ioan Asan II şi contra „ereticilor" şi „schismaticilor" din regatul său [1]. De data aceasta, ruptura este definitivă între Biserica romană şi popoarele cuprinse în sfera de influenţă asanidă. Ortodoxismul a triumfat în lupta de înlăturare a supremaţiei catolice din Balcani. De altfel, cruciata ungară nu are loc, cu toate că, în bula din 23 Martie 1240, papa repetă ordinul din 1238 către priorul dominican din Ungaria [2]. Năvala mongolă din 1241—1242 opreşte preparativele de ofensivă catolico-ungară la sudul Dunării, iar Balcanii rămân încă multă vreme în afara influenţei catolicismului roman.

Catolicismul şi regatul Poloniei. Fărâmiţată prin statutul succesoral al lui Boleslau III, slăbită de frământările interioare şi de ineficacitatea senioratului regal, Polonia intră la începutul sec. XIII într'o fază de inacţiune, care-i închidea orice perspective de expansiune teritorială şi o lăsa fără apărare în faţa atacului mongol. Catolicismul era religie oficială. Era destul de puternic prin el însuşi, dar nu putea nădăjdui vreun sprijin din partea puterii temporale. De aceea, expansiunea catolică este mai puţin importantă în această direcţie şi depinde numai de activitatea personală a misionarilor sau de sprijinul acordat de regii vecini ai Ungariei.

Intr'adevăr, în 1214, în urma căsătoriei lui Coloman, fiul regelui ungur Andrei II, cu fiica regelui polon, cei doi monarhi au acceptat să facă pe tineri regi ai Galiţiei. Andrei II ceru papei consacrarea lui Coloman, promiţând unirea Bisericii galiţiene cu Biserica romană. Această unire a fost desigur înfăptuită, deoarece cronicile ruse afirmă că a fost alungat clerul ortodox şi s'au adus în Galiţia clerici catolici [3]. Domnia noii dinastii galiţiene este scurtă. In 1229, principele Bela întreprinde o expediţie pentru anexarea Galiţiei la regatul Ungariei. Avea în oastea sa şi pe Cumano-Românii principelui Bortz, convertit în 1227 [4]. Avea poate cu el şi

1. *Bull. Ord. Praed.*, I, p. 103, n. 185; *Bullarium franciscanum*, ed. J. H. Sbaralea, I, Roma 1752, p. 248, n. 273; Katona, *Hist. crit.*, V, p. 828; Fejér, III, I, p. 119; Theiner, I, p, 167, n. 299; Potthast, I, p. 901, n. 10.639; Hurmuzaki, I, I, p. 176, n. 134.

2. *Bull. Ord. Praed.*, I, p. 110, n. 200; Theiner, I, p. 175, n. 320; Potthast, p. 919, n. 10.858.

3. Cf. Jeremiah Curtin, *The Mongols in Russia*, Londra 1908, pp. 177—8.

4. Pauler, *o. c.*, II, pp. 106-7 şi Z. Păclişanu, *Propaganda catolică între Românii din Ardeal şi Ungaria înainte de 1500 (Cultura creştină*, IX, Blaj 1920, pp. 4-34), p. 6.

călugări cerșetori, deoarece în 1228 se fondase provincia dominicană a Poloniei [1], iar Ioan de Plano Carpino, ministrul franciscan al Germaniei, trimitea tot atunci minoriți în această țară [2].

Pe de altă parte, unii misionari perseverenți reușiră să creeze focare de propagandă în mediile ortodoxe ruse sau cumano-române. Astfel, Hiacint de Odrowacz, care se afla în 1227—1228 în suita arhiepiscopului Robert de Gran cu ocazia botezării Cumanilor lui Bortz și a creerii episcopiei de la Milcov [3], pornește în 1228 să convertească popoarele din Ucraina actuală, reușind să fondeze în 1237 o mânăstire dominicană la Kiev [4]. De și unii istorici cred că misionarii porniți din Polonia și Galiția au ajuns până în regiunile locuite de Români [5], nici o mărturie pozitivă nu ne permite să presupunem că a existat aci o propagandă catolică, făcută de călugări veniți din nord. De altfel, lipsite de sprijinul puterii temporale, focarele de extensiune catolică nu au fost capabile să pregătească crearea unor organizații bisericești stabile. Neputința lor a înlăturat necesitatea formării unor reacțiuni ortodoxe în aceste regiuni.

Catolicismul și regatul Ungariei. Numai Ungaria a răspuns sugestiilor papale cu o activitate reală și rodnică.

Până în sec. XIII, politica de desnaționalizare a populațiilor nemaghiare dinlăuntrul regatului și de extindere teritorială spre răsărit și sud folosise ca mijloace colonizarea și militarizarea

---

1. *Annalium Ordinis Praedicatorum Continuatio (Analecta Ordinis fratrum Praedicatorum*, I, Roma 1893), p. 52.

2. „...in Bohemiam, Ungariam, Poloniam, Daciam (Danemarca) et Norvegiam"; cf. Leonard Lemmens, *Chronik der Strassburger Franziskanerprovinz, (Römischen Quartalschrift*, XIV, Roma 1900), p. 239 și Cronica lui Giordano da Giano (ed. *Analecta franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia*, I, Quaracchi 1885), cap. 55. Cronica lui Nicolae Glassberger (ed. *Analecta franciscana*, II, Quaracchi 1887), p. 48, pune misiunea în 1232, suprimând Polonia din lista lui Giordano. Girolamo Golubovich *(Bibliotheca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, II, Quarracchi 1913, p. 224, XV, nota), menține afirmația lui Giordano, pe care ar fi trebuit să o coroboreze cu cea din cronica franciscanilor din Strassburg.

3. G. Pray, *Specimen hierarchiae Hungaricae, complectens series chronologicam archiepiscoporum et episcoporum Hungariae, cum rudi diocesium delineatione*, Casovia-Presburg 1776, I, p, 417. N. Iorga admite această prezență *(Propagandæ catolică în Principatele române*, în *Studii și Documente*, I—II, București 1901, p. XII și nota 3), dar Auner *(o. c.*, p. 546) crede că este o intercalare a unui admirator, căci nu a găsit nimic în *Acta Sanctorum* (ed. Paris 1867, v. 33, 16 August).

4. Pentru activitatea lui în Ucraina, cf. A. Bzovius, *Propago D. Hyacinthi*, Veneția 1606. Mânăstirea din Kiev a fost distrusă în 1240 de Tătari și nu a mai fost reconstruită (cf. L. Lemmens, *Die Heidenmissionen des Spätmittelalters*, Münster-in-Westfalien 1919, pp. 20—1).

5. A. Bzovius *(o. c.*, p. 10) pretinde, fără dovezi, că Hiacint a predicat la Valahi și la Moldoveni. Deasemenea Zachariasiewicz *(Vitae episcoporum Premisliensium*, Viena 1844, pp. XXVI—XXVII, adoptând părerea lui Okolski *(Russia florida*, Liov 1646, p. 136), crede că misionarii poloni au ajuns în Moldova până la Siret. Cf. combaterea acestor presupuneri de către Auner *(o. c.*, p. 546).

frontierelor sau a regiunilor de margine. Aşezarea Saşilor în sud-estul Transilvaniei şi favorizarea Secuilor de pe culmea occidentală a Carpaţilor moldoveneşti nu au dat însă rezultatele dorite. Aceşti colonişti sau locuitori privilegiaţi nu au putut întrece, nici ca număr, nici ca forţă interioară, populaţia românească majoritară, care şi-a păstrat aproape intacte religia şi naţionalitatea. Crearea circumscripţiilor militare-administrative la frontiere, ca banatul Severinului, a dat tot atât de slabe rezultate pentru expansiunea politică. Trebuia ceva mai complect şi mai eficace. Tocmai atunci catolicismul se oferea să deschidă drumul prin propaganda sa. Se ajunge la conlucrarea catolico-maghiară, al cărei dublu scop era stabilirea supremaţiei politice maghiare şi introducerea catolicismului la popoarele carpato-dunărene. Graţie acestei colaborări, regii unguri din sec. XIII vor avea la dispoziţie activitatea neobosită a ordinelor călugăreşti catolice, militare sau paşnice.

Andrei II aşează în 1211 la frontiera carpatină un grup de cavaleri teutoni sub conducerea magistrului Teodoric [1]. Ocupaţia teutonă a dat rezultate extrem de importante îndată după stabilirea ei. In 1225 însă, donaţia este retrasă, când tendinţele de emancipare şi antagonismul între cavaleri şi înalţii demnitari sau prelaţi ai regatului aduc ruptura între rege şi Teutoni. Cavalerii nu se mulţumiră cu Ţara Bârsei, ci cuprinseră întreg versantul meridional al Carpaţilor şi poate deasemenea şi pe cel oriental. Influenţa lor se întindea asupra majorităţii teritoriilor viitoarelor principate româneşti. Nu erau numai apărători ai frontierei ungureşti, ci au colonizat domeniile lor cu Secui şi Maghiari, cu Saşi şi Români din Transilvania. Au urmărit deasemenea cu ardoare convertirea băştinaşilor la catolicism, ducând la crearea unei organizaţii eclesiastice independente, decanatul Bârsei, care va fi pus în 1224 sub jurisdicţia directă a Scaunului papal. Dar alungarea ordinului opreşte procesul de maghiarizare şi catolicizare a regiunilor carpatine. Retrăgând donaţia, regele Ungariei pierde roadele activităţii teutone. După 1225, Românii ortodocşi reiau repede ofensiva şi desnaţionalizează la rândul lor pe coloniştii aduşi aci de cavaleri, pregătind astfel crearea viitoarelor state autonome.

Pe de altă parte, regele Ungariei a oferit un sprijin puternic şi constant propagandei catolice propriu zise, acordând numeroase

1. Amănuntele aducerii succesive a ordinelor călugăreşti militare sau paşnice în regiunile carpato-dunărene, sunt discutate şi expuse pe larg în cartea mea: *La propagande catholique chez les Roumains aux XIII-e et XIV-e siècles*, în curs de tipărire.

privilegii diferitelor ordine monastice și mai ales Cisterciților, Dominicanilor și Franciscanilor, sau ajutând crearea unor instituții eclesiastice seculare în Transilvania și în regiunile înconjurătoare, ca episcopatul Cumanilor. Misionarii, care au atins uneori limitele orientale ale Europei, au avut deasemenea un rol dublu. Astfel misiunile la Cumano-Români aveau ca scop convertirea la catolicism, odată cu stabilirea suzeranității regelui ungur asupra șefilor cumani, ca Bortz sau Kuthen. Misiunile izolate, instalarea Cisterciților pe malurile Oltului transilvănean, crearea episcopatului cuman la marginile viitoarei Moldove ca urmare a propagandei dominicane, venirea târzie, dar deja eficace a minoriților, puneau la dispoziția regelui o forță spirituală poate mai bogată în rezultate decât aceea a armatei temporale. Succesul final părea aproape, dar și de astă dată va fi o iluzie. Circumstanțele politice și rezistența reprezentanților Ortodoxismului au năruit totul.

Adesea la rezistența latentă a masselor ortodoxe se adăugau nemulțumirile provocate de privilegiile și activitatea călugărilor catolici, alături de vexațiile încercărilor maghiare de desnaționalizare.

Astfel în 1223, Andrei II confirma donația făcută de preotul Goscelinus către mânăstirea Cârța, în vremea voevodului Benedict [1]. După A. Bunea, pământurile cuprinse în donație și locuite în mare parte de Români, se întindeau asupra satelor Cârța și Cârțișoara (Kerz Valachorum), Colun și Feldioara, pe malul stâng al Oltului; Mesindorf sau Meschendorf, Criț (Kreuz, Szászkeresztur) și Cloașerf (Villa S. Nicolai, Closdorf, Miklóstelke) în regiunea Sighișoarei, Cornățel (Harrabach, Hortobágyfalva), Apușdorf (Abstdorf, Apátfalva), și Cisnădioara (Mons S. Michaelis, Michelsberg) lângă Sibiu [2]. Fraza „terram exemptas de Blaccis", din confirmare, nu trebue interpretată ca o alungare a elementului românesc din aceste teritorii, ci corespunde mai degrabă unei încălcări de drepturi, cum se mai întâlnesc în istoria Românilor din Ungaria [3].

---

1. Fejér, III, I, p. 399 și VII, I, p. 212; G. D. Teutsch—Fr. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens (Fontes rerum Austriacarum*, seria II, *Diplomata et Acta*, XV, Viena 1857), I, pp. 23—4, n. XXIII și text; Fr. Zimmermann-K. Werner-G. Muller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* Sibiu, 3 vol. 1892, 1897, 1902), I, pp. 27-8, n. 38; Hurmuzaki, I, I, pp. 79-80, n. 57.

2. Aug. Bunea, *Stăpânii Țării Oltului*, în *An. Acad. Rom., Discursuri de recepție*, XXXIV, București 1910, p. 7 și nota 38.

3. P. Hunvalvy *(Az Oláhok története*, I, p. 331) crede că textul „terram exemptam de Blaccis" înseamnă că Românii au fost alungați pentru a se instala în locul lor Cisterciții. Inclinăm spre părerea lui Bunea *(l. c.)*, că ei treceau doar sub jurisdicția mânăstirii din Cârța. Procedeul se regăsește în actul din 1224, prin care Andrei II dă Sașilor o parte din exploatarea „pădurii Românilor și Pecenegilor", sau în atitudinea papei Honorius III, care deposedează pe Românii din

In epoca în care imperiul constantinopolitan şi regatul asanid se găseau în sfera de influenţă papală, ofensiva catolică provoacă vexaţii numeroase. La 16 April 1204, Inocenţiu III ordona episcopului din Oradea-Mare să viziteze edificiile „călugărilor greci", care erau ruinate din cauza lipsei de grijă a episcopilor lor diocesani şi să vadă dacă nu le poate uni sub un episcopat catolic [1]. Era o nouă încercare de spoliere a ortodocşilor, încercare care nu pare însă a isbuti, deoarece reacţiunea greco-orientală împiedecă crearea episcopatului plănuit.

De altfel, episcopatul Cumanilor din 1228 este creat tot în detrimentul Românilor ortodocşi. Cronica lui Emon, vorbind de botezul principelui Bortz, ne dă o informaţie preţioasă asupra supuşilor acestuia: „Boricius, quartus de maioribus principibus Chunorum (în loc de: Cumanorum), quos Theutonici Walevin vocant..." [2] Numirea „Walevin" aminteşte pe cea de „Walwen", dată de Germani Românilor, sau numirea târzie de Valahi, deci era desigur vorba de o massă de populaţie românească.

Reacţiunea, condusă în ascuns de Asanizi, porneşte aproape îndată după crearea episcopatului cuman. In bula din 1 Octomvrie 1229, Grigore IX, confirmând actul de libertăţi şi privilegii acordate de Andrei II Cumanilor, recunoştea suzeranitatea Ungariei asupra Cumanilor convertiţi în 1227 şi promitea să se opună cu severitate contra oricui ar încerca să-i atace sau să-i supună ca răspuns la convertirea lor [3]. Duşmanul vizat era Ioan Asan II, care, de şi nu rupsese încă legăturile cu Scaunul papal, nu putea admite o dominaţie politică-religioasă a Ungariei asupra popoarelor carpato-dunărene şi care chiar începuse o propagandă intensă de reacţiune ortodoxă, prin emisarii sau protejaţii săi, între care se numără desigur acei „pseudoepiscopi" pomeniţi în 1234 de scrisorile pontificelui roman [4].

Aceste simptome de frământări reacţionare în massele carpato-dunărene ne fac sceptici faţă de sugestiile lumii catolico-maghiare, care crede a vedea în invazia mongolă cauza unică a

---

regiunea Sirmium de bisericile şi mânăstirile lor, între care mânăstirea Sf. Dumitru, pe râul Sava (cf. Athanasie Marienescu, *Isvoare pentru istoria bisericească ortodoxă*, Sibiu 1911, I, p. 10 şi Ştefan Lupşa, *Catolicismul şi Românii din Ardeal şi Ungaria până la anul 1500*, Cernăuţi 1929, p. 65).

1. Hurmuzaki, I, I, pp. 39-40, n. 30; cf. A. Marienescu, *o. c.*, pp. 8-9, n. 2.
2. *Monumenta Germaniae Historica Scriptores*, XXIII, p. 511.
3. Bula adresată din Perugia şefilor şi poporului cuman, în Fejér, III, II, p. 216; Theiner, I, pp. 90—1, n. 162; Hurmuzaki, I, I, pp. 112—3, n. 88; Potthast, I, p. 727, n. 8457; Pfeiffer, pp. 191—2, n. 44.
4. Cf. mai sus la paragraful privitor la catolicism şi Statul Asanizilor.

eşecului ei în ţările locuite de Români. E drept că hoardele tătare, prin ravagiile făcute în Polonia şi în Ungaria, au oprit pentru un timp activitatea misionarilor catolici, distrugând cea mai mare parte a mânăstirilor lor şi ucizând numeroşi călugări. Dar, a face pe Mongoli cu totul răspunzători, ar însemna să uităm scurta experienţă a aşa-zisei convertiri asanide şi reacţiunea alimentată de stăpânitorii balcanici, ca şi adevărata situaţie sufletească a popoarelor din Europa orientală. De altfel, propaganda catolică pusă în slujba desnaţionalizării supuşilor străini din regatul Ungariei şi a atragerii locuitorilor ţărilor vecine în sfera de influenţă arpadiană, era destinată să sufere un eşec, mai ales din cauză că rezistenţa latentă a elementului românesc s'a arătat ireductibilă. Sprijinul ascuns sau mărturisit al prelaţilor ortodocşi de la sudul Carpaţilor, sau din peninsula balcanică şi reprezentând tendinţa asanidă de expansiune spre nord, nu a făcut decât să întărească această rezistenţă. De aceea, afară de rari excepţii, elementele româneşti nu au fost niciodată convertite la catolicism, chiar dacă uneori dădeau asemenea impresie. Pe de altă parte, însăşi misionarii sunt responsabili de eşecul lor, deoarece auspiciile sub care se prezintă îi fac să fie primiţi cu neîncredere în aceste regiuni. Stabilindu-şi centrele de propagandă în afara regiunilor pe care urmau să le evanghelizeze şi arătând pe faţă că erau sprijiniţi de duşmanii virtuali ai populaţiilor neconvertite, ei le făceau mai mult impresia unei avantgarde a cuceritorilor apuseni. Nu puteau câştiga caracter naţional românesc şi nu puteau prezenta garanţii de pace, deoarece reprezentau ameninţarea unei dominaţii străine într'un viitor mai mult sau mai puţin apropiat.

In general, metoda de difuziune a catolicismului sub protecţia statelor cu tendinţe de expansiune teritorială, caracteristică epocii cuprinse între 1200 şi 1241, a eşuat. Invazia tătară i-a grăbit sfârşitul, care trebuia totuşi să vină chiar în circumstanţe mai paşnice.

Papalitatea va schimba îndată metoda. Pe de o parte, ea va intra în legături de prietenie cu cuceritorii mongoli, luând ca centre de propagandă centrele de dominaţie ale acestora. Pe de alta, va intra în legătură cu conducătorii independenţi sau nu ai popoarelor carpato-dunărene, încercând prin privilegii sau servicii să-i atragă în sfera de influenţă romano-catolică şi prin crearea unei organizaţii episcopale locale stabilirea jaloanelor unei catolicizări complecte în viitor.

Constantin I. Andreescu
Doctor în litere

SFÂNTA ÎMPĂRTĂȘANIE IN ICONOGRAFIE

Lămurirea sfintelor Taine prin mijlocirea icoanelor, nu prea s'a obișnuit în lumea bisericească. Dar cercetarea cu luare aminte a unor icoane, care până acum pentru mulți au fost deschise ochilor, însă adânci pentru înțelegere, face să se împlinească și acest lucru.

Subiectul în deobște al acestor icoane este următorul: Mântuitorul Hristos stă pe mormânt în fața cinstitei cruci, care are de o parte sulița, iar de alta trestia cu buretele. Iisus este înfățișat gol ca la răstignire, având doar un acoperământ în jurul coapselor. O coardă de viță, bogată în struguri și crescută din coasta dreaptă, se înfășoară pe după cruce, venind cu vârful în jos, de unde Iisus stoarce un ciorchine într'un potir.

Câteva icoane cu acest motiv — zugrăvite pe sticlă și culese de bună seamă de prin casele unor creștini din părțile Ardealului, unde ele sunt mai des întâlnite — au fost descrise de N. Cartojan [1].

Același motiv iconografic, mai mult sau mai puțin schimbat în amănunte, l-am mai întâlnit în următoarele locuri:

1. Cel mai vechiu este pe un antimis din vremea domnitorului Constantin Brâncoveanu, sfințit de episcopul Damaschin al Buzăului, la 15 Dechemvrie 7213 (= 1704), pentru o biserică cu hramul sfintei cuvioase Parascheva. Intregul desen este imprimat pe pânza de in a antimisului cu un clișeu de lemn. La colțuri sunt cei patru evangheliști, iar la mijloc e partea care ne interesează (vezi fig. 1), având de o parte pe Maica Domnului și de alta pe sfântul apostol Ioan, ca în icoana răstignirii, după tipicul bizantin.

2. O icoană, cu același subiect (fig. 2), se află în altarul bisericii de lemn, clădită în anul 1718 în comuna Cuhea (Maramureș).

3. Alta se găsește zugrăvită la proscomidia bisericii de lemn din comuna Dragomirești (Maramureș), clădită în 1727 acolo, iar în 1936 reclădită în București la Muzeul Satului.

4. La biserica de lemn din comuna Gâlgău (jud. Someș), făcută în 1780, se află o altă icoană cu același subiect (fig. 3) [2].

5. La proscomidia bisericii din comuna Poroinița, așezată la

---

1. *Iconografie populară românească: Mântuitorul și vița de vie*, articol în *Arta și tehnica grafică* (Buletinul Imprimeriilor Statului), caietul nr. 1, 1937, pp. 13-16.

2. Despre bisericile din Cuhea și Gâlgău, v. *Boabe de grâu*, an. II (1931), nr. 8-9.

sud-est de Turnu-Severin, se găsește aceeași icoană, cu deosebirea că Mântuitorul stă pe un jelț, nu pe mormânt, și-i lipsește crucea. Biserica este (fig. 4) zugrăvită în frescă la 1821—1822, după vechea tradiție bizantină împământenită la noi [1].

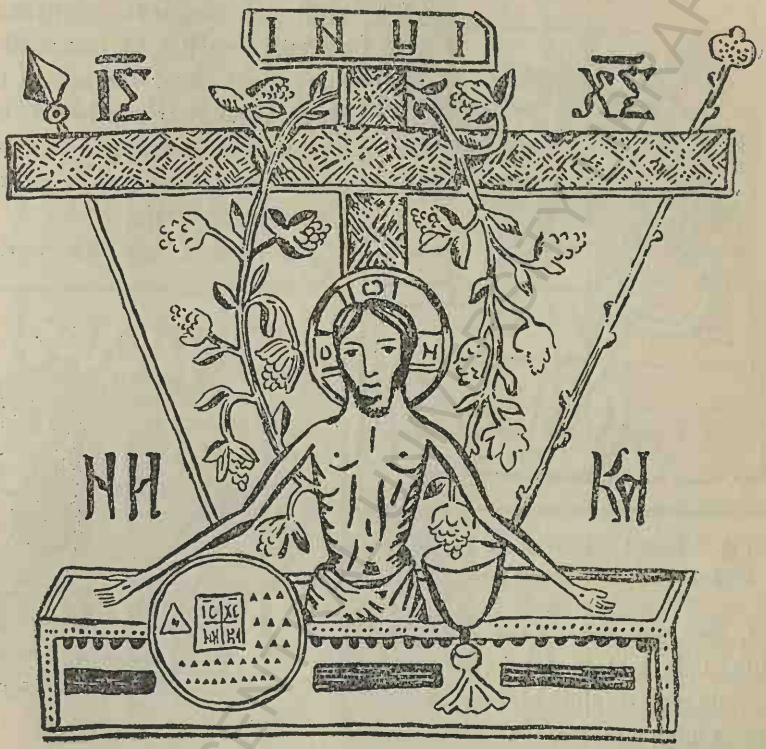

Fig. 1.
Partea de mijloc a antimisului din 1704 (Muzeul Episcopiei Buzăului).

6. Alta se găsește zugrăvită pe arcada proscomidiei de la biserica cea veche de zid, din comuna Domnești (Muscel). In partea de răsărit Hristos stă pe Sfânta Masă, gol până la brâu, cu mâinile pe piept, având în spate crucea, iar de o parte și de alta pe Maica Domnului și pe sfântul apostol Ioan, ca la răstignire. O coardă de viță, care se încolăcește pe bolta firidei, vine către apus, unde este zugrăvit Iisus din nou, îngenunchiat și îmbrăcat ca de obiceiu, storcând un strugure într'un potir mare, pe care îl ține în mâna stângă.

1. Cf. C. Săndulescu-Verna, *Câteva biserici din Mehedinți*, revista *Renașterea* Craiova), an. XV (1936), nr. 10.

7. O icoană zugrăvită pe sticlă, din părţile Făgăraşului, dar fără an, mult asemănătoare cu aceea cunoscută din *Arta şi tehnica grafică*, cu deosebirea că nu este inversată ca aceea (v. fig. 5). este întâlnită des prin casele ţăranilor din Ardeal.

8. Altă icoană ţărănească, zugrăvită tot pe sticlă, dar în chip mult mai stângaciu, înfăţişează aceeaşi ideie (fig. 6). Am găsit-o într'un sat sărac de munte de lângă Ghelari (Hunedoara). Iar alte icoane la fel în ce priveşte subiectul, se vor mai fi găsind cine ştie pe unde.

Fig. 2. Icoană zugrăvită pe perete în altarul bisericii din Cuhea (Maramureş).

S'ar putea să ne oprim aci, dar socotim că nu sunt de ajuns cele arătate. Căci cercetând vechile cărţi de slujbă bisericească, atâtea câte am avut la îndemână, am aflat că şi într'însele se găsesc motive iconografice în legătură cu ideia urmărită. Aşa, bunăoară, într'un Ceaslov fără an (căci îi lipseşte foaia de la început, dar după literă pare a fi tipărit la Bucureşti), la începutul slujbei sfintei cuminecături, de la p. 507, este o xilografie, care înfăţişează pe Mântuitorul Hristos în sfântul potir, aşa cum este înfăţişat la proscomidia multora din bisericile noastre; în partea dreaptă are un mănunchiu de fire de grâu cu coroana de spini, iar în stânga este sfânta cruce, pe care spânzură o coardă de viţă cu struguri (v. fig. 7).

Fig. 3. Icoană de la biserica de lemn din Gâlgău (Someş).

Fig. 4. Icoană zugrăvită pe zid, la proscomidia bisericii din Poroinița (Mehedinți).

Fig. 5. Icoană țărănească zugrăvită pe sticlă, din jud. Făgăraș.

Intr'un alt *Ceaslov mare* (tipărit la Neamțu) [1], cu xilografii iscălite de monahul Ghervasie și Teodosie la 1833, se află o xilografie înfățișând pe Mântuitorul Hristos stând în picioare într'o tipsie, gol ca la răstignire, iar doi îngeri se ațin cu câte un potir, de strâng sângele din răni. Imprejur sunt scrise cuvintele: *„Luați mâncați"*... și *„Beți dintr'acesta toți..."* (Matei XXVI), precum și vers. 28, cap. XI, din epistola I către Corinteni.

Cunoscând toate acestea, s'a pus între-

1. Intâmplarea face că nici această carte, pe care o am în mână, nu are foaia de la început.

barea: De unde a luat naştere ideia de a înfăţişa pe Mântuitorul cu coarda de viţă ieşind dintr'însul şi ce vor să închipuie aceste icoane?

In iconografia bizantină s'a obişnuit a se zugrăvi ramuri de viţă, ca element decorativ, mai ales la baza turlei, între pandantive, unde se zugrăveşte [1] şi chipul Mântuitorului, cu Evanghelia în mână, zicând: *„Eu sunt viţa, voi mlădiţele"* (Ioan, XV, 5). Iar în firida proscomidiei se zugrăveşte *Pogorîrea de pe cruce* [2].

Cercetând însă Erminia—manualul de iconografie de care se foloseau vechii zugravi de tradiţie bizantină—găsim acolo descrierea cum trebue să se zugrăvească *Pilda viei* (Ioan, XV, 1-10), şi anume: „Hristos blagoslovind cu amândouă mâinile şi, având Evanghelia la pieptul său, zice: „Eu sunt viea şi voi viţele". Şi dintr'însul ieşind ramuri ale viţelor şi apostolii împleticiţi întru ele împrejur". [3]

Fig. 6. Icoană ţărănească zugrăvită pe sticlă, în culori, din jud. Hunedoara.

Pilda descrisă trebue că se găseşte şi astăzi zugrăvită în bisericile vechi. De la această pildă văzută înfăţişată undeva în icoană sau numai de la cuvintele din Erminie: „...şi dintr'însul ieşind ramuri ale viţelor..." se poate ca zugravul să se fi inspirat. Iar în noua creaţie a lui, a vrut să dea sfintei Euharistii tâlcuire nouă. Astfel a strâns el la un loc, pentru aceasta, tot ce a ştiut din cele ce a auzit la slujbele bisericeşti, cărora le era un bun cercetător, şi anume: trestia şi buretele, care amintesc chinurile; crucea, pe care s'a pecetluit „sfânta jertfă"; sulița, semnul morţii; mormântul, semn al biruinţii, prin care s'a preamărit Hristos întru înviere, şi sfântul potir, izvor nesecat al mântuirii noastre. Legătura între toate acestea este viţa, care închipue pe Mântuitorul, după

1. *Iconografia*, Bucureşti, 1904 (după un manuscris publicat în 1891 de Ghenadie al Râmnicului) pp. 265—266.

2. *Erminia* alcătuită de ieromonahul Dionisie din Furna şi tălmăcită din elineşte de arhimandritul Macarie, manuscris în posesia mea, p. 295.

3. *Ibidem*, p. 177.

cuvintele: „*Eu sunt viţa cea adevărată*“ (Ioan, XV, 1). Viţa iese din coasta dreaptă, locul unde Mântuitorul a fost împuns cu suliţa şi „*a ieşit sânge şi apă*“, aşa cum ştia zugravul din sfânta Evanghelie (Ioan, XIX, 34), şi din Erminia lui, din litera cărora nu obişnuia să iasă.

Dovadă că aceasta este adevărata ideie urmărită de zugrav în icoană, este că multe icoane cu acest subiect se găsesc zugrăvite mai ales la proscomidie, locul unde se pregăteşte sfânta Taină a împărtăşaniei. Altă dovadă este că se găsesc şi pe sfintele antimise, pe care se săvârşeşte sfânta Taină, precum şi în cărţile bisericeşti la slujba pentru sfânta împărtăşanie. Iar ultima dovadă este că unele din aceste icoane sunt însoţite de cuvinte ce se referă la comuniunea cu Hristos prin sfânta împărtăşanie, culese din Evanghelii.

Fig. 7.
Xilografie dintr'un Ceaslov vechiu.

Prin urmare părerea că Mântuitorul din icoană ar aminti de cultul zeului Bachus, care storcea struguri într'un vas, este cu totul neîntemeiată. Iar părerea d-lui N. Cartojan, că zugravul ar fi fost influenţat de unele „legende religioase din literatura veche românească“, nu poate lămuri pe deplin nedumeririle ivite în ceea ce priveşte „sensul mai adânc“ al icoanei Mântuitorului cu viţa [1]. Este drept că icoana, aşa cum apare în Ardeal, este rar întâlnită „în tradiţia iconografică din Vechiul-Regat“, dar, după cum am arătat, nu este absentă. Rămâne de stabilit unde a luat naştere întâiu şi ce variante ar mai putea fi, ca în urmă, să putem studia în amănunte felul cum vechii zugravi înţelegeau şi înfăţişau în icoane o taină ca sfânta Euharistie.

Diacon C. SĂNDULESCU-VERNA
Profesor, Lugoj

1. Trebuia înţeles că mormântul pe care stă Mântuitorul în icoana publicată de d. Cartojan (loc. cit.), nu este „o laviţă“, sfântul potir nu este „un vas“ ca oricare altul, iar viţa nu iese „din coasta stângă“. Trebuia avut în vedere că icoana a fost copiată invers, cum sunt de obiceiu toate icoanele pe sticlă. Dar nici acoperământul din jurul coapselor Mântuitorului nu este acela de la Cina cea de taină. Mai de grabă ne-am putea gândi la proorocia lui Isaia (cap. 63, 1-3) despre culoarea roşie a îmbrăcămintii Mântuitorului, dacă nu vrem să ţinem seamă de gustul zugravului în aşezarea culorilor, spre a da o înfăţişare mai plăcută icoanei.

Ștefan Lupșa

CONTRIBUȚIUNI LA ISTORIA BISERICEASCĂ A ROMÂNILOR BĂNĂȚENI IN SECOLUL XIX

La sfârșitul secolului XVII și la începutul celui al XVIII-lea, când ocupația turcească a Banatului (1552—1718) făcea loc celei austriace (1718—1918), Românii Bănățeni erau împărțiți în privința bisericească în trei eparhii: a Caransebeșului, a Vârșețului și a Timișorii. Ierarhia sârbească reușì încă înainte de mijlocul secolului XVIII să desființeze episcopia prea curat românească a Caransebeșului [1], menținându-le numai pe celelalte două în ființă.

La separarea ierarhică de Sârbi Șaguna ceruse două episcopii românești în Banat. Vitrega stăpânire străină nu-i acordă decât una (1865) și stăpânirea românească încă nu vrea să se arate mai darnică, de și ortodocșii au și astăzi, în țara cu religia dominantă ortodoxă, de trei ori mai puține episcopii, în proporție cu numărul credincioșilor, decât cei de altă credință [2].

Profesorul de la Academia teologică din Caransebeș, Dr. St. Pop, a dovedit în 1932, că părerea dominantă până atunci, că cei 12 preoți și 40 de primari din eparhia Caransebeșului din înclinare spre unirea cu Papa ar fi cerut înlăturarea episcopului lor Moise, este o scornitură tendențioasă și lipsită de adevăr a iezuitului Nilles [3]. A trebuit să treacă un veac încheiat de stăpânire „apostolică" habsburgică, până să înceapă a înregistra oarecari succese și în Banat prozelitismul acelei stăpâniri. Cât de slabe, arată numărul extraordinar de redus al ademeniților din prima jumătate a secolului XIX: Episcopia unită a Lugojului se înființă la 1853 pentru abia 14 parohii! [4].

O parte din mijloacele, prin cari s'a ajuns și la atâta, le vor arăta cele două istorioare ce le voiu povesti aci, după ce voiu

---

1. N. Tincu-Velea, *Istorioară bisericească pol.-nat.*, Sibiiu, 1865, p. 154. Vechea reședință episcopească distrusă de Turci o rezidește la 1805 episcopul Vârșețului Iosif Ioanovici Șacabent, cu cheltuială de vre-o 15.000 de florini. V. Arhiva Consiliului de Stat din Viena (ST-R), no. 735 din 1805. Reședința din Vârșeț s'a clădit în 1791, v. ST-R 780—1814.

2. Inalt Prea Sfințitul Patriarh al României Dr. Miron Cristea, *Cuvântul rostit la Senat cu prilejul discuției asupra Mesajului Regal la 29 Noemvrie 1930*, București 1930, pp. 24—25.

3. Dr. Șt. Pop, *La trecutul diecezei Caransebeșului*, vol. I, Caransebeș 1932, pp. 9—11 și 56—59.

4. Cf. revista *Renașterea*, Cluj, 3 Aprilie 1938, p. 3. (Totalul sufletelor: 9680).

schiţa întâiu o parte din împrejurările, cari au fost de natură să le pregătească terenul şi să le facă posibile.

Intre împrejurările cari favorizau prozelitismul, era şi starea preoţimii ortodoxe.

In raportul său din 29 Decemvrie 1810 inspectorul suprem al şcoalelor ortodoxe din Ungaria (cu Banatul, Crişana şi Croaţia cu tot), Uroş Nestorovici se exprimă astfel despre preoţimea ortodoxă din eparhiile supuse mitropoliei din Carlovitz: „Aceasta formează o clasă de cerşetori cu îmbrăcăminte specială, care trăieşte din colecte. Meritele sale pentru popor n'o îndreptăţesc de bună seamă la nicio pretenţie de îmbunătăţire a sorţii sale, o îndreptăţeşte însă starea. Numai avariţia şi murdara dorinţă de câştig a episcopilor e cauza adevărată a înmulţirii peste măsură a preoţilor ignoranţi. După regulile stricte ale Bisericii ortodoxe cel ce vrea să fie sfinţit preot, trebue să se însoare cu o fată înainte de hirotonie. Tot înainte de hirotonie trebue apoi să-i plătească episcopului pentru parohie de multe ori o sumă exagerată şi, abia şi-a ocupat parohia, i se mai trimite un al doilea şi un al treilea paroh, aşa încât într'o localitate cu 300 de case de multe ori trăiesc din veniturile comune până la 5 parohi. Are un episcop momentan lipsă de bani, face numai transferări de parohi". [1]

Acest citat aruncă lumină asupra stării materiale a preoţimii, care a fost şi în Ardeal punctul de plecare al propagandei pentru unirea papistă.

Cu privire la starea culturală a preoţimii române din episcopiile sârbeşti în deceniile dintâi ale secolului XIX, materialul documentar e extrem de bogat, în acel timp căzând marile frământări pentru deschiderea de şcoale pe seama ortodocşilor, între ele şi a şcoalelor teologice.

La 18 Fevruarie 1809, după o recentă călătorie prin Banat, îi scria împăratului ministrul (consilierul de stat) Atzél, că a găsit preoţimea ortodoxă din Banat în aceeaşi stare de incultură, în care o găsise şi la călătoria sa din anul 1778. A întâlnit parohi, cari nu ştiau scrie, ba nici ceti, ci ştiau o slujbă sau două pe de rost. Afirmă, că această neştiinţă are 2 cauze: 1. N'au seminarii. 2. Episcopii au popi mai supuşi în cei analfabeţi. Majestatea Sa a oferit pe vremuri 30.000 de florini din cassa sa proprie pentru ridicarea unui seminar în Timişoara, episcopatul sârbesc însă nu s'a învoit [2].

---

1. ST-R 387—1811.
2. ST-R 513—1809.

Pentru pregătirea luminătorilor poporului, preoţi şi învăţători-cântăreţi bisericeşti, nu existau în Banat înainte de 1821 alte şcoale, decât cele primare. De acestea existau 424. Erau sub conducerea unui director (revizor) şcolar cu reşedinţa în Timişoara, de regulă Sârb. La 1807 obţinu acest post prin protecţia generalului comandant din Banat, fostul lacheu episcopesc Grigorie Obradovici, om incult, brutal şi după boierul din Foieni, Ioan Mocioni: uneori nebun, după Nestorovici: lunatic. Nu studiase niciodată nimic, nu ştia deloc nici latineşte, nici ungureşte, ba nici sârbeşte îndeajuns. Vindea certificatele de învăţători după un curs de 3—6 zile, făcut la el acasă şi vindea şi posturile de învăţător spre a-şi plăti o casă ce-şi cumpărase pe datorie. In vizitaţiile sale punea să fie bătuţi cu bâtul în faţa poporului învăţătorii. La 1811, după ce împăratul revoltat întrebase, că cine a putut să i-l recomande spre numire pe Obradovici (şi Cancelaria îşi spăla mânile), se căută scăparea (întru câtva) în scindarea directoratului Banatului şi trecerea a 270 de şcoale la noul directorat din Caransebeş, îndeplinit prin advocatul Consistoriului din Arad, Moise Arsici, bătrân abuziv. Murind acesta la începutul anului 1815, îi urmă graţie intervenţiei marelui mecenat român din Timişoara, Ioan Logofăt, Românul Ioan Mihuţ, fost profesor de pedagogie la preparandia (înfiinţată în 1812) din Arad, dar abia la 14 Martie 1816 şi numai după ce Nestorovici smulse din directoratul Caransebeşului, care vedea, că încape pe mâna unui Român, 35 de comune, între ele şi Vârşeţul, şi le trecu la directoratul Timişorii, din care fusese pensionat Obradovici, dar înlocuit tot cu un Sârb.

Cea mai bună şcoală primară din Banat şi care în cursul deceniului de care ne ocupăm se desvoltă pe îndelete în şcoala normală de învăţători („preparandie") şi în seminar teologic, era cea din Vârşeţ. Ea întreţinea an de an 12 elevi gratuit în internatul ei, dintr'un fond creat de locuitorii oraşului Vârşeţ [1].

Referatul Cancelariei Ungarice din 21 August 1812 îi prezintă Consiliului de Stat următoarele propuneri ale lui Nestorovici contra decadenţii religiei şi a evlaviei între ortodocşi: 1. Impăratul să le trimită prin Guvernul Ungariei (Statthalterei) mitropolitului din Carlovitz şi episcopilor ortodocşi ordinul, ca să-i îndemne pe preoţi la predicare şi catehizare în biserici. Pentru preoţii, cari nu sunt în stare să predice, să compună şi să tipărească predici potrivite şi să li le distribue cu ordinul de a le ceti din amvon. 2. Fiecare

1. ST-R 4056—1807, 4129—1808, 726 şi 1889—1811, 431 şi 2308—1815 şi 960—1816.

paroh și administrator parohial să fie obligat a-i prezenta an de an episcopului său raport despre frecventarea bisericii și îndeplinirea practicilor religioase de către popor, arătând cu numele persoanele cari n'au fost la biserică de 5 sau 10 ani și nu-și trimit nici casnicii. 3. Să se publice din nou pe cale bisericească și administrativă, că nu se admit tineri la căsătorie, până nu aduc certificat de la paroh și învățător, că au fost la școală și la catehizație... 6. Episcopii să facă an de an vizitații canonice—fără împovărarea supușilor — și despre ele să înainteze raport împăratului, cu propuneri de îndreptare, etc. — Împăratul Francisc I (1792 — 1835) în Viena, la 5 Ianuarie 1813, dă, la propunerea Consiliului de Stat, următoarea rezoluție: „Nefiind admisibil a introduce la poporul ortodox disciplină bisericească mai aspră decât la catolici, Cancelaria îl va îndruma în numele Meu pe mitropolit, ca să îndemne cu tot dinadinsul clerul subordonat lui, să învețe cu zel prin osteneală neîncetată poporul încredințat lui în principiile religiei și ale bunelor moravuri, premergându-i în acest scop clerul, parte prin învățătură sănătoasă, parte prin viață cucernică și exemplu bun. In scopul stimulării poporului la îndeplinirea mai călduroasă a datorințelor religioase și spre a pune stavile cât mai eficace ireligiosității crescânde și depravării moravurilor să se îngrijească mitropolitul, ca parohilor și administratorilor parohiali cari eventual n'ar ști compune ei înșiși cuvântări pe înțelesul poporului, să li se împartă predici scrise, în limba pricepută de popor, pe cari ei să fie obligați a le ceti de pe amvon. Episcopii ortodocși în virtutea rezoluției Mele anterioare [1] vreau să fie și pe mai departe scutiți de facerea vizitațiilor canonice, dar protopopii tractuali după obiceiul de până acum vor cerceta și de acum înainte cu sârguință satele și vor observa cu ochiu ager atât pe păstorii sufletești, cât și poporul, și descoperind defecte, sau le vor îndrepta prin autoritatea lor proprie, sau, întrucât ar întrece sfera lor de activitate, le vor descoperi în mod amănunțit episcopilor lor pentru potrivită lecuire. Incolo, întrucât spre inițierea poporului ortodox în principiile adevăratei moralități e de indispensabilă nevoie, ca să aibă clerul ortodox cultură potrivită, în acest scop prin repetate rezoluții l-am provocat pe mitropolitul din Carlovitz să-mi facă un proiect pentru înființarea unei școale teologice, drept aceea spre aducerea la îndeplinire a intenției Mele, de a ferici întregul popor ortodox, Cancelaria îl va invita pe

1. ST-R 4741—1804.

mitropolit, să-i supună cât mai grabnic proiectul, iar Cancelaria Mi-l va înainta apoi cu propunere Mie spre decidere" [1].

Opoziţia îndelungată şi neînduplecată a mitropolitului contra înfiinţării şcoalei teologice ortodoxe îşi are cauza în faptul, că împăratul voia o şcoală mare pentru mai multe eparhii, sau chiar pentru toate, mitropolitul însă dorea câte o şcoală teologică mică în fiecare eparhie. Mitropolitul a învins şi tendinţa sa a rămas până'n ziua de astăzi dominantă în episcopatul ardelean şi în zilele noastre câştigă tot mai mult teren [2].

La 28 Maiu 1823 ministrul Bellegarde îi prezintă Consiliului de Stat denunţul generalului comandant din Banat, Schneller, că locotenent-colonelul Budimirovici cu ocazia călătoriilor sale prin regimentul nemţesc din Banat (ori: din Banatul nemţesc—deutsch-banatische R.) a ajuns la convingerea, că moralitatea scăzută a populaţiei grănicereşti se datoreşte în cea mai mare parte lipsei de zel a preoţimii ortodoxe în ţinerea propovăduirilor creştineşti duminicale şi în general în îndeplinirea obligaţiunilor lor pastorale. Se propun următoarele remedii: Cele două consistorii bănăţene (din Timişoara şi Vârşeţ) — scaunele episcopeşti fiind vacante — să îndemne prin pastorale energice preoţimea la ţinerea instrucţiei duminicale în creştinism a poporului, la catehizare şi în general la îndeplinirea strictă a datoriei sale. Apoi, comandamentul regimentului nemţesc din Banat să fie îndrumat a conduce populaţia grănicerească prin toate mijloacele la ascultarea instrucţiei religioase. Se observă însă, că aceste măsuri au să fie fără efect atâta timp, cât vor rămâne amândouă Scaunele episcopeşti ale Banatului neocupate de titulari, pentru că numai episcopii pot influenţa cu autoritatea şi greutatea corespunzătoare asupra preoţimii grănicereşti, care e — durere — atât de puţin cultivată. Raportul acesta e luat, numai, la cunoştinţă de arhiducele Ludovic la 24 Iulie 1823, iar cu privire la cererea contelui Bellegarde de a fi confirmată alegerea din 1816 a administratorului Sinesie Radivoievici ca episcop la Vârşeţ, îndrumă la rezoluţia propunerii din 20 Maiu 1822 [3].

Bogate ştiri despre starea culturală a preoţimii bănăţene aflăm în rapoartele privitoare la plângerile clerului şi poporului ortodox din Banat din anul 1823 contra abuzurilor bisericeşti [4]. Plângerile înseşi ne sunt inaccesibile, ele fiind depuse în arhiva Can-

1. ST-R 2831—1812.
2. ST-R 554—1816, 3262—1813, 7117—1818, 113—1819, 5038—1820, etc.
3. ST-R 3397—1823.
4. ST-R 2101, 3655 şi 5967—1823 şi 4229—1825.

celariei ungarice din Budapesta, unde ura rău plasată a Ungurilor nu lasă să pătrundă Sârb, Slovac, sau Român, aşa încât trebue să ne mulţumim cu ce au spicuit din ele şi au scris despre ele referatele păstrate în Viena.

După datele din actul ST-R 2101—1823, din eparhia Timişorii sosiră în anul 1823 una după alta trei jalbe. Intâia s'a compus în numele clerului şi poporului românesc din eparhia Timişorii împotriva felului cum a fost organizată de episcopul Ştefan Avacumovici în anul 1822 şcoala teologică din Timişoara (cu corp profesoral şi program pur sârbesc). Indată sosi însă o jalbă contrară, iscălită de 309 preoţi şi protopopi din eparhia Timişorii, cari se lepădau de jalba dintâi declarând, că aceea a fost făcută înainte cu câteva săptămâni numai de vre-o 20 de preoţi din protopopiatul Timişorii, în mod contrar ordinii, cu încunjurarea superiorităţii bisericeşti şi cu călcarea canoanelor. Ei (cei 309) n'au nimic cu acea jalbă, care cerea, ca la şcoala clericală din Timişoara, care nici nu s'a deschis, să se ţină prelegeri şi româneşte, ci au o singură dorinţă: ca în Scaunul vacant al Timişorii să se aşeze cât mai curând ca titular unul din cei ce îl râvnesc. Deodată cu această jalbă cu iscăliturі sosi însă la guvern şi de acolo în copie la Consiliul de Stat şi una anonimă, tot din partea Timişorenilor. „In aceasta se observă, că după informaţiunile luate, recursul anterior amintit, înzestrat cu atâtea iscăliturі, a fost compus de însuşi mitropolitul din Carlovitz şi trimis pentru provederea cu iscăliturі la egumenul de Bezdin, Augustin Petrovici, administratorul episcopiei ortodoxe a Timişorii. Acel recurs n'a fost cetit de preoţii cari l-au iscălit, cu atât mai puţin a fost el înţeles de ei. Dimpotrivă şi mai vârtos ei l-au iscălit în credinţa, că în el se cer profesori români pentru şcoala clericală şi episcop român, sau cel puţin ştiind româneşte, pentru eparhia lor. Preoţii traşi pe sfoară şi acum în cunoştinţa păcălirii lor, încep însă să murmure cu zgomot. Datele din începutul recursului cu iscăliturі sunt, în sfârşit, cu totul inexacte, întrucât nu numai circa 20 de preoţi din protopopiatul Timişorii, ci întregul cler şi popor românesc pe vremea, când răposatul episcop Avacumovici în anul 1822 hotărîse înfiinţarea şcoalei clericale, îşi manifestase sus şi tare dorinţa sa privitoare la predarea în limba română în acea şcoală. Preoţimea n'a avut lipsă de nicio provocare străină pentru a compune acea jalbă în sprijinul dorinţii poporului. Şcoalele clericale s'au şi introdus într'adevăr în Timişoara, dar din ordinul unui protodiacon arhiepiscopesc sosit pe neaşteptate în Timişoara

au fost iarăşi sistate şi profesorii împreună cu elevii au fost îndepărtaţi. Ca din tot începutul să se propună obiectele de studiu sârbeşte şi româneşte, o pretinde dreptatea, întrucât Românii contribuesc mai mult pentru acel institut şi de partea lor e majoritatea numerică. Prin respingerea acestei cereri neamul românesc e dezavantajat, căci pentru Sârbi există institute şcolare în Carlovitz şi în 2 mănăstiri, pentru Români însă niciunul. Intenţie ascunsă la o astfel de cerere nu e de conceput. Tot atât de puţin se confirmă pretinsa încunjurare a autorităţii bisericeşti, întrucât prima cerere pentru şcoale teologice româneşti i-a fost înmânată plenipotenţiarului arhiepiscopesc şi abia după respingerea acesteia, s'a înaintat autorităţii politice şi în sfârşit Maiestăţii Voastre. Canoanele citate sunt parte neaplicabile cazului de faţă, parte incompatibile cu Constituţia împărăţiei, etc. Jălbarul cere deci, că această chestiune să fie anchetată după nişte directive anume, alcătuite de el, printr'un comisar aulic propriu, în persoana administratorului prefecturii judeţelor Arad şi Caraş, baronul Iosif Wenkheim, cu concursul protopopului Timişorii sau Lugojului, interogându-se toţi preoţii iscăliţi în recursul precedent". Arhiducele Ludovic o trimite pentru propuneri la Cancelaria ungarică, la 21 Aprilie 1823.

Cancelaria raportează la 2 Mai 1823 (ST-R. 3655—1823), că din petiţia cu 309 iscălituri reiese nizuinţa constantă a clerului sârbesc de a pune într'una piedeci în calea cultivării poporului românesc şi a preoţilor lui, pentru că apoi pe aceşti din urmă să-i excludă de la ajungerea în demnităţi bisericeşti pe motivul lipsei cunoştinţelor necesare, precum a mai raportat şi în actul 7853-1821 încă nerezolvat.

Arhiducele Ludovic iscăleşte la 25 Iulie rezoluţia imperială, prin care îi cere urgent Cancelariei informaţiuni detailate cu privire la certele dintre clerul sârbesc şi cel românesc şi exprimă voinţa imperială ca impedimentele cultivării cuvenite a clerului românesc să fie înlăturate.

Actul ST-R 5967—1823 descrie astfel plângerea ortodocşilor din eparhia Vârşeţului: „In această jalbă neglijarea culturii poporului ortodox se atribue în mod exclusiv ierarhiei superioare, care având grijă numai de menţinerea ierarhiei, vinde parohiile celor ce dau mai mult, fără a se întreba, că oare sunt aceştia în stare să-şi îndeplinească slujba. Instrucţia în şcoalele teologice o încredinţează unor indivizi, cari nicidecum nu sunt înzestraţi cu cunoştinţele necesare şi de la activitatea cărora astfel nu se poate aştepta nicio cultură a clerului. Jalba aceasta cuprinde mai multe

descrieri ale profesorilor de la școalele clericale din Carlovitz, Vârșeț și Arad. In aceasta din urmă, contrar prescripțiilor în vigoare, s'au introdus taxe școlare. Câtă vreme nu vor fi numiți profesorii pe bază de concurs, nu se va înființa un seminar bine organizat, nu se vor reorganiza mănăstirile, cultura poporului nu poate progresa deloc, pentrucă totdeauna i se vor pune piedeci de către ierarhia superioară, care profită de neștiința poporului". Urmează denunțuri, că episcopii folosesc fondurile în scopuri personale și nu dau nimic din ele pentru școale, apoi că mitropolitul și alți clerici superiori prin forță și vicleșug au stors de la preoți și sate iscăliturі pentru lucruri de cari ei habar n'aveau, ca de exemplu pentru cererea permisiunii imperiale pentru ținerea sinodului, care poporului îi face numai cheltuială, pe Români îi oprimă și deciziunile lui dau naștere numai la plângeri, de aceea episcopii să-i numească împăratul, și sinod (= congres) să nu se mai țină. Cer în sfârșit autorii anonimi ai jalbei, ca pentru anchetarea datelor din ea să se delege o comisie sub președinția administratorului județelor Arad și Caraș, baronul Wenkheim [1], cu concursul consilierului guvernial Jakabffi, fost suprefect de Caraș și deci în curent cu acele date. Arhiducele Ludovic trimite jalba la cancelarul ungaric Koháry pentru propuneri la 4 Oct. 1823. Raportul Cancelariei ungarice prezentat în urma acestui ordin cuprinde și referatele autorităților competente, în primul rând ale mitropolitului, și e depus împreună cu părerile consilierilor de Stat și cu rezoluțiunea imperială în actul ST-R 4229—1825. Din copia de 10 coale (20 pp.) bătute la mașină a acestui acestui act voluminos spicuiesc următoarele date privitoare la starea culturală a preoțimii bănățene în deceniul II al secolului XIX:

Școala primară din Vârșeț servea și de școală teologică înainte de sistemizarea școalei teologice din Vârșeț, făcută prin decret imperial în anul 1821. Episcopul Vârșețului Petru Ioanovici Vidac (30.V.1806—21.XII.1818) numi în anul 1815 paroh în Vârșeț și totodată profesor al școalei clericale eparhiale (der Dioecesan Gremial Clerical Schule) pe tânărul absolvent al Filosofiei în Seghedin și al Teologiei în Carlovitz, Sofronie Ivașcovici, fiul în vârstă de 25 de ani și cu purtare bună al preotului din satul grăniceresc bănățean Delibata. La sistemizarea școalei teologice în Vârșeț în anul 1821 Sofronie Ivașcovici obținu catedra de limba română.

1. Acesta anchetase și plângerile lui Nicoară. Se pare că exemplul lui Nicoară le servea de îndemn Bănățenilor.

Jalba anonimă spunea despre el, că e Sârb din naştere, că în războiul cu Napoleon colindase Germania, Franţa şi Rusia (în aşa tinereţe!), că pentru parohie i-ar fi plătit vlădichii Vidac 5.000 de florini în valută vieneză, că ar fi agitat preoţimea contra protopopului din Vârşeţ Constantin Alexici pentru stoarcerile de venituri ale acestuia, că în calitatea sa de conducător al şcoalei clericale predă pe lângă limba română şi ceva teologie, dar îşi maltratează cu asprime studenţii şi că circulă despre el svonul, că dejunează şi fumează înainte de liturghie. Mitropolitul din Carlovitz Ştefan Stratimirovici (1790—1837) şi administratorul episcopiei Vârşeţului, Sinesie Radivoievici, combat jalba (vârşeţeană), afirmând, că tânărul Ivaşcovici n'a avut de unde plăti pentru hirotonie, ci dimpotrivă figurează în massa lăsământului episcopului Vidac cu datorie de 200 de florini. Episcopul Vidac îl copleşise cu o mulţime de binefaceri şi niciodată n'a fost vreo plângere contra purtării sale sau contra activităţii sale ca profesor. Contra protopopului n'a aţâţat preoţii, ci a înaintat plângere, care a fost anchetată de o comisie şi aşteaptă rezoluţia imperială. Călătoriile sale par neverosimile, el fiind născut în Banat. Coleg cu Sofronie Ivaşcovici la şcoala primară şi apoi la cea teologică din Vârşeţ fu Mihai Milcovici, al cărui tată, Ştefan, imigrase din Sârbia pe la 1800 şi sub episcopul Vârşeţului Iosif Ioanovici Şacabent, predecesorul lui Vidac, ajunsese diacon în Vârşeţ, iar sub Vidac, din considerarea familiei sale numeroase, paroh al Vârşeţului. Mihai Milcovici făcu liceul şi teologia la Carlovitz şi ajunse învăţător la şcoala primară din Vârşeţ şi maiestru de cântare şi tipic la teologie. Jalba mai ceruse şi deschiderea unei şcoale teologice la Timişoara, ori mai bine a şcoalei teologice generale (pentru mai multe eparhii) acolo, mitropolitul însă nu admite, până un se va îndeplini scaunul vacant al Timişorii. Pentru îndeplinirea episcopiilor bănăţene s'au făcut repetite cereri către împărat. Administratorul episcopiei Vârşeţului, Sinesie Radivoievici, a făcut în acest sens un memoriu în trei limbi, latineşte, sârbeşte şi româneşte şi trimise pe protopopul Alexici şi pe diaconul Radac din sat în sat să strângă iscălituri pe el. Pe Radac l-a alungat din districtul Lugojului suprefectul judeţului Caraş, după ce adunase iscălituri din câteva protopopiate, şi interzise continuarea adunării de iscălituri. Radivoievici se scuză, că la cererea preoţilor a pus la cale acel memoriu. (ST-R 4229—1825).

Din actul ST-R 703—1824 aflăm, că mitropolitul încă cerea printr'un memoriu din Ianuar 1824 convocarea sinodului (congresului naţional-bisericesc) pentru îndeplinirea celor 4 episcopii vacante

(Arad, Timişoara, Vârşeţ şi Carlstadt), argumentând, că unul din motivele deselor plângeri ale preoţimei române este faptul, că în eparhiile în care locuiesc Români, anume în cele de Arad, Vârşeţ şi Timişoara de 50 de ani nu s'a mai ocupat scaunul episcopal prin alegeri în sinod, ci tot prin transferări făcute de împărat, (ST-R 703—1824).

Că acesta ar fi fost motivul plângerilor lui Nicoară la 1816, şi al plângerilor de cari ne ocuparăm, nu e chiar exact, pentrucă de la sinodul sârbesc nu mult bine aşteptau Românii (v. ST-R 5967—1823, reprodus mai sus). Adevărat e, că transferările le aduceau conducători sârbi pe cap şi prin transferări nu puteau ajunge Români în Scaune. Ba mai mult: prin aceste transferări ajungeau în episcopiile româneşti, cari alături de cea de Neoplanta (Baci) erau cele mai mănoase în venituri şi înzestrare materială, tot demnitari dornici de îmbogăţire. Exemplu e Vidac însuşi al Vârşeţului († 21 Dec. 1818, v. ST-R 2401—1819). De la Carlstadt, unde fusese mai întâi episcop, îşi ceruse în 1805 mutarea la Neoplanta. I se oferi în 1806, dar cu condiţia, ca din imensele venituri ale episcopiei de Baci să ajute anual episcopiile sărace: Pacraţ şi Carlstadt cu câte 1300 florini pe an, Buda cu 1600, Oradea cu 1100 şi Aradul cu 700. Văzând că prin aceste obligaţii îi rămâne mai puţin venit la Neoplanta decât la Vârşeţ, îşi revocă pe acest motiv cererea dintâi şi ceru şi obţinu la 30 Maiu 1806 Vârşeţul (ST-R 1946, 1874 şi 1989 din 1806, 2632 din 1805, etc.). Este însă adevărat un alt lucru: că episcopiile ortodoxe erau lăsate foarte lungă vreme vacante. Cu ce scop, arată programul general de ofensivă unionistă elaborat la Viena cu ocazia înfiinţării episcopiei unite din Oradea, la 2 Martie 1777 [1], sau raportul Cancelariei la K. A. 110—1818 [2] şi alte declaraţii şi manifestări ale Curţii. Aşa încât putem să adăugăm şi prelungirea intenţionată a vacanţelor episcopeşti între motivele cari au făcut posibile încercările de prozelitism papist, pe care vrem să le povestim.

Ambele vor confirma vechiul adevăr, că la fel ca în alte părţi, încercările de prozelitism au pornit de la exploatarea de către străini a mizeriei culturale şi mai ales materiale în care, tot din vina străinilor, se sbăteau preoţii noştri.

Intâia din cele două întâmplări ce vreau să povestesc, e o aventură în care îi târî pe doi preoţi ignoranţi şi necăjiţi un

1. Şt. Lupşa, *Istoria bisericească a Românilor Bihoreni*, I, Oradea 1935, p. 41.
2. *Ibidem*, p. 133.

funcţionar incorect, din care preoţii se aleseră cu ruşine şi pedeapsă, funcţionarul scăpând numai din graţia specială, izvorită din prozelitism invincibil, a împăratului.

Un funcţionar ungur al judeţului Caraş-Severin, iurassorul Ignatie Királyi din Oraviţa, ştiind româneşte şi neavând de lucru deajuns în biroul său, fiindcă superiorii săi — înaintea cărora trecea drept om turbulent şi neastâmpărat (unruhiger Mann) — nu-i mai dădeau, de când se compromisese prin nişte abuzuri, îşi puse de gând să-şi facă renume şi merite în faţa Curţii apostolice austriece prin propagarea unaţiei în jurul Oraviţei. Mijloace flexibile spre înfăptuirea planului său găsi în doi preoţi dornici de stare bună, de „mila Inălţatei Impărăţii" specificată de dânşii ca: „bani gata, grâu, lemne, fân, ovăs", etc. Pe lângă lăcomia lor şi ademenirile lui Királyi va mai fi contribuit la lunecarea lor şi lipsa pregătirii speciale teologice, ei fiind doi dascăli fără altă şcoală, decât cea primară, hirotoniţi pe baza îndelungatului serviciu dăscălesc în strana bisericii şi în şcoala de lângă ea.

Despre Királyi dădea la 11 Decemvrie 1815 asesorul administraţiei camerale din Timişoara, Ladislau von Geöcz, între altele următoarea informaţie, care ne-ar explica întru câtva ajungerea lui în contact cu cei doi preoţi: „Ignatie Királyi serveşte de mult deja la Comitat şi avea bună reputaţie şi trecere, dar înainte cu câţiva ani cu ocazia unei urmăriri de hoţi a comis un exces, care i-a pricinuit neplăceri şi cheltuieli. De atunci pare a fi jurat duşmănie tuturor persoanelor din administraţiile publice şi se ocupă mai mult cu redactarea de petiţii şi denunţuri pentru iobagii jălbari din domeniul cameral sau din cele particulare ale ţinutului grăniceresc. Prin aceasta a pierdut mult din consideraţia sa la publicul mai distins, a câştigat însă în aceeaşi măsură din încrederea iobagilor; se pare însă, că el uneori a şi abuzat de această încredere, căci la ultima adunare a nobilimii (Herrnstuhl), ţinută astăvară la Oraviţa, s'a luat hotărîrea, să nu se mai primească nici o cerere redactată de el".

In timp ce domnii luau împotriva lui hotărîri cari îi răpeau terenul de activitate şi câştig, Királyi caută să-şi repare reputaţia prin vreo distincţie obţinută de sus de tot printr'o activitate ce ştia că îi este foarte plăcută Curţii din Viena: prin prozelitism. La 20 Iunie 1815 înaintează din Oraviţa deadreptul împăratului scrisorile de „uneală cu tocmeală" ale preoţilor seduşi de el, rugându-l pe împărat, ca toate rezoluţiunile şi îndrumările ce le va da în privinţa lor, să li le trimită numai şi numai prin el, prin Királyi, fie prin superiorii săi, fie pe altă cale, pentrucă numai în el se încred cei

doi preoţi şi descoperirea înainte de vreme a planului lor de unire le-ar aduce nu numai zădărnicirea ostenelelor, ci şi mare primejdie (K. A. — Arhiva Cabinetului Imperial — 303 - 1816).

Această cerere împreună cu scrisorile cu chirilice ale preoţilor români (însoţite de traduceri latineşti şi nemţeşti făcute de Királyi) şi cu toate actele ce a provocat, s'a depus şi păstrat în Arhiva de Cabinet a Impăratului (K. A.) aşa încât pot reproduce după original scrisorile preoţilor noştri:

„Noi ceştia din jos iscăliţi ne încredinţăm cu curată mărturisire la Înalta Împărăţie; cari noi cu tot cugetul şi inima noastră poftim şi arătăm Slăvitei Împărăţii:

Aceştia noi adevăraţi preoţi parohialnici din Eparhia Verşeţ slujind mai întâi în rânduiala dăscăliei normaliceşti în şcolile cele provincialnice de la anu 1781 până la anu 1810 şi din acesta an mai sus am câştigat preoţia până la acesta an de acuma curgător 1815 şi întru atâta lungă vreme am socotit noi în cugetul nostru, că mai bine este a fi noi în naţionul Unaţiii, carele cerem şi poftim în toată viaţa noastră:

1. Cu voia Înaltei Împărăţii şi cu toată a noastră nădejde noi aşa ne încredinţăm precum şi pre mai mulţi preoţi şi fraţi ai noştri după noi vom trage către Unaţie, numai cu linişte şi cu mare învăţătură;

2. Aşa noi ne încredinţăm şi ne mărturisim înaintea Domnului Ignaţ Királyi Iurasor al luminatei varmegii a Craşovei, că toată a noastră poftire sau cerere prin mărirea Sa să se săvârşască, care noi în tot ciasul aşteptăm.

3. Aşa noi ne rugăm cu jurământul nostru la Înalta Împărăţie, ca aceasta a noastră cerere sau poftă a noastră nicidecum să nu se pobliţeruiască afară între lume, care poate face noauă mare nenorocire, fiindcă nu se poate face aşa cu grabă. Numai cu mare taină să se poată aduce înaintea Domnului nostru Iurasor, prin carele noi vom căpăta toate învăţături şi îndreptările noastre".

Dat în Oraviţa 1 Iunie 1815. ss. *Savva Savvici, preot Slatina.*

ss. *Trifon Ioannovici, paroh Nicolinţi.*

Scrisoarea e scrisă cu scrisul popii Sava.

Cererea lui Királyi împreună cu anexa ei fu în ziua de 13 Iulie 1815 obiectul unui referat al consilierului de Stat specialist în cele bisericeşti, Martin Lorenz („papa austriac" [1]). Acesta scrie, că I. Királyi se provoacă la scrisoarea celor doi parohi ortodocşi, care însă e scrisă în limba... sârbească (!), pe care el (Lorenz) n'o înţelege şi astfel nu poate constata ce cer acei preoţi de la împărat în schimbul ofertei lor. Propune, ca spre a afla acest lucru, să se ceară informaţiuni de la Királyi prin direcţia poliţiei.

La 15 Iulie 1815 i se trimise deci preşedintelui poliţiei, baronului Hager, o prea înaltă scrisoare de cabinet redactată în acest

1. R. Cândea, *Concordate*, Cernăuţi 1921, p. 99.

sens şi iscălită din ordinul expres al Maiestăţii Sale de arhiducele Rainer (K. A. 260-1815).

Răspunsul preşedintelui biroului aulic al poliţiei, Hager, poartă data de 30 Dec. 1815. I-au trebuit cinci luni şi jumătate până să obţină informaţiunile la faţa locului. Raportul cu anexele sale mai stă apoi în cartoanele ministrului de interne, Pfleger, până la 15 Maiu 1816, când în sfârşit acest ministru tândală face asupra lui referatul, că ar fi bine să-i facă Lorenz referat, căci el nu se pricepe. Atâta ispravă face şi Pfleger, că rezumă raportul lui Hager, şi ne face un serviciu prin aceasta, pentrucă raportul lui Hager pe urmă răzleţindu-se din dosar, îl avui numai în acest rezumat. Avui însă la îndemână în dosarul principal (K. A. 303/820-1816) documentul care i-a furnizat şi lui Hager partea cea mai mare a informaţiunilor, raportul lui Geöcz, însoţit de anexe, între cari trei româneşti.

Hager adecă, după povestirea sa rezumată de Pfleger, se adresase mai întâi şefului poliţiei din Banat, comisarului suprem provincial Kovács, care însă nu l-a ascultat pe Királyi despre chestiune nici personal, nici prin suprefectul de Caraş, Jakabffi, de la care ceruse în mod discret informaţiuni, de aceea nu-i ştiu raporta, decât că I. Királyi e om neastâmpărat, iar preotul Trifon Ioanovici are motive şi porniri de răzbunare contra episcopului său Vidac. Baronul Hager îl rugă atunci pe contele Mailath (şeful administraţiei camerale), [1] să pună la cale ascultarea lui Királyi. Aceasta se şi făcu prin asesorul provizor al administraţiei camerale (domeniilor statului) din Timişoara, von Geöcz.

Intrerupem aci reproducerea rezumatului raportului lui Hager şi intercalăm raportul lui Geöcz cu anexele sale, pentru a folosi cât mai complet şi în ordine cât mai cronologică toate documentele.

Geöcz îi raportează lui Mailath, că îndată ce i-a primit ordinul din 5 Oct. 1815, avu ocazia ca mergând la Oraviţa într'o altă chestiune oficială, să vorbească, fară a atrage atenţia cuiva, cu Királyi. S'a dus acasă la el şi i-a notat răspunsurile deadreptul pe coala pe care îşi notase dinainte întrebările, între cari cea principală era: ce cer iniţiatorii de la împărat în acea ofertă unionistă? Királyi spre a-i dovedi că dispune de cei doi preoţi şi de încă unul, câştigat între timp, i-a arătat scrisoarea anexată a acestora din 16 Oct. 1815, prin care îi cer o întâlnire spre a le face o recomandaţie către episcopul romano-catolic al Timişorii,

1. *Präsident der ungarischen Hoffkammer*, v. K. A. 288—1822.

Köszeghi, desigur spre a ciupi ceva şi de la acesta. A doua zi după această convorbire îi cita Királyi la sine pe parohii Savici şi Ioanovici — atunci vorbi cu ei şi Geöcz însuşi — şi după aceea îi predete o lămurire în scris pe care Geöcz o anexează la raportul său. Din ea reiese, că Maiestăţii Sale de bună seamă pentru colaborare se adresase Királyi şi acea colaborare prea înaltă ar trebui să constea după dânsul în următoarele: 1. să le dea M. Sa celor doi preoţi înclinaţi spre unire — şi altora cari sunt dispuşi a le urma dacă treaba merge bine — bani, ca să poată călători la un episcop unit care să-i înveţe greco-catolicismul şi să le ia mărturisirea de credinţă. 2. Pe episcopul Vidac, care de altfel nu e pornit contra unirii, să-l înduplece M. Sa ca să nu le pună piedici. 3. M. Sa să le zidească celor doi preoţi — spre exemplu şi încurajare pentru alţii — case parohiale pe cheltuiala vistieriei Statului. 4. Să le păstreze sesiile şi 5. Să le dea leafă de parohi.

In legătură cu aceste pretenţii i-a dat Királyi cele două declaraţii româneşti în cari se prezintă ca dispuşi spe unire în astfel de condiţii şi preoţii Trifon Lupulovici din Vărădia, Ştefan Ştefanovici din Rusova Nouă, Ioan Georgevici din Cruşiţa, care fusese iscălit şi în scrisoarea din 16 Oct., şi arhimandritul din Zletiţa, Nichifor Mansula.

Dă apoi relaţii personale despre Királyi şi cei doi preoţi „întâi chemaţi". Despre Királyi compromiterea lui cu ocazia urmăririi hoţilor, refugiul său la jălbarii necăjiţi, abuzurile sale, şi aici şi boicotarea lui de nobili şi superiori le-am reprodus la începutul povestirii acestei istorioare prozelitiste. Mai adaugă, că i se pare că are idei cam sucite Királyi, căci cum se poate concepe o convertire de tot secretă, dar însoţită de zidiri de case parohiale, salarizare, etc. şi cum se împacă toată această lucrare pe ascuns cu învăţăturile Bisericii catolice? (aici dădea bietul asesor lecţie chiar promotorilor supremi ai prozelitismului catolic!). Despre cei doi preoţi a cules următoarele informaţiuni: Trifon Ioanovici pe vremea înaintării cererii lui Királyi era paroh în satul cameral Nicolinţi, între timp însă obţinu mutarea în satul tot cameral Mircovăţ, unde parohia e mai bogată. (Oare nu cu ajutorul lui Királyi?) Sava Savici, parohul din Slatina, încă ajunse administrator în parohia Ciuchici, al cărei paroh a fost suspendat pe un an pentru un exces. Şi satele Slatina şi Ciuchici sunt camerale. Funcţionarii comerali întrebaţi nu-i ştiură da lui Geöcz relaţii suficiente despre cei doi preoţi; abia îi cunoşteau după nume.

Dând Geöcz ca pretext al întrebărilor sale pretinse plângeri ale celor doi preoţi la administraţia camerală, aceasta li se păru de mirare funcţionarilor, fapt din care Geöcz deduce, că cei doi preoţi trebue să fie oameni liniştiţi şi cu purtare bună. Când a vorbit cu ei la Királyi a constatat cu plăcere, că de şi ei n'aveau alte cunoştinţe decât literatura românească cea atât de restrânsă aici în ţara lor, totuşi amândoi, în special însă Ioanovici, sunt înzestraţi cu minte sănătoasă şi cu destule cunoştinţe din învăţăturile vechei Biserici orientale neunite şi unite.

Cu aceasta îşi încheie Ladislau von Geöcz raportul său şi îl iscăleşte în Timişoara la 11 Decemvrie 1815.

Anexele raportului lui Geöcz sunt următoarele cinci:

1. Invitarea lui Királyi la popa Trifon Ioanovici acasă, prezentată lui Geöcz de Királyi la prima întâlnire, ca dovadă despre stadiul avansat al legăturilor sale cu preoţii ademeniţi: „Celui de bun neam născut Domnului Domn Ignat Királyi Iurasor al luminatei Varmegii Krasuvi mie iubite! Prin aceasta Scrisoare înştiinţez măria ta precum te rog ca să vii la mine la Mircovăţ ca să-mi faci recomandaţie la Exelenţia Kisegi, numai mă rog domnule vino, că eu am fost beteag şi am vorbit că mai bine măria voastră să vă usteniţi până la mine, care rămân al măriei voastre în Mircoveţ în 16 Octomvrie 1815. ss. Trifon Ioanovici paroh Mircovăţ, ss. Sava Savici Admin. Ciukici. ss. Ioan Georgievici paroh Kruşiţa".

2. A doua anexă în ordinea cronologică este răspunsul în scris al lui Királyi, latineşte, din Oraviţa, 15 Noemvrie 1815, la întrebările pe cari din ordin prea înalt i le pusese Geöcz. Intrebările erau: ce intenţii au cei doi preoţi şi ce vreau ei şi Királyi de la M. Sa? Răspunsul: cei doi preoţi şi-au arătat intenţiile prin graiu viu şi în faţa lui Geöcz. Királyi asigură că le va putea menţine neschimbate nizuinţele, dacă va avea colaborarea M. Sale, care este specificată aşa, cum a reprodus-o Geöcz. În declaraţia lui Királyi aflăm în plus doar cu privire la svonul despre dispoziţia favorabilă unirii a episcopului Vidac, că el a auzit că Vidac i-ar fi spus protopopului Bisericii Albe, că şi el bucuros s'ar uni. [1]

1. Probabil e vorba de ostenelele ce-şi dăduse vlădica Vidac, împreună cu arhim. Radivoievici şi cu protopopul Bisericii Albe în 1808, spre marea mulţumire a împăratului pentru potolirea răscoalei de la Cruşiţa, unde câţiva oameni cu parohul Ilie Popovici în frunte şi cu un prapor din biserică, sub influenţa unei scrieri revoluţionare (Proclamaţie Către Ortodocşii din Împărăţie), colindaseră satele adunând cu sprijinul căpitanului Marian din Biserica Albă şi a locotenentului pensionat Piou Schumanka (Jumanca) o ceată de răsculaţi care însă a fost împrăştiată de armată şi capii prinşi (K. A. 1935 şi 2001—1808).

3. A treia anexă e scrisoarea din Oraviţa, 26 Nov. 1815 a lui Királyi prin care îi trimite lui Geöcz dovezile cerute la ultima întrevedere, că poate câştiga şi alţi preoţi pentru proiectul său de unire. Declară că foarte uşor ar putea câştiga până la 24 de preoţi, dar numai dacă ar sosi rezoluţiile imperiale cari să le garanteze beneficiile materiale ce le cer ei în schimb. Alătură ca dovezi două scrisori româneşti cu iscăliturі, adevărate manifeste unioniste puse în circulaţie de Királyi ca oarecând în Ardeal manifestul din 7 Oct. 1698 de P. Baranyi [1]. Unul din ele e scris cu scrisul popii Sava, celălalt cu al popii Trifon. Le iscăleşte (tot cu chirilice) şi Királyi, iar iscăliturile preoţilor sunt precedate de cuvântul: „Contenţi", adecă mulţumiţi, de acord cu cele scrise în manifest. Manifestul popii Trifon, pe care îl găsise şi Geöcz mai desghеţat, e mai complet, având pe verso, după iscăliturі, amănunţit specificate condiţiile unirii. Las să urmeze mai jos întâi, ca anexa no. 4 manifestul popii Sava şi apoi ca a 5-a, cel a popii Trifon:

4. „Binecinstiţilor Preoţi şi ai Noştri Iubiţi Fraţi Întru Hristos! Cu aceasta a noastră Scrisoare cestor mai din jos iscăliţi care vă înştiinţăm pre Sfinţiile voastre, dacă poftiţi şi vreţi! Precum am început noi preoţii: întâi Sava Savici, Admin. Ciukici şi preotul Trifon Ioanovici paroh Mircovăţ. Am cerut mila Înălţatului Împăratului nostru. Precum vedeţi că nu avem nici o rânduială în naţionul nostru. Aşa cum cerut ca să căpătăm Unaţia, numai să putem trăi cu altă omenie. Aşa dar poftiţi să fiţi împreună cu noi în legea uniată şi încredinţaţi să vă iscăliţi şi cu pecetea voastră întăriţi Scrisoarea aceasta, precum să se sfârşiască lucru acesta a nostru după începutu său prin domnu Iurasor al luminatei varmegii Ignatie Királyi prin Înalta ştire şi Îndireptare Înălţatului Împăratului nostru.

Dat în Oraviţa 2 Noemvrie 1815.

ss. Ignatie Királyi Iurassor.
ss. Sava Savici Admin. Ciukici.
ss. Trifon Ioanovici paroh Mircovăţ.

Contenţi: 1. Ioannu Georgevici, parohu Cruşciţa, imol familia.
2. Nikiforu Mannsula Ieromonah M-stira Zlatiţaciţa Miliţis Valacho-iliriceske, Regimento 895 Numere.

Id est: 1. Ioannes Georgyevics Confiniari Loci Krushicza parochus cum tota familia sua.
2. Niceforus Manzsula Monasterii Zletyityensis Hieromonachus e Confiniario Valachico-Illyrico Regimine per Ignatium Királyi. ss. Cottus Krassov. Iurassorem". [2]

---

1. S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII*, vol. I, Sibiu 1920, p. 16, n. 2.

2. Contenţii sunt iscăliţi ambii cu aceeaşi scriere, deosebită de a popii Savici şi de a lui Királyi. În textul latin lângă numerile 1 şi 2, e câte un sigil şi notat ss.

5. Manifestul popii Trifon are acelaşi cuprins, dată şi iscălituri, dar mai are în plus următoarele iscălituri:

L. S. ss. Trifon Lupulovici, paroh Varadia
L. S. ss. Ştefan Ştefanovici, din Rusova noauă că sunt preot şi poftesc aceasta unaţie preoţiască.
„Id est: 1. Triffono Lupulovici, Cameralis Loci Varadia parochus.
2. Stephanus Stephanovici, Parochus in Camerali possessione Neo Ruszova et opto ad unionem transire, qua parochus. Per Ignatium Királyi ss. Cottus Krassov. Iurassorem".

Pe verso: *„Prea Milostivă şi Prea Înaltă şi Slăvită Sfântă şi Apostolică Împărăţie!*

Aşa noi aceştia doi din lăuntru iscăliţi arătând la Înalta Împărăţie tot gându şi cererea noastră, dacă va privi mila Împărăţiei spre noi şi vom căpăta plata noastră, câtă ne trebue, în bani gata şi deputatu în grâu, în lemne, în fân, în ovăs şi cvartir:

In 1. Plata pe un an bani buni 800 florini
2. Deputat în grâu . . . . 30 meţe
3. „ în ovăs . . . . . 24 meţe
4. „ în fân . . . . . 2 probe
5. „ în lemne . . . . 12 mari stânj.
6. „ în lumeneri . . . 12 funţi.

Şi mila Înălţatei Împărăţii pentru truda noastră arătată ca o oglindă înaintea toată preoţimii precum şi preoţimea aşteaptă mila cea vărsată a Împărăţiei spre noi şi atuncia ei cu mare dragoste vor primi.

Aşa dacă se va împlini cererea mai sus a noastră de la mila Înălţatei Împărăţii, atuncia să va rândui toate şi veţi scria Excelenţia Verşeţului.

Iară dacă nu va fi spre pofta Înălţatei Împărăţii atuncia noi iară să rămânem în parohiile noastre cu cinste,

Dat în Ciukici 11-lea Noemvrie 1815.
L. S. ss. Sava Savici admin. Ciukici
L. S. ss. Trifon Ioannovici paroh Mircovăţ". [1]

Cetirea acestor dovezi ale lui Királyi ne convinge, că judecând după cuprinsul lor, în loc de convingeri religioase găsim ca motor al acţiunii preoţilor dispuşi la târguiala unionistă — al căror număr de altfel rămâne mult în urma celui de 24, promis de Királyi — ca la toate cuceririle catolice, interesul material.

Pe lângă raportul întărit cu aceste anexe al asesorului Geöcz, mai avu preşedintele biroului aulic al poliţiei, baronul Hager, informaţii şi de la contele Mailath, şeful lui Geöcz, (conexate raportului acestuia) şi din alte izvoare. Pentru acestea continuăm reproducerea raportului lui Hager după rezumatul ministrului Pfleger:

1. Notăm, că numai aici şi-au pus aceşti doi sigilele (K. A. 303—1816).

„Királyi ţinteşte într'adevăr la fel de fel de favorizări din partea Maiestăţii Voastre a preoţilor amintiţi (Sava şi Trifon) şi încă în cea mai mare taină, de şi unele, ca bunăoară zidirea de case parohiale pe seama lor, nu se pot face pe neobservate. Királyi mai era de părere, că am putea să-l iniţiăm în chestiune şi pe episcopul Vârşeţului, Vidac, deoarece el n'ar fi potrivnic unirii, contele Mailath însă fu contra, neadmiţând pretinsa înclinare spre unire a episcopului Vidac. Baronul Hager e de părerea: poate va găsi mai potrivit Maiestatea Voastră a-i transpune această afacere de convertire a episcopului unit al Orăzii, Vulcan, pe care-l propusese Kovács. Acela ar putea apoi îngriji afacerea şi la ceilalţi preoţi ortodocşi, anume Trifon Lupulovici din Vărădia, Ştefan Ştefanovici din Rusova Nouă, Ioan Georgevici din Cruşiţa şi Nichifor Mansula din Slaviţa, cari se zice că ar fi dispuşi a trece la unire. Că de altfel M. V. trebue să fiţi dispusă a împărtăşi de oarecari favoruri admise pe cei convertiţi, i se pare baronului Hager de aceea consult, deoarece pe această cale (a propagării unirii) se desface tot mai mult legătura religioasă, care pe toţi ortodocşii îi leagă de Rusia". Rezumatul se încheie cu propunerea ministrului de interne (Staats- und Konferenz-Rath für die inländischen) Pfleger din 15 Maiu 1816, ca raportul să-i fie transmis ministrului de culte, Lorenz, pentrucă Pfleger nu are atâta cunoştinţă în cele bisericeşti, ca să poată şti, Vulcan ar fi omul potrivit spre a duce la sfârşitul dorit această afacere, sau alt episcop unit.

La 18 Maiu 1816 i s'a transmis deci lui Lorenz raportul, zăcut atâta vreme în cartoanele ministerului de interne, şi la 22 Maiu 1816 „papa cel austriac" prezintă referatul următor:

„Chestiunea aceasta e foarte gingaşă; dacă unirea declarată nu e luată în toată seriositatea de parohii Savici şi Ioanovici şi de advocatul lor Királyi şi de aderenţii lor, ci e simulată numai din interes personal, spre a obţine dotaţie şi plasare mai bună în parohiile lor, atunci prin orice întreprindere — mai ales printr'una ce trebue să rămână secretă şi ascunsă, ca aceasta, — spre favorizarea planului lor, mai mult ne îndepărtăm, decât ne apropiăm de ţinta urmărită de M. Voastră de a aduce în mod treptat la unire *dieceze întregi*".

Temeiul pretinsei înclinări (nicht Abgeneigtheit) a episcopului Vârşeţului, Vidac, spre unire ar putea fi în parte în frecările ce şi le atrăsese de la mitropolitul său înainte cu câţiva ani prin relaţiile sale suspecte cu o ofiţerească, de cari însă se ştiu curăţi prin patru duzini de mărturii din toate confesiunile şi stările.

Drept aceea direcţiunea poliţiei are, după prea supusa mea părere, deplină dreptate când, de acord cu comisarul suprem provincial din Timişoara, von Kovács, crede, că luarea de informaţiuni prealabile în această chestiune trebue încredinţată episcopului unit din Oradea, Vulcan, care precum se ştie, e în modul cel mai sigur informat despre intenţiile şi referinţele preoţilor şi credincioşilor ortodocşi cu adevărat şi sincer înclinaţi spre unire".

La 25 Maiu 1816 porni spre Oradea prea înalta scrisoare de cabinet semnată din ordinul expres al împăratului de arhiducele Rainer şi însoţită de toate actele dosarului, afară de raportul şefului poliţiei şi de 3 din anexele lui: scrisoarea contelui Mailath, a lui Jakabffi şi a unui anonim, oprite la ordinul lui Lorenz în dosar (K. A. 260—1815).

Raportul vlădichii Vulcan, specialistul consacrat în prozelitismul habsburgic între Români, e datat Oradea, 10 August 1816. El arată, că graţie vigilenţii şi energiei episcopului Vidac, din toată treaba s'a ales doar praful şi hârtiile în arhive. Intre timp îi mai trimisese lui Vulcan arhiducele Rainer la 9 Iulie 1816 ordinul, să cerceteze, fără a atrage atenţia episcopilor ortodocşi, că în ce chip crede parohul ortodox din Theresianopol (Vinga), Petrovici, că s'ar favoriza propagarea unirii între ortodocşi prin mai multă cultură. Preotul Petrovici, cine ştie din ce interese, poate pentru a câştiga şcoale pentru poporul său, îi sugerase împăratului printr'un memoriu din 1815 ideia mai bunei instruiri a Românilor ca mijloc pentru propagarea unirii. Ideea aceasta o sugerase Curţii şi episcopul Vulcan însuşi şi împăratul i-o primise (v. ST-R nr. 4426—1808 şi K. A. 1519—1808) şi mitropolitul din Carlovitz se plânsese în 1813, că intelectualii ortodocşi consideră preparandiile drept instituţii pentru propagarea unirii [1]. Impăratul trimisese memoriul părintelui Petrovici pentru referat şi propuneri ministrului Lorenz la 26 Septemvrie 1815 (din Paris, vezi K. A. 273—1815), iar acesta la 10 Octomvrie 1815 făcuse următoarea propunere (K. A. 270—1816): „Deoarece nu cunosc nici adevăratele intenţii şi principii ale acestui paroh, nici relaţiile sale cu enoriaşii şi coreligionarii săi cu privire la planul în chestiune, nici realitatea necesităţii unei mai bune instrucţiuni pentru aceştia şi astfel nu pot să fac o propunere vrednică de încredere, că în ce chip şi prin cine ar fi de realizat întregul plan în modul cel mai potrivit, de aceea să binevoiască M. V. a cere prin alăturata scrisoare de cabinet (cea iscălită de

1. ST-R 2706—1813, citat la Dr. T. Botiş, *Istoria Şcoalei Normale (Preparandiei) şi a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad*, Arad 1922, p. 17, n. 3.

Rainer la 9 Iulie 1816) informaţiile necesare pentru acest caz de la zelosul episcop unit din Oradea, Samuil Vulcan, care în astfel de cazuri deja de mai multe ori a fost cu succes consultat".

In raportul său cu privire la ambele chestiuni, adresat arhiducelui Rainer, zelosul specialist în prozelitism din Oradea îşi scuză întârzierea cu distanţa locurilor unde petrec parohii în chestiune şi cu drumurile desfundate de apele primăverii. Indată ce s'au retras însă apele şi drumurile au devenit practicabile, a luat drumul Banatului sub pretext de vizitaţie canonică şi a cules informaţii pe cât i-a îngăduit condiţia pusă a celui mai mare secret. Tocmai voia să-şi trimită în acest scop preotul însoţitor, incognito în părţile unde promiseseră cei doi preoţi ademeniţi de Királyi că vor face propagandă unionistă, când află, că acei doi preoţi au fost trădaţi de un preot vecin episcopului de Vârşeţ, Vidac, şi acesta imediat i-a suspendat de la oficiu şi beneficiu şi aducându-i în faţa Consistoriului i-a constrâns să-i mărturisească sub jurământ din fir în păr tot ce scriseseră către preaînaltul Tron şi după ce ei descoperiră tot, episcopul Vidac avu astfel de ieşiri împotriva sfintei uniri, încât între alte flecăreli sinistre împotriva religiei greco-catolice pe uniţi îi numi păgâni. Pe bieţii preoţi i-a îngrozit cu mii de ameninţări, ca aceea; că el însuşi cu mâna lui îi va doborî, sau va aţâţa poporul, ca să-i omoare cu pietre, dacă nu-şi vor părăsi planul, şi aşa mai departe. Le sugeră apoi şi le porunci, să recunoască în scris în nişte reversalii, că planul trecerii la sfânta unire l-au pus la cale beţi în cârciumă şi acum îl lapădă. Iar felul în care l-a maltratat pe unul din ei, pe Sava Savici, din cauză că nu voia să deie acel fel de reversalii false, nu se poate spune fără necuviinţă.

Astfel e fapt, că de şi atât clerul, cât şi poporul, nu mai cugetă atât de sinistru despre sfânta unire, ca mai demult, având înaintea ochilor multele afaceri nepermise cu beneficiile bisericeşti şi multele feluri de stoarceri de bani, mai ales la căsătorii şi cu ocazia vizitaţiilor şi ştiind că la uniţi e mai bună rânduială, totuşi propagarea sfintei uniri în popor nu poate face nici un progres.

Crede totuşi, că parohii implicaţi în această afacere: Trifon Ioanovici din Mircovăţ, Sava Savici din Ciclova, Trifon Lupulovici din Vărădia şi Ştefan Ştefanovici din Rusova Nouă, cari afirmaseră, că mai au şi tovarăşi, numai din cauza ameninţărilor, vexărilor şi pagubelor ce le-a făcut episcopul prin suspendarea de la oficiu şi beneficiu şi prin înfăţişările la Consistoriu însoţite de neglijarea gospodăriei lor, nu mai cutează să facă nici o mişcare. Drept aceea propune, ca să i se desaprobe episcopului Vidac felul de procedare,

iar acei dintre preoţii înşiraţi mai sus, cari au proces la Consistoriu din pricina aceasta, să fie achitaţi şi reaşezaţi în oficiu şi beneficiu, episcopul să se abţină peste tot de a-i vexa şi maltrata şi ei in concret să fie apăraţi contra curselor ce ar avea să li le întindă episcopul, să li se garanteze siguranţa lor şi a familiilor lor şi potrivita subsistenţă şi remuneraţiune la cazul că vor continua afacerea şi totodată să li se deschidă accesul, interzis de episcop, la acei domni, cu cari obişnuiau să-şi facă planurile.

In privinţa proiectului preotului Petrovici, care recomandă mai buna instrucţiune a poporului ca mijloc pentru „reunirea" ortodocşilor din acele părţi (e vorba de judeţul Timiş, căci Theresianopol e Vinga) cu biserica romano-catolică, „în genunchi" îşi dă părerea, că aceasta numai prin şcoala pregătitoare (de învăţători şi preoţi) din Arad, unica şcoală superioară pentru Români, s'ar putea face, dar în starea în care este adusă acum această şcoală prin acţiunea episcopilor sârbi cu învoirea inspectorului Nestorovici e atât de departe de a putea servi spre o astfel de propagandă, încât mai degrabă e aproape de a fi sau disolvată, sau de a primi altă destinaţie decât cea iniţială. Catehetul Ţichindeal, numit şi confirmat de Maiestatea Sa, în urma denunţului secret al mai marilor clerului sârbesc, cari uşor îl atraseră de partea lor pe inspectorul Nestorovici, ca pe unul de un neam cu ei şi pornit contra sfintei uniri, fără vreo vină şi fără să fi fost ascultat fu destituit din postul de catehet, în care funcţionase şi spre binele sfintei uniri, şi pus în disponibilitate. „Fabulele lui morale", prin cari—fără discuţie, presărată fiind abil printre rânduri—se pregătea calea spre unirea cu biserica romano-catolică mai mult decât printr'o mie de misionari, cari cu uşurinţă îşi găseau mormântul în eparhiile episcopilor sârbi, au fost pur şi simplu prohibite, fiindcă aşa au vrut Sârbii. In locul lui Ţichindeal fu adus un preot sârb idiot, omul episcopului din Vârşeţ, care nu ştie decât sârbeşte, iar româneşte abia o rupe cu greşeli, care veghează, să nu se profere ceva spre binele sacrei uniri şi precum nimic nu ştie, nimic nu predă. Alţi doi profesori, Diaconovici şi Iorgovici, cari de la începutul acestui institut de litere au propus cu rodnicie şi spre admiraţie, nu ştiu din ce politică a Sârbilor nici până astăzi n'au diplomă (de titulari). Iar al patrulea profesor, Mihuţ, a fost numit de Maiestatea Sa Director (Revizor Şcolar) la Lugoj. Din Directoratul său smulse Nestorovici fără nici un motiv 30 de sate şi i le trecu Directorului Sârb la Români Kengyelatz. Mihuţ nu mai funcţionează ca profesor şi cine ştie ce Sârb va trimite în locul său inspectorul?

Face deci următoarele propuneri în legătură cu planul părintelui Petrovici: Şcoala pregătitoare din Arad să fie scutită de injuriaţiunile atât ale clerului superior sârbesc, cât şi ale inspectorului; cei doi profesori rămaşi să fie confirmaţi (definitivaţi); în locul lui Mihuţ, al cărui directorat trebuia mărit, nu micşorat, să se aşeze un om învăţat, de neam Român, care să simtă la fel cu ceilalţi; Ţichindeal, cel destituit, să fie ascultat, cărticica lui să fie cenzurată în mod dezinteresat şi el însuşi să fie judecat după dreptate; şi în sfârşit noul catehet sârb, neapt, să fie trimis îndărăt la Vârşeţ. Şi ultima sămânţă de propagandă unionistă ce ar arunca încă această şcoală va fi sufocată în germene, dacă va ajunge un Sârb episcop la Arad şi dacă vor mai inspecta Sârbi în şcoalele româneşti.

Cum vedem, pe chestia prozelitismului catolic, sub parola lui, care deschidea toate uşile până la cabinetul împăratului, ajunge preotul din Vinga să facă discutate şi cunoscute de cei mari nemulţumirile pe teren şcolar al Românilor.

Memoriul episcopului Vulcan îl prezintă împăratului cu referat ministrul Lorenz la 27 Septemvrie 1816. După ce rezumă memoriul, precizând că Vulcan a fost la Timişoara pentru a afla toate informaţiile privitoare la chestia Királyi, declară, că propunerile lui în legătură cu şcoalele româneşti merită să fie luate în seamă de împărat, dar dat fiind, că plângerile ce le stau la bază obvin cu multe detalii informative în Recursul Naţiunii Române din 17 Iulie 1816 (vestitul memoriu al lui Moise Nicoară), care se ancheta chiar atunci de o comisie instituită de împărat la 11 August 1816, Lorenz propune şi împăratul iscăleşte a doua zi rezoluţia, ca memoriul lui Vulcan să-i fie prezentat din nou deodată cu actele anchetei plângerilor din amintitul Recurs al Naţiunii Române (K. A. 808—1816).

Aceeaşi soartă are la 25 Octomvrie 1816 prin iscălitura împăratului, plângerea trimisă din Oraviţa la 29 August 1816 de Királyi, despre care Lorenz făcând referat şi propunere de rezoluţie la 24 Octomvrie 1816 scria, că nu conţine nimic nou faţă de memoriul episcopului Vulcan. Găsim în el totuşi următoarele ştiri interesante: Vulcan a fost în Oraviţa şi a stat câteva zile acolo colaborând cu Királyi însuşi „la progresul mai nou în afacerea unirii". Informaţiile despre cele petrecute la Consistoriul din Vârşeţ i le-a dat lui Királyi parohul din Mircovăţ, pe care acum îl numeşte Traila Ioanovici, nu Trifon. (Scrie, că anexează şi raportul scris de acesta în româneşte şi că regretă că n'are vreme să-l traducă în nemţeşte sau latineşte, cum făcuse cu celelalte anexe româneşti. Probabil din această cauză a pierit din dosar acel act românesc). Părintele Sava

Savici era acum la Ciclova-Românească paroh, ceeace denotă că pe atunci erau foarte des transferaţi parohii. La Consistoriul din Vârşeţ în 20 August au fost şi au iscălit reversaliile dinainte pregătite de episcopul-consilier intim de Stat, Vidac. Vidac şi Consistoriul său le-a dictat pedeapsa suspendării de la slujbă şi beneficii celor doi parohi pe trei săptămâni numai, ea a durat însă de fapt 6 săptămâni. Preoţii pedepsiţi au înţeles, că Vidac ar fi plecat la Viena cu reversaliile lor în aceste zile (în 29 August 1816 scria Királyi). L-au rugat pe Királyi, să le exopereze şi lor audienţă la M. Sa. Királyi îl asigură pe împărat, că dacă l-ar ajuta, ar putea propaga catolicismul între preoţii şi poporul românesc, care locuieşte prin părţile sale în lung şi 'n lat (Sârbii fiind cu mult mai puţin numeroşi şi din cauza rusofilismului porniţi contra unirii) şi care între altele schimbarea calendarului o doreşte în mod expres şi public. La sfârşit dă informaţia, că ieromonahul din Zletyitye, care împreună cu socrul său, parohul din Cruşiţa, Ioan Gheorghevici, se declarase dispus a trece la unire, a fugit de curând în Turcia împreună cu alţi doi călugări din mânăstirea sa (K. A. 310—1816).

Királyi n'a avut răbdarea să aştepte răspunsul împăratului, care dacă era să se dea deodată cu cel pentru uriaşele plângeri din memoriul lui Nicoară, avea să întârzie mult şi bine, ci a înaintat o nouă plângere, care fu trimisă de împărat arhiducelui Palatin, care culese—între altele şi de la Vlădica Vidac — acte informative şi apoi ceru raportul Cancelariei ungarice. Acest raport, din 22 Nov. 1816 e discutat în Consiliul de Stat la 23 Dec. 1816 (ST-R. 9679-1817).

Consiliul de Stat constată: „Din actele informative culese de arhiducele Palatin reies următoarele: Parohii ortodocşi Trifon Ioanovici, Sava Savici, Ioan Georgievici şi Traila Lupulovici, cari îşi prezentaseră prin Iurassorul Ignatie Királyi dorinţa şi declaraţia lor de trecere la unire, fiind întrebaţi despre aceasta de Consistoriu şi de episcop, în mod liber şi nesiliţi şi-au retras declaraţia şi au cerut voie de a rămâne în parohiile lor. Pentru a putea medita în mod matur şi nestingheriţi asupra acestei declaraţii a lor, ei au fost suspendaţi de către Consistoriu [pe trei săptămâni] de la serviciile pastorale (nu şi de la venituri), dar înainte de sfârşitul săptămânii a treia s'au înfăţişat cu inimă înfrântă înaintea episcopului, şi-au repetat declaraţia de mai sus şi au confirmat-o şi în scris ca pe una dată în deplină libertate şi fără nicio constrângere. Primii trei au fost reaşezaţi în posturile lor, Trifon Lupulovici însă fiind dat în judecata Consistoriului pentru grave abateri disciplinare, a fost suspendat de la slujbă şi venituri. Aceşti preoţi nicidecum

nu din convingere, ci din considerațiuni lăturalnice, mai ales din dor de câștig, apoi spre a se putea sustrage de la pedepse ce meritau și spre a putea duce viață mai liberă au vrut să treacă la unire. Drept aceea episcopul ortodox al Vârșețului nu se teme de loc, că acești preoți își vor părăsi confesiunea și n'are nimic împotriva ascultării lor din nou, numai fără orice publicitate sau senzație. Ar fi însă foarte fericit, dacă ar putea scăpa de ei, pentru că îi zugrăvește foarte nefavorabil în privința moravurilor și a purtării lor de altă natură. Cere în sfârșit să nu se samene, ca pe vremea antecesorului său Popovici, în popor sămânța neîncrederii și a neliniștii prin astfel de puneri la cale și persuasiuni de trecere la unire, ci să fie ocrotit și susținut în atât de necesara autoritate și în cuvenita demnitate.

Alteța Sa Palatinul e de părerea, că acești preoți merită aspră corecțiune, ca unii ce nu dau dovadă de caracter potrivit cu starea lor. De asemenea ar trebui și Királyi, care pentru înclinarea sa spre denunțuri false și ca om turbulent a fost de mai multe ori grav învinuit, să fie pedepsit printr'o aspră mustrare spre satisfacție pentru denunțul fără temeiu făcut contra episcopului, de înaltă considerație și vrednic de toată prețuirea pentru speciala sa atașare la prea înalta Casă Imperială, Vidac al Vârșețului.

Cancelaria e de părerea, că după informațiile de față, sus numiților preoți ortodocși li s'ar putea socoti ca pedeapsă suspendarea de trei săptămâni de la serviciile parohiale fără pierderea veniturilor, pe care le-o aplicase episcopul ca timp de gândire. Contra iurassorului I. Királyi însă, care a îndrăznit să pună pe hârtie și să înainteze defăimări și date calomniatoare împotriva episcopului de Vârșeț, ar trebui să i se ordone guvernului Ungariei, ca să-i impute cu asprime această purtare în Congregația comitetului Caraș, cu amenințarea, că dacă mai procedează așa, va fi pus în disponibilitate".

De această mustrare l-a scăpat însă pe nechematul vânător de suflete împăratul însuși, care încheie acest act și întreaga poveste tristă cu rezoluția: „Raportul acesta îl iau la cunoștință, sfătuita mustrare a lui Ignatie Királyi însă n'are loc. ss. Franciscus. Wien, 19 Martie 1817". (St. R. 9679—1817).

A doua istorioară care e asemănătoare și contemporană cu aceasta, având de obiect aventura unionistă a parohului din Caransebeș, o voiu publica într'un număr viitor al revistei *Biserica Ortodoxă Română*.

Diaconul Dr. Ștefan Lupșa
Profesor, Academia teologică din Oradia

ŞCOALA DE LA COLŢEA

Locul pe care se află astăzi biserica şi spitalul Colţea [1] — aşezăminte fundate de bogatul şi cucernicul Mihaiu Cantacuzino spătarul, în preajma anului 1700 — a aparţinut prin jumătatea veacului al XVII-lea boerului Colţea Doicescu [2].

---

1. Cu privire la acestea, a se vedea: [Mihaiu Cantacuzino Genealogistul], *Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti până la anul 1774*, ed. G. Sion, Bucureşti 1863, pp. 45—46; D. Frunzescu, *Dicţionar topografic şi statistic al României*, Bucureşti 1872, p. 73; *Dicţionar geografic al României*, vol. I, Bucureşti 1898, p. 714; Alex. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, Bucureşti 1899, pp. 15, 46, 575—587; G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti 1899, pp. 178—183; N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, I, Bucureşti 1905, pp. 272—276; Alex. G. Găleşescu, *Spătarul Mihai Cantacuzino (1650—1716), întemeietorul mănăstirei şi spitalului Colţea şi al mănăstirei Sinaia în anul 1695*, Bucureşti 1906, p. 1 şi urm. Sp. P. Cegăneanu, *Câteva observaţiuni asupra bisericii Colţea*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an. IV (1911), pp. 47—48; Preotul G. Negulescu, *O pagină din istoria Bucureştilor. Intemeerea mânăstirii Colţea*, în revista *Biserica Ortodoxă Română*, an. 45 (1926), pp. 82—88; N. Iorga, *Guide historique de la Roumanie*, Bucarest 1928, pp. 73—74; Idem, *Pridvorul de la Colţea* în *Bulet. Com. Mon. Ist.*, an. XXIV (1931), p. 136; G. D. Florescu, *Din vechiul Bucureşti*, ed. 1935, pp. 61—63.

2. *Colţea* făcea parte din familia boerilor Doiceşti din Ialomiţa. El era fiul lui *Danciul Doicescu*, care apare într'un document din Aprilie 1618, împreună cu fratele său *Radu*. Are titlul de postelnic (Şt. D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti*, vol. II, Bucureşti 1916, p. 6). La 1 Noemvrie 1623, *Danciul* era vătaf (Idem, *ibidem*, p. 214), iar la 23 Aprilie 1634 semna cu demnitatea de clucer într'un act al boerilor din Cislău (Arhiv. Stat., *Episcopia Buzău*, condica 3 (104), f. 28). La 25 Ianuarie 1639, clucerul Danciu Doicescu, împreună cu alţi cinci boeri, alegea moşiile lui Preda pah. Bucşanu, ginerele lui Dragul log. din Crăcani, şi ale lui Pavel post. din Şoplea, de către Petco, fiul Dragului (Ac. Rom., *ms. 4985*, ff. 54—55), iar la 2 Decemvrie 1641 figura printre boerii hotarnici ai moşiei Mostiştea-Ilfov (Şt. D. Grecianu, *op. cit.*, p. 434). E menţionat cu dregătoria de clucer şi la 1 August 1644 (I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino*, Bucureşti 1919, p. 112). Copiii lui Danciul Doicescu au fost: *Udrea* şi *Colţea*. La 25 Aprilie 1630, Udrea era căsătorit cu Neaga, fata lui Pătru post. ot Pătârlage (Şt. D. Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, Bucureşti 1913, p. 259). La 7 Maiu 1639, Udrea—acum postelnic — şi Neaga dăruesc mânăstirii Bradu (Buzău) ocina lor din Broşteni-Buzău (A. V. Vasilescu, *Mânăstirea Bradu de pe Nişcov*, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, LV (1937), p. 78). La 9 Ianuarie 1650, Udrea era clucer (Idem, *ibidem*, p. 76), iar prin 1653 — 54 este citat ca fiind frate cu *Colţea vornicul* (I. C. Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, p. 255 nota). La 17 Fevruarie 1655, Udrea Doicescul slugerul fu omorît de Seimeni împreună cu Ghiorma banul, Gheorghe Carida vistierul, Papa Brâncoveanu, Cârstea Cornăţeanu, fiul lui Socol clucerul, ş. a. (*Letopiseţul Ţării Rumâneşti*, ed. St. Nicolaescu, în *Rev. pentru istorie, archeologie şi filologie*, XI (191), p. 156).

Colţea Doicescu, căsătorit cu Rada, fata lui Calotă banul Bozianu, apare ca postelnic în 1644, vornic prin 1653, pitar în 1655, în Ianuarie şi Aprilie 1656 (G. Florescu, *op. cit.*, p. 61, nota 309; Filitti, *op. cit.*, p. 255; Arhiv. Stat., *Episcopia Buzău*, cond. 3, pp. 241—244). In anul 1659, Colţea — acum clucer — şi cu Nicolae Sofialâul merseră la Poartă, din ordinul lui Mihnea-Radu Vodă, ca să

Pe acest teren, clucerul Colţea înălţase, prin anii 1666—1667 [1], o bisericuţă de lemn, cu hramul Cuvioasa Paraschiva [2]. După puţină vreme, Colţea a închinat modesta lui ctitorie şi locul din jurul ei, Mitropoliei din Bucureşti. Nu se poate şti data sigură a închinării, deoarece zapisul întocmit de Colţea atunci „au perit în zilele Nemţilor, împreună cu alte scrisori" ale Mitropoliei, după cum mărturiseşte chiar mitropolitul Antim într'o carte vlădicească din 29 Martie 1709 [3].

Fiindcă Colţea clucerul avea în această parte a Bucureştilor proprietăţi întinse şi o biserică, locuitorii au început să-i spună, de prin anul 1669, *„mahalaoa de la biserica Colţii clucerul"*, sau *„mahalaoa Colţii clucer"*. In Noemvrie 1680 se vorbea de „uliţa cea mare, carea mearge spre *casele Colţii cluceriul*" [4].

Mihaiu Cantacuzino, preţuind poziţia, a chibzuit să ridice mânăstirea, care avea să cuprindă „biserica cea mare", trei paraclise, două spitale şi *o şcoală*, chiar pe terenul dăruit de Colţea Mitropoliei. De aceea a plătit Mitropoliei importanta sumă — pe atunci — de 800 taleri şi a câştigat şi consimţământul urmaşilor [5]

---

determine pe Vizir a omorî pe postelnicul Constantin Cantacuzino. Intervenţia nu reuşi (*Istoria Ţării Româneşti*, ed. Ioanid, Bucureşti 1859, pp. 115—116). Venirea lui Gheorghe Ghica în scaunul muntean fu în favoarea lui Colţea, căci la 8 Martie 1660 el apare în divan ca vel comis (Acad. Rom., *ms. 3526*, f. 60). Figurează ca atare în documente din 13 Martie, 17 Aprilie şi 25 Iulie 1660 (Acad. Rom., *pachet XLIV* — 54; *Revista Arhivelor*, I, Bucureşti 1926, pp. 234—235, nota; *Revista istorică*, XXI (1935), p. 197). Grigorie Ghica, noul domn, l-a ţinut câtva timp în afara sfatului său domnesc, în care nu intră decât prin August 1661 (Acad. Rom., *ms. 2080*, f. 90). Acum e vel clucer. In Ianuarie 1662 nu mai figurează în divan. De altfel în tot restul vieţii n'a mai deţinut nicio dregătorie. Este citat ca biv vel clucer în acte din anii 1663, 1665, 1666 (N. Iorga, *Documentele Cantacuzinilor*, Bucureşti 1902, pp. 32 — 69; Arhiv. Stat., *Mănăstirea Mărgineni*, cond. 165, f. 101 v.) La 12 Martie 1667 i se alegea moşia Stăneşti-Ilfov (Acad. Rom., *pachet CLXXXIII*—20), iar la 13 Maiu dăruia mânăstirii Bradu nişte livezi la Văleni pe Nişcov (A. V. Vasilescu, *art. cit.*, p. 80).

1. Am admis aceşti ani bazat pe două zapise din Arhiva Eforiei: unul din 7 Iulie 1665 şi altul din 18 Iunie 1669, relative la acelaşi teren din mahalaua lui Colţea Clucerul. In 1665, Condrea din Măgureni vinde acest teren lui Ghinea cojocarul din Bucureşti, faţă fiind şi Colţea clucerul, fără să pomenească de biserica lui Colţea. După 4 ani se ridică cu pâră Leca, fiul Condrii din Călineşti, susţinând că are şi el parte în terenul vândut de tatăl său. Dragotă judeţul şi pârgarii găsesc că Leca „n'are nici o treabă" în locul din *„mahalaoa de la biserica Colţii clucer*, care l-au fost cumpărat Ghinea coj. de la Condrea" la lt. 7173 (1665). Biserica Colţei nu exista, deci, în 1665, dar exista în 1669.

2. La 19 Decemvrie 1684, în zapisul prin care Iordache fiul lui Necula post. din Cocorăştii Caplei vinde lui Mihul neguţătorul moşia Bucureani de pe Colentina, iscăleşte mărturie şi *„pop[a] Vasilie p. ot Colţea"* (N. Iorga, *Studii şi documente*, V, Bucureşti 1903, p. 307).

3. Al. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, pp. 576—578.

4. Eforia Spitalelor Civile, *Arhiva contencios*, hârtii necatalogate.

5. In număr de şase, dintre care mai importanţi au fost: Radu şi Udrea. *Radu* a fost căsătorit cu Ilinca, fata lui Radu spătarul din Curtişoara. La 3 Iulie 1696, Radu spăt. Doicescul şi Udrea căpitanul, fratele său, aleg moşia Copusul

clucerului Colțea, care nu mai era în viață. De bună seamă că ei au cerut spătarului ca noul lăcaș să poarte numele tatălui lor.

Fiindcă inscripția bisericii Colțea, zidită de Mihaiu spătarul Cantacuzino, nu se păstrează de foarte multă vreme [1], nu se știe anul exact al fundării ei.

S'a admis de unii [2], pe baza unei inscripții rău cetite [3], că biserica mânăstirii Colțea, cu hramul Trei Ierarhi, a luat ființă în anii 1698—1699. Anaforniță dăruită de Șerban vel vornic Cantacuzino

---

a lui Ianache Văcărescu *Revista istorică*, IX (1923), pp. 48—51). In Maiu 1699, spătarul Radu avea o vie la Ivănești (Acad. Rom., *pachet CLXXXIII*—23), iar la 11 Martie 1702, era rânduit cu alți boeri să aleagă moșia Lișcoteni a spăt. Cantacuzino (Ef. Sp. Civ., *cart. n. 22*, doc. 30). Radu Colțea nu mai trăia la 23 Maiu 1706 (C. Litzica, *Catalogul manuscriptelor grecești*, București 1909, pp. 22—23). *Udrea* „clucer snă Colții" este martor la vânzarea unei părți de moșie „den Bazea, den josul *Oreștilor Colții*" (Ilfov), pe care Tănase dorobanțul și fiii săi din Bazea, cu Duca Băcanul din București o fac lui Radul vornicul de Doamnă, fiul lui Neagoe vistierul din Izvoară-Vlașca, la 30 Dec. 1680. Se menționează în act și de un egumen... *arapul*, de la mânăstirea Păroaei (Eforia Spitalelor Civile, *Arhiva contencios, carton negru 63*, doc. 2). La 15 Fevruarie 1683, el iscălește: „*Udrea* logof. sin Colții clucer" (Arhiv. Stat., *M-rea Cotroceni, pachet XXXIV*, doc. 9). Ultima oară îl întâlnesc în zapisul din 27 Maiu 1705, prin care Apostol negustorul schimbă cu Damaschin al Buzăului niște țigani pentru niște locuri de casă din București „care au fost *date danie sf. Episcopii... de dumnealui Colțea biv vel cliucer*". Iscălește și „Udrea pit. Doicescul snă Colții cliuc". (Arhiv. Stat., *Episcopia Buzău, cond. 3*, f. 618 v.—619).

1. In vara anului 1716, spătarul Cantacuzino fu ucis de Turci la Adrianopol, iar inscripția de la Colțea „a fost astupată sau rasă" (N. Iorga, *Inscripții, I*, p. 272). Despre sfârșitul spătarului pomenește și Nicolae Mavrocordat în hrisovul din 2 Iulie 1716 dat mânăstirii „Trisfetitele ce se numește *Colțea* ", ca să stăpânească moșiile Lișcoteni, Schiau și Doicești (atunci în R.-Sărat), pe care Mihaiu Cantacuzino „*Iostu-le-au dat acestii sf. mănăstiri Tresfetitele* pentru sufletul lui, ca să fie *pentru hrana bolnavilor celor ce se odihnesc acolea în ospitalu. Și viind urgie lui Mihaiu spatar de la înputernica Impărăție, luându-l de aici și ducându-l acolo s'au răpus și vieața și n'au apucat ca să facă cărți de întărirea acestor moșii ce le didease la sânta mănăstire.* Deci petrecându-se Mihaiu spataru și *rămâind toate moșiile lui, din poruncă înpărătească, pe seama Domniei*, venit-au *epitropii* de la această *sf. mănăstire Colțea* la domnia mea cu jalbă, de *au spus că au dat Mihaiu spat. aceaste moșii la sf. mănăstire, ear scrisori n'au apucat să facă*, aducând și cinstite și credincioase mărturii, întâiu pre sânția sa prea cinst. și prea sânțitul părintele nostru *Papa și Patriarchu și judecătoriu a toată lumea, chir Samuil*, și pre alți vrednici de cinste mărturii... că au dat Mihaiu spat. aceste moșii la sânta mănăstire... Domniea mea... m'am milostivit de *am dat aceste moșii sântei mănăstiri... aflând cum că aceaste ospitaluri easte lucru foarte bun și fericit...*" (Ef. Spit. Civ., *carton negru 22 — Bordeiul verde* (Brăila) —, doc. 39).

Dacă la 2 Iulie 1716 se știa, măcar de câteva zile, în București, de omorîrea spătarului, resultă că *măcelul s'a petrecut in Iunie st. v.*

2. Preotul G. Negulescu, *art. cit.*, p. 86, n. 5, considerând inscripția de pe o piatră, publicată de Găleșescu (*op. cit.*, p. 580, n. 1), din 20 Ianuarie 1698, care putea fi a acelui care supraveghiase lucrările bisericuței lui Colțea; G. D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 62.

3. Insuși preotul Negulescu mărturisește că inscripția pietrei de mormânt a lui „*Radu Lăvilneanu*" a fost cetită greșit de Găleșescu, dar care era cuprinsul ei exact nu-l mai putem descoperi, piatra fiind astăzi dispărută. Despre lectura eronată a lui Florescu (*op. cit.*, p. 62, nota 311), pe anaforniță ce se află în posesia G. Olszewski, vorbesc în textul acestui articol.

şi soţia lui; Andriiana, nu poate fi din 24 Decemvrie 1699, [1] întrucât acest Cantacuzin a fost vel comis prin anii 1693—1696, în 1698 iscăleşte ca biv vel comis, vel pah. în 1700—1702 şi tocmai în anul 1708 apare ca vornic mare. [2] In anii 1696—1707, această demnitate a fost deţinută de Stroe Leurdeanu. Anafornița este, deci, din anul 1708, când mânăstirea Trisfetitele de la Colţea exista, iar nu din 1699, cum a cetit Florescu.

Ca dovadă că biserica mânăstirii cantacuzineşti din mahalaua Colţei nu fiinţa în anul 1699, stau documentele din 20 Iunie 1699, 6 Maiu 1700 şi 1 Martie 1701 (din Arhiva Eforiei Spitalelor) în care se vorbeşte de: *„biserica Colţii"*, „uliţa cea mare *care mearge spre Colţea"* sau *„gardul biseariciı Colţii* în lungu până la *poarta cea veache"*.

Cred că în vara anului 1701 s'au început lucrările pentru construirea bisericii mânăstirii de la Colţea, şi la 18 Octomvrie 1702 patriarhul Gavriil al Constantinopolei putea emite o carte patriarhală ca să fie apărată de dări mânăstirea *Sinaia* „şi o altă cinstită *monăstirioară şi biserică* cu hramul Sfinţilor Trei Ierarhi din Bucureşti, *pe locul numit Colţea"*. [3] Cuvântul *monăstirioară*, fără vreo enumărare de aşezăminte ca: paraclisele, spitalul — cu două pavilioane —, spiţeria, şcoala şi chiliile personalului bisericesc, didactic şi spitalicesc, arată limpede că la acea dată nu erau decât începuturi în înfăptuirea unei mânăstiri de plan occidental.

Nu cunosc mărturii documentare din anii 1702—1705, care să vorbească de biserica Colţii, dar posed unul în copie, din 22 Maiu 1706 [4] — redactat, deci, cu o zi înainte de *Condica frăţietăţii*, [5] pe care spătarul Cantacuzino o destina aşezământului său de la Colţea şi a cărei datare a fost greşit cetită de Ionnescu-Gion, [6] 1707 în loc de 1706 [7]. Prin acel zapis, Mihul cavaful şi sora sa, Iana, vindeau lui Alicsandri Vornicul de Doamna şi soţiei lui, Ilinca, un loc de casă în mahalaua Colţii „până în *pământul mănăstirii Colţii* şi pre lângă *locul Colţii"*.

In anul 1707, la 5 August, fostul neguţător bucureştean Mihul,

---

1. Cum susţine G. D. Florescu în *lucrarea citată*, p. 62, nota 311.
2. Cf. fişe de divane domneşti în colecţia mea. Şerban Cantacuzino se menţine la vornicie şi în anul 1709, după cum resultă dintr'un document din 12 Aprilie, prin care Brâncoveanu confirmă mânăstirii Găisenii dania de ţigani şi vii făcută de Pătraşco, fiul lui Defta neguţătorul, la moarte. In Noemvre, însă, divanele cuprind ca vornic mare pe Radu Golescu.
3. Al. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, pp. 17—20.
4. Originalul necatalogat, în Arhiva Eforiei Spitalelor Civile.
5. Academia Română, *ms. grecesc 11*.
6. Cf. *Istoria Bucureştilor*, p. 181. Lectura lui Ionnescu-Gion n'a fost corectată de acei cari s'au ocupat de trecutul Colţei.
7. C. Litzica, *Catalogul manuscriptelor greceşti*, p. 23.

din *„mahalao Triehstlă!"*, acum Misail monahul, vinde spătarului Mihaiu moşia Bucoveni printr'un zapis scris de *„popa-Arsenie de la Trei Sfetitele"*.[1] Mânăstirea era întemeiată şi mahalaua Colţei era ameninţată să-şi schimbe numele în Trei Sfetite.

Un hrisov inedit, din 17 Aprilie 1708,[2] emis de Mihaiu Vodă Racoviţă al Moldovei, scris de vestitul Axentie Uricarul şi dat mânăstirii de la Colţea, pentru volnicirea de a aduce pe moşia Sireţăl din Moldova, închinată de spătarul Cantacuzino, 30 de oameni streini, fără dajde, glăsueşte:

„Deci, dară, înţălegând şi noi, din spunerea a multora, pentru nişte *dumnezăeşti vreadnice de laudă lăcaşă, adecă odihne de bolnavi (spitale*, cum deobşte să chiamă), care cinstitul şi bl[a]gorodnicul unchiul domniei meali, *Mihai Cantacuz[i]no biv vel spătar, din hierbinţeala dragostii lui cea de către Dum[ne]zău, cu cheltuiala dumisali, în oraşul Bucureştilor, la beseareca Trei Sfetitelor (care şi aciastă beseareă dumnealui au făcut) în Ţ[a]ra Rumâniască, au zidit*, precum şi *şcoale (unde cei ce poftescu a nu-ş[i] pierde în zadar vreame[a] tinereţilor, în dar vistieriul învăţături[i] să poată să căştigea)*, au întocmit lucrul — cum înţăleagem — nu atât că nou *într'aceaste doao rumâneşti vecine ţări* poate păn' amu a să zice, ci mai multu că de mare folos şi ajutor celor streini, săraci bolnavi şi nemernici poate să fie, de vreame ce *toate bolnavilor şi celor ce vor să caute de dânşii*, precum şi *simbriile dascalilor, din veniturile ceale ce la aceaste lăcaşe mai sus zise de d[u]mnealui sintu datea, este să s[e] de şi să s[e] chivernisască"*.

Acest act, mai vechiu cu un an de zile decât cartea mitropolitului Antim Ivireanu, din 29 Martie 1709,[3] este cel dintâi care pomeneşte de *existenţa spitalului de la Colţea*. Dar el mai conţine o ştire preţioasă, trecută sub tăcere de mitropolitul Antim, cu privire la *şcoala de la Colţea: aceasta funcţiona în primele luni ale anului 1708*.

Am făcut această introducere, ca să arăt că biserica Colţei, a spătarului Mihail Cantacuzino — frumosul monument de artă bisericească din Bucureşti — a fost ridicată prin anii 1701-1702; că spitalul Colţea n'a „fost întemeiat către 1695" — cum susţine într'o lucrare recentă[4] arhitectul Grigore Ionescu —, ci prin anii 1703-1707, când s'au pus şi bazele şcoalei.

---

1. N. Iorga, *Studii şi documente*, V. p. 310. Cf. şi nota 4 din acest articol.
2. Eforia Spitalelor Civile, *Arhiva contencios*, document românesc pe pergament, necatalogat. Cf. şi *Anexa I* de la sfârşitul acestui articol.
3. Al. G. Găleşescu, *Eforia Spitalelor Civile*, pp. 576—578.
4. *Bucureşti, ghid istoric şi artistic*, Bucureşti 1938, p. 92.

Despre şcoala particulară de la Colţea şi dascălii ei nu s'a scris aproape nimic. Se ştia doar atâta, din grammata patriarhului Samuil al Alexandriei, dată la 15 Iunie 1715,[1] că fundatorul mânăstirii Colţea a întemeiat şi *„şcoale pentru felurite învăţături şi de învăţătura cântării"*, iar „pentru *învăţături* să fie *dascăli, unu pentru ştiinţi şi altu pentru învăţăturile începătoare"*. *„Ştiinţa cântării"* intră în obligaţia unuia dintre cântăreţii bisericii principale, care purta aceeaşi denumire de dascăl.

In şcoala mânăstirii Colţea, pentru ai cărei şcolari ridica şi vornicul Şerban Cantacuzino un *„paraclis"*,[2] se dădeau şi învăţături temeinice de slovenie. Cartea de scutire acordată de Constantin Vodă Racoviţă, la 1 Iunie 1754,[3] afirmă ritos că Mihaiu spătarul Cantacuzino *„au aşăzat să fie* [la Colţea] *şi şcoală slovenească ...pentru învăţătura copiilor, atât lăcuitorilor pământeani cât şi altoru streini, ce ar năzui spre învăţătură"*. Şcoala avea, deci, aceeaşi structură ca şi instituţia mai veche de la Sfântul Gheorghe vechiu din Bucureşti. Era o şcoală slavo-românească, dublată de *una destinată învăţământului muzicii bisericeşti.* La Sfântul Gheorghe vechiu, abia în anul 1830 lua fiinţă şi o astfel de şcoală.[4]

Despre începuturile şcoalei de la Colţea şi despre cei dintâi dascăli ai ei nu se ştie nimic mai mult, decât ce am arătat. Erau trei dascăli: unul de ştiinţe, altul de învăţături începătoare şi un al treilea de cântări bisericeşti, dar nu se cunosc numele lor până în anul 1732.

Dintr'un catastif[5] de veniturile şi cheltuelile aşezămintelor de la Colţea pe anii 1732-1740 — catastif fost în arhiva Eforiei Spitalelor până în anul 1894, când l-a cumpărat la licitaţie evreul anticar A. Zwiebel, de la care a trecut prin vânzare în posesia Academiei Române —, se pot frunzări importante informaţiuni cu privire la numele dascălilor, la simbriile lor şi la unele nenorociri care s'au abătut asupra şcoalei de la Colţea în acea perioadă de timp.

In anul 1732 apare la Colţea „dascalul *Lucin*". Se arată că s'au cheltuit 18 taleri „pentru comis Cazan i (= şi) pentru *copii[i] cei mici i dascalul Lucin* i alţii căţi au fost la ţară, *scoţându-să din mănăstire pentru ciumă;* pentru bucatele i păinea ce s'au cumpărat până au venit în mănăstire".[6]

---

1. Al. G. Găleşescu, *Op. cit.*, pp. 28, 39.
2. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, Bucureşti 1902, p. 342.
3. *Anexa II.*
4. Gh. Nedioglu, *Cea mai veche şcoală românească, cu caracter statornic (şcoala dela Sf. Gheorghe vechiu)*, Bucureşti 1913, p. 23.
5. Academia Română, *ms. 129.*
6. Idem, *ibidem*, f. 5 v.

S'au mai cheltuit în același an (1 Martie 1732—1 Martie 1733) pentru dascălul Lucin: 110 bani pentru cârpitul hainelor [1] și 100 bani pentru cizme la Crăciun. [2] La capitolul „Simbriile" [3] numele dascălului lipsește.

In anul 1733 printre cheltueli se cuprind și 2 taleri și 64 bani pentru „sobile ce s'au făcut *la școală*". [4] S'au dat 4 tl. și 49 parale „la un zăbun ce s'au făcut dascalului *Lucin* la Paști", 90 parale pentru „dresul conteșului" și tl. 1 pentru „conteșul ce s'au blănit" al lui Lucin. Alți 110 bani merg la cizme. [5]

In „Simbriile" pe 1734 se cuprind: 4 tal. pentru „un zăbun *dascalului Lucin*"; 100 bani pentru „dresul conteșului cel vechiu"; 1 tal. și 45 bani pentru „blănit conteșul cel vechiu"; 1 tl. și 45 bani pentru cumpărarea unui „ișlic dascalului *Lucin*" și 2 tl. 30 bani pentru „blănit conteșul cel nou". [6] Aceasta este forma sub care se dădeau lefurile dascălilor.

De astă dată apare și numele unui „dascal *Ghiorghe*", pentru papucii căruia se plătesc 90 bani, apoi i se dau și 100 bani. [7] Se mai numără de epitropii spitalului 4½ tal. și 10 bani „la un postav dascălului *Lucin*".

Socotelile pe anul 1735 cuprind, la cheltueli: 1 taler și 21 bani „la *Lucin dascalul* pentru botezatul copilului lui" și 1 tal. și 27 bani „dulamă lui *Calotă al dascalului Lucin*". [8]

Simbria dascălului *Lucin* se rezumă la: 4½ tl. și 33 bani pentru zăbun; 110 bani pentru reparatul conteșului; 2½ tal. pentru blănitul conteșului. Cizmele lui costă ½ tal. și 54 bani. [9] Este prezent și dascălul *Gheorghe*, căruia i se cumpără papuci cu 90

1. Idem, *ibidem*, f. 11 v.
2. Idem, *ibidem*, f. 12 v.
3. Idem, *ibidem*, f. 14 v. Se arată că s'au mai cheltuit în acest an 8 tl. pentru 2 oca cafea și 2 de zahar" *„poclon la doi boiari Moldoveani, când au fost nunta măriei sale lui Vodă"*; 21 tl. pentru covorul dat poclon la „nunta măriei sale lui Vodă" *(Ibidem*; f. 7 r.) și 13 tl. „s'au cheltuit cât au șăzut în mănăstire din poruncă *doi boiari Moldoveani*, jup[an] *Iordachie Balăș* i *Dumitrașco postelnicul (Ibidem*, f. 11). Este vorba de căsătoria de a doua a lui *Constantin Vodă Mavrocordat*, la 12 Noemvrie 1732, cu *Ecaterina*, fiica lui Constantin Ruset vel vornic, din Moldova (cf. *Letopisițele Țării Moldovii*, ed. M. Kogălniceanu, t. II, Iași 1845, p. 409).
4. Acad. Rom., *ms. 129*, f. 35 v.
5. Idem, *ibidem*, f. 35 v., 36 r.
6. Idem *ibidem*, f. 59 r.
7. Idem, *ibidem*, f. 60 r. In acest an au venit la mânăstire, *„părintele patriearhul"* și „dumnealui aga la *casile Obedeanului*" (*ibidem*, f. 54 v., 55 r.). Se cheltuesc, apoi, din banii Colței 16 tl. și 62 bani „la *așternutul ce s'au făcut pentru măriea sa Vodă*, 3 perne de Lipțca și bogasiu... pentru perne și 7 coți de macat..." (f. 57 v.).
8. Idem, *ibidem*, ff. 71 v., 77 v.
9. Idem, *ibidem*, ff. 78, 79 r.

bani. Se plătesc 1 tal. şi 7 bani pentru cizmele *„Dimii, ce învaţă copii la şcoală"*. [1] Acest Dima, figurează în socotelile anului 1734 [2] drept cântăreţ la biserica cea mare. Reiese că împlinea şi slujba de dascăl pentru cântări. Ceilalţi doi, Lucin şi Gheorghe, predau ştiinţele şi învăţăturile începătoare.

Trecând la anul 1736 constat aceiaşi dascăli: Lucin, Gheorghe şi Dima cântăreţul. „Dresul conteşelor" şi alte reparaţiuni la hainele lui Lucin cer 7 tl. şi 45 bani, iar cizmele lui, $^1/_2$ tl. şi 54 bani. [3] Dascălul Gheorghe trece în acest an de la papuci la cizme, care costă un taler. [4]

Pe anii 1737 — 1738 aceiaşi dascăli şi aceleaşi cheltueli pe „zăbune, cizme, şalvari şi papuci". [5] Nu lipseşte nici „dulama" lui Calotă, copilul dascălului Lucin.

Anul 1739 a adus mari nenorociri asupra aşezămintelor de la Colţea, căci la 27 Fevruarie „den pricina unui gunoiu de la *stăi Savva*, însă dentru acest gunoiu *s'au aprins târgul de au arsu o parte a Bucureştilor*. Şi atuncea *au arsu şi mănăstirea toată*, cu *spitalurile*, cu *spiţăriia, ce era doftorii pentru săracii den spital*, şi cu *bisearica* şi cu *căte treale paraclisele* şi *amvoanele* şi cu amândoaoă pivniţele". [6]

Doi dintre dascăli, Lucin şi Dima, au fost seceraţi, probabil de vreo molimă, căci mor în acelaşi timp. La Paşti ei trăiau, căci li se cumpărau cizme şi papuci, [7] dar după aceste sărbători, de sigur în timpul verii anului 1739, socotelile arată că s'au plătit 5 taleri „la *pogrebaniea dascalului Lucin*"; alţi 5 tal. „s'au dat la

---

1. Idem, *ibidem*, f. 79 r. Pentru un postav lui Lucin se plătesc $5^1/_2$ tal. şi 49 bani, iar dascălului Gheorghe i se dă un taler (*Ibidem*, f. 83 v.). S'au numărat şi $38^1/_2$ tl., când au slujăt *părintele patriearhul* sf. liturghie pentru ctitori (f. 69 r.).

2. Idem, *ibidem*, f. 60 r. Printre cheltuelile anului 1735, se mai cuprind: „9 tal. la un covor *la nunta agăi*; $19^1/_2$ tal. la *poclonul mării sale lui Vod[ă] când au făcut nunta cu Domniţa*" (*ibidem*, f. 71 r.); 8 tl. la „un covor *cămăraşului celui mare la nuntă*" (f. 71 v.); 9 tl. „la un covor la *Doamna cea bătrână*" (f. 72 r.) şi 19 tl. „la 6 oc[ă] cafea i la 6 oc[ă] zahar la *venirea mării sale lui Vod[ă] den Moldova aici şi la înoirea boiriilor şi la alte trebuinţe*" (f. 74 r.). Este aici vorba despre revenirea lui Const. Mavrocordat pe scaunul muntean, în Noemvrie 1735.

3. Idem, *ibidem*, f. 96 v.

4. Idem, *ibidem*, f. 97 r. Printre cheltueli şi „tl. $70^1/_2$ bani 54 s'au dat dumneaei *slugeresii Ancuţii [Rudeanu*, fata spătarului Cantacuzino], însă tl. $54^1/_2$ la 4 luni cât au fost bolnavă, iar tl. 16, b. 54 la altă trebuinţă a dumneaei şi la *ceara de a noao zi* ce s'au cumpărat" (f. 89 r.). Rezultă că fiica spătarului a murit în anul 1736.

5. Acad. Rom., *ms. 129*, ff. 110 v., 112 r., 123 v., 124 v.

6. Idem, *ibidem*, f. 145 r. Grozavul incendiu, este descris şi de cronicarul Chesarie Daponte în opera sa *Ephémérides daces*, t. II, trad. Legrand, Paris 1881, pp. 185—186, unde se arată că era într'o Marţi, la orele 6, şi au ars încă trei biserici.

7. Acad. Rom., *ms. 129*, f. 141 v.

popa Radul pentru *pogrebaniea dascalului Dimei"* și 14 tal. „la 2 sărindare acestor răposați dascăli". [1]

Școala rămânea numai cu dascălul Gheorghe. [2] De și încăperile arseseră, învățăturile nu puteau întârzia multă vreme și dascăli noi trebuiau găsiți în curând. Socotelile anului 1740 conservă numele unui *„Ioan dascalul"*, căruia i se cumpărau cu 1 tl. și 17 bani o pereche de cizme. [3] Dascălul Gheorghe lipsește din însemnările, care se opresc — din nefericire — la acest an, așa că nu pot stabili data exactă a încetării funcționării lui.

Despre dascălul Ioan am descoperit știri nouă în documente inedite din arhiva Eforiei. El a fost rânduit ca dascăl la Colțea de cineva din familia domnitoare Racoviță, înrudită prin femei cu spătarul Mihaiu Cantacuzino. La 1 Iunie 1754, [4] Constantin Vodă Racoviță dădea o carte de privilegii acestui *„Ioan dascalul, carele din neamul lui iaste strein de la Moldova"*. Se precizează că „prin chiverniseala *ctitorilor* au venit aicea și *nevoindu-să asupra învățăturii, au eșit procopsit la învățătura cărții slovenești"* și aceiași ctitori „l-au așăzat dascal la mai sus numita școală".

Intr'un zapis din 23 Fevruarie 1777, [5] dascălul Ioan declară că este în vârstă de 65 ani, deci s'a născut în anul 1712. A fost adus, pe semne, din Moldova de Ilinca hătmăneasa, fata spătarului Cantacuzino și soția lui Dumitrașco Racoviță hatmanul, fratele lui Mihaiu Vodă Racoviță. Cunoștințele de slovenie și le-a câștigat în București, probabil la școala de la Colțea, unde avea să devină dascăl.

Prin cartea domnească din 1754, Constantin Racoviță, chibzuind că dascălul trebue să fie pus la adăpost de grijile materiale, pentru ca *„p[u]r[u]rea să fie cu mintea slobodă și să poată pune toată nevoința a să sârgui și a sta neprestan spre învățătura și procopseala copiiloru sholeri*, și pentru străini și pentru pământeni...", scutește pe dascălul Ioan de la Colțea de toate „dăjdiile", și „aici în târgu de nici unile nici un val și nici o supărare să n'aibă". Apoi pentru 100 de porci și de stupi, să nu dea nici o dijmă, iar pentru 300 de vedre de vin „din viile lui", vinărici să nu plătească. Din această hotărîre domnească aflăm că dascălii anteriori de la Colțea „n'au avut aciastă milă".

---

1. Idem, *ibidem*, f. 144 v.
2. Idem, *ibidem*, f. 142 r.
3. Idem, *ibidem*, f. 152 v.
4. *Anexa II.*
5. Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat. Este o mărturie a lui Iorga staroste și a lui *Ioan dasc. slov. ot. sf. mănăstire Colțea*, pentru pivnița de lângă *„hanul Colții"*, asupra căreia n'avea mânăstirea Poiana nici un drept.

La 12 Maiu 1767,[1] un Stoian Seimeanu se lega să facă o casă pe locul mânăstirii Colţea, „din josul porţii cei mari", de lângă vameşul Sandu, care la moartea sa avea să rămână Colţei. Scria zapisul „*Ioan dasc[alul]* şcolei Colţii". Este singurul act ce cunosc, scris în întregime de acest bătrân dascăl.

In anaforaua veliţilor boeri, din 29 Martie 1777,[2] dată în pricina dintre Acachie ieromonahul, egumenul mânăstirii Poiana — metohul spitalului Pantelimon — şi Panait biv ceauş de aprozi, epitropul mânăstirii Colţea, relativă la stăpânirea unei pivniţe de piatră din Bucureşti, „*unde să frânge fieru*", se găseşte că dreptatea este de partea mânăstirii Colţea, avându-se în vedere şi mărturia lui „*Ion dascalul slovenesc ot mănăstirea Colţii*", cum că acea pivniţă, de când ştie el, om în vârstă de 65 ani, „n'am pomenit să stăpânească mănăstirea Poiana, ci tot mănăstirea Colţea".

La 22 Iulie 1780,[3] „*Ioan dascalul mănăstirii Colţii*" şi popa Ioan ec[lisiarh] mănăstirii Colţii" adeveresc că un oarecare Costandin a făcut o simigerie pe locul unde fuseseră mai nainte „*scaune de carne*", dar că el a murit de peste 20 de ani şi diată de au făcut ori ba, nu ştiu.

In acelaşi an învăţa „carte de pomană" la dascălul Ioan de la şcoala Colţei un dascal Ştefan, ajuns în urmă preot.[4]

Tot din această vreme este şi atestatul pe care dascălul Ioan îl eliberează lui Gheorghe Ungureanu, care „au învăţat carte la mănăstirea Colţii" şi vrea să meargă în Ţara Ungurească.[5]

Cea din urmă mărturie documentară despre acest cunoscut dascăl este din 20 Octomvrie 1781,[6] când doi negustori, care fac o învoială cu mânăstirea Colţea, neştiind carte îi iscăleşte, Ioan dasc[alul]".

Ajuns la 70 de ani, de bună seamă că bătrânul dascăl moldovean va fi închis în scurtă vreme ochii, după o activitate didactică de peste 41 de ani.

Şcoala de la Colţea şi-a continuat existenţa dincolo de veacul

---

1. Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat.
2. Idem, doc. necatalogat.
3. Idem, doc. necatalogat.
4. I. Bianu şi R. Caracaş, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, t. II, Bucureşti 1913, p. 330.
5. N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti în sec. al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. II, Bucureşti 1901, p. 22; cf. Idem, *Istoria învăţământului românesc*, Bucureşti 1928, p. 115.
6. Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat.

al XVIII-lea, dar dascălii următori — cei mai mulţi rămaşi anonimi [1] — n'au putut atinge situaţia dascălului Ioan, care fusese crescut şi ridicat de Racoviţeşti, ctitorii mănăstirii Colţea.

ANEXE.

I

1708 (7216) aprilie 17. Iaşi. *Mihai Racoviţă, Domnul Moldovei, încuviinţează ca spătarul Cantacuzino, fundatorul mânăstirii, spitatului şi şcoalei de la Colţea, să poată aduce pe moşia sa Sireţel din Moldova 30 de oameni streini, cari să fie scutiţi de orice dajde faţă de domnie.*

Млстїю бжїю Їѡ Мнхаї Раковицъ воевод гспдръ земли Молдавскои.

† De vreame ce singur din fire ne îndemnăm a lăuda fapteli ceale bune a celor milostivi şi buni (precum şi încă putinţa ne easte aceloraş[i] a urma) afară din toate poruncile ceale d[u]mnezeeşti, ce cu un glas atîta de prooroci în leagea veachie, precum de evanghelist în testamentul nou, iarăşi şi de toţi dascali[i], nu numai creştini, ci şi păgîni, cu multe feliuri de cuvinte înfrumuseţate să slăvescu şi fieştecarili la acealea să învaţă şi să îndeamnă.

Deci dară, înţălegînd şi noi, din spunerea a multora, pentru *nişte dumnezăeşti vreadnice de laudă lăcaşă, adecă odihne de bolnavi* (**spitali,** *cum deobşte să chiamă), care cinstitul şi bl[a]gorodnicul unchiul domnii meali, Mihai Cantacuz[i]no biv vel spătar, din hierbinţeala dragostii lui cea de cătră Dum[ne]zău, cu cheltuiala dumisali, în oraşul Bucureştilor, la beseareca Trei Sfetitelor (care şi aciastă beseareaca, dumnealui au făcut) în Ţ[a]ra Rumîniască, au zidit; precum şi* **şcoale** *(unde cei ce poftescu a nu-ş[i] pierde în zadar vreame[a] tinereţilor, în dar vistieriul învăţături[i] să poată să căştigea), au întocmit lucrul cum înţăleagem, nu atît că nou într'aceaste doao rumîneşti vecine ţări poate păn'amu a să zice, ci mai multu că de mare folos şi ajutor celor streini, săraci bolnavi şi nemernici poate să fie; de vreame ce toate bolnavilor şi celor ce vor să caute de dînşii, preacum şi simbriile dascalilor, din veniturile ceale ce la aceaste lăcaşe mai sus zise, de d[u]mnealui sintu datea, est[e] să s[e] dea şi să s[e] chivernisască.*

Dreptu aciasta şi noi, de aciastă d[u]mnezăiască răvnă fiindu cuprinşi (săvai că datorie am avea nu numai cu aceaste lăcaşă, ce şi cu alteale, cînd putinţa ne-ar sluji, pururea mili şi îndurări a face) iar ca *dupre şi a rudenii şi a neamului datorie pohtindu şi numeli nostru, preacum şi a părinţilor şi a tot neamul nostru, împreun[ă] cu al ctitorilor acestor zise lăcaşă, să s[e] pomenească,* ne-am milostivit de am făcutu *aciastă milă şi agiutor vecinic ziselor lăcaşă,* adecăte ca să fie volnici prea moşiea dumisali, a cinstitului nostru unchiu, ce pre aici în ţara domniei meali de cumpărătoare are *lîngă Sirăţăl,* unde sintu şi doao roatea de moară, iar acelor lăcaşă închinate de d[u]mnealui, *să-ş străngă oameni striini făr' gălciav[ă], case treizăci,* care să fie ertaţi de toate dăjdili şi orînduelile căte peste an vor eşi din visteria domnii meali, de nici unele val şi băntuial[ă] să n'aibă ori măcaru ce dăjdi de ar eşi, numai căt să fie aceşti oameni de slujba şi ajutorul şi hrana ziselor d[u[mnezăeşti lăcaşă.

---

1. La 22 Aprilie 1803, se găsea la Colţea un dascăl Marin (Ef. Sp. Civ., doc. necatalogat).

Dreptu aciasta dară şi prea alalţi fraţi ai noştri domni, carii din aleagerea şi voia lui Dumnezău dupre noi în scaun vor fi, poftim şi foarte rugăm ca socotindu şi d[u]mnealor folosul acestor mili pentru cine sintu făcute, adecăte pentru cei bolnavi, săraci şi nemernici, pre carii Domnul Is. Hs. ai săi fraţi îi chiamă, să s[e] m[i]lostivească aciastă m[i]lă a nu o slăbi, a nu o înputina, ci să aibă a o întări şi a o adaogi căt să va putea, aşteptând aceaeaş neputredă şi nesfărşită plată de la Hs., care însuş celor ce socotescu şi grijăscu de fraţii sfinţii sale ca aceştie o făgăduieşte.

Iar care în urma noastră ar îndrăzni în puţin preţ a ţinea cuvintele Domnului Hs. şi aciastă m[i]lă de noi făcută ar strica, acela să fie suptu blestămul celor 318 sfinţi părinţi din Nicheea, şi cu Iuda şi cu Aria să lăcuiască la un loc, casele lor cu sunet de pre pămănt să să şteargă şi însuş Hs. giudeţul cel nefăţarnic să-i stea pâriş la giudecata cea de apoi, pentru neţinerea şi nebăgarea în seamă a poruncilor lui.

Тѣм рады и ни нѣктw да не оумѣшает сѣ прѣ сим листом гспдтвамн. вѣ на столнѣм граду їасоу, вѣлѣтw ѧсѣї ап. зї днѣ фторагw гспдтва писал Їѡаннте ѕрикар.

Нw Миуан Раковиц Боевод (autograf).

Ştefan . . . logft (autograf).

Щефан . . . логфт (autograf).

Orig. rom. pe pergament în Arhiva contenciosului Eforiei Spitalelor. Pecetea ce atârna la hrisov se vede ruptă.

II

1754 Iunie 1. Bucureşti. — *Const. Vodă Racoviţă scuteşte pe dascălul Ioan de la Colţea de orice dare către domnie, şi îi apără de dijmă 100 de porci şi stupi, şi 309 vedre de vin.*

Io Costandin Mihai Gehan Racoviţă vvd. cu mila lui Dumnezeu, domnul Ţării Româneşti.

† De vreame ce sfânta mănăstire *Colţea*, de aicea din oraşul Bucureştii, iaste zidită din temeliea ei de răposatul *Mihaiu spătarul Cantacozino*, la care mănăstire între alte mile ce au lăsat şi au afierosit, au aşăzat să fie şi *şcoală slovenească*, înlăuntru în mănăstire, pentru învăţătura copiilor, atât lăcuitorilor pământeni căt şi altoru streini, ce ar năzui spre învăţătură. Care şcoală iaste foarte trebuincioasă la toată obştea aceştii ţări pentru învăţătura, fiindu metahirisit totu norodul cu aciastă învăţătură la toate trebuinţele, spre a cărora dare de învăţătură, de răposaţii ctitori iaste orănduit *un dascăl cu plată din venitul mănăstirii, ca să să afle în toată vremea să înveaţe copiii.*

Din carii fiind amu *Ioan dascalul, carele din neamul lui iaste strein, de la Moldova*, şi trăgându-să spre învăţătură, *prin chiverniseala ctitoriloru au venit aicea*, şi nevoindu-să asupra învăţăturii, au eşit procopsit la *învăţătura cărţii slovenesti*; pre carele cunoscându-l şi *dumnealor ctitorii sfintei mănăstiri, că va fi silitoriu şi osărduitoriu spre a da învăţătură copiilor, l-au aşăzat dascal la mai sus numita şcoală.*

Pentru care, fiindu om streinu şi *năzuind aicia în ţară de s'au aşăzat cu totul*, socotitu-i-am domniia mea trebuinţa ce ar avea şi nu l-am lăsat să fie de totu lipsitu, a nu fi atinsu şi el de oareşce milă domnească, mai vărtos ca, *fiindu în inişte, p[ur[u]rea să fie cu mintea slobodă şi să poată pune toată nevoinţa a să*

sărgui şi a sta neprestan spre învăţătura şi procopseala copiiloru sholeri, şi pentru străini şi pentru pământeani.

A căruia, dar, nevoinţă şi strădanie, nu i-am trecut-o domnia mea cu vederea, nici l'am lăsat întru uitare şi m'am milostivit de i-am dat acestu *privelegium*, adecă să fie în pace şi de tot *slobod de rândul dăjdilor*, veri căte ar eşi de la visteriea domnii meale peste an în ţară, şi aici în tîrgu de nici unile nici un val şi nici o supărare să n'aibă.

Aşijderea şi ale lui dreapte bucate încă să le aibă scutite şi de tot nedajnice, stupi i rămători, o sută, de dijmăritu; şi vinul căt va face din viile lui v[e]d[re] trei sute, de vinărici.

Şi măcar că *alţi dascali, ce au fost mai înnaintea acestuia, n'au avutu aciastă milă* de la alţi fraţi paravoslavnici domni, ce au stătut oblăduitori creştineştii aceştii ţări, dar acesta, fiindu om strein şi neavându alte chiverniseali aici în ţară, m'am milostivit domniia mea de l-am miluit şi l-am ertat de toate cîte scrie mai sus să fie nesupărat.

Drept aceia, poruncim domniia mea, atăt dumneavoastră boiari ce vă veţi orăndui cu dăjdi aici pe tărgu, căt şi voao dijmarilor i vinăricerilor, văzând cartea aciasta, toţi să aveţi a vă feri de mai sus numitul dascal şi de bucatele lui nefăcându-i nici o supărare de nimic, că oricine s'ar ispiti a-i face vreo supărare căt de puţin peste porunca domnii meale, unii ca aceia bine să ştie că rea scărbă şi certare vor petreace de către domniia mea. Şi ispravnic însuşi cuvîntul domnii mele.

Iunie 1 dn., 1754.

Ив Костандин Воевода (admirabil autograf supt monogram).

L. P.

Procit *Vt. logft.*

Orig. rom. pe hîrtie. Mică pecete octogonală în tuş roşu, cu iniţialele Domnului şi anul *1753.*

I. Ionaşcu

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CLERICII IN SERVICIUL JUSTIȚIEI

Guvernul prezidat de Inalt Prea Sfințitul Patriarh Miron și având ca ministru de justiție pe D-l Victor Iamandi, a dat țării noastre o nouă «*lege pentru organizarea judecătorească*».[1] Potrivit concepțiunii pe care se întemeiază noua așezare constituțională a României, concepțiune după care înălțarea și propășirea tuturor așezămintelor și rânduielilor noastre publice trebue să se facă pe temelia străvechilor tradițiuni, această nouă lege leagă un fir rupt în desvoltarea justiției noastre, armonizând o veche tradițiune românească și creștină cu nevoile ideale de organizare judecătorească. Legea aceasta statornicește anume, că între slujitorii dreptății pot fi chemați și preoții. Ca și alți dregători din sate, preoții dobândesc prin această lege putința și dreptul de a fi membri ai judecătoriilor comunale,[2] slujitori publici adică ai așezămintelor menite să împartă dreptatea curată sătenilor noștri, care așteaptă de multă vreme întoarcerea justiției simple, limpezi, gratuite și netârzielnice pentru ei. Pentru poporul nostru rânduiala aceasta a chemării clericilor în serviciul justiției nu este nouă. Legea reînoește doar o veche rânduială și o veche practică a strămoșilor noștri. Rânduiala aceasta au practicat-o strămoșii noștri cu simțământul că ei se înfățișează și prin aceasta moștenitorii și păstrătorii admirabilei legislațiuni romane înobilată prin cultura creștină în imperiul bizantin.

Intr'adevăr, veacuri dearândul legislația romano-bizantină a încredințat clericilor atribuțiuni judecătorești, creiând astfel o rânduială consacrată printr'o îndelungată tradiție pe care au moștenit-o apoi popoarele ce s'au format sufletește în lumina culturii romane și creștine. Tradiția aceasta ca parte organică a sufletului și a culturii romano-bizantine nu se poate explica numai prin motive de utilitate și necesitate. Nici utilitatea și nici necesitatea clericilor

---

1. Promulgată prin Inaltul Decret Regal Nr. 2958 din 19 August 1938, această lege s'a publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 193 din 22 August 1938.

2. Potrivit articolului 4 al acestei legi „în fiecare comună rurală care nu este reședință de judecătorie de pace, se înființează câte o judecătorie comunală compusă din primarul acelei comune sau înlocuitorul său, ca președinte și din 2 membri desemnați la începutul fiecărui an judecătoresc de judecătorul de pace, dintre preoții și învățătorii în funcțiune sau pensionari, dintre medicii oficiali, agronomii, inginerii silvici sau foștii funcționari publici, domiciliați în comuna respectivă".

în serviciul justiției nu puteau avea o însemnătate excepțională în lumea aceia romano-bizantină, plină de juriști cu pregătire specială și cu înclinațiuni firești pentru exercițiul atribuțiunilor judecătorești. Faptul exercitării atribuțiunilor judecătorești de către clerici se explică mai bine prin înalta concepțiune pe care o aveau greco-romanii creștini despre justiție. Potrivit acestei concepțiuni, justiția este poruncă morală, expresie a celei mai înalte înțelepciuni și deopotrivă știință a lucrurilor divine și umane. Slujirea justiției trebue pusă sub ocrotirea lui Dumnezeu. Precum vom vedea în cursul acestui studiu, însiși conducătorii imperiului bizantin erau adânc încredințați că atunci când dreptatea nu era slujită cinstit și corect prin așezămintele judecătorești, pedepse grele cădeau asupra poporului prin însăși voia lui Dumnezeu. Prin această concepțiune se lămurește și faptul că în afară de atribuțiuni judecătorești propriu zise, clericii au mai primit și însărcinarea de a supraveghea împărțirea dreptății de către judecătorii ordinari. Așezământ dumnezeesc, Biserica a căutat, prin clericii ei, să slujească dreptatea ca pe o poruncă divină și să-și îndeplinească obligațiunile judecătorești ca o îndatorire misionară.

Bucurându-ne că noua lege de organizare judecătorească restaurează pe cât este cu putință în vremurile noastre o străveche rânduială pe care strămoșii noștri o primiseră dela romano-bizantinii creștini, folosim prilejul de a ne întoarce în trecutul îndepărtat pentru a cerceta problema exercitării atribuțiunilor judecătorești de către clerici, mai întâiu în vremurile romano-bizantine pe temeiul legislației împăraților, apoi în vremurile de după căderea imperiului bizantin, și în sfârșit, în trecutul poporului nostru. Căutăm să scoatem la lumină în deosebi competența pe care au avut-o clericii în decursul veacurilor de a judeca pricini nebisericești, competență atribuită lor de către însăși puterea publică.

1. CLERICII JUDECĂTORI IN IMPERIUL ROMANO-BIZANTIN

Potrivit învățăturii creștine, membrii Bisericii s'au ferit todeauna de judecata păgânilor, [1] preferând de la început să se adreseze, pentru pricinile, certurile și neînțelegerile dintre ei, tribunalelor bisericești și nu judecătorilor păgâni. Din *Constituțiunile Apostolice* reese că primele tribunale bisericești judecau nu numai abaterile

1. Sfântul Apostol Pavel, sfătuind pe primii creștini să se ferească de judecătorii păgâni, se exprimă astfel: „Îndrăznește cineva dintre voi, când are pâră împotriva altuia să se judece de cei nedrepți și nu de sfinți? (I *Cor.* VI, 1) Vezi și *Luca* XII, 13; I *Timotei*, III și V; *Tit.* I, 5.

disciplinare ale laicilor ci și numeroase pricini de natură civilă, [1] Fără să aibă putere legală obligatorie în Statul păgân, judecata acestor tribunale de arbitraj și împăciuire avea tăria morală obligatorie pentru creștini. In veacul al IV-lea, după biruința creștinismului, judecata tribunalelor bisericești dobândi și tărie legală obligatorie în imperiul greco-roman. După proclamarea creștinismului ca religie de Stat, o legătură strânsă se statornici între legislația laică și legislația canonică, între justiția laică și justiția bisericească. Multe din legile laice din epoca patristică se ocupă de chestiuni religioase și multe din legile canonice se ocupă de chestiuni civile. Deși nu mai era slujită de judecători păgâni, justiția laică nu dobândi competența exclusivă asupra tuturor pricinilor nebisericești. Statul greco-roman lăsă în competența tribunalelor bisericești multe pricini civile, îngăduind multă vreme creștinilor să aleagă pentru litigiile lor nebisericești fie tribunalele Bisericii, fie tribunalele Statului.

Impăratul Constantin cel Mare legiferă mai întâi că tribunalele bisericești devin competente pentru pricini civile numai atunci când ambii împricinați se învoesc să se adreseze acestor tribunale. [2] Același împărat legiferă apoi că tribunalele bisericești pot judeca pricini civile chiar atunci când numai o parte se adresează acestor tribunale, fără consimțimântul celeilalte părți. [3] Mai târziu, sub împărații Arcadiu și Honoriu, această a doua dispoziție a lui Constantin cel Mare a fost înlăturată, rămânând în vigoare numai prima dispoziție. [4] Trebue să precizăm că exercitând atribuțiuni judecătorești Biserica n'a încălcat drepturile Statului. Statul însuși a recunoscut și a încredințat Bisericii exercițiul unor atribuțiuni în domeniul justiției. Această încredințare de atribuțiuni judecătorești

---

1. Vezi Ἀποστολικαὶ Διατάξεις (ediția Funk, Paderbornae 1905) II, 45—49. Intrucât indică noțiunea de pricină civilă — πρᾶγμα — citãm numai această frază: „Εἰ δὲ ἔκ τινος ἐνεργείας ἢ πειρασμοῦ ἐπισυμβῇ τινι πρᾶγμα, ...μὴ ἐρχέσθω ἐπὶ κριτήριον ἐθνικὸν, ἀλλὰ..." (II, 45).

2. Constituțiunea respectivă a lui Constantin cel Mare nu ni s'a păstrat. Ea a fost însă reprodusă de succesorii săi (Vezi *Codex Justiniani* ediția Krueger, Berlin 1915, I, 4, 7). Despre această constituție vorbește istoricul bisericesc Sozomen, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία I, 9, în *Migne, P. G.*, LXVII, 881.

3. Constituțiunea imperială respectivă se găsește în *Codex Theodosianus* XVI, 12, 1 (ediția Mommsen-Mayer, Berlin 1905). J. Godofredus *(Codex Theodosianus cum perpetuis commentariis.* Lipsiae 1743) a susținut că această constituție nu este autentică.

4. *Cod. Just.* I, 4, 7: „Si qui ex consensu apud sacrae legis antistitem litigare voluerint, non vetabuntur". Vezi *ibid.*, I, 4, 8; I, 4, 29 § 4. Principiul acestei legi este menționat în *Nomocanonul în XIV titluri*, IX, 1: „ἐπὶ μόνων χρηματικῶν μεταξὺ συναινούντων, οὐ μὴν καὶ ἀκόντων ἰσχυρῶς ἐπίσκοπος δικάξει" în *Sintagma* (G. A. Rallis și M. Potlis, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, 6 volume, Atena 1852—1859), I, 169.

se explică în deosebi prin înălțimea morală la care Biserica înțelegea să ridice exercițiul funcțiunii judecătorești. [1]

Separațiunea între pricinile bisericești și pricinile civile în vederea îngrădirii competenții tribunalelor bisericești numai la pricinile privitoare la disciplina vieții bisericești s'a făcut cu anevoe și n'a avut niciodată caracter precis. Iustinian statornici o anumită separațiune dând în competența tribunalelor bisericești judecata tuturor pricinilor de natură bisericească ale laicilor și lăsând pricinile civile în competența tribunalelor de Stat. Dar Iustinian rezervă competenții tribunalelor bisericești toate pricinile civile și chiar unele pricini penale ale clericilor și monahilor. [2] Când se iveau litigii între clerici și laici, legile lui Iustinian îngăduiau laicilor să aleagă între tribunalele bisericești și cele de Stat. [3] Mai târziu, în veacul al XI-lea, împăratul Alexe Comneanul îngrădi și mai mult competența tribunalelor bisericești, statornicind ca acestea să judece numai afaceri duhovnicești, nu și civile. Totuși acest împărat lăsă, ca mai înainte, în competența tribunalelor bisericești toate pricinile privitoare la căsătorie. [4] Biserica a păstrat dealungul veacurilor atribuțiunile judecătorești în materie de căsătorie, exercitând și astăzi aceste atribuțiuni în unele părți ale lumii creștine. Dar Biserica a mai exercitat prin ierarhii ei și o funcțiune de supraveghere asupra judecătorilor laici din imperiul romano-bizantin.

2. EPISCOPII SUPRAVEGHETORI AI JUDECĂTORILOR LAICI.

Potrivit novelei 86 din anul 539, neînțelegerile privitoare la chestiunile bănești, la imobile și mobile precum și delictele se cercetau și se judecau mai întâi de către ὁ ἄρχων τῆς ἐπαρχίας. [5] Dacă reclamantul nu dobândea dreptate de la ἄρχων, atunci trebuia să se adreseze episcopului locului. Episcopul avea îndato-

---

1. Justiția arbitrală a Bisericii, fiind simplă, rapidă, neformalistă și gratuită era foarte mult căutată de impricinați. Fericitul Augustin se plânge de mai multe ori de mulțimea proceselor ce avea de judecat, fiind prin aceasta obligat să neglijeze alte îndatoriri de seamă. Vezi *In Psalm* CXVIII, 24, 3, în *Migne, P. L.* XXXVII, 1669. Possidius, *Vita Augustini*, 19, în *Migne, P. L.*, XXXII, 49.

2. *Novella* CXXIII, cap. 22 și 23.

3. *Novella* CXXIII, cap. 21 și *Novella* LXXXIII. Vezi *Nomocanonul* IX, 1, în *Sintagma* I, 164 și 170.

4. Novela lui Alexe Comneanul care tratează această chestiune se găsește în C. E. Zachariae a Lingenthal, *Jus graeco-romanum*, Pars III, Lipsiae 1857, pp. 342—347. Vezi și *Sintagma* V, 281.

5. Denumirea de ἄρχων se dădea în deosebi cârmuitorului „eparhiei". In eparhia lui, ὁ ἄρχων avea cele mai mari puteri, după șeful statului. Avea și atribuțiuni judecătorești. Vezi *Epanagoge aucta*, V. 1, 2, în C. E. Zachariae a Lingenthal, *Jus graeco-romanum*, Pars IV, Lipsiae 1865, p. 188.

rirea de a trimite pe împricinat iarăși la cârmuitorul provinciei sau de a merge el însuși spre a stărui pe lângă ἄρχων să asculte pe împricinat și să-i facă dreptate după legi.[1] Dacă nici în urma stăruințiі episcopului, acest judecător nu voia să judece sau judecând nu făcea dreptate, atunci episcopul trebuia să înștiințeze prin scrisoare pe împărat, pentru ca însuși împăratul să pedepsească pe ἄρχων.[2] Dar în afară de această însărcinare de înalt supraveghetor al judecătorului, episcopul avea, potrivit aceleiași novele a lui Iustinian, și îndatorirea de a judeca, fie împreună cu judecătorul ordinar, fie singur. Astfel, când un împricinat bănuia de părtinire pe judecător — e vorba tot de ἄρχων — atunci acest judecător era obligat să judece pricina, împreună cu episcopul locului.[3] In orașele în care nu se găseau ἄρχοντες, pricinile se judecau de către ἔκδικοι; când însă împricinații nu voiau să fie judecați de ἔκδικοι, puteau să se adreseze episcopului, care avea, în acest caz, deplină competență judecătorească.[4] Episcopul putea apoi judeca și anula înseși hotărârile judecătorești atunci când vreun împricinat se socotea nedreptățit de către judecătorul ordinar.[5] Intr'un asemenea caz, episcopul cerceta mai întâi dacă judecătorul a judecat drept sau nu și apoi obliga pe judecător să facă dreptate împricinatului nedreptățit, chiar dacă judecătorul pronunțase vre-o hotărîre cu privire la aceiași pricină.

Supuși supravegherii episcopale atât în ce privește aplicarea legilor cât și în ce privește respectul dreptății, judecătorii aceștia, ἄρχοντες, nu puteau totuși să fie sancționați de către episcopi pentru abaterile săvârșite în împărțirea justiției, ci erau sancționați

---

1. *Novella 86*, cap. 1 (*Novellae Justiniani*, ediția Schoell-Kroll, Berlin 1895): „... Εἰ δὲ προσιών τις τῷ ἄρχοντι τῆς χώρας μὴ τύχῃ τῶν δικαίων, τότε κελεύομεν αὐτὸν προσελθεῖν τῷ κατὰ τὸν τόπον ὁσιωτάτῳ ἐπισκόπῳ, καὶ αὐτὸν πέμψαι πρὸς τὸν λαμπρότατον τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντα, ἢ καὶ δι' ἑαυτοῦ παραγενέσθαι πρὸς αὐτόν, καὶ παρασκευάσαι αὐτὸν ἵνα πᾶσι τρόποις ἀκούσῃ τοῦ προσιόντος καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτὸν μετα τοῦ δικαίου κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους".

2. *Novella 86*, capitolul 1. „...εἰ δὲ καὶ τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου ἐπείγοντος τὸν ἄρχοντα μετὰ τοῦ δικαίου διαλύσαι τὰ τῶν προσιόντων πράγματα ὁ ἄρχων διαναβάλλεται, ἢ κρίνει μὲν τὴν ὑπόθεσιν, μὴ φυλάξει δὲ τοῖς κρινομένοις τὸ δίκαιον, ἐπιτρέπομεν τῷ ὁσιωτάτῳ ἐπισκόπῳ ἐκείνης τῆς πόλεως δοῦναι πρὸς ἡμᾶς γράμματα ...ἵνα ταῦτα γνόντες ἡμεῖς τιμωρίας ἐπάξωμεν τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι..."

3. *Novella 86*, cap. 2: „Εἰ δὲ συμβῇ τινα τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἐν ὑποψίᾳ ἔχειν τὸν ἄρχοντα, κελεύομεν τῷ ὁσιωτάτῳ ἐπισκόπῳ συνακροᾶσθαι τῷ λαμπροτάτῳ ἄρχοντι, ὥστε ἀμφοτέρους ἢ κατὰ φιλικὴν συμβίβασιν διαλῦσαι τὰ ἀμφισβητούμενα ἢ κατὰ παρασημείωσιν ἔγγραφον ἢ διαγνωστικῶς διακρῖναι τὰ μεταξὺ τῶν δικαζομένων..."

4. *Novella 86*, cap. 7: „...εἰ δὲ οἱ τὴν δίκην ἔχοντες μὴ βουληθῶσι τὸν ἔκδικον, ἀλλὰ τὸν ὁσιώτατον ἐπίσκοπον δικάσαι, καὶ τοῦτο κελεύομεν γίνεσθαι".

5. *Novella 86*, cap. 4: „Εἰ μέντοι συμβῇ τινα τῶν ἡμετέρων ἡηγκόων παρ, αὐτοῦ τοῦ λαμπροτάτου τῆς χώρας ἄρχοντος ἀδικηθῆναι, κελεύομεν αὐτὸν προσελθεῖν τῷ ὁσιωτάτῳ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπισκόπῳ, καὶ αὐτὸν διακρῖναι τὰ μεταξὺ τοῦ λαμπροτάτου ἄρχοντος καὶ τοῦ οἰομένου ἀδικεῖσθαι παρ 'αὐτοῦ..."

de către însuşi împăratul, de bună seamă în urma lămuririlor date de către episcopii respectivi. Episcopii însă nu erau supuşi sancţiunii directe a împăratului, ci trebuiau să sufere numai o corecţie canonică: σωφρονισμὸν κανονικόν, dacă nu-şi îndeplineau corect îndatoririle lor judecătoreşti şi în deosebi dacă judecau cu părtinire. [1]

Dispoziţiile acestea ale împăratului Iustinian privitoare la dreptul de supraveghere al episcopilor asupra judecătorilor ἄρχοντες, precum şi cele privitoare la dreptul episcopilor de a judeca pricini civile şi penale ale mirenilor în cazurile arătate, au avut tărie de lege veacuri dearândul, fiind consfinţite apoi prin *Basilicale* [2] şi dobândind astfel putere obligatorie pentru multă vreme în imperiul bizantin. Către sfârşitul veacului al XIII-lea însă, împăraţii bizantini constatând o generală decădere a funcţiunii judecătoreşti, au încercat să restabilească prestigiul justiţiei prin crearea unor noui aşezăminte judecătoreşti puse deasemenea sub chezăşia autorităţii morale a episcopilor.

3. TRIBUNALELE MIXTE DIN IMPERIUL BIZANTIN

In 1296, împăratul Andronic cel Bătrân înfiinţă un tribunal alcătuit din 12 judecători: clerici şi laici. După relatarea istoricului Gheorghe Pahymeris, [3] împăratul se hotărî să înfiinţeze acest tribunal în urma unui puternic cutremur de pământ în care el văzu pedeapsa lui Dumnezeu pentru nedreptăţile de care se făcuseră vinovaţi judecătorii din imperiu. Tribunalul care trebuia să restabilească încrederea în justiţie era alcătuit „din arhierei, din alţi clerici şi din senatori", în total 12 membri, cari au jurat să judece „fără părtinire şi fără conrupţie". [4] Prin titlul ei chiar, novela împăratului Andronic cel Bătrân privitoare la înfiinţarea acestui tribunal, defineşte caracterul noului aşezământ pentru împărţirea dreptăţii astfel: „ἐκ βασιλέως θέσπισμα κατὰ τῶν ἀδικούντων, ἄγον εἰς ὅρκους τοὺς δικαστὰς καὶ ἅπαντι τρόπῳ βοήθειαν παρέχον τοῖς ἀδικου-

1. *Novella 86*, cap. 6: „Εἰ μέντοι εὕροιμέν τινα τῶν ὁσιωτάτων ἐπισκόπων πρὸς χάριν τινὸς παραδιδόντα τὸ δίκαιον, κανονικὸν αὐτῷ σωφρονισμὸν ἐπαχθῆναι κελεύομεν".

2. Vezi *Basilicale* VI, 22, 1—7 (ediţia G. E. Heimbach, *Basilicorum libri LX*, Lipsiae, 1833—1850).

3. Gheorghe Pahymeris, Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, *sive Historia rerum ab Andronico Seniore*, Roma 1669, III, 16, p. 159.

4. *Ibid.* III, 17, p. 160 „...καὶ δικαστὰς ἐκλέξασθαι ἐκ τ'ἀρχιερέων, ἐκ τ'ἄλλως ἱερωμένων καὶ ἐκ τῶν συγκλητικῶν, ὡς συμποσοῦσθαι τοὺς πάντας εἰς δώδεκα, οὓς δὴ καὶ ὁρκομοτήσασιν ἢ μὴν ἀδωροδοκήτως καὶ ἀπροσωπολήπτως τὰς κρίσεις ἐκφέρειν..." Cf. C. E. Zachariae a Lingenthal, *Jus graeco-romanum*, Pars III, Lipsiae, 1857, p. 660, nota 1. Vezi şi M. Evstratiadis, Περὶ τῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μεταβολῆς τοῦ δικαστικοῦ ὀργανισμοῦ, Atena 1916, p. 8, în notă.

μένοις". [1] După o frumoasă înfățișare a noțiunii de justiție în spirit creștinesc, [2] novela aceasta statornicește că menirea tribunalului alcătuit din clerici și mireni este în deosebi împărțirea dreptății persoanelor asuprite de cei puternici, [3] precizând că judecătorii acestui tribunal trebuiau să judece și pe cei mici ca și pe cei mari, fără a primi daruri și fără a ține seamă de persoane și relațiuni, nimic neputând prefera dreptății. [4] Trebue să însemnăm faptul că acest tribunal își îndeplinea atribuțiunile printr'un fel de delegație a împăratului, deoarece hotărîrile sale trebuiau să fie aprobate și întărite de împărat spre a deveni executorii. [5]

De bună seamă că la sfârșitul veacului al XIII-lea, când a luat ființă tribunalul alcătuit din clerici și mireni, dreptatea nu mai avea slujitori cinstiți, dacă s'a putut spune că *„a fost groaznic tribunalul"* [6] acesta care a slujit numai dreptatea, necruțând pe nimeni dintre cei puternici. Tribunalul n'a dăinuit însă multă vreme. [7] Nu știm pentru care motive a încetat de a ființa. Sub o formă asemănătoare s'a înființat mai târziu, în anul 1329, de către împăratul Andronic cel Tânăr, un alt tribunal alcătuit din clerici și mireni.

După mărturia istoricului bizantin Nichifor Gregoras, împăratul Andronic cel Tânăr se hotărî să înființeze acest tribunal tot în urma unei mari nenorociri și anume în urma unei înfrângeri militare, în care el văzu ceiace văzuse tatăl său Andronic cel Bătrân în cutremurul de pământ, adică pedeapsa lui Dumnezeu pentru conrupția judecătorilor din imperiu. [8] Tribunalul înființat de către împăratul Andronic cel Tânăr se compunea din patru judecători

---

1. *Novella* XXXVIII, *Imp. Andronici Senioris de judicibus*, în C. E. Zachariae a Lingenthal, *op. cit.*, Pars III, p. 660.

2. *Ibid.*, pp. 660—663.

3. *Ibid.*, p. 669: „...μηδὲ τοσοῦτον γοῦν ὑπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων ἀφειμένοις, δεῦτε καὶ τοῖς δικασταῖς πρὸς ἄμυναν ἐνδίκως χρησάμενοι στῆτε καὶ κατὰ πρόσωπον τῶν ἀδικούντων..."

4. *Ibid.*, pp. 664—665: „...καὶ γὰρ ὡς τὸν μέγαν ἐν ἰσότητι κρινοῦσι καὶ τὸν μικρὸν, καὶ οὐ λήψονται δῶρον, οὐ λήψονται πρόσωπον, οὐ χαριοῦνται τῇ φιλίᾳ, οὐδὲν οὐ μὲν οὖν προτιμότερόν ποτε τῆς δικανοσύνης ποιήσονται..."

5. *Novella* XXXVIII, 2, în C. E. Zachariae a Lingenthal, *op. cit.* Pars III, pp. 670—671: „...ὑμεῖς δότε τὰς ψήφους, ἐγὼ δ'αὐταῖς ἐνθήσω πολὺ τὸ κράτος",

6. Gheorghe Pahymeris, *op. cit.*, III, 17, p. 161: „...καὶ φοφερὸν καθίστατο δικαστήριον..." Cf. C. E. Zachariae a Lingenthal, *op. cit.*, Pars III, p. 660, nota 1; vezi și M. Evstratiadis, *op. cit.*, p. 8, în notă.

7. Gheorghe Pahymeris, *op. cit.*, III, 17, p. 161: „...μὴ εἰς μακρὰν διετέλεσεν". Cf. C. E. Zachariae a Lingenthal, *op. cit.*, Pars III, p. 660, nota 1; vezi și M. Evstratiadis, *op. cit.*, p. 8, în notă.

8. Nicephori Gregorae *Byzantina Historia graece et latine*, cura Ludovici Schopeni, (în *Corpus scriptorum historiae byzantinae*, consilio B. G. Niebuhrii, Pars XIX, vol. I, Bonnae, 1829) IX, 9, 5, p. 437: „...οὕτως ἔχειν ἔφασκε τὰ μερικὰ πάντ' ἀδικήματα πρὸς τὸ περὶ τὰς κρίσεις γινόμενον...". Cf. M. Evstratiadis, *op. cit.*, p. 17, în notă.

dintre care unul trebuia să fie episcop. Membrii acestui tribunal, numiți de împărat în biserică după slujba liturghiei, jurau pe sfânta Evanghelie și pe sabia imperială că vor fi judecători imparțiali și incoruptibili. [1] Din cele trei novele împărătești [2] din 1329, ce ni s'au păstrat cu privire la acest tribunal, desprindem caracterul și atribuțiunile sale deosebite. Împăratul Andronic cel Tânăr s'a legat prin jurământ să slujească justiția, supunându-se el însuși judecății acestui tribunal pentru nedreptățile ce ar face. [3] Membrii familiei imperiale, curtenii, precum și funcționarii de orice categorie erau judecați tot de către acest tribunal [4] Judecătorii tribunalului, denumiți în novelele împărătești καθολικοὶ κριταὶ τῶν Ρωμαίων, erau supuși sancțiunii directe a împăratului dacă nu-și îndeplineau în mod corect îndatoririle lor potrivit jurământului și erau, în acest caz, sancționați și bisericește prin pedeapsa afurisirii. [5]

Tribunalul înființat în 1329 în capitala imperiului bizantin, având ca judecători un episcop, un arhidiacon [6] și doi mireni, n'a corespuns însă menirii sale înalte, din care cauză trei dintre judecători au și fost desărcinați de atribuțiunile lor și pedepsiți aspru. [7] Există însă mărturii că asemenea tribunale au funcționat până la sfârșitul

---

1. Nicephori Gregorae *Byzantina Historia graece et latine*, IX, 9, 5, pp. 437—438: „...ἔπειτα τὴν θείαν ἐπιτελοῦντος μυσταγωγίαν ...τοῦ πατριάρχου, τέτταρας ἐκλεξάμενος ἄνδρας, οὓς αὐτὸς ἀξίως ὑπηρετήσειν ἔκρινε ταῖς πολιτικαῖς δίκαις, ὧν εἷς ἐκ τῶν ἐπισκόπων ἦν, ...παραδοὺς αὐτοῖς καὶ τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον, καὶ πρὸς γε τὴν βασιλικὴν σπάθην, καὶ ἅμα ἀπαιτήσας καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν ὅρκους φρικωδεστάτους, ἀπροσωπολήπτως τε καὶ ἀδωροδκήτως ποιεῖσθαι τὰς κρίσεις..." Cf. M. Evstratiadis, *op. cit.* p. 17, în notă.

2. *Novella* XLI, XLII, XLIII, în C. E. Zachariae a Lingenthal, *op. cit.*, Pars III, pp. 688—691.

3. *Novella XLI, Imp. Andronici Junioris de judicibus universalibus*, în C. E. Zachariae a Lingenthal, *op. cit.*, Pars III, p. 689: „...τοσαύτην ἰσχὺν καὶ ἄδειαν δέδωκε πρὸς αὐτοὺς ἡ βασιλεία μου μετὰ... ὑποσχέσεως ἐνόρκου ὅτι καὶ αὐτὸν ἐμὲ, ἐὰν καταλάβωσι καὶ διακρίνωσιν ἀδικοῦντα, ἐλέγχωσι μετὰ παῤῥησίας...

4. *Novella XLII Imp. Andronici Junioris de judicibus universalibus:* "Ετερον πρόσταγμα, în C. E. Zachariae a Lingenthal, *op. cit.*, Pars III, p. 690: „...καθὼς ἂν οὗτοι λέγουσι εἴτε τῶν προσγενῶν ἀνθρώπων τῆς βασιλείας μού εἰσιν εἴτε τῶν λοιπῶν ἀρχόντων...". Vezi și *Novella XLIII:* "Ετερον πρόσταγμα. *Ibidem*, p. 691.

5. Atât sancțiunea împăratului cât și sancțiunea bisericească erau menționate în însăși formula de jurământ a acestor judecători: „...παραδίδεται δὲ καὶ τὸ σῶμά μου εἰς τιμωρίαν καὶ κόλασιν ἣν ἂν διακρίνῃ ...ὁ αὐθεντης καὶ Βασιλεύς ...ἐνέχομαι δε καὶ ψυχικῶς...", după M. Evstratiadis, *op. cit.*, p. 19.

6. După M. Evstratiadis, *op. cit.*, p. 17, cei doi clerici ai primului tribunal mixt înființat în 1329 de către împăratul Andronic cel Tânăr au fost: mitropolitul Ioanichie al Aprei și arhidiaconul Klidas.

7. După mărturia istoricului Nichifor Gregoras, primii judecători făceau mari nedreptăți pentru darurile pe care le primeau de la împricinați. Împăratul hotărî o anchetă sub președinția patriarhului. Dovedindu-se conrupția judecătorilor, trei dintre ei între care și episcopul fură surghiuniți. Episcopului i se luă și demnitatea arhierească. Nicephori Gregorae, *op. cit.* XI, 3, 4, pp. 537—538: „...ὁ δ' ἐπίσκοπος ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης... ἀλλοτρίωσιν ἐξώσθησαν δὲ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων κελεύσει τοῦ αὐτοκράτορος".

imperiului bizantin și în capitală dar mai ales în provincii. [1] Împărțirea dreptății sub supravegherea Bisericii era în deobște preferată de justițiabili. Nu se pot determina precis marginile dintre justiția laică și justiția bisericească în ultimele veacuri ale imperiului bizantin; se poate spune însă că prin aceste tribunale mixte precum și prin înseși tribunalele bisericești care mai judecau și pricini nebisericești, Biserica ortodoxă deținea, înainte de căderea Constantinopolului sub Turci, o mare parte din puterea judecătorească. [2] Biserica n'a pierdut exercițiul puterii judecătorești în chestiunile nebisericești nici după căderea imperiului bizantin sub stăpânirea turcească. [3]

4. TRIBUNALELE PATRIARHALE DIN IMPERIUL OTOMAN

După căderea imperiului bizantin sub stăpânirea turcească, clericii au îndeplinit atribuțiuni judecătorești foarte întinse. Competența și organizația tribunalelor din cuprinsul Patriarhiei ecumenice în deosebi, ar putea constitui obiectul unei cercetări speciale de care are nevoie astăzi și dreptul bisericesc și dreptul bizantin. Aci nu putem însă menționa în această privință decât ceeace intră în subiectul nostru. De la căderea Constantinopolului sub Turci și până în 1923, au funcționat în cuprinsul Patriarhiei constantinopolitane așa numitele tribunale mixte: μικτά δικαστήρια. Prezidate de către un arhiereu și alcătuite din 5—6 membri mireni — uneori și din unul sau mai mulți clerici —, aceste tribunale judecau pricinile creștinilor privitoare la moșteniri, testamente, donațiuni, pensiuni alimentare, căsătorie, și orice altă pricină trimisă acestor trihunale de către autoritatea civilă. [4] Competența, *ratione materiae* a acestor tribunale—și a tribunalelor bisericești în general— a fost restrânsă întrucâtva spre sfârșitul veacului al XIX-lea de către Statul turcesc. Având însă todeauna îndatorirea să judece și pricinile trimise lor de către autoritatea civilă, tribunalele acestea și-au păstrat o competență destul de largă. [5] Intrau în general în

1. Dintre mărturiile indicate de M. Evstratiadis, *op. cit.* p. 24, cu privire la existența tribunalelor alcătuite din clerici și mireni, notăm următoarea: în Cipru, episcopul Arsinoei, care prezida un tribunal compus din clerici și oameni de legi, menționa totdeauna în hotărîrile date deliberarea acestor bărbați.

2. Vezi Meletie Sakellaropoulos, Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Atena 1898, p. 386.

3. Cf. Constantin Papadopoulos, *Les privilèges du Patriarcat Oecuménique dans l'Empire ottoman*, Paris 1924, p. 33; S. Sidarous, *Des Patriarcats dans l'Empire ottoman et spécialement en Egypte*, Paris 1907, p. 506 și următoarele.

4. M. G. Theotocas, Νομολογία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἤτοι τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ τοῦ Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου ἐπὶ τοῦ ἀστικοῦ, κανονικοῦ καὶ δικονομικοῦ δικαίου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1800 μέχρι τοῦ 1896, Constantinopol 1897, p. 6.

5. După M. G. Theotocas, *op. cit.* p. 38, la sfârșitul veacului XIX, intrau

competența acestor tribunale toate pricinile privitoare la statutul personal al creștinilor.

In ce privește competența *ratione personae*, tribunalele mixte și celelalte tribunale bisericești în general judecau pe credincioșii ortodocși din cuprinsul patriarhiei ecumenice, fie că erau supuși otomani, fie că erau supuși străini. [1] Fiind „tribunale otomane", [2] aceste așezăminte judecătorești ale Bisericii trebuiau să aplice nu numai canoanele, legile romano-bizantine, prescripțiile patriarhiei, uzurile locale, ci și numeroase dispoziții ale proceduri civile, [3] și chiar ale procedurii comerciale a Statului turcesc. [4] Trebue să precizăm însă că în chestiunile de natură civilă, legislația pe temeiul căreia judecau aceste tribunale era în deosebi legislația romano-bizantină. [5] Judecând în spiritul împăciuitor al învățăturii creștine, aceste tribunale erau în bună măsură nu numai instanțe judecătorești, ci totodată și instanțe de arbitraj. [6]

Hotărîrile pronunțate de tribunalele bisericești și rămase definitive se executau cu ajutorul autorităților de Stat. Până la 1862, executarea acestor hotărîri se făcea prin ienicerii din garda patriarhului. Pentru condamnații tribunalelor bisericești existau „închisori patriarhale". [7] Biserica întrebuința însă și mijloace strict bisericești pentru executarea hotărîrilor tribunalelor sale, pronunțând împotriva celor condamnați în deosebi pedeapsa excomunicării. După 1862, hotărîrile definitive ale tribunalelor bisericești se executau prin așa numitele „birouri executive" create în vederea executării hotărîrilor tribunalelor laice. [8] Trebue să adăugăm în

---

în competența tribunalelor Patriarhiei ecumenice pricinile privitoare la: logodnă, căsătorie, divorț, dotă, testament și codicil, moștenire, tutelă, neînțelegeri mănăstirești, procese ale clericilor și monahilor și procesele trimise de către autoritatea civilă.

1. Vezi M. G. Theotocas, *op. cit.* pp. 46—55.

2. După rânduelile de drept internațional, tribunalele bisericești din Turcia erau socotite „tribunale otomane", δικαστήρια ὀθωμανικά". Vezi M. G. Theotocas, *op. cit.*, p. 48, nota 1.

3. *Ibidem*, pp. 42, § 8; 58, nota 1.

4. Prin deciziunea nr. 35 din 1885, Sfântul Sinod al Patriarhiei statornicește că: „Ἐκεῖ ἔνθα σίγᾷ ὁ Ἀρμενόπουλος ...λαμβάνονται ...ἐξ ἀναλογίας αἱ διατάξεις τῆς ἐμπορικῆς δικονομίας...." (Textul în M. G. Theotocas, *op. cit.*, p. 59).

5. O bună prescurtare a legislației romano-bizantine pentru nevoile judecătorești ale tribunalelor Patriarhiei ecumenice a întocmit, cu aprobarea patriarhiei, N. Serouios; Ἐπιτομὴ τοῦ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δικαστηρίοις τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐν ἰσχύϊ ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου, Constantinopol 1886.

6. M. G. Theotocas (*op. cit.*, p. 3) apreciază astfel activitatea judecătorească a Bisericii sub stăpânirea turcească: „Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς ἁλώσεως μεχρὶ τοῦ 1860 περίπου ἐδίκαξε πάσας τῶν προσερχομένων αὐτῇ χριστιανῶν τὰς διαφορὰς καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ἐμπορικὰς ὡς διαιτητικὴ μᾶλλον ἀρχὴ ἢ ὡς δικαστική..."

7. Vezi Arhim. Antim Siskos, Ἡ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας. Τόμος πρῶτος. Τεῦχος μόνον. Ἡ νομικὴ καὶ κανονικὴ θέσις τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἐναντι τῆς αἰγυπτιακῆς ἐπικρατείας, Alexandria 1937, p. 215.

8. *Ibidem*, pp. 215—216.

sfârșit că sub stăpânirea turcească, autoritățile de Stat atribuiau deplină putere legală tuturor actelor și contractelor redactate de notarul Bisericii cu privire la căsătorie, dotă, testamente, inventarierea moștenirilor, etc. [1] Privilegiul exercitării atribuțiunilor judecătorești de către clerici, aproape în forma în care a fost recunoscut Bisericii de către stăpânirea otomană, mai dăinuește și astăzi într'o țară eliberată de sub Turci și anume în Egipt.

5. ACTUALELE TRIBUNALE MIXTE DIN EGIPT

In toate Patriarhatele ortodoxe, stăpânirea otomană a recunoscut Bisericii dreptul de a exercita atribuțiuni judecătorești în chestiunile civile și penale. Dreptul acesta acordat Bisericii se întemeia pe „regimul privilegiilor" pe care stăpânirea otomană l-a acordat creștinilor nu numai ca măsură de îndeplinire a unor obligațiuni internaționale, ci și ca măsură de înțeleaptă cârmuire față de nemusulmanii din cuprinsul imperiului. Regimul privilegiilor, suprimat pentru Turcia prin tratatul de la Lausanne din 1923, continuă să dăinuiască și astăzi în Egipt, bineînțeles într'o formă mai restrânsă. [2] In Statul egiptean, tribunalele Bisericii ortodoxe au dreptul să judece pricinile privitoare la dreptul matrimonial al creștinilor de supușenie egipteană. [3] Deși justiția Bisericii este numai facultativă nu și obligatorie pentru justițiabilii ortodocși — aceștia putându-se adresa și tribunalelor laice —, totuși datorită unor simțiminte firești ale populațiunii ortodoxe care trăiește sub o stăpânire necreștină, tribunalele Bisericii sunt aproape totdeauna preferate tribunalelor laice. Actuala organizare a tribunalelor Bisericii ortodoxe din Egipt, datând din 1934, se întemeiază pe principiul tribunalelor mixte care au funcționat în cuprinsul Patriarhiei constantinopolitane. Stăruința Statului egiptean ca în alcătuirea tribunalelor patriarhale să intre și mireni juriști a fost apreciată de Biserică în deosebi pentru motivul că împărțitorii justiției au nevoe de o pregătire juridică specială pe care în situația actuală n'o posedă clericii. [4]

---

1. După 1862, atribuțiunile notarului au fost îndeplinite de primul secretar al Consiliului Național mixt care funcționa la Constantinopol. Cf. Arhim. Antim Siskos, *op. cit.*, p. 216.

2. Cf. G. Dykmans, *Le statut contemporain des Etrangers en Egypte*, Paris 1933, p. 8.

3. Vezi Arhim. Antim Sikos, *op. cit.* p. 191.

4. Discuțiunile între reprezentanții Patriarhiei Alexandriei și ai Statului egiptean cu privire la alcătuirea tribunalelor patriarhale au fost îndelungate. S'a dat o deosebită însemnătate chestiunii dacă în aceste tribunale trebue să aibă majoritate membrii clerici sau membrii laici. A fost admis principiul majorității laicilor cu studii și practică juridică. Vezi colecția: Κανονισμοὶ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Alexandria 1935, pp. 140—141.

Potrivit regulamentului privitor la „organizarea tribunalelor tronului patriarhal al Alexandriei" din 15 Octomvrie 1934, funcționează în cuprinsul Statului egiptean trei tribunale bisericești mixte: două de primă instanță și unul de apel. Fiecare tribunal de primă instanță se compune din: un arhiereu sau un preot ca președinte și doi laici ca asesori. Grefierul poate fi cleric sau laic. Tribunalul de apel se compune din doi arhierei dintre care unul președinte iar celălalt asesor și din trei laici asesori, grefierul putând fi și aici cleric ori laic. Toți judecătorii acestor tribunale, președinți și asesori, se numesc pentru o perioadă anuală de către patriarh cu consimțimântul Sfântului Sinod. Judecătorii laici sunt numiți dintre ortodocșii cu studii juridice cari au exercitat funcțiunea de avocat în Egipt timp de cel puțin cinci ani sau o funcțiune judecătorească timp de doi ani [1].

In competența acestor tribunale intră pricinile privitoare la căsătorie, dotă, divorț, tutelă, testamente, înfiere, legitimarea copiilor, pensiuni alimentare. [2] Tribunalele patriarhale nu judecă decât pricinile dintre creștini, fie că sunt amândoi ortodocși, fie că este numai unul. [3] După cum statornicește însuși regulamentul de organizare, aceste tribunale judecă potrivit dispozițiunilor cuprinse în Exabiblul lui Armenopol, Basilicale, Codul lui Iustinian, Pandectele și Novelele aceluiași împărat, potrivit deasemenea obiceiurilor care au o veche și neîntreruptă aplicațiune și în sfârșit potrivit dispozițiilor bisericești. [4] Același regulament statornicește prin amănunțite dispoziții întreaga procedură și modul de funcționare al tribunalelor bisericești. Romaniștii și canoniștii vor găsi în acest regulament de peste 450 articole o admirabilă armonizare a principiilor de drept roman și bizantin cu principiile dreptului canonic și cu regulile juridice moderne privitoare la administrația și împărțirea justiției. Executarea hotărîrilor pronunțate de tribunalele bisericești și rămase definitive se face potrivit legilor Statului prin aceleași mijloace prin care se execută și hotărîrile tribunalelor de Stat. [5]

1. Vezi articolele 1—7 din „Ὀργανισμὸς τῶν δικαστηρίων τοῦ πατριαρχικοῦ Θρόνου Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς ἰσχύουσα δικονομία" în colecția Κανονισμοὶ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, p. 142.

2. *Ibidem*, art. 22, 404—449, pp. 145, 193—198.

3. *Ibidem*, art. 20, p. 144.

4. *Ibidem*, art. 17, p. 144: „Τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια τοῦ Π. Θρόνου Ἀλεξανδρείας δικάζουσι συμφώνως πρὸς τὰς ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου, τοῖς Βασιλικοῖς, τῷ Κώδικι, τοῖς Πανδέκταις, καὶ ταῖς Νεαραῖς περιεχομένας διατάξεις, καὶ κατὰ τὰ ἔθιμα, τὰ ἀδιακόπως καὶ ὁμοιομόρφως ἐφαρμοζόμενα ἀπὸ μακρῶν χρόνων, τὰς κύρος νόμου ἐχούσας Πατριαρχικὰς ἐν Συνόδῳ Διατάξεις καὶ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησιαστικὰς Διατάξεις".

5. *Ibidem*, art. 145, p. 199.

Amintim aici că sistemul împărțirii justiției prin tribunalele Bisericii este criticat de unii juriști. [1] Sunt numeroase însă motivele pentru care Statul egiptean, care astăzi se bucură de suveranitate, a recunoscut Bisericii dreptul de a exercita atribuțiuni judecătorești destul de întinse. Menționăm aici numai câteva din aceste motive. Mai întâi prin însăși legea lor religioasă, musulmanii sunt obligați să admită existența tribunalelor bisericești întrucât Coranul poruncește ca închinătorii lui Hristos să fie judecați după propria lor lege de către propriii lor judecători. Dată fiind deosebirea fundamentală dintre religia creștină și cea mahomedană, este cu neputință creiarea unui drept unitar și egal pentru creștini și musulmani cu privire în deosebi la căsătorie și la tot ce se leagă de viața familiară, care se întemeiază în bună parte pe regulile religiei respective. Este lipsit de tărie argumentul invocat de adversarii justiției bisericești după care suveranitatea Statului egiptean n'ar fi compatibilă cu dreptul acordat Bisericii de a exercita atribuțiuni judecătorești. Suveranitatea Statului, așa cum funcționează ea astăzi în general, este compatibilă și cu dreptul recunoscut minorităților și cu dreptul internațional privat din care face parte regimul privilegiilor. [2] Respectând un privilegiu străvechi al Bisericii pentru motive între care se recunoaște în mod tacit și superioritatea dreptului creștinesc, Statul egiptean dovedește prin aceasta o înțelegere superioară a necesității de justiție. Impărțirea dreptății nu trebue să țină seamă atât de regulile obiective, externe și uniforme ale legilor și codurilor, cât de cerințele morale ale sufletului omenesc.

6. BISERICA STRĂMOȘEASCĂ ÎN SERVICIUL JUSTIȚIEI

In vechiul drept românesc, ca și în dreptul romano-bizantin, justiția bisericească se împletește armonios cu justiția laică. Justiția bisericească se desparte de cea laică, deși nu întru totul, deabia în veacul al XIX-lea. In decursul multor veacuri, atribuțiunile judecătorești în Stat au fost orânduite de către Domnul țării. Ca și în imperiul romano-bizantin, în tradiția vechii noastre așezări de Stat, persoana Domnului constituia isvorul oricărui drept și al oricărei puteri. Prin tradiția romano-bizantină deci pe care au continuat-o voevozii noștri se explică faptul că Biserica

1. Avocatul egiptean Kosroff Zohrab în lucrarea sa *„Etude sur les privilèges des Patriarcats dans l'Egypte contemporaine*, Cairo 1929, cere suprimarea justiției bisericești ca fiind incompatibilă cu suveranitatea Statului egiptean. Acest autor reclamă o justiție civilă egală pentru toți nemusulmanii din cuprinsul Statului egiptean.
2. Vezi Arhim. Antim Siskos, *op. cit.*, pp. 242—243.

strămoşească a primit şi a exercitat atribuţiuni judecătoreşti în Stat. Incercăm să aratăm pe scurt în ce fel primeau clericii şi călugării atribuţiuni judecătoreşti, precum şi care a fost competenţa lor.

A) *Ierarhii ortodocşi judecători.*

In afară de atribuţiunile judecătoreşti pe care le îndeplineau în divanul domnesc ca membri ai divanului, [1] mitropoliţii şi episcopii primeau adeseori împuternicire domnească specială pentru a judeca anumite pricini de natură civilă şi chiar de natură penală. In această privinţă este vrednic de menţionat faptul că ierarhii Bisericii noastre strămoşeşti erau uneori împuterniciţi de către voevozi să judece împreună cu anumiţi ierarhi străini, în deosebi cu patriarhii răsăriteni aflaţi în trecere sau după milă prin Ţările Române. [2] Uneori Domnul Ţării chema pe câte un ierarh străin chiar în divanul domnesc pentru a judeca împreună cu el, cu ierarhii şi boerii români procesele mai însemnate. [2] S'a întâmplat chiar ca un patriarh să fie chemat în divanul domnesc al Moldovii pentru a participa ca judecător împreună cu ceilalţi membri ai divanului la judecarea unui proces în care însuşi era parte. Hrisovul domnesc arată că în acea împrejurare, patriarhul — e vorba de Samuil al Alexandriei — a fost chemat să judece „ca acela ce are tituluş giudecătoriu lumii". [4] Mai găsim apoi că un alt patriarh, Macarie al

---

1. In *Descrierea Moldovei*, Dimitrie Cantemir arată că la desbaterea pricinilor în divanul domnesc, Domnul, după ce asculta părerile tuturor, întreba pe mitropolit ce pedeapsă trebue să se dea vinovatului potrivit legilor civile şi bisericeşti. Mitropolitul citea mai întâi dispoziţiunile legii şi apoi implora mila Domnului Ţării pentru vinovat. Vezi textul respectiv în *Descriptio Moldaviae*, ediţia Societăţii academice române, Bucureşti 1872, pp. 102—103. Sunt numeroase cărţile de judecată ale voevozilor noştri cari menţionează participarea efectivă a mitropoliţilor şi episcopilor la desbaterea şi judecarea pricinilor în divanul domnesc. Menţionăm aici numai două documente caracteristice: unul din 23 Decemvrie 7125 (1616) al lui Alexandru Iliaş (Arhivele Statului Bucureşti, *Mânăstirea Cozia*, Pachet 24, doc. 8) şi celălalt din 18 Sept. 1763 al lui Constantin Cehan (Racoviţă), (Arhivele Statului Bucureşti, *Episcopia Argeş*, Pachet 69 bis 2, doc. 44).

2. Astfel în 1646 Mitropolitul Teofil al Ungrovlahiei împreună cu Patriarhul Ioanichie al Antiohiei judecă un proces privitor la moşiile unei mânăstiri. Documentul purtând data de 10 Iulie 7154 (1646), este rezumat de N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, Bucureşti 1902, p. 9. Un alt caz: în 1658 Mitropolitul Ştefan al Ungrovlahiei judecă împreună cu Patriarhul Macarie al Antiohiei un proces de moştenire. Actul prin care voevodul întăreşte cartea de judecată poartă data de 18 Iunie 7166 (1658) şi se găseşte în Arhivele Statului Bucureşti, *Mânăstirea Cozia*, Pachet 18, doc. 3.

3. In 1616 Mitropolitul Matei al Mirelor participă la divanul domnesc care desbătu şi judecă procesul de moştenire dintre Florica fiica legitimă a lui Mihai Viteazul şi Marula fiica neligitimă a acestui Domn. Documentul, tradus din originalul slavonesc, poartă data de 23 Decemvrie 7125 (1616) şi se găseşte în Arhivele Statului Bucureşti, *Mânăstirea Cozia*, Pachet 24, doc. 8.

4. Procesul pentru judecarea căruia a fost chemat Patriarhul Samuil al Alexandriei în divanul domnesc al Moldovei este cel arătat în hrisovul lui Nico-

Antiohiei, a fost împuternicit prin delegație domnească să judece un proces în Țara Românească. [1] Există în sfârșit mărturii că ierarhii străini așezați sau trecători prin țările noastre puteau adeveri anumite acte juridice, donații și testamente în deosebi. [2]

Trebue să precizăm însă că asemenea cazuri aveau caracter excepțional în practica vechii justiții românești și dovedesc că voevozii noștri căutau ei însiși o autoritate bisericească cât mai înaltă pentru chezășuirea împărțirii dreptății în procesele grele. Împuternicirile date însă ierarhilor Bisericii strămoșești pentru a judeca procese, pentru a face cercetări și pentru a adeveri acte juridice erau mult mai numeroase și formau un fel de rânduială, netăgăduită de nimeni, în practica vechii noastre justiții. Uneori ierarhii noștri, potrivit împuternicirii domnești, își îndeplineau atribuțiunile judecătorești fiind ajutați de către anumiți boeri și dregători. [3] Alteori, precum vom vedea, ierarhii dădeau delegație clericilor pentru împlinirea unora din însărcinările lor cu caracter judecătoresc. Întrucât ierarhii exercitau atribuțiuni judecătorești prin împuternicire domnească, cărțile lor de judecată întocmite cam în felul celor domnești [4] primeau în deobște întărire domnească. [5] Pentru pricinile judecate de ierarhi era admis apelul la divanul domnesc [6] dacă

---

lae Mavrocordat din 20 Iulie 1715. Vezi N. Iorga, *Studii și Documente cu privire la istoria Românilor*, VI, București 1904, p. 419. Patriarhul Samuil a mai judecat însă și un alt proces. Vezi Melchisedec, *Chronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire*, București 1869, I, pp. 336—337.

1. Cartea de judecată a Patriarhului Macarie purtând data de 22 Mai 1658 a fost publicată de Gr. G. Tocilescu, *Documente istorice inedite în Foaia Societății Renașcerea* I (1874), pp. 87—88. Patriarhul a judecat împreună cu „Stefan Mitropolitul i vlădica Ignatie..."

2. Astfel Patriarhul Paisie al Constantinopolului adevereşte în 1645 o donație. Vezi N. Iorga, *Studii și Documente*, V, București 1904, p. 300, nota 1. Arhiereul de Troados confirmă în 1816 un „legaton" și o „diată". Vezi N. Iorga, *Documente urlățene*, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, V, 1926, pp. 295—296.

3. Vezi în această privință: documentul lui Grigore Ghica din 13 Aug. 1764 în Arhivele Statului București, *Episcopia Huși*, Pachet 14, doc. 39; documentul lui Mihail Radu (Mihnea III) din 18 Iunie 7166 (1658) în Arhivele Statului București, *Mânăstirea Cozia*, Pachet 18, doc. 8; documentul lui Alexandru Mavrocordat din 26 Aug, 1784, în Gh. Ghibănescu, *Surete și isvoade*, vol. XXV, Iași 1932, pp. 93– 94. În cărțile de judecată ale ierarhilor se arată uneori cu cine judecau ei. Exemplu: *„Cartea lui Agathon, episcopul Romanului, prin care împreună cu șoltuzul de Roman și alții, judecă pricina dintre..."* Document din 17 Mai 7113 (1605), publicat de Ioan Bianu, *Documente Românești*, ed. Academiei Române, Partea I, tom. I, pp. 7—8.

4. Găsim cărți episcopești de judecată redactate aproape ca și cele domnești. Vezi Ioan Bianu, *op. cit.*, I, pp. 7—8.

5. Vezi documentul din 18 Iunie 7166 (1658) al lui Mihail Radu (Mihnea III), în Arhivele Statului București, *Mânăstirea Cozia*, Pachet 18, doc. 3.

6. O carte de judecată a lui Grigore II Ghica din 26 Iunie 7242 (1734) ne lămurește că același proces fusese judecat de „răposatul Chir Daniil, mitropolitul țării". Judecând în divan ca instanță de apel, Domnul a găsit că *„judecata și hotărîrea ce au făcut sfinția sa... este bună și adevărată..."* (Arhivele Statului

Domnul nu statornicea altfel. Cum ierarhii îndeplineau atribuțiunile lor judecătorești în deosebi în scopul de împăciuire, socotim că nu vor fi fost prea numeroase apelurile la divanul domnesc împotriva judecăților lor. Dar nu numai ierarhii și clericii au exercitat atribuțiuni judecătorești în cursul veacurilor ci și călugării.

B) *Justiția mânăstirească*

Egumenii și călugării mânăstirilor noastre au exercitat în trecut atribuțiuni judecătorești. Justiția mânăstirească avea însă un anumit caracter patrimonial. Voevozii noștri acordau mânăstirilor dreptul de justiție asupra locuitorilor din sate, târguri și orașe ca un fel de privilegiu material, într'acelaș fel și prin aceleași hrisoave prin care dădeau mânăstirilor privilegii de ordin material asupra satelor, târgurilor și orașelor respective. Un asemenea drept de justiție, cu caracter patrimonial, n'a constituit însă o practică specială vechii justiții românești, ci a fost o practică deopotrivă de cunoscută nu numai popoarelor apusene ci și unora dintre popoarele răsăritene ca Sârbii [1], Bulgarii [2] și Rușii. [3]

Caracterul patrimonial al dreptului de judecată acordat mânăstirilor sub formă de privilegiu rezultă din însuși textul hrisoavelor domnești. Dreptul de justiție apare în general strâns legat de veniturile judecății în hrisoavele care acordă mânăstirilor deopotrivă dreptul de *„a judeca"* și dreptul de *„a globi"* pe locuitorii satelor mânăstirești. [4] Având caracter patrimonial, dreptul de judecată

București, *Episcopia Argeș*, Pachet 69 bis 2, doc. 31). Insărcinând pe episcopul Inochentie al Hușilor să judece un proces de hotărnicie, Grigore Alexandru Ghica statornici prin actul său din 13 Aug. 1764 că dacă părțile nu vor fi mulțumite cu judecata episcopului, să li se dea zi de soroc pentru judecată la divan (Arhivele Statului București, *Episcopia Huși*, Pachet 14, doc. 39).

1. Potrivit rânduelilor Zaconicului țarului Dușan din 1349 și 1354, exercitarea atribuțiilor judecătorești era pentru Biserică un mijloc de a-și aduna venituri. Vezi Stojan Novakoviĉ, Законик Стефана Душана, Belgrad 1898, p. 263.

2. Vezi Șt. Berechet, *Procedura de judecată la Slavi și la Români*, Chișinău 1926, pp. 28—29.

3. Vezi I. S. Berdnikov, *Curs de drept bisericesc*, tradus de Silivestru Bălănescu, București 1892, pp. 290—291.

4. Textul hrisoavelor este în deobște limpede în această privință. Pentru exemplificare, menționăm în primul rând hrisovul prin care Ștefan cel Mare acordă la 30 August 6987 (1479), episcopului Rădăuților deptul de judecată asupra locuitorilor din Rădăuți; pe acești locuitori, dregătorii laici n'au dreptul *„nici să-i judece, nici gloabă să ia de la dânșii:* ни сѹдити их, ани гловѹ ѹзѧти ѡт них" (după I. Bogdan, *op. cit.*, vol. I, p. 203). Moise Movilă, acordând la 25 Iulie 7139 (1631), mânăstirii Dragomirna dreptul de judecată asupra locuitorilor satelor mânăstirești statornici: *„să aibă a giudeca egumenul și cu soborul și a-i globi după vina lor cum se va cădea"* (după I. Bianu, op. cit., p. 191). Unele hrisoave domnești precizează că mânăstirile respective au *„judecata... cu tot venitul"*,

acordat mânăstirilor putea fi vândut de către egumeni, bineînţeles după voinţa Domnului Ţării. [1] Dar dacă admitem că în deobşte dreptul de justiţie al mânăstirilor era socotit ca un privilegiu patrimonial, trebue să precizăm aici că în general Biserica a primit şi exercitat atribuţiuni judecătoreşti nu pentru motive materiale ci pentrucă prin aceasta îşi îndeplinea însăşi misiunea ei morală în societatea românească. Toate pricinile privitoare la căsătorie pentru judecarea cărora singură Biserica era competentă, precum şi celelalte pricini de natură civilă în deosebi, pe care le vom menţiona mai departe şi pentru judecarea cărora Domnii Ţării dădeau ierarhilor împuternicire specială de la caz la caz, se puteau cerceta şi judeca mai bine de către slujitorii Bisericii fiindcă aceştia aduceau în judecata lor în primul rând spiritul de împăciuire creştină. Mai mult încă: avem mărturii că Biserica primea şi exercita dreptul de justiţie uneori ca o acţiune de ocrotire a celor săraci şi obijduiţi. [2]

Formula obişnuită în hrisoavele domneşti prin care se acorda mânăstirilor privilegiul justiţiei, formulă pe care Domnii o întrebuinţau doar cu uşoare modificări, era aceasta: «*Şi asemenea pe aceşti oameni nimeni să nu îndrăznească să-i judece niciodată, ci să-i judece dregătorii din această mânăstire şi pe alt judecător să nu aibă*

„călugării să ţie judecata cu tot venitul". Vezi Arhivele Statului Bucureşti, *Episcopia Argeş*, Pachet 69 bis, doc. 9 şi 10.

1. Pentru însemnătatea sa caracteristică în această privinţă, redăm aici o parte dintr'un hrisov al lui Constantin Brâncoveanu, în care este vorba de mânăstirea Argeş. Pentru abuzurile săvârşite în exercitarea atribuţiunilor judecătoreşti, egumenul şi călugării acestei mânăstiri pierduseră dreptul de judecată ce fusese încredinţat de către Domn căpităniei de martologi din Loviştea. La stăruinţa egumenului, Constantin Brâncoveanu redă mânăstirii în anul 7206 (1698), dreptul de judecată, cu condiţiunea însă de a fi vândut unui mirean: „*Deci, domnia mea*, glăsueşte hrisovul, *am socotit de am luat acea judecată de asupra căpitănii de martologi şi o am dat iar pe seama mănăstirii Argeşul, precum au fost de veac; însă să nu judece călugării..., ci să o vânză egumenul la un mirean carele va socoti că iaste bun şi cu frica lui Dumnezeu, precum se va putea tocmi cu acela, şi cui o va vinde, acela să aibă a judeca şi a-şi căuta slujba judecăţii precum va fi cu dreptate, că aşa iaste porunca domnii meale*". (Arhivele Statului Bucureşti, *Episcopia Argeş*, Pachet 69 bis, doc. 23).

2. Ridicând dreptul de judecată al dregătorilor laici asupra săracilor din satele şi târgurile din cuprinsul Mitropoliei, Ştefan cel Mare dădu acest drept mitropolitului, protopopului sau dregătorului mitropolitului. Actul domnesc din 12 Aprilie 1458 glăsueşte: «Також ѹси оубоги да слѹхают нашеи митрополїи, и ниого сѹдцѧ да не имает ихъ сѹдити, развѣ митролита, или его протопопа, или его ѹрѧдника, или по тръгом или по селом» (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I, Bucureşti 1913, p. 11). Oamenii săraci sunt indicaţi în acest act prin termenul оубоги, care se deosebeşte de termenul люди întrebuinţat în general în documentele vechi pentru a indica pe „oameni". Vezi observaţia lui I. Bogdan, *op. cit.*, I, p. 175.

niciodată în veci». [1] Unele documente domneşti prin care mânăstirile dobândeau dreptul de judecată arată că atribuţiunile judecătoreşti aveau să fie exercitate de către „dregătorii" [2] din mânăstiri; alte documente menţionează în general pe „călugări" [3] şi altele în sfârşit precizează că dreptul de judecată avea să fie exercitat de către „egumenul şi cu soborul" [4] mânăstirii, sau de către egumenul şi dregătorii mânăstirii. [5]

In general, privilegiul acordat unei mânăstiri de a exercita atribuţiuni judecătoreşti asupra satelor şi târgurilor mânăstireşti se confirma de fiecare Domn şi chiar de mai multe ori de acelaş Domn. [6] Dreptul de judecată acordat mânăstirilor putea fi însă retras prin poruncă domnească atunci când egumenii şi călugării abuzau de atribuţiunile lor judecătoreşti. [7]

---

1. Redăm această formulă după unul dintre documentele veacului al XV-lea şi anume după hrisovul prin care Ştefan Voevod dă mânăstirii Horodnic la 1 August 6952 (1444) dreptul de judecată asupra oamenilor din Balasineşti „sat ce ascultă de această mănăstire" In original, formula are acest cuprins: «...и також ты(х) людеи и никто да не смѣетъ сѹдити николи, але да и сѹдѣть ѹрѣаинки ѡ (т) того монастирѣ, а иного сѹдцѹ да не имаютъ инколи на вѣки...» (După Mihai Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, ed. Fundaţiei Regele Ferdinand I, vol. II, Iaşi 1932, p. 208). Cu un cuprins asemănător, această formulă se găseşte în numeroase documente: Vezi M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 251, 310, 391—392; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I. Bucureşti 1913, pp. 9, 11, 30, 230; N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, vol. II, Paris-Bucureşti 1931, pp. 535—536, 538.

2. Vezi M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II. p. 208.

3. Vezi N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, vol. II, pp. 535 — 536, 538; Arhivele Statului Bucureşti, *Episcopia Argeş*, Pachet 69 bis, doc. 16.

4. Vezi I. Bianu, *Documente Româneşti* ediţia Academiei Române, Partea I, tom. I, Bucureşti 1907, p. 191.

5. Vezi M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 251.

6. Menţionăm în această privinţă cazul mânăstirii Argeş. Printr'un hrisov din 8 Ianuarie 7146 (1638), Matei Basarab acordă acestei mânăstiri dreptul de judecată asupra Argeşenilor (Arhivele Statului Buc., *Episcopia Argeş*, Pachet 69 bis, doc. 13). După doi ani, prin hrisovul din 11 Aprilie 7148 (1640), Matei Basarab confirmă acestei mânăstiri dreptul de judecată asupra locuitorilor oraşului Argeş, precizând următoarele: *„să-i judece egumenul ...cum iaste dată judecata de în zilele altor domni bătrâni, sfintei mănăstiri"* (Arhivele Statului Buc., *Episcopia Argeş*, Pachet 69 bis., doc. 9). Peste şase ani, acelaşi Domn, printr'un nou hrisov, statornici ca egumenul Argeşului să exerciteze dreptul de judecată *„cum iaste dată judecata să hie a mănăstirie încă den zilele altor domni"*. (*Ibid.*, doc. 10). Mai târziu, Antonie-Vodă prin documentul din 23 Mai 7177 (1669) întări dreptul de judecată al egumenului Argeşului, drept dobândit *„de la alţi domni bătrâni"* (*Ibid.*, doc. 16). Constantin Brâncoveanu printr'un hrisov din 14 Ianuarie 7206 (1698) şi Ştefan Cantacuzino prin hrisovul din 6 Iunie 7222 (1714) au întărit deasemenea acest drept mânăstirii Argeşului (*Ibid.*, doc. 23 şi 33).

7. Retrăgând dreptul mânăstirii Argeş de a mai judeca pe locuitorii „târgului de la Curtea de Argeş", Constantin Brâncoveanu se rosteşte astfel în hrisovul său din 14 Ianuarie 7206 (1698): *„...înţelegând domnia mea că să fac multe lucruri necuvioase şi să închid oamenii pă'n mânăstire, şi socotind domnia mea că nu iaste cu nici o cuviinţă, am ridicat domnia mea acea judecată de la călugări şi o am dat*

Mulți dintre dregătorii laici cari exercitaseră anumite atribuțiuni judecătorești ce au fost apoi acordate unei mânăstiri, râvneau de bună seamă să redobândească dreptul pierdut, căutând uneori să exerciteze chiar și fără încuviințare domnească acele atribuțiuni judecătorești. Pentru a împiedeca o asemenea neîngăduită râvnă, hrisoavele statornicesc că toți acei cari încalcă atribuțiunile judecătorești ale mânăstirilor vor fi sancționați prin pedepse date de către însuși Domnul Țării. [1]

C) *Competența judecătorilor bisericești și mânăstirești*

Competența *ratione personae* era totdeauna determinată de către Domnul Țării prin împuternicirea specială pe care o dădea ierarhilor de la caz la caz pentru judecarea proceselor dintre anumiți împricinați, fie clerici fie mireni, sau prin hrisovul prin care acorda unei episcopii ori mânăstiri dreptul de justiție asupra locuitorilor unor sate și târguri anumite. In ce privește competența *ratione materiae*, aceasta era deasemenea determinată de Domn. Din documente reiese că potrivit împuternicirii domnești, clericii puteau să judece pricini civile și pricini penale. Din actele prin care Domnii Țării dădeau ierarhilor pentru fiecare caz împuternicire specială de a judeca în materie civilă, aflăm că mitropoliții și episcopii judecau — cu stăruința de a împăca pe pricinați — procese privitoare la moștenirile testamentare, [2] moștenirile ab intestat, [3]

---

asupra căpitănii de martologi den Loviște". (Arhivele Statului București, *Episcopia Argeș*, Pachet 69 bis, doc. 23).

1. Hrisoavele nu precizează felul pedepselor în această privință. Prin hrisovul din 11 Aprilie 7148 (1640), privitor la mânăstirea Argeș, Matei Basarab se rostește astfel: „*cine se va amesteca în judecata mănăstirii, acela om mare scârbă va avea de către domnia mea*" (Arhiv. Stat. Buc., *Episcopia Argeș*, Pachet 69 bis, doc. 9). Același voevod, prin hrisovul din 18 Mart. 7154 (1646), statornicește iarăși că „*nimeni să nu se amestece în judecata mănăstirie, că cine se va ispiti a face într'alt chip, acela om mare certare va avea de către domnia mea*" (*Ibid.*, doc. 10). Aproape aceiași formulă se găsește și în celelalte hrisoave (*Ibid.*, doc. 16, 33).

2. Menționăm ca exemplu în această privință procesul judecat de mitropolitul Grigore al Ungrovlahiei în 1769 cu privire la o moștenire testamentară. Domnul Grigore Alexandru Ghica primind o jalbă de la Ioniță sin Stan logofăt, cu privire la un testament contestat de unchiul său Preda, însărcină pe mitropolitul Grigore să judece. In cartea de judecată, mitropolitul arată că „*am cercetat pe amăruntul și am citit și diata răposatului, și am văzut*". Mitropolitul a stăruit ca cei doi împricinați să se împace și a hotărât apoi ca din moștenire, după plata datoriilor, „*ce va fi mai mult prisos să împartă unchiul cu nepotă-său pe din doua, după cum înaintea noastră s'au învoit*". (Documentul, purtând data de 25 Iunie 7277 (1769), este publicat de N. Iorga, *Documente urlățene*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, V (1927), pp. 261—262).

3. Menționăm în această privință procesul judecat de către mitropolitul Varlaam în 1646 prin împuternicirea domnească. Obiectul procesului a fost nein-

pricinile privitoare la căsătorii, [1] afaceri de partaj, [2] și hotărnicii. Orânduite în deobște de Domnii Țării, hotărniciile puteau fi făcute potrivit împuternicirii domnești și de către mitropoliți și episcopi prin cercetare la fața locului și printr'o judecată cu caracter arbitral. [3] Uneori ierarhii Bisericii nu făceau ei înșiși cercetări la fața locului, ci orânduiau „oameni de ispravă" să adune mărturiile hotarnice pe temeiul cărora urma să se stabilească încălcarea de hotar. [4] Câteodată, prin delegație episcopală, chiar protopopii orânduiau hotărnicii [5] și avem dovezi că înșiși protopopii puteau

---

țelegerea dintre două fiice născute din două căsătorii, ale lui Dumitrașcu Șeptelici, cu privire la o moștenire. Mitropolitul ceru aducerea martorilor și duhovnicului reclamantei și obținu împăcarea părților. Actul de împăcare scris în românește de mâna mitropolitului Varlaam și purtând data de 10 Iulie 7154 (1646) s'a publicat în *Arhiva Istorică a României*, III (1867), p. 226. Menționăm deasemenea în această privință împuternicirea dată de voevodul Mihail Radu (Mihnea III) Mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei de a judeca împreună cu patriarhul Macarie al Antiohiei și cu câțiva boeri din divan) neînțelegerea dintre „nepoții Stanciului logofătul" și verii acestuia cu privire la averea rămasă de pe urma logofătului. Cartea de judecată, prin care s'a hotărît *„pre sfânta pravilă"* ca nepoții să stăpânească moșiile unchiului lor, a fost apoi întărită de voevod. Documentul purtând data de 18 Iunie 7166 (1656), se găsește în Arhivele Statului București, *Mânăstirea Cozia*, Pachet 18, doc. 3.

1. Justiția Bisericii strămoșești în materie matrimonială nu este studiată încă pe temeiul documentelor și mărturiilor aflate în condicile mitropolitane și episcopale. Un început în această privință a făcut Paul F. Tinculescu prin studiul său: *Cărți de despărțeală* (1765—1774), București 1932.

2. Vrednic de amintit în această privință este procesul de partaj judecat la 24 Mai 1756 de către Mitropolitul Filaret al Ungrovlahiei, prin împuternicire domnească. Obiectul procesului a fost neînțelegerea dintre moșnenii satului Gemenele (azi Gemena) din Dâmbovița și egumenul Mânăstirii Sf. Gheorghe din București cu privire la împărțirea unei moșii. Cartea de judecată scrisă de mitropolitul Filaret a fost publicată de Preotul Ion Răuțescu, *Documente dâmbovițene*, în *Revista Istorică*, anul X (1924), pp. 283—284.

3. Un exemplu de judecată arbitrală de hotărnicie, făcută prin delegația domnească de către un vlădică împreună cu șase boeri, se găsește în actul din 4 Iunie 7206 (1688) publicat de N. Iorga în *Buletinul Comisiei istorice a României*, III, pp. 87—88, nr. 25; cf. N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, II, pp. 342—343. Dar hotărniciile făcute de ierarhii Bisericii sunt numeroase. Iată un alt exemplu: Grigore Alexandru Ghica al Moldovei împuternicește pe episcopul Inochentie al Hușilor să cerceteze și să judece o pricină de hotărnicie cu privire la moșia Giurgești din ținutul Fălciului. Prin actul de împuternicire domnească, episcopul era obligat să judece *„cu bună dreptate, după scrisori"*. Documentul, purtând data de 13 August 1764, se găsește în Arhivele Statului București, *Episcopia Huși*, Pachet 14, doc. 39. Alte acte asemănătoare se găsesc indicate în *Revista istorică a Arhivelor Statului*, broșura 2, pp. 52—53.

4. In această privință, menționăm actul de mărturie hotarnică din 26 August 1784, din care aflăm că episcopul Hușilor procedă la luarea mărturiilor de hotărnicie în urma delegației dată de Alexandru Mavrocordat. Episcopul trebuia să culeagă mai întâi prin „oameni de ispravă" mărturiile privitoare la încălcarea hotarului și apoi să cerceteze, împreună cu ispravnicii harta locului cu pricina. Documentul este publicat de Gh. Ghibănescu, *Surete și isvoade*, vol. XXV, Iași 1932, pp. 93—94.

5. Din documentul publicat de N. Iorga sub titlul *„O hotărnicie episcopală"* în *Revista Istorică*, anul X, 1924, pp. 253—254, aflăm că protopopul Vasile din Vaslui prin împuternicirea episcopului Ioanichie al Romanului, statornici la 17

delega pe alți clerici — pe diaconi de pildă — pentru cercetarea și îndreptarea vreunui hotar pentru care se iscase neînțelegere. [1] În sfârșit ierarhii și clericii puteau adeveri acte de proprietate, [2] donațiuni și testamente, puteau lua mărturiile trebuitoare desbaterii proceselor, [3] puteau confirma în biserică interogatoriile împricinaților [4] și puteau pronunța blesteme și anateme pentru pricini de hotărnicie în deosebi. [5]

In afară de pricini civile, mai intrau în competența ierarhilor și în deosebi a mânăstirilor și numeroase pricini penale. In hrisoavele domnești, competența aceasta este arătată prin termeni foarte cuprinzători. Astfel, hrisoave din veacul al XV-lea arată că mânăstirile au dreptul de a judeca pe locuitorii satelor mânăstirești: „pentru orice faptă" [6], „pentru faptă mare sau mică" [7], „pentru orice fel de vinovății". [8] Din această ultimă expresie în deosebi, rezultă că chiar abaterile criminale — ВИНЫ — intrau în competența justiției mânăstirești. Găsim în această privință mărturii precise în unele documente. Intrucât însă prin fiecare hrisov al său, Domnul Țării putea determina, dela caz la caz, întinderea

---

Iunie 7264 (1756) un hotar prin cercetare, prin măsurătoare și prin punere de semne, Protopopul dădu și o scrisoare împricinaților *„ca să nu mai fie gâlceavă între dânșii"*.

1. Intr'un document din Septemvrie 1776 citim aceste cuvinte adresate unui diacon de către un protopop. *„Și după cum știi, foarte cu frica lui Dumnezeu să le îndreptezi hotarul ca să nu aibă gâlceavă"*. Documentul este publicat de preotul I. Răuțescu, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, VIII, p. 30, nr. 5; cf. N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, II, 317.

2. Vezi documentul din 13 Ianuarie 7094 (1586) scris la Roman de Dionisie, locțiitor de episcop. (N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain* II, p. 559. Vezi deasemenea însemnarea din Martie 1818 a Căminarului Ilie Kogălniceanu, în Gh. Ghibănescu, *Surete și isvoade*, XXV, p. 144.

3. Vezi documentul din 26 Martie 7196 (1688) publicat în rezumat de N. Iorga, *Studii și Documente*, VII, p. 268.

4. Vezi documentul din 8 Noembrie 1769 publicat de N. Iorga, *Documente urlățene*, în *Buletinul Comisiei istorice a României*, V, 1926, p. 263.

5. Sunt numeroase documentele în această privință; vezi N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, II, p. 343 și următoarele.

6. Documentul din 11 Martie 6954 (1446), prin care Ștefan Vodă dă egumenului Mânăstirii Neamț și dregătorilor săi dreptul de judecată asupra unor sate, cuprinde cu privire la competență, în original această expresie: «оу которо(м) дѣлѣ» (M. Costăchescu, *op. cit.*, II, pp. 251).

7. In original: «ѡ великое дѣло, аніи ѡ малое». Această expresie se găsește în documentul din 20 Mai 1459, prin care Ștefan cel Mare dă Mânăstirii Bistrița drept de judecată asupra oamenilor din satul Lucăcești (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București 1913, p. 30. Cf. B. P. Hajdeu, *Archiva istorică a României II*, p. 113, nr. 160; N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, II, pp. 535).

8. Documentul lui Ștefan cel Mare din 19 August 6980 (1472) cuprinde cu privire la dreptul de judecată al Mânăstirii Pobrata, această expresie: «оу вьсѣкыѫ вины» (I, Bogdan, *op. cit.*, I, pp. 174, B. P. Hajdeu, *op. cit.*, I, p. 124, nr. 179 și N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, II, p. 539).

competenţii atribuite episcopiilor sau mânăstirilor, se întâmplă să găsim în acelaş hrisov dispoziţiuni care lasă crimele — chiar omuciderile — în competenţa justiţiei bisericeşti dar sustrage acestei justiţii unele delicte ca certurile şi furturile [1]. Fără să putem atribui o valoare generală mărturiilor ce găsim în unele hrisoave, constatăm că egumenii şi călugării nu aveau în competenţa lor judecata tâlhăriilor şi furturilor, [2] pe când episcopii au avut, prin învoire domnească, competenţa de a judeca tâlhăriile şi furturile, dar numai în unele cazuri strict determinate de Domnul Ţării [3].

Trebue să precizăm în sfârşit că după cum rezultă din hrisoavele domneşti, egumenii şi episcopii aveau pe lângă atribuţiunile judecătoreşti uneori şi obligaţiunea executării sentinţelor [4].

Judecând pe temeiul Obiceiului pământului şi al Pravilelor, care se înfăţişează ca o minunată împletire a legislaţiei romano-bizantine cu legislaţia canonică a Bisericii ortodoxe, clericii judecători din trecutul poporului nostru au stăruit să înalţe justiţia până la nivelul ei creştinesc de poruncă divină. Fie ca întru acest gând să stăruiască şi preoţii de astăzi cari vor fi chemaţi să îndeplinească atribuţiuni judecătoreşti la sate potrivit nouii legi pentru organizarea judecătorească.

GHEORGHE CRONŢ
Doctor în drept şi teologie

---

1. Printr'un hrisov din 30 August 6987 (1479), Ştefan cel Mare acordă episcopului Rădăuţilor atribuţiuni judecătoreşti asupra locuitorilor satelor Rădăuţi şi Coţmani, hotărînd că judecătorii mireni nu au dreptul să se amestece în judecata episcopului *„nici pentru faptă mare, nici pentru faptă mică, nici pentru moarte de om, nici pentru răpire de fată"*, ci... *„numai pentru sfadă în târg şi pentru furturi"*. In textul original: «ни за великое дило, ани за малое ни за дѹшегѹбство, ни за болочениї[ю дивкѹ... Толко за свадѹ торговскою и за табѹ...» (Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I, Bucureşti 1913, pp. 230).

2. Dintr'un hrisov al lui Moise Movilă din 25 Iulie 7139 (1631) prin care se dă Mânăstirii Dragomirna dreptul de judecată asupra satelor mânăstireşti, aflăm că au fost lăsate în competenţa judecătorilor laici pricinile de tâlhărie şi furt: *„cu tălharii şi cu furii să aibă treabă părcălabii"* (I. Bianu, *op. cit.*, partea I, tom. I, p. 191).

3. In această privinţă, în afară de mărturia pe care o găsim în hrisovul lui Ştefan cel Mare din 30 August 6987 (1479), menţionată mai sus după textul publicat de I. Bogdan, *op. cit.*, p. 230, mai găsim o mărturie în documentul din 3 Iulie 7222 (1714) prin care Nicolae Mavrocordat însărcinează pe episcopul Iorest al Huşilor să judece un furt (Arhivele Statului Bucureşti, *Episcopia Huşi*, Pachet 46, doc. 5).

4. Un element principal al executării sentinţelor era urmărirea condamnaţilor pentru strângerea gloabelor arătate prin sentinţe. Hrisoavele domneşti care acordă episcopilor şi egumenilor privilegiul justiţiei menţionează în deobşte dreptul de *„a judeca şi a urmări pentru gloabe"* Vezi Arhivele Statului Bucureşti, *Episcopia Argeş*, Pachet 69 bis, 2, doc. 13; Ioan Bogdan, *op. cit.*, I, pp. 147—175, 232.

DESPRE ÎNDUMNEZEIREA OMULUI

DE CE NU PRIMESC ROMANO-CATOLICII ACEASTĂ ÎNVĂȚĂTURĂ

Anul acesta s'a împlinit un veac de la publicarea marei lucrări a lui F. Baur asupra Răscumpărării [1] — cea dintâiu monografie din toate timpurile asupra slujirii izbăvitoare a Mântuitorului, dogma centrală a creștinismului și scopul întrupării peste fire a Domnului.

Găsim așa dar prilej binevenit să arătăm rodul strădaniilor teologilor apuseni de atunci până azi, să înțelegem unde au ajuns până acum și să tragem oarecare învățăminte din cele ce vom afla.

Până la Baur tratatele dogmatice cuprindeau câteva lămuriri scurte, de cele mai multe ori în cadrul dat de „Demonstrația evanghelică" a lui Eusebiu al Chesareei, acela al întreitei slujiri a Mântuitorului, preferat de Protestanți și de Ortodocși, dar nu și de Romano-catolici. [2]

F. Baur, cu vederile sale raționaliste, a însemnat în istoria acestei dogme un puternic punct de plecare pentru lucrări asemănătoare ale Protestanților liberali; acestea ating culmea strălucirii tot cu o altă lucrare nemțească [3], a lui Albert Ritschl [4], numit de Harnack: „cel din urmă părinte al Luteranismului". Răspunsul cuvenit din partea Romano-catolicilor [5] a fost dat abia la începutul veacului nostru [6], de abatele J. Rivière [7], la un an după ce apăruse singura Istorie a dogmei Răscumpărării în Ortodoxie de până

---

1. F. Chr. Baur, *Die christliche Lehre von der Versöhnung*, Tübingen 1838.

2. v. J. Calvin, *Institution chrétienne*, II/XV, 1: „...C'est que l'office et charge qui lui a esté donnée du Père quand il est venu au monde consiste en trois parties... Et de fait, on les prononce aussi en Papauté; mais froidement et sans fruit, pource qu'on ne sait à quoi ils tendent, ne ce qu'un chacun vaut..."; Romano-catolicii au arătat oarecare dușmănie față de această împărțire, — tradițională, totuși. (v. J. Rivière, *Le dogme de la Rédemption, étude théologique*, Paris, ed. III, 1931, p. 7).

3. Aceea a lui A. Réville, *De la Rédemption, études historiques et dogmatiques*, Paris 1859, ca și a lui A. Sabatier, *La doctrine de l'expiation et son évolution historique*, Paris 1903, sunt mai mult lucrări de popularizare.

4. A. Ritschl, *Die christliche Lehre von der Rechtfertigung und Versöhnung*, Bonn, 3 vol., 1870-74.

5. Unde lucrurile nu erau lămurite până la 1870, căci deabia Sinodul din Vatican formulează *un proect* al dogmei, care n'a fost aprobat, din cauza închiderii grabnice a Sinodului.

6. Lăsând la o parte protestantismul ortodox, care l-a dat, printre altele, cu *Essai sur la Rédemption*, de profesorul H. Monnier, Neuilly (Seine) 1929.

7. J. Rivière, *Le dogme de la Rédemption, essai d'étude historique*, Paris 1905.

azi, a lui Ioan Orfanitsky. [1] Din acel an nu numai că Rivière a publicat șapte volume [2] și nenumărate articole cu același subiect, dar știința teologică a tuturor țărilor romano-catolice s'a îmbogățit cu prețioase monografii, care au adâncit această taină.

Care e starea ei, astăzi, în studiile romano-catolice? Cercetând aproape toate aceste lucrări, bagi de seamă că această teologie a ajuns la un greu impas, de netrecut, mărturisit de ea „implicit și explicit": *Ea nu poate să armonizeze învățătura oficială despre Răscumpărare, cu altă față a învățăturii soteriologice, recunoscută în deobște ca biblică și patristică.*

Vom înfățișa pe scurt amândouă aceste fețe ale învățăturii despre Răscumpărare; după aceea vom arăta semnele unei crize contimporane adânci în soteriologia apuseană, întrucât Romano-catolicii se văd obligați să primească ambele aspecte ale faptului răscumpărător, dar n'au făcut-o și n'o vor putea face decât cu prețul a mari jertfe. Apoi vom încerca să arătăm pricinile adânci ale acestei stări și vom scoate o încheiere.

I. Teologia romano-catolică a îmbrățișat—cu mici schimbări—sistemul medieval lămuritor al Răscumpărării dat de genialul Anselm de Canterbury, în tratatul „Cur Deus homo?". Iată liniile mari ale acestui sistem: Păcatul protopărintelui nostru Adam, pe care l-am moștenit, e o *ofensă* adusă lui Dumnezeu. *Onoarea* lui Dumnezeu trebuia satisfăcută, iar dacă nu, *ofensatorul* urma să fie pedepsit *(aut poena, aut satisfactio sequatur).* Dar această satisfacție nu putea s'o dea decât un reprezentant desăvârșit al omenirii, deci un *om* și, potrivit așezămintelor de temelie ale societății medievale, un egal al lui Dumnezeu, un *Dumnezeu* adevărat. [3] *Honor in honorante, injuria in injuriato,* iată principiul cavaleresc însușit de teoria lui Anselm și care a dăinuit până în zilele noastre în codul de

1. Ioan Orfanitsky, *Expunere istorică a jertfei răscumpărătoare a Domnului nostru Iisus Hristos* (în rușește), Moscova 1904.

2. Cele mai multe de controversă cu preotul apostat Joséph Turmel.

3. v. A. Esmein, membru al Institutului, etc.: *Cours élémentaire du Droit français,* publicat de R. Généstal... Paris, Recueil Sirey, ed. XI, 1925, cap. „La guerre, la justice et le fisc", p. 248 și note: „Le droit de guerre privée était-il ouvert à tous? Oui, sans doute, au début, et ce principe est encore affirmé au cours du XIII siècle (Innocent IV, *Lectures super Decretales,* sur le ch. XII De rest. spol. II, 13 no. 8: „Respondemus omnibus licitum esse movere bellum pro defensione sua et rerum suarum nec dicitur bellum, sed defensio"). D'après Beaumanoir, le droit de guerre avait été restreint aux nobles et refusé par la coutume aux roturiers... Mais entre nobles il était presque illimité: tout noble pouvait déclarer la guerre à un autre; tout seigneur pouvait la déclarer au roi. Seul *le vassal ne pouvait faire la guerre à son Seigneur,* à moins qu'il n'y eut de la part de celui-ci infidélité ou déni de justice constaté *(Etablissement de Saint-Louis,* I, 52; Livre des droiz et commendemens, § 435; — Bontillier, *Somme rurale,* I, 83)". Cu atât mai puțin se puteau bate în duel vasalii cu stăpânii lor.

onoare. [1] Prin *satisfacţia* adusă de Mântuitorul se împacă *iubirea* Tatălui faţă de fiii săi şi *dreptatea* Judecătorului nemitarnic faţă de păcătoşi.

Să nu uităm că această lămurire a tainei Răscumpărării a fost supusă la tot felul de critici. Nu socotim de trebuinţă să pomenim aici decât de: 1. *Greşala dogmatică* a lui Anselm care supunea pe Dumnezeu necesităţii absolute a Intrupării. (Atât teologii scolastici — mai ales Toma din Aquino — cât şi cei moderni au încercat s'o înlăture, în felurite chipuri [2], fără să reuşească, după socotinţa noastră, fiind cerută de logica sistemului său).

2. *Obârşia străină* de descoperirea creştină, atât a ideii de temelie a satisfacţiei, pe care o pun unii în legătură cu Wergeld-ul, pomenit şi de Tacit (Germania, XII, 20) şi cu alte idei juridice din dreptul germanic [3], cât şi *legarea teoriei Răscumpărării de aşezămintele feudale trecătoare:* Dumnezeu e înfăţişat ca un suzeran ofensat, omul ca un vasal, care trebue să dea satisfacţie, etc.

3. *Greşala de metodă:* a înlăturat tâlcuirea sfinţilor Părinţi, mult mai bogată şi mai cuprinzătoare şi având izvorul în Sfânta Scriptură, în folosul unei teorii întemeiate cu deosebire pe raţiune. (Şi spre marea noastră uimire, canonicul J. Rivière—autoritate în materie la Romano-catolici astăzi — nu se sfieşte de a numi „agnosticism anemiant" încercările de a se bizui numai pe datele patristice în înţelegerea acestei taine). [4]

4. *Caracterul ei rigid, scolastic, raţionalist şi juridic:* Hotărându-se să demonstreze cu ajutorul raţiunii necesitatea întrupării, Anselm spune că o va face „... remoto Christo, quasi nunquam aliquid fuerit de illo..." [5]; el încredinţează pe învăţăcelul său Bozon că dealungul expunerii sale, „nulla vel minima ratio, si major non repugnat, rejiciatur" [6]; şi arată că primeşte corectări ale

---

1. V. de pildă *Cod de onoare*, întocmit de Lt.-Col. Drăghici Iosif, Lugoj, ed. II, 1929, p. 8, etc.: ...„El aplică Răscumpărării cel mai înalt principiu social, care era obişnuit în gândirea zilei, principiul onoarei şi al satisfacţiei..." scrie despre Anselm anglicanul L. Grensted, în *A short history of the doctrine of the Atonement*, Manchester 1920 p. 141.

2. Astfel, teologii vor vorbi mai târziu de *convenientia* în loc de *necessitas*, iar în Istoria Dogmei vor trece peste punctele slabe ale tratatului lui Anselm, „cu toate că ele ţin un loc în învăţătura anselmică". (Louis Hardy, *La doctrine de la Rédemption chez Saint Thomas*, Paris 1936, p. 15).

3. v. H. Cremer, *Die Wurzeln des anselmischen Satisfaktionbegriffes*, în „Stud. u. Krit.", 1880, p. 7 sq., şi 1893, p. 316, sq.; cf. A. Ritschl, *op. cit.* supra, vol. I, ed. IV, Bonn 1903, pp. 40-41.

4. J. Rivière, *Le dogme de la Rédemption, études critiques et documents*, Louvain 1931, p. 322.

5. Anselm, *Cur Deus homo?*, Praefatio; Migne, *P. L.*, CLVIII, col. 361.

6. Ibid., I, 10; col. 375.

tâlcuirii sale „si rationabiliter fit" [1]; iar când Bozon se îngrozește de logica nemiloasă a sistemului său, Anselm îi strigă: „Rationem postulasti, rationem accipe!" [2] (Teologii romano-catolici socotesc însă caracterul raționalist al sistemului anselmian drept o mare calitate: „Trăsătura deosebitoare care face originalitatea sistemului anselmian în istorie, ca și îndrăzneala sa în teologie, este de a se înfățișa cu o construcție curat rațională" [3]. Metoda ortodoxă cere ca descoperirea să aibă întâietate în fața rațiunii: *Philosophia, ancilla Theologiae* și înlătură pe cât se poate cleștele rece al acesteia). Cât despre caracterul juridic al acestui sistem, nu e potrivit nici Sfintelor Scripturi și nici tradiției patristice, în care dragostea dumnezeiască are întâietatea, Dumnezeu fiind dragoste [4]. Chiar unii dintre teologii romano-catolici au recunoscut că aceasta este una dintre cele mai mari slăbiciuni ale teoriei lui Anselm [5] și de altfel a rămas ca atare în tot sistemul apusean al tainei Răscumpărării.

Urmările n'au întârziat a se ivi. Căci socotim că pricinile pentru care îndată după Anselm a izbucnit cea dintâiu mare turburare în Biserica Apuseană cu privire la dogma Răscumpărării, trebuesc căutate în cele din urmă două puncte arătate de noi mai sus. In anul 1141 s'a adunat la Sens un Sinod la care au luat parte toți episcopii Franței în frunte cu regele însuși, spre a osândi erezia lui Abelard, urmărit fără cruțare de abatele Bernard de Clairvaux. Greșala principală a renumitului scolastic parizian a fost expunerea aspectului moral-subiectiv al Răscumpărării, cu înlăturarea celui juridic-obiectiv, primit de Biserica apuseană. Nu trebue oare să vedem în lupta dusă de el împotriva învățăturii oficiale, mai ales o revoltă împotriva sistemului anselmian, care raționaliza „taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută"? Această bănuială ne e întărită de ființarea unei școale „abelardiene", care ne dovedește că răscoala aceasta aflase mare ecou

1. Anselm, *Cur Deus homo?*, II, 23; col. 432.
2. Idem, ibid., I, 24; col. 398.
3. J. Rivière, *Le dogme de la Rédemption au début du M.-Â.*, Paris, Vrin 1934, p. 73.
4. Ceeace teologii ortodocși nu primesc, iar cei apuseni caută să îndulcească. În deosebi teologia rusească osândește cu multă asprime caracterul juridic al dogmei anselmiene, în care vede o piatră de poticnire pentru orice credincios adevărat. Teologii romano-catolici folosesc „Meditațiile" lui Anselm, ca să-i îndulcească sistemul (v. L. Hardy, *La doctrine de la Rédemption chez St. Thomas*, Paris 1926, p. 16) — osteneală zadarnică, petec nou la haină veche!...
5. v. K. Staab, *Die Lehre von der stellvertretenden Genugtuung Christi*, Padeborn 1908, p. 187; J. Rivière, *Le dogme de la Rédemption, essai d'étude historique*, Paris 1905, pp. 303, 314.

în lumea teologică. De altfel, dacă Abelard păcătuia înlăturând aspectul juridic-obiectiv al Răscumpărării, Biserica la rândul ei respingea — fiindcă logica sistemului ei n'o lăsa să facă altfel — aspectul moral-subiectiv al acestei învățături, biblic și patristic. (Ni se pare de prisos să mai amintim că această criză își află prelungirea ei firească în lucrările lui Socin, în ale Protestanților moderni — ba chiar în conferințele lui Père Samson, ținute la Notre-Dame din Paris și osândit pentru aceasta, în 1926).

Socotim că astăzi teologia romano-catolică a intrat într'o nouă epocă de criză din pricina învățăturii despre Răscumpărare și iată de ce:

Cercetând Istoria dogmei Răscumpărării bagi de seamă un lucru foarte de mirare: trecând de la epoca patristică la cea scolastică nu afli mai nimic în nici un manual istorico-dogmatic asupra acestei fețe puțin cunoscută și la noi a Răscumpărării: *îndumnezeirea noastră prin întruparea Domnului.* Ba încă suntem așa de puțin obișnuiți cu acest fel de vorbire încât chiar auzul ei se pare că atinge o coardă a umilinții noastre creștine, făcându-ne să înăbușim cu greu nedumerirea și revolta în străfundurile sufletului.

Și totuși învățătura despre îndumnezeirea omului poartă pecetea Sfintei Scripturi și a sfinților Părinți; nici o Istorie a dogmelor nu o trece cu vederea [1], deci n'ar trebui să lipsească din nici un manual de Teologie Dogmatică, necum dintr'o monografie asupra Răscumpărării. Adăogăm că ea nu se găsește în nici o expunere sistematică a dogmei, în toată literatura teologică apuseană. Vom lămuri îndată acest fenomen neobișnuit, din întreagă această teologie, în care *toți* istoricii dogmelor o descriu cercetând epoca patristică, dar nici un *dogmatist* [2] nu-i află locul în sintezele lor teologice.

---

1. V. de pildă, catolicii: J. Tixeront, *Histoire des Dogmes dans l'antiquité chrétienne*, Paris, Gabalda, vol. I (ediția X, 1924), pp. 265, 416, 494, etc.; vol. II (ediția VIII-a, 1924), pp. 149—152, 294, etc.; vol. III (ediția VI-a, 1922), pp. 218—19, 353—354, 496—497, etc.; F. Cayré, *Précis de Patrologie*, vol. I. (Paris, Desclée, 1927), pp. 342, 427, 442, 532, etc.; vol. II (1930), p. 130, etc.; Joseph Schwane, Histoire des Dogmes, ediția II-a, traducere de abatele A. Degert, Paris 1903, t. II, pp. 149—153, 397—399, etc. Cf. protestanții: Adolf von Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, vol. I, ediția V, Tübingen, Mohr, 1931, pp. 559—562 și note, vol. II, pp. 45—57, 157—174; Friedrich Loofs, *Leitfaden zum Studium der Dogmengeschichte*, ediția IV, Halle, Niemeyer, 1906, pp. 140—142, 226—27, 231—233, 263, etc.) Reinhold Seeberg, *Lehrbuch der Dogmengeschichte* (colecția „Sammlung Theologischer Lehrbücher), Leipzig, vol. I, ediția III-a, 1920, pp. 407—410; vol. II (ediția III-a, 1923), pp. 14—15, 77—79, etc.

2. De curând, preotul romano-catolic L. Richard a schițat o astfel de sinteză în capitolul „L'incarnation rédemptrice", din *Le dogme de la Rédemption*, (Paris, Bloud et Gay, 1932), p. 179, dar: *a)* nu arată care e locul acestei explicații patristice, în legătură cu a satisfacției; *b)* felul în care e dată, nu e întemeiat pe sfinții Părinți. Nici chiar canonicul Jean Rivière, care este azi o autoritate

Să citâm deocamdată câțiva teologi — unul răsăritean și ceilalți apuseni — spre a ne încredința de însemnătatea neobișnuit de mare a acestei învățături și prin urmare de golul pe care-l lasă în soteriologia creștină părăsirea ei, descoperită fiind în toată predania patristică.

Intr'una din prelegerile sale, ținute la Universitatea din Berlin, profesorul *Ștefan Zankow* se ocupă în două locuri de această învățătură, odată vorbind despre mântuire, în general [1] și altă dată vorbind despre har, libertate, fapte bune. [2] Iată câteva cuvinte în care îi arată el însemnătatea: „Un al doilea punct, în care ortodocșii înfățișează ceva deosebit cu privire la problema mântuirii, din timpul cel mai vechiu și până acum, e credința lor în îndumnezeirea omului, care trebue să fie arătată mai curând ca o presimțire a îndumnezeirii omului. Concepția este atanasiană și se găsește și la alți Părinți, ca, de pildă, la Pseudo-Dionisie Areopagitul, la Irineu, la Grigore Teologul, la Grigore de Nisa, până la Ioan Damaschin. Aceeași concepție se desvoltă prin cântările bisericești liturgice, în Evul Mediu și își află loc la mai mulți teologi și cugetători religioși, în prezent, în deosebi dintre Ruși". [3]

La Romano-catolici nu aflăm decât același lucru: Astfel, în articolul „Le christianisme et l'âme antique" din „Christus", citim următoarele, sub iscălitura preoților *Pierre Rousselot* și *Joseph Huby*: „Cu toate că învățătura îndumnezeirii n'a făcut obiectul unei hotărîri sinodale explicite, ea este totuși comună tuturor Părinților, mai obișnuită la Greci, dar des amintită de sf. Augustin". [4] La fel, *L. Richard* scrie: „Istoricii sunt unanimi în a recunoaște că ideea centrală a teologiei Părinților, în epoca în care taina lui Hristos este obiectul certurilor și definițiilor sinodale, e învățătura care vede în Intruparea Cuvântului principiul însuși al mântuirii noastre, al îndumnezeirii". [5]

Nu ni se pare de prisos să citâm și părerea unui Protestant, unde se va arăta limpede că Protestanții nu numai că recunosc locul pe care-l are în gândirea sfinților Părinți această teorie, dar o subprețuesc din această pricină: „Când vorbesc despre Răscum-

---

netăgăduită în această materie, n'a dat o expunere teologică a acestei părți din soteriologia creștină.

1. Ștefan Zankow, *Das orthodoxe Christentum des Ostens*, sein Wesen und seine gegenwärtige Gestalt, Berlin 1928, p. 47 sq.

2. Idem, ibidem, pp. 56 sq.

3. Idem, ibidem, pp. 56—57.

4. *Christus*, manuel d'Histoire des Religions, de Joseph Huby, (în colaborare), Paris, Beauchesne, MCMXXVII, p. 1096.

5. L. Richard, *Le dogme de la Rédemption*, Paris, Bloud et Gay, 1932, p. 89.

părare, ei se gândesc, înainte de orice, la o răscumpărare fizică, şi Răscumpărarea, pentru ei, se confundă cu Intruparea. Hristos mântuieşte omenirea îmbrăcând firea omenească. Ceea ce stăpâneşte întreaga istorie a învăţăturii hristologice în Răsărit, e marele cuvânt al lui Atanasie: „Fiul lui Dumnezeu s'a înomenit, pentru ca noi să fim îndumnezeiţi". [1]

Această învăţătură îşi are, după cum am spus, o temeliere tare, atât în Sfintele Scripturi cât şi în consensul relativ al teologilor ortodocşi. Amintim numai un loc din Vechiul Testament. In Psalmul LXXXI stă scris: „Eu am zis: Sunteţi dumnezei, toţi sunteţi fiii Celui de sus". [2] Insuşi Mântuitorul se serveşte de acest citat, cu o tâlcuire care nu mai lasă loc nici unei bănueli în ce priveşte adevăratul lui înţeles. [3] (Iar dacă năzuim să pătrundem mai adânc în înţelesul lui, nu e prea greu, ştiind că adeseori versul ebraic repetă în partea II-a ceeace a spus în cea dintâiu, întărind-o, ori lămurind-o: Această îndumnezeire este mai ales starea de „fii ai lui Dumnezeu"). Din Noul Testament vom aminti deasemenea numai cuvântul hotărîtor al sfântului Petru, care arată că Mântuitorul „ne-a hărăzit foarte mari şi preţioase făgăduinţe, ca prin ele să vă faceţi *părtaşi dumnezeeştii firi*" (θείας κοινωνοί φύσεως) [4] Amintim deasemenea că această învăţătură a trecut şi în *Dialogul* lui Ghenadie Scolarul [5] şi în cărţile de ritual, [6] rămânând năzuinţa şi mângâierea îngerilor în trup [7] şi, după unii

1. H. Monnier, *Essai sur la Rédemption*, conférences données à l'Université d'Upsal, Paris, „La Cause", 1929, p. 114.

2. In evreeşte: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם

3. Ioan, X, 34 sq.

4. II Petru, I, 4.

5. Care n'a fost socotit carte simbolică. V. *La Théologie symbolique du point de vue de l'Eglise orthodoxe*, de Pr. I Mihălcescu, Paris, Bucarest 1932, pp. 76—82; cf. de acelaşi, *Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche*, Leipzig 1904, p. 253. Iată textul (ibid,, p. 255): „Τ(οῦρκος). Καὶ πόσοι θεοὶ εἰσίν; Π(ατρίαρχης). Εἷς θεὸς τῶν θεῶν καὶ κύριος τῶν κυρίων, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος· λέγονται δὲ θεοὶ οἱ ἄνθρωποι διὰ τινα μετοχήν, ὡς τὸ „ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστὲ καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντε, ὑμεῖς δ'ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε".

6. V. *Dumnezeeştile Liturghii...* ed. V, Bucureşti 1921, pp. 208—209, Rugăciunea 7-a a sfântului Simeon Noul Teolog; „...mă împărtăşesc cu Tainele tale cele preacurate şi prea sfinte, cu care se îndumnezeeşte şi se înviază tot cel ce mănâncă şi bea cu inimă curată..... cela ce se împărtăşeşte cu Darurile cele dumnezeeşti şi îndumnezeitoare, nu este singur... cu mila îndurării ii curăţeşti, şi-i luminezi, şi luminei ii împreunezi, părtaş Dumnezeirii tale făcându-i..."

7. V. *Cei 12 psalmi şi alte rugăciuni folositoare*, tipărită... de monahii Eufrosin şi Silvestru Urmă, Tip. Mânăstirii Neamţu 1929; „Indumnezeeşte-mă cu darul Tău după împărtăşire..." (Rugăciunea lui Marcu al Efesului..., p. 41); „Prin Tine de masa cea fără de moarte a Tainelor celor făcătoare de viaţă m'am învrednicit şi în chipul lui Hristos mă fac şi Dumnezeu dupre dar..." (Rugăciune către prea Sfântul Duh a lui Ioan Diaconu... p. 70).

teologi, arătând însăşi fiinţa creştinismului răsăritean,[1] ca deosebind Biserica ortodoxă de celelalte confesiuni creştine.[2] Teologii ortodocşi sunt unanimi în arătarea ei, fie că o fac mai pe scurt ori mai pe larg.[3] Nu socotim că ar mai fi nevoie să aducem mărturii din sfinţii Părinţi; am fi obligaţi să citãm aproape pe toţi cei apuseni şi pe toţi răsăritenii, care au vorbit măcar în treacăt despre urmările Intrupării Domnului. Amintim numai că, după sfântul Irineu, toţi corifeii şcoalei alexandrine au vorbit în deosebi despre ea şi că expunerile cele mai desăvârşite le aflăm la episcopul Lugdunului, la sfântul Atanasie cel Mare, la Capadocieni, la sfântul Chiril al Alexandriei şi, în sfârşit, la toţi misticii greci începând cu sfântul Dionisie Pseudo-Areopagitul şi sfârşind cu Cabasila.

Ei învaţă că omul a fost făcut, potrivit învăţăturii biblice, după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu (chipul lui Dumnezeu nefiind altceva decât cele trei facultăţi ale sufletului, ce corespund color trei ipostase treimice, după cum spune sfântul Maxim). Zidit după chipul lui Dumnezeu şi dobândind de la obârşie, prin duhul de viaţă suflat asupra lui, ἀθανασία — *posse non mori*, după Fericitul Augustin — ca şi starea de fiu al lui Dumnezeu, cel dintâi Adam trebuia să ajungă la fericita nemurire prin acea neîntreruptă κοινωνία cu fiinţa dumnezeiască şi la sfinţenia desăvârşită, făcându-se astfel ὁμοίωσις τῳ θεῷ. Nimic nu turbura edenica fericire, firea însăşi potrivindu-se întru totul iconomiei dumnezeeşti, pentru a lucra împreună cu Făcătorul ei la fericirea duhovnicească a omului şi la slava Ziditorului, spiritualizându-se treptat, depăşindu-şi propria-i natură, întocmai ca lemnul prefăcut în vibraţii dumnezeeşti în mâinile virtuosului, după ce a devenit instrument muzical. Din trăirea aceasta în vedenia luminii celei necreate, din înălţarea aceasta preamăritoare, Adam cel dintâiu, theoforul, s'a prăvălit în

1. Nicolae Arseniev, *Ostkirche und Mystik*, München 1925.

2. v. P. Braţiotis, Περὶ τῶν θεμελιωδῶν καὶ τῶν γνωρισμάτων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, în Anuarul ştiinţific al Facultăţii de Teologie de la Universitatea din Atena, 1936—37, pp. 136—149.

3. Amintim câţiva dintre ei: *a) Români:* Pr. Ioan Mihălcescu, *Dogma soteriologică*, Bucureşti 1927, fasc. VIII, p. 206; D-l Prof. N. Crainic în *Cursul de Teologie mistică* (1937—38) Bucureşti; Pr. Prof. Petre Vintilescu: *Misterul liturgic*, Bucureşti 1929, p. 27 sq.; Gala Galaction, *Piatra cea din capul unghiului*, Bucureşti 1926, pp. 35—38. *b) Ruşi:* S. Bulgakof, *L'orthodoxie*, Paris 1932, p. 142 sq.; N. Arseniev, op. cit. supra; V. Soloviev, *Les fondements spirituels de la vie* (trad. din rusește de Pr. Tzebricov) Bruxelles, Paris 1933, pp. 113—159; D-na Lot Borodine, articolele: *La doctrine de la „déification dans l'Église grecque jusqu'au XI siècle"*, în *„Revue de l'Hist. des Religions"*, an 53, 1932, pp. 5—43 şi 525—574; ibid., an 54, 1933, pp. 37—55; Eadem: *Initiation à la mystique sacramentaire de l'Orient*, în *„Revue des Sciences philosophiques et théologiques"*, 1935, nr. 4, Octomvrie, pp. 664—675, etc. (literatura rusă e cea mai bogată în această privinţă); *c. Greci:* Braţiotis, op. cit. supra; *d) Bulgari:* Prof. Şt. Zankov, *Das orthodoxe Christentum*

hăul neființei stihiilor, din pricina poftei ochilor și a trufiei. Păcătuind în protopărintele său, omenirea întreagă suferă urmările păcatului: sfâșiată ca Prometeu pe stâncă de propriile-i patimi, stricând chipul lui Dumnezeu, întocmai ca o oglindă spartă ce nu mai poate prinde chipul cuiva, neputincioasă de a mai ajunge prin propriile ei sforțări la asemănarea cu Dumnezeu, neputincioasă deasemeni în fața firii asuprite, care geme ea însăși de deșertăciunea ce a cuprins toate, pradă iubirii de sine distrugătoare, ea se macină în lupte, în boale și în moartea îndoită, trupească și și sufletească, spre plinirea sentinței dumnezeești: microcosmul și macrocosmul cu moarte vor muri!

Dar nu aceasta a fost voia lui Dumnezeu. In prăbușirea sa, omul însuși a mai păstrat tainicul dor al fericirii raiului în apropiere de cel Unic, în care „ne mișcăm, viem și suntem". Din străfundurile sufletului, el a strigat: „Mi-e sete de Dumnezeu cel viu!" „...Neliniștit este sufletul meu până se va întoarce la Tine!" „...O, de-ai sfâșia cerurile!"... Minunea s'a întâmplat, cerurile s'au sfâșiat și s'a împlinit „taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută". [1]

Intruparea a fost mijlocul cel mai potrivit, ales de Dumnezeu pentru refacerea chipului său în om, pentru transfigurarea omului prin har și pentru ridicarea lui până la statura celui de al doilea Adam, chipul desăvârșit al Tatălui [2]: Αὐτὸς γαρ ἐνηνθρώπησε ἵνα ἡμεῖς θέοποιηθῶμεν [3].

Primind firea lui Adam, cel de al doilea Adam a renăscut-o, a refăcut-o prin παλινγενεσία, fiindcă el rezuma în sine întregul neam omenesc, de la începutul lumii până la sfârșitul veacurilor, după cuvântul sfântului Irineu, întru lămurirea *recapitulației* (ἀνακεφαλαίωσις). In această unire (ἕνωσις) a celor două firi se întâmplă adevărata comunicare a proprietăților dumnezeești, care asigură oamenilor, deveniți σύσσωμοι, îndumnezeirea după har (θέωσις κατὰ χάριν).

Un cuvânt al sfântului Grigore din Nazians aruncă o rază puternică de lumină asupra tainei Intrupării, asupra rostului ei: *„Ceeace nu este luat, nu este vindecat"*. [4] Intr'adevăr, atingerea Logosului de omenire i-a adus acesteia un germene de nestricăciune

---

des Ostens, Berlin 1928, p. 44 sq.; Prof. D. Diulgherov și Il. Tonevski, *Teologie Dogmatică ortodoxă*, ed. Sf. Sinod, Sofia 1936, p. 181 (in bulgărește).

1. Lăsăm de o parte deosebirile interconfesionale privitoare la starea lui Adam și la urmările căderii sale.
2. V. Sfântul Ioan Damaschinul, *Cinstirea sfintelor icoane*, III, 26.
3. Λόγος περὶ ἐνανδρωπήσεως τοῦ Λόγου, cap. VII, Migne, *P. G.*, XXV, col. 108.
4. Epistola CI, Πρὸς Κληδόνιον (A); Migne, *P. G.*, XXXVII, col. 184.

şi de nemurire (spre deosebire de moartea pe Cruce, prin care omul a dobândit iertarea de păcat şi împăcarea cu Dumnezeu).

Dar această restabilire a firii omeneşti în starea dinaintea căderii, — pentru a lua din nou urcuşul anevoios spre zările sfinţeniei desăvârşite — este îndeplinită la întruparea în *potenţialitate* (δυνάμει cum ziceau filosofii greci) ca şi iertarea, pe Cruce, la Golgota. *In fapt* (ἐνεργεία), ea se săvârşeşte printr'o nouă întrupare: a credinciosului în trupul Bisericii scăldată de nesecatele valuri de sfinţenie ale harului dumnezeesc, putând să-l facă hristofor, pnevmatofor, theofor, asemănător Modelului, aşa cum se întâmplă cu sfinţii. Harul poate îndumnezei, refăcând chipul lui Dumnezeu în om, dăruindu-i nestricăciune şi nemurire, în κοινωνία trupului lui Hristos cel viu, prefăcut la Inviere şi proslăvit la Inălţare. Pentru aceasta, precum iertarea păcatelor este primită cu desăvârşire la parusia Domnului Hristos, tot astfel îndumnezeirea omului este desăvârşită la învierea cea de obşte, în clipa în care va începe fericita vedenie a Celui pe care nimeni nu l-a văzut nici când, ci l-a contemplat în Fiul Său, icoana Sa. Ceeace înseamnă că această θέωσις κατὰ χάριν începe pentru toţi drepţii în clipa învierii tuturor, când cei curaţi vor vedea pe Dumnezeu; aşa dar atunci numai este *starea desăvârşită* (κατ'ἐντελέχειαν) a îndumnezeirii.

In iconomia Sa, şi ca răsplată deosebită, Dumnezeu a binevoit însă ca această stare de desăvârşire să înceapă pentru cei aleşi, de aici, de pe pământ, după rândueli nedescoperite pământeanului şi într'un chip de negrăit. El se face cunoscut astfel celor curaţi cu inima, adică celor ce au golit de orice chipuri creaturale, *inima sufletului*, partea cea mai ascunsă a lui, umplând-o cu lumina cea necreiată a Taborului, făcând-o părtaşe la acele δυνάμεις, puteri ce iradiază din fiinţa dumnezeirii, omul putând să guste chiar de pe pământ acea pace şi fericire negrăită, prin cunoaşterea nemijlocită a lui Dumnezeu, de care se vor învrednici toţi drepţii în cer.

Nu ne vom ispiti singuri de a zugrăvi în câteva vorbe acea străfulgerare harică a omului în extaz, acea unire negrăită a pământeanului cu puterile fiinţei dumnezeeşti (θεολογία), care e desăvârşirea (τελείοτις), ca aliajul cu un metal preţios după ce sgura a fost ştearsă prin curăţire (καθάρσις) şi după ce a strălucit prin iluminare (θεορία, φοτισμός).

Găsim mai potrivit să aducem aici mărturia unuia dintre cei mai mari mistici ai creştinismului, sfântul Simeon Noul Teolog (949—1022), povestită de ucenicul său Nichita: „Odată pe când

se afla în picioare, într'o rugăciune prea curată, iată ce văzu: în inteligența lui aerul începu să iradieze; fiind în celula lui, i se păru că se află afară, în plină zi; dar era noapte, în preajma veghei întâia. De sus începu să strălucească parcă o lumină de aurora — o, viziune uriașă a acestui om! — casa și toate acestea, toate celelalte lucruri se eclipsară și el crezu că nu mai e în casă. Intr'un extaz total, cu întreaga sa inteligență fixa lumina ce-i apăruse: ea creștea mereu făcând să strălucească aerul tot mai mult și el se simți eșit din trup și cu totul din lucrurile pământene. Cum această lumină continua să strălucească tot mai viu și devenea asupra lui ca soarele dogoritor în amiază, el observă că el însuși era în centrul luminei și, plin de bucurie și de lacrimi pentru atâta dulceață, care atât de aproape îi năpădea trupul întreg, văzu cum lumina însăși se unea într'un chip de necrezut cu carnea lui și-i pătrundea membrele puțin câte puțin. Caracterul extraordinar al acestei viziuni îl depărta de la contemplația sa de mai înainte și-l făcea să privească numai la ceeace se petrecea în chip cu totul neobișnuit înlăuntrul său. El a văzut deci această lumină năpădindu-i treptat trupul întreg și inima și măruntaele și transformându-l numai în foc și în lumină. Și precum se întâmpla adineaori cu casa sa, tot așa acum ele îl făceau să piardă sentimentul formei, al luminei, al apăsării, al aparențelor trupului său și plânsul încetă. Un glas eși din lumină și zise: „Așa vor fi transformați sfinții, care vor fi încă în viață când va suna trâmbița supremă, și intrați în această stare vor fi ridicați, cum zice Pavel" (1, Tes., IV, 17). [1]

Această învățătură despre îndumnezeirea omului prin Intruparea Fiului lui Dumnezeu ne lămurește pe deplin de ce în creștinism trupul nu mai e mormânt ca în elenism (σῶμα = σῆμα), ci templu al Duhului Sfânt [2]; ne luminează taina Bisericii însăși: în ce chip ea, adunarea atâtor păcătoși născuți din nou în valurile Duhului formează trupul lui Hristos, neavând întinăciune, nici sbârcituri, nici altceva de acest fel. Ne face să înțelegem lucrarea cea negrăită a ierurgiilor, între care strălucește ca luceafărul între stelele cerului, sfânta Euharistie, taina tainelor, îmbinând în ființa ei caracterul de jertfă ispășitoare și de transfigurare a firii omenești. Ne arată chipul în care trupurile sfinților trec de la ἀπάθια la ἀφθαρσία, făcându-se izvoritoare de mir, arătându-se vrednice de închinare, întocmai ca

1. Nichita Stetatos, *Vie de Syméon le Nouveau Théologien*, în *Orientalia Christiana*, ...apud Nichifor Crainic, *Curs de Teologie mistică*, prelegeri ținute la Facultatea de Teologie din București, 1937—38, pp. 32—33.

2. Cf. Nicolae Arseniev, *Ostkirche und Mystik*... München 1925, p. 4.

trupul stricat al prea fericitului Lazăr cel înviat a patra zi, după ce fusese pătruns de Duhul cuvântului Domnului — după modelul trupului Mântuitorului. [1] Și printre multe altele ne lămurește, precum am văzut, taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută.

II. Acestea și multe alte haruri rămân pe jumătate ascunse teologiei apusene. Romano-catolicii au văzut aceasta; dar, încătușați de proectul de dogmă al Sinodului din Vatican, care reduce lucrarea mântuitoare numai la moartea pe cruce, potrivit teologiei anselmiene, fac sforțări desperate ca să lărgească strânsorile ei. In aceasta stă criza în care vedem astăzi teologia romano-catolică, după cum mărturisesc înșiși dascălii ei. Astfel cu toate că atunci când cercetează teologia patristică ei au capitole speciale în care tratează despre Răscumpărarea mistică, în sintezele lor, sau nu pomenesc nimic despre ea, [2] sau nu știu ce loc să-i facă: unii ca L. Lercher vorbesc despre ea la capitolul despre grație; tot astfel face, printre alții L. Richard; [3] alții o expun la capitolul inimei sfinte a Domnului; [4] alții o amintesc în treacăt chiar la capitolul despre Răscumpărare, mai mult ca o curiozitate. [5] Înșiși teologii romano-catolici au început să se ridice împotriva acestei stări: unii mai domol, cu insinuări, cum fac preoții Huby și Rousselot, ori Richard, alții mai cu curaj și tărie, ca M.-J. Congar. Am văzut ce scriu cei dintâi. Preotul Congar este mai curajos și se ridică pe față împotriva acestei stări, cerând cu tărie ruperea cadrelor „scolastice" tradiționale în romano-catolicism. Găsim potrivit să repetăm chiar în original propriile sale cuvinte: „...Trop de concepts théologiques se sont appauvris et sclérosés au sein des disputes „scolastiques", puis dans le désert trois fois séculaire, traversé seulement par la maigre caravane des Manuels, d'un enseignement théologique figé et paresseux. Nous pouvons attendre d'un contact rafraîchi avec la grande tradition catholique de l'Orient un regain de jeunesse et de fécondité dans l'étude de la sainte théologie...". [6]

---

1. V. M-me Lot Borodine, *art. cit.*, în *Revue de l'Histoire des Religions*, an. 53, p. 42.

2. J. Rivière are un capitol despre „Sinteza speculativă" în *Le dogme de la Rédemption, essai d'étude historique*, pp. 142—159, dar în volumul *Le dogme de la Rédemption, étude théologique*, nu face loc Răscumpărării mistice.

3. L. Lercher, în *Institutiones Theologiae Dogmaticae*, vorbește despre ea în vol. II, p. 424, la cap. Despre Grație (Oeniponte 1934, ed. II); la fel face L. Richard, *op. cit.*, pp. 186—188.

4. H. Ramière, *Le coeur de Jésus et la divinisation du chrétien*, Messager du S.-C., 1891.

5. Așa fac, de pildă, Adhémar d'Alès în binecunoscuta sa lucrare, *De Verbo incarnato*. Paris 1930, p. 32, și Cayré, *Précis de Patrologie...*, t. I, Paris 1927, p. 342.

6. M.-J. Congar: *La déification dans la tradition spirituelle d'Orient...* în „La

Cine cunoaşte spiritul în care se face teologia la Romano-catolici nu poate să nu înţeleagă greutatea clipei de faţă pentru ea.

III. Intr'adevăr, ea n'a primit şi nu va putea primi cu uşurinţă, învăţătura despre Răscumpărarea mistică. Vom încerca să arătăm în această din urmă parte, pricinile pentru care ne socotim cu totul îndreptăţiţi să spunem acest lucru.

1. Cea dintâi pricină care ni se pare că lămureşte şovăirea Teologiei apusene în deobşte, este confundarea mijlocului primirii harului dumnezeesc dat nouă prin Intrupare, cu *obârşia* lui. Vorbind despre faţa juridică, realistă, a Răscumpărării, teologul romano-catolic F. Prat scrie: „Răscumpărarea omului se face în trei timpi: la Calvar, la botez, la parusie. La Calvar, ea se îndeplineşte în drept, în principiu şi în potenţialitate; la botez, ea se face în act, de şi încă nedesăvârşită; în ziua parusiei, ea se desăvârşeşte şi se consumă" [1]. Putem spune pe scurt, însă că suntem spălaţi de păcat prin botez. Tot astfel, vorbind despre faţa mistică, speculativă, a Răscumpărării, zicem că ea se face în trei timpi: la Intrupare, la împărtăşire, la învierea obştească. Pe scurt, însă, se poate spune că suntem îndumnezeiţi prin împărtăşirea cu pâinea vieţii, dar e vădit că acest adevăr nu este întreg, căci lasă deoparte temelia: Intruparea Domnului.

2. O altă pricină, pentru care ni se pare că această tâlcuire biblică şi patristică a fost învăluită în tăcere în Apus, este iconomia nepătrunsă a tainei Răscumpărării noastre; aceasta a fost săvârşită prin moartea Domnului (tâlcuirea juridică), dar şi prin întreaga viaţă pământească: prin dumnezeiasca lui învăţătură (cea intelectualistă), prin pilda vieţii sale (cea morală), ba chiar prin unirea firii sale dumnezeeşti cu cea omenească (cea mistică).

Dintre aceste feluri de lămurire a tainei Răscumpărării, *Apusenii au adâncit pe cel mai potrivit geniului lor propriu:* teoria realistă, juridică. Răzvrătirea lui Abelard, care a vrut s'o înlocuiască cu cea morală—băgăm de seamă că aceasta e soarta Socinienilor, ba chiar a raţionaliştilor apuseni de azi, care năzuesc acelaşi lucru—n'a făcut decât să dovedească atotputernicia duhului juridic în Apus.

Să facem un pas mai departe, adâncind pricinile pentru care ni se pare că această parte a lumii creştine a primit teoria juridică

---

vie spirituelle ascetique et mystique", 1 Mai 1935, nr. 188, t. XLIII, nr. 2 supliment, pp. 106—107.

1. F. Prat, S. J., *La Théologie de saint Paul*, vol. II, ediţia XI, Paris, Beauchesne, MCMXXV, (colecţia „Bibliothèque de Théologie historique"), 257.

ca singura tâlcuire a lucrării răscumpărătoare a Domnului, sub forma în care i-a dat-o geniul lui Anselm.

a). Era, mai întâiu, un mare adevăr creștin, pe care-l proclamă Apostolul neamurilor, ca nimeni altul, până astăzi: însemnătatea unică a jertfei de pe Golgota între toate mijloacele, pe care le-a ales iconomia dumnezeiască, pentru ridicarea noastră de unde căzuserăm. Căci înfricoșătoarea înălțare a Dumnezeului-om pe Crucea de pe Golgota e rodul negrăit al sfatului celui veșnic, descoperirea atotputerniciei și coroana dragostei dumnezeești, renașterea făpturii și ridicarea ei până la statura lui Hristos, prefacerea cosmosului, scandal Iudeilor, nebunie Neamurilor, taina tainelor și punctul central al istoriei lumii. Precum de la statuia lui Augustus, din Roma, plecau drumuri în toate părțile lumii romane și dintr'o mie într'o mie de pași se ridicau miliarele, [1] tot astfel, de la lemnul crucii de pe Golgota, pornesc căi nouă și, din loc în loc, ele sunt însemnate cu altare ale jertfei unice, din dragoste:

Stat crux dum volvitur orbis!

Iată de ce, teologia creștină a putut apare numai ca teologia crucii și a sângelui; iată de ce Golgota a iradiat o lumină unică asupra tainei cuprinderii în timp și în spațiu a celui necuprins de minte:

Ave, crux, unica spes!

b). Accentuăm în deosebi că Teologia apuseană a fost purtată pe aceste căi de pietate populară medievală, care i-a luat-o înainte. [2] Trebue oare să socotim aceasta ca datorându-se într'o oarecare măsură reflectării stării sociale medievale asupra teologiei, așa cum s'a întâmplat la teoria satisfacției — oglindă a legăturilor dintre straturile sociale din acea vreme? — Se poate. Căci nu putem tăgădui că gândirea creștină medievală înfățișează — potrivit evlaviei populare — pe regele în agonie pentru păcatele noastre:

O, Haupt, voll Blut und Wunden,
Voll Schmerz und voller Hohn,
O, Haupt zum Spott umwunden
Mit einer Dornenkron,

1. Cf. E. Rostand, apud Wilfred Monod, *Vers Dieu ou l'Ascension de l'homme*, catechism, Paris, Fischbacher, 1922, p. 28.

2. Astfel, vorbind despre evlavia Evului Mediu, Huby și Rousselot scriu: „E de o mai mare însemnătate să băgăm de seamă cât de mult se potrivesc acești eroi ai misticii cu evlavia populară, pe care, fără îndoială că a lor o influențează cu putere, dar de la care ei primesc, cu toate acestea, cele dintâiu lecții ale lor" (J. Huby și P. Rousselot, *Le Christianisme du Moyen-Âge*, în *Christus*, p. 1156).

O, Haupt sonst schön gekrönet
Mit höchster Ehr und Zier,
Jetzt aber gar verhöhnet,
Gegrüsset seist du mir! [1]

Ea zugrăveşte înmărmurirea societăţii medievale în faţa Dumnezeului — om atotputernic şi primind, cu toate acestea, nu numai pogorământul din slava sa, ci chiar o moarte ruşinoasă, patimi lungi şi o sfâşietoare agonie în faţa mulţimii pentru care murea şi care îl ucidea. O prăbuşire de bună voe în abisul înegurat al celei mai crâncene umilinţe, înomenirea spre chin şi moarte în locul supuşilor şi de mâinile lor: iată ce umplea de groază neţărmurită şi de adâncă duioşie cavalerismul medieval.

Teologii apuseni desvoltă pe larg această idee. Astfel, doi Romano-catolici, citaţi de noi, scriu: „Marea noutate, meritul religios fără de seamăn al Evului de mijloc e înţelegerea şi dragostea, sau, ca să spunem mai bine, patima pentru omenirea lui Hristos. Cuvântul întrupat, *homo Christus Jesus*, nu e numai modelul, care trebue imitat, conducătorul, care trebue urmat şi, pe de altă parte, lumina necreiată, care iluminează lăuntrul sufletului; el e lăuntric, chiar cu omenirea sa; e *soţul* sufletului, care lucrează cu ea şi în ea, e *prietenul...*". [2] Protestantul Monnier scrie la fel: „In Evul Mediu, gândul Crucii urmăreşte necurmat sufletele. Toată creştinătatea e în genunchi în faţa Crucii, aşa cum o arată Fra Angelico în strălucita-i frescă din mânăstirea sfântului Marcu". [3]

Aceasta reese mai mult decât ori unde din chiar scrierile şi viaţa lui Bernard din Clairvaux, [4] din viaţa lui Francisc din Asizi,

---

1. De Paul Gerhardt (1607—1676), original în latineşte: *Salve, capu cruentatum*, de Bernard din Clairvaux, (1091—1153), cu melodia de H. L. Hassler (născut 1601), armonizat de Bach, şi trecut de acesta în *Matthäus Passion* în 1729. Amintim şi traducerea franceză, care, ca şi cea germană, face parte din colecţiile imnelor religioase protestante:

Roi couvert de blessures,	Des splendeurs éternelles,
Meurtri pour nous pécheurs,	Autrefois couronné,
Roi tout chargé d'injures,	C'est d'épines cruelles
D'opprobres, de douleurs.	Que je te vois orné!

Cf. *Cantate Domino* (World's Student Christian Federation Hymnal), Geneva-Luzana, pp. 40—41 şi 149.

2. Pierre Rousselot şi J. Huby, *art. cit.*, în *Christus*, pp. 1152—1153.

3. H. Monnier, *Essai sur la Rédemption*, Paris 1929, pp. 178—179.

4. „Dacă iei aminte la chipul însuşi [al pătimirii sale], il vei afla nu numai blând dar şi smerit cu inima. Căci nu s'a luat de la el judecata în smerenie, fiindcă n'a răspuns nici la nişte blasfemii atât de mari, nici la crimele cele mai mincinoase, de care era învinovăţit. L'am văzut şi înfăţişarea sa nu mai era de om [Isaia LII, 14] şi nici nu mai era cel mai frumos la chip dintre fiii omului [Ps. XLIV, 3], ci s'a făcut ruşinea oamenilor şi întocmai ca un lepros; cel din

care, împreună cu bine cunoscuta „Imitatio Jesu Christi" [1] zugrăvesc în chip desăvârșit evlavia Evului Mediu ce cântă înaintea crucii:

Salve, mundi salutare, *Cruci tuae me aptare*
Salve, salve, Iesu care, *Vellem vere, tu scis quare* [2].

Răsăritul creștin nu s'a oprit la acel „Ecce homo". Inima lui s'a topit de durerea compătimirii, care a cuprins tot cosmosul și, cu stihiile firii, a plâns suferința Maicii Domnului: „Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumsețea unde ți-ai pus?", dar învingând

---

urmă dintre muritori, cu adevărat om al durerilor, lovit și zmerit de Dumnezeu așa încât nu mai avea nici chip, nici podoabă [Isaia LIII, 2—4]. O, cel din urmă dintre oameni și cel mai înălțat! O, zmeritule și proslăvitule! O, rușinea oamenilor și slava îngerilor! Nimeni n'a fost mai mare decât el, nimeni mai zmerit! E acoperit de scuipiri, plin de batjocuri, osândit la moartea cea mai rușinoasă, socotit cu cei fără-de-lege. Oare e ceva care să nu fie meritat de o zmerenie, care are un asemenea chip, ba care depășește chiar orice măsură? Pe cât de neobișnuită a fost răbdarea Sa, pe atât de minunată a fost zmerenia Sa; amândouă n'au seamăn" (Bernard din Clairvaux, Sermo in feria IV Hebdomadae Sanctae, De passione Domini, 3; Migne, *P. L.*, t. CLXXXIII, col. 264).

„Biografii săi [ai lui Bernard] povestesc că adeseori se ruga singur, în biserica mânăstirii sale, înaintea unui crucifix, căruia i se închina cu mare devotament și pe care-l săruta cu dragoste. Se vedea câte odată Christos desfăcând mâinile sale de pe brațele crucii, îmbrățișând pe sfântul abate și atrăgându-l la el ca să-l sărute. Această scenă înduioșătoare este un simbol viu al simțămintelor de dragoste compătimitoare, a căror meditație a suferințelor lui Hristos umplea inima lui Bernard". (P. Pourrat, *La Spiritualité chrétienne*, le Moyen-Âge, Paris, Gabalda, vol. II, a VII-a mie, p. 71).

1. „Intr'o zi, Francisc se ruga înaintea altarului sărăcăcios: „Dumnezeule mare și proslăvit, și tu, Doamne Iisuse, fă să țâșnească, te rog, lumina ta în întunerecul minții mele... Fă așa ca să te găsesc, Doamne, pentru ca în orice să nu lucrez decât după sfânta Ta voie".

Așa se ruga el în inima sa și iată că puțin câte puțin i se păru că privirile sale nu puteau să se deslipească din ale lui Iisus; simțea că se petrece ceva minunat în el și împrejurul lui. Sfânta jertfă se însufleția și în tăcerea de afară el deslușia o voce, care pătrundea încet până în fundul inimii sale ca să-i vorbească într'o limbă de negrăit. Iisus primea jertfirea sa, Iisus dorea lucrarea sa, viața și întreaga lui persoană și, în schimb, sărmanul părăsit avea inima năpădită de lumină și de putere.

Această vedenie înseamnă biruința definitivă a lui Francisc. Unirea lui cu Hristos e săvârșită; de aci înainte, el va putea striga cu misticii tuturor timpurilor: „Prea iubitul e al meu și eu sunt al lui".

...Din acea zi, amintirea Celui răstignit, gândul dragostei care biruește jertfindu-se, se făcu centrul însuși al vieții sale religioase și întocmai ca sufletul sufletului său. Pentru întâia oară, fără îndoială, Francisc fusese pus în legătură directă, personală, intimă, cu Iisus Hristos: de la credință cu mintea, el trecuse la credința cu inima, la acea credință vie...

...Această privire de dragoste aruncată asupra crucifixului, această vorbire tainică cu jertfa compătimitoare nu trebuiau să se mai sfârșiască. Evlavia lui Francisc a cucerit înfățișarea și originalitatea ei la Sfântul Damian. Sufletul său poartă chiar de pe acum stigmatele și, cum spun biografii săi într'o frază de netradus: „Ab illa hora vulneratum et liquefactum est cor ejus ad memoriam dominicae passionis". (Paul Sabatier, *Vie de S. François d'Assise*, Paris, Fischbacher, ediția 47-a, 1926, pp. 63—65).

2. „Mă închin ție, mântuire a lumii; Mă închin ție, Iisuse prea iubite. A mă potrivi cu crucea ta, aș vrea într'adevăr, știi pentru ce". (Bernard din Clairvaux, apud Rousselot și Huby, *art. cit.*, în *Christus*, p. 1153).

jalea s'a ridicat mai presus de ea, împreună sfinţii Pavel şi Ioan şi a năzuit să cunoască în deosebi pe Hristos cel schimbat la faţă şi proslăvit, θεός — Ἄνθρωπος, făcând din Înviere sărbătoarea sărbătorilor şi praznicul praznicelor, izvor neasemuit de bucurie pentru întregul cosmos. [1]

Răsăritul n'a avut stigmatizaţi ca Apusul, dar sfinţii săi s'au învrednicit de răpiri în cer, de levitaţii şi de alte „semne prevestitoare ale „trupului duhovnicesc". Puţin câte puţin, învelişul trupesc, lăsându-se pătruns de lucrarea Duhului, lasă să se arate flacăra nestricăcioasă". [2]

3. O altă pricină de părăsire a acestei feţe a Răscumpărării, în Apus, a fost, fără îndoială, geniul specific apusean, practic, care n'avea nici o înclinare pentru speculaţiile Părinţilor răsăriteni. Pentru aceasta, trebue să mergem atât de departe, încât să proclamăm cu unii cercetători rău voitori, că Apusenii n'au înţeles nici odată creştinismul? [3] — Ar fi prea mult.

Dar Romano-catolicii înşişi recunosc că nici limba latină nu era proprie pentru anumite învăţături speculative [4], şi că în această privinţă Apusul era cu desăvârşire nepregătit: „Idealul grec era pătruns de intelectualism şi de estetism; în vechime, Grecii fuseseră cu deosebire poporul inteligent şi artist. Idealul roman era, înainte de orice, un ideal de înţelepciune pozitivă, de disciplină energică şi stăruitoare, cu năzuinţă spre formalism juridic". [5]

Să nu uităm ce descoperire mare a însemnat pentru Apuseni

---

1. Cf. Nicolae Arseniev, *Biserica Răsăriteană*, Bucureşti 1929, traducere de Arhiereul Tit Simedrea, p. 13.

2. Cf. M-me Lot Borodine, *art. cit.*, Revue de l'Histoire des Religions, Ianuarie 1932, pp. 37 sq.; 41 etc.

3. De această părere este subtilul savant ateu Ch. Guignebert: „Iată mai întâi primejdioasa imprudenţă, pe care au săvârşit-o Apusenii, de îndată ce au luat contact cu creştinismul şi l-au adoptat, imprudenţă pe care au agravat-o cu încetul, în decursul vremii. Din învăţatura supla, cu multe părticele şi nuanţată, care purta în ea posibilităţi de adaptare quasi-nesfârşite, cu condiţia ca ea să nu fie strânsă prea grosolan, ei n'au înţeles decât slova; mintea lor juridică şi formalistă, prea adesea ascuţită fără adâncime şi pălăvrăgioaică fără înălţime, a văzut acolo subiectul unui cod teologic, logic construit, e sigur, dar deasemenea, strâmt, rigid, neprimitor şi care, ca o urmare firească, a arătat ciudata pretenţie de a se impune primirii şi folosirii oamenilor celor mai neasemănători"...

...„La rigoare, Apusenii n'au fost niciodată creştini". (Ch. Guignebert, *Le Cristianisme médiéval et moderne*, colecţia „Bibliothèque de philosophie scientifique", vol. II, (a IV-a mie), Paris, Flammarion, pp. 306, 307).

4. v. Gustave Bardy, *La latinisation de l'Eglise d'Occident*, extras din *Irénikon*, t. XIV, 1937, şi idem, *La culture latine dans l'Orient chrétien au IV-e siècle*, rev. *Irénikon*, tomul XIV, nr. 4—5, 1937, pp. 313—338; un rezumat al lor făcut de noi, se află în revista *Biserica Ortodoxă Română*, anul LV, nr. 7—10, Iulie-Octomvrie 1937, la note bibliografice, pp. 565—568 şi ibidem, anul LVI, nr. 1—4, Ianuarie-Aprilie 1938, pp. 125—128.

5. *Christus*, art. cit., p. 1104.

traducerile în latinește a câtorva dintre lucrările capitale ale filosofilor greci. Să nu uităm că marea dispută a universalelor, care a învrăjbit întreaga Scolastică, are la temelie tâlcuirea lui Boețiu a „Isagogiei" lui Porfiriu [1] și că întreaga confesiune romano-catolică se sprijină astăzi pe filosofia grecească a lui Aristot, prin Toma din Aquino. Și atunci cum să ne mirăm că scolasticii nu mai pomenesc despre teoria îndumnezeirii omului, pentru care, sfinții Părinți folosesc câteva dintre conceptele filosofiei platonice? Numai Apusenii, care au avut legături mai strânse cu Răsăritul, știind limba grecească, au cunoscut și expus la rândul lor această teorie. Când Toma din Aquino vorbește despre ea, amintește numai despre renașterea pe care o aduce harul prisositor, care se revarsă asupra credincioșilor, din pricina unirii ipostatice. [2]

Același lucru îl va face Bacon. Despre Euharistie el scrie că prin ea „suntem îndumnezeiți și primiți în viața veșnică". [3] „Prin împărtășirea cu Dumnezeu și cu Hristos suntem îndumnezeiți și făcuți Hristoși și ne facem dumnezei". [4] Așa dar ei simplifică lămurirea înfățișând numai partea în care se săvârșește îndumnezeirea, fără să arate însemnătatea unirii ipostatice, deși Toma a fost numit „dascălul Intrupării".

4. Dar mai este încă o pricină — și una dintre cele mai mari —, care a făcut ca teologia apuseană să nu vorbească despre îndumnezeirea omului: primirea filosofiei aristotelice ca temelie a gândirii ei, prin Toma din Aquino. Iată câteva dintre neajunsurile acestei alegeri — care au dus la nedreptățirea unor gânditori religioși de însemnătatea unui Labertonnière ori a unui Rousselot — pe care le vom spicui din articolul atât de adânc și de nepărtinitor al unui fiu al confesiunii romane, pe care l-am citat mai sus [5]:

---

1. „Descoperirea din nou, progresivă, a filosofiei vechi este unul dintre factorii principali ai filosofiei scolastice și ai evoluției pe care a urmat-o ea. Vom avea să însemnăm etapele ei principale, dar e bine să notăm neîntârziat că, chiar dela obârșia ei și cu mult înainte de a avea lucrările lui Aristot, a căror cunoștință completă va fi rezervată veacului al XIII-lea, Evul Mediu e pătruns și ca îmbibat de elenism. Nu numai că cunoaște de la început oarecare tratate ale lui Aristot și fragmente însemnate ale lui Platon, dar chiar formula dogmei și comentariul minunat de bogat pe care îl dau Părinții, poartă, însemnată până în adâncuri, stampila gândirii grecești". Etienne Gilson, *La philosophie au Moyen-Âge*, colecția Payot, Paris 1925, pp. 4-5.

2. Toma din Aquino, *Summa Theologica*, III, q. VIII, art. 1 nr. 6.

3. Roger Bacon, *Opus Majus*, ed. Bridges, vol. II, p. 400; apud Hastings Rashdall, *The idea of Atonement in Christian Theology*, Londra 1925, p. 384, n. 1.

4. „Ex. participatione Dei et Cristi deificamur et christificamur et fimus Dei". (Bacon, ibidem, p. 403, apud Rashdall, ibid., p. 384, nota 1).

5. M.-J. Congar, *La déification...*, în *La vie spirituelle ascetique et mystique*, t. XLVIII, nr. 2, Mai 1935, supliment, pp. 91—107.

a) Se ştie că în platonism, din care Părinţii „au luat aurul, lăsând Egiptenilor idolii", după cuvântul Sf. Grigore din Nazianz, lucrurile participă la Ideile lor, fiind asemănări participate. Dacă socotim graţia ca o δύναμις, emanaţie a lui Dumnezeu, nu ca fiind ceva creiat, ca în Romano-catolicism, a te împărtăşi din acest har însemnează a te face asemenea lui Dumnezeu, a te îndumnezei, ceea ce nu se poate spune în aristotelism. [1]

b) Primind filosofia lui Aristot, teologia apuseană a lăsat în umbră idei ca νοῦς. Ori, „la Platon în deosebi, νοῦς este rânduit pentru contemplarea Ideilor, care formează lumea dumnezeiască; dumnezeiesc el însuşi, ne îndreaptă către suprasensibil. Omul trăieşte cu adevărat după duh, când încetează de a se mai întoarce în jos, către cele din afară, ca să se întoarne spre cele de sus, către partea lăuntrică, în care aruncă raze lumina acelui νοῦς: Exerciţii de purificare progresivă pentru o viaţă cu totul duhovnicească..., aceasta înseamnă propriu zis să te faci asemenea lui Dumnezeu; a fi îndumnezeit..." [2]

c) Sfinţii Părinţi şi după ei, Sinoadele ortodoxe ţinute cu prilejul certei isihaştilor [3], au făcut deosebire între esenţa sau fiinţa dumnezeirii, ce nu se poate cunoaşte şi acele δυνάμεις necreiate, ce emană din ea şi pot da celor aleşi acea cunoaştere negativă, apofatică; dar confesiunea romano-catolică nefăcând această deosebire spun că ţinta vieţii supra-firești e vedenia intuitivă a lui Dumnezeu, spre fericirea cerească, lucru cu neputinţă de dobândit.

Căci, dacă gândirea ortodoxă îngădue să se vorbească de o „îndumnezeire" în înţeles absolut [4], cea romano-catolică ajunge la un mare impas, căci „nimeni n'a văzut pe Dumnezeu şi să fie viu" şi Moise însuşi l-a văzut „pe la spate", deci nu se poate vedea Dumnezeu, nu se poate vorbi despre „îndumnezeire" în acest sistem lămuritor.

5. O altă pricină, a fost, fără îndoială, învăţătura romano-catolică despre starea lui Adam. Căci, de îndată ce socoteşti că „niciuna dintre însuşirile alese sau perfecţiunile primului om din starea originală nu era proprie firii lui, ci toate îi erau dăruite de Dumnezeu pe deasupra..." [5], se înţelege că pentru a hărăzi omului acele „dona Dei naturae indebita et superaddita", nu mai era

1. Congar, *art. cit.*, pp. 99—100.
2. *Idem, ibidem*, pp. 94—95.
3. V. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Viaţa şi învăţătura Sf. Grigore Palama*, Sibiu 1938.
4. M.-J. Congar, *art. cit.*, p. 93.
5. Preotul Ioan Mihălcescu, *Manual de Teologie dogmatică...* ed. III, Bucureşti 1935, p. 128: cf. L. Lercher, S. I., op. cit., supra vol. II, p. 434 sq.

nevoie de naşterea din nou a zidirii, de refacerea ei prin Intrupare căci puteau să-i fie dăruite prin alt mijloc, fără pogorământul lui Dumnezeu însuşi; n'ar mai fi fost nevoie ca însuşi Cuvântul „să primească ceea ce era bolnav, ca să-l vindece", în acest chip umilitor.

Adăogăm că sfinţii Părinţi socotesc pe Adam „un Dumnezeu creiat" (sf. Maxim Mărturisitorul), [1] ori o făptură mai presus de îngeri [2]; aşa dar, acele daruri ţineau, în bună parte, de firea sa, şi de aceea a fost nevoe să fie renăscută, sfinţită, îndumnezeită prin Intrupare, când s'a stricat.

INCHEIERE

Sfârşind un capitol al unei cărţi, canonicul J. Rivière scria, nu de mult [3] aceste cuvinte grele despre Răsăritenii, care încă n'au părăsit învăţătura patristică despre Răscumpărare, spre a îmbrăţişa teoria medievală a satisfacţiei: „...Această stare de spirit rigid conservatoare nu încetează să facă cea mai mare nedreptate propriilor ei adepţi. Pentru că a părăsit binefacerea formulelor precise pe care le-a ridicat teologia medievală împrejurul dogmei Răscumpărării, ca pe un fel de redută, Ortodoxia răsăriteană nu prea are la îndemână decât vorbirea mai mult plină de figuri decât technică, a Părinţilor.... De aceea, susţinătorii cei mai hotăriţi ai trecutului patristic, nu reuşesc să se menţină aci..."

Incheind articolul nostru, ne întrebăm: Care dintre învăţături e mai puternică: a lui Anselm, sau a Bisericii ecumenice, zidită pe descoperirea dumnezeească? Este cazul să ascultăm de sfatul Apusenilor de a nu expune decât cu mare prudenţă învăţătura despre îndumnezeirea omului, fiindcă „printre duşmanii predaniei creştine, se ştie că mulţi ar voi să afle la ei o „teorie fizică" a Răscumpărării, care ar pune întreaga taină a mântuirii noastre în singurul fapt al Intrupării..." [4] ?—Nu. Cu cât întunerecul e mai mare, cu atât trebue să fie lumina mai mare şi ea îl va risipi.

E neîndoielnic că Apusenii n'au înţeles cum se cuvine această învăţătură. [5] Am văzut aceasta la Romano-catolici. Acelaş lucru îl putem spune despre Protestanţi, care au moştenit spiritul exclusiv

---

1. M-me Lot Borodine, *art. cit.*, în *Revue de l'Histoire des Religions*, Ianuarie 1932, p. 23.
2. Sfântul Ioan Damaschin, în *Dogmatica* sa, cartea II, cap. XII.
3. Jean Rivière, *Le dogme de la Rédemption, études et documents*, Paris 1931, pp. 311—312.
4. Nicolas Ladomersky, Une histoire orthodoxe du dogme de la Réd.; Paris 1937, p. 70.
5. M-me Lot Borodine, Guignebert, Congar, ne-o dovedesc; v. supra.

juridic în privința dogmei Răscumpărării; ba mai mult, cu învățătura lor despre „justificarea forensică, declarativă", despre rostul redus al Tainelor și al Bisericii, ei vor fi totdeauna dușmani de moarte ai acestui mister. N'au căzut oare în erezii și mai mari, când au încercat să „raționalizeze" taina Intrupării, pe temelia sfinților Părinți — așa cum s'a întâmplat cu luteranul Arndt [1] ori cu autorii „Formulei Concordiei" [2]?

Cât despre Romano-catolici, vor sfârși prin a îmbrățișa această învățătură, în întregul ei, cu toate că e înlăturată cu desăvârșire de logica sistemului anselmian. Criza din teologia lor ne-o dovedește. Măestria scolastică le va ajuta și de astă dată să iasă din încurcătura în care se găsesc. Tradiția de două ori milenară îi obligă la aceasta, iar pietatea creștină nu poate fi lipsită nici în Apus de puterea acestei învățături dumnezeești.

Dr. Nicolae Chițescu
Asistent universitar

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. v. Șt. Zankow, *Das orthodoxe Christentum des Ostens*, Berlin 1928, p. 58, unde se trimete la Oehler (Gustav Friedr.), *Lehrbuch der Symbolik*, ed. II-a, Stuttgart 1891, p. 527 sq.

2. *Formula Concordiae* (ed. Müller) apud Hristos Andrutos, Συμβολική... ed. II, Atena 1930, p, 208, nota 1.

INCEPUTURILE CULTURALE ALE DOMNIEI LUI MATEI BASARAB

De la epoca lui Coresi şi a urmaşilor lui, desfăşurată în Ardeal între anii 1557—1588, trebue să trecem peste câteva decenii, până la anul 1635, ca să găsim din nou în frământările spiritului românesc dorinţa afirmării noastre în domeniul cărţii şi al culturii.

Această dorinţă sta ascunsă în sufletul românesc, încât a fost destul să se ivească numai un slab prilej, ca ea să se reverse din plin şi să dea naştere acelei epoci de bogăţie literară şi culturală din timpul domniei lui Matei Basarab (1632—1654) în Ţara-Românească.

Manifestările literare şi culturale ale epocii lui Matei Basarab sunt strâns legate de *cartea bisericească tipărită*, fie ea în limba română, fie în limba slavă, impusă de Ortodoxie, aşa cum, în Occident, se impunea culturii limba latină, tot prin influenţa Bisericii.

Prima carte tipărită după atâta timp de încetare a oricărei activităţi tipografice, a fost *Molitvenicul* slav, tipărit în 1635 la mănăstirea Câmpulung, din judeţul Muscel. Pentru prima dată se introducea la noi tiparul de origină ucraineană cu litere mici, urîte, strâmbe, aplecate în rând, în locul literelor mari, majestoase, drepte şi simetric aşezate în rând ale tiparului coresian, de origină veneţiană.

Nu numai tehnica tipografică românească se îndrepta spre Ucraina, dar întreaga atmosferă culturală şi bisericească a epocii îşi împlânta rădăcinele ei mai adânc în fondul de cultură ucraineano-rusesc. Numele celor mai mulţi meşteri tipografi cari au venit sau au lucrat la noi în această vreme (Andrei Skulsky, Elisei Mihailovici, Timotei Alexandrovici Verbickij, Ioan Glebcovici, Ivan Knutovici) ne îndreaptă spre Slavii de la Nord. Tipografii de origină slavă-sudică, sârbii Radu şi Proca Stanciovici, fraţii Teodor şi Lupin Dumitrievici şi Ştefan Byrzochodie, învăţaseră şi ei meşteşugul tipograficesc şi cărturăria bisericească tot la Lemberg şi Kiev. [1] Să nu uităm că *tipograf* în vremea aceea însemna cel care

1. Pentru legăturile noastre culturale cu Ucraina vezi mai ales: Iv. Ogienko, Історія українського друкарства *(Istoria tiparului ucrainian)*, t. I, Lwów 1925, (în Збірник фільольгичної секції науково товариства імени Шевченка, tom. XIX—XXI), pp. 236, 244—248, 278, 303—304. — P. P. Panaitescu, *L'influence*

scria cartea (lua cutare model pe care-l tipărea), tot el culegea literele, o corecta, o așeza și o tipărea. [1]

Nu se știa până acum prea mult asupra acestor începuturi culturale ale domniei lui Matei Basarab, pentrucă însăși prima carte tipărită, *Molitvenicul* slav din 1635, nu se cunoștea decât în exemplare defectoase, lipsite de foile din rândurile cărora să răsară toată ambianța culturală. [2] Singurul element cultural ce se putea desprinde din exemplarul Academiei Române, descris de I. Bianu și N. Hodoș, era prefața tipografului Ioan Glebcovici către Matei Basarab, prin care se arată pe scurt că scrisorile domnului, după ce au străbătut „țări îndepărtate", prin „părțile ungurești și cele din Volynia" (probabil teama de concurența lui Vasile Lupu l-a făcut pe domnitor să aleagă acest drum ocolit, în locul celui drept, prin Moldova), au ajuns la Petru Movilă, care i-a dat tipografie. [3] Ceva mai norocos se pare că a fost teologul Petru Munteanu care a descoperit în Biblioteca Universității din Kiev un exemplar care păstra în plus, și o prefață a lui Matei Basarab. Nu știm dacă prefața se păstrase întreagă sau nu; sigur este că, Alexandru D. Xenopol, căruia i s'a adresat Petru Munteanu, a publicat, în traducere românească greșită, numai fragmente din această prefață [4]. Tot numai fragmente din prefață a publicat Iv. Ogienko, după un exemplar din Muzeul Național din Lwów. [5] Ogienko însă face și confuzia gravă de a socoti întotdeauna tiparul muntean de la Câmpulung, drept „tipar moldovenesc".

Spre progresul istoriei literare românești, d-na Eliza Brătianu a cumpărat de curând pentru Biblioteca Ion I. C. Brătianu din București, un exemplar complet din acest *Molitvenic* slav. Putem, astfel, întregi cunoștințele istorico-literare privitoare la epoca în care a apărut această carte, cu date culese nu numai din prefață, pe care acum o dăm întreagă și în forma ei exactă, dar și cu elemente

---

de l'oeuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans les Principautés roumaines, Paris 1926, pp. 19—21, 36—48 (extras din *Mélanges de l'École Roumaine en France*, V, 1926).—P. P. Panaitescu, *Petre Movilă, ctitor al tipografiilor române din veacul XVII*, în *Almanahul graficei române*, anul 1931, pp. 116—120.—Șt. Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainene*, București 1938, pp. 15—18 (extras din *Anal. Acad. Rom.*, lit., s. III, t. VIII, mem. 8).

1. Cf. Iv. Ogienko, *op. cit.*, p. 248.

2. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I, București 1903, pp. 103—104, 529—532. Dan Simonescu, *Viața literară și culturală a Mănăstirii Câmpulung (Muscel) în trecut*, Câmpulung 1926, pp. 25—27.

3. Cf. I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 531.

4. In *Arhiva soc. științifice și literare*, Iași, IV (1893), pp. 324—326.

5. Iv. Ogienko, *op. cit.*, pp. 364—365.

culese din alte foi, care lipseau din exemplarele cunoscute până azi.

Un autor de prefaţă necunoscut: Ivaşco Băleanu. — Prefaţa către Matei Basarab, cunoscută până acum, era semnată de Ioan Glebcovici. [1] Aceiaşi prefaţă, în exemplarul Bibliotecii Ion I. C. Brătianu, este semnată de boerul Ivaşco Băleanu, mare vornic. Credem că autorul acestei prefeţe a fost Glebcovici: se vede după retorismul frazei şi după ideile ei, copiate, de obiceiu, din cărţi ucrainiene. [2] Insă, au apărut şi exemplare care, în loc să amintească numele lui Glebcovici ca tipograf, arată pe Ivaşco Băleanu ca ispravnic, adică supraveghetor al lucrului şi al cheltuelelor făcute pentru tipărirea cărţii:

Въ тоже времѧ, сéи книѕѣ выше реченной, Требникъ, или Молитвословъ исправникъ бысть благородныи и благовѣрныи въ болѧрехъ, господинъ дворник великыи Ивашко Балѧ́нѹлъ (= *In acea vreme, acestei cărţi mai sus pomenită, Trebnic sau Molitvoslov, i-a fost ispravnic, cel de bun neam şi binecredincios între boeri, domnul mare vornic, Ivaşco Bălianul).*

Fiu al lui Petru, logofăt la 1589, Ivaşco e mare vornic de la 1617 şi până la începutul anului 1638, când moare: e pomenit ca mort în actul lui Matei Basarab din 1638 Fevruarie 18, dat lui Gheorghe postelnic şi Petre paharnic, feciorii lui Ivaşco. [3]

Udrişte Năsturel avea obiceiul să repete versurile. — Foaia cu titlu lipseşte în exemplarul Bibliotecii Ion I. C. Brătianu. Ea trebue că a avut pe verso stema ţării, pentrucă exemplarul nostru începe cu 12 versuri slave închinate stemei. Aceste versuri, scrise şi semnate de Udrişte Năsturel (Ѹрїилъ Настѹрел) pentru *Molitvenicul* din 1635 pentru prima dată, au fost reproduse de autor şi în *Pravila* tipărită la Govora în 1640. Pentrucă textul slav a mai fost publicat şi de Ion Bianu şi N. Hodoş, [4] ne mulţumim a publica aici numai traducerea versurilor, greşit redată în *Bibliografie.*

Ţara [5] aceasta drept stemă poartă pasărea corbul,
Iar pe gâtul [6] ei acum şi o coroană stă.
Iar în casa prea luminatului şi prea bâtrânului,

---

1. Cf. I. Bianu şi N. Hodoş, *op. cit.*, p. 532.
2. P. P. Panaitescu, *L'influence de Pierre Mogila*, p. 26—35.
3. Cf. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, Bucureşti 1919, tabloul genealogic Băleanu şi p. 30.
4. *Bibliografia românească veche*, I, p. 109, tipărită de Udrişte Năsturel în *Pravilă.*
5. Din diferenţele dintre traduceri, atragem atenţia numai asupra celor principale: în loc de „Ţara aceasta" traduce, „Faţa aceasta" (стра́на).
6. In loc de „iar pe gâtul ei... şi o coroană stă", traduce „pe deasupra al căruia sbor coroana acum atârnă" (на его же нынѣ выи, и ѹ҆вѧсло висить).

Casa prea vitejescului neam al Basarabilor,
Omul cu toiagul (sceptrul) nu de geaba pe tron se vede.
Deci vitejia acestora e biruința ce multe auzuri minunează,
Tronul, deci, mărirea casei acestora arată,
Toiagul însă lămurit vitejia lor vădește,
Sub el pământeanului îi e viețuirea pașnică.
Nu da, Doamne, să se schimbe în pieire;
Și această coroană a lor să nu se arunce,
Corbul în veac dela pieptul ei să nu se înlăture.

Versurile acestea puse de Udriște Năsturel în fruntea primei cărți de influență ucraineană, arată simțirile lui de admirație și stimă pentru Matei-Vodă Basarab, viteaz și propovăduitor al culturii.

O prefață necunoscută a lui Matei Basarab. — După versurile lui Udriște Năsturel închinate stemei Țării-Românești, urmează lunga prefață a lui Matei Basarab, necunoscută până acum, la noi, sub forma ei slavă, dar cunoscută, cum am spus mai sus, numai fragmentar, dintr'o traducere greșită a lui Petre Munteanu.

Această prefață este o bogăție de idei și de simțiri pentru vremea aceea. Acum, în acest *Molitvenic* din 1635, iar nu în *Psaltirea* slavă tipărită la Govora în 1637, [1] se afirmă pentru prima dată ideea de predominare și de protecție a Țării-Românești asupra altor popoare creștine din Balcani, cari aparțin „slăvitului dialect slavon". O licărire a conștiinței unității naționale tot acum apare pentru prima dată în scrisul românesc tipărit, când Matei-Vodă aduce mulțumiri lui Dumnezeu, în numele tuturor Românilor, „fie Moldovlahi și Ungrovlahi".

O frumoasă însușire pentru boerii vremii se desprinde, când Matei spune că, plângându-se boerilor pentru sărăcia cărților sfinte, aceștia i-au înțeles chinul și au aprobat trimiterea unei solii care urma să aducă tipografie de la Kiev. Urmează partea cunoscută din fragmentul comunicat de P. Munteanu, referitoare la aducerea tipografiei de către Meletie Macedoneanul, tovarășul lui, Nectarie Pelagoneanul și Ștefan „cel sprinten la mers" (Брѣзоходецъ). Amănuntele despre cele cinci feluri de literă aduse din Ukraina, despre celelalte instrumente de lemn necesare tiparului, făcute în țară, sunt iarăși prețioase. Explicația, că în carte cititorul va găsi slujbele numai a șase taine (lipsesc rugăciunile împărtășaniei și ale cuminecăturei care nu s'au mai tipărit și spune că se găsesc în *Liturghier),*

1. Cum greșit a crezut Ioan Bianu, *Din cărțile vechi*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București 1903, p. 183.

arată caracterul ukrainean-rusesc al acestui *Molitvenic*, spre deosebire de *Evhologhionul* grecesc — şi după el chiar cele româneşti actuale — care are şi alte multe şi diferite rugăciuni, în afară de cele ale sfintelor taine [1].

La sfârşit, Matei Basarab termină cu îndemnuri adresate viitorilor domni români, dar şi străinilor, de a nu lăsa în părăsire propăşirea culturei şi a cărţii.

Iată acum şi textul slav al prefeţei, însoţit de traducerea românească:

ПРЕДОСЛОВІЕ

на книгꙋ Єѵхологіонъ, или Молитвеникъ.

ІО МАТѲЕИ БАСАРАБА

Божїею благодатїю началникъ и воевода, Земли Влахїи Запланенъскїѧ и прочаѧ.

Православномꙋ и благочстивомꙋ рѡдꙋ ѡтечества нашего, Влахо-запланенскомꙋ, и инымъ родѡвомъ, намъ въ вѣрѣ же, и славнѣм дїалектꙋ славенскомъ: и своиственномъ ꙗзыцѣ искръно съгласꙋющымъсѧ. Такожде, и иже въ общемъ ихъ тъчїю ꙗзыцѣ насъ разликꙋющымъ свѧщеннаго и мїрскаго съсловїѧ:

Благодати, милости мира, здравїѧ же и спасенїѧ, ѡт въсе-благаго Бога, и Господа и Спаса нашего Ісуса Христа, оусръдно желаемъ и привѣтъствꙋемъ.

Єлма оубо по божествъномꙋ Григорїю рещи, еже тѣлꙋ пища, сїе дꙋши слово. Азъ оубо хꙋждъшїи въ христїанехъ, рабъ прещедраго Владыки моего Ісуса Христа, тоижде, иже и выше помнимыи: тогожде оубѡ Владыки моего преблагаго, благодатїю и помощїю начальствовавъ землею сею, видѣхъ оубо, ꙗкѡ въ своеи въсеи ѡбласти, гладъ и жажда, не иже хлѣба и воды, по пророкꙋ, нъ ꙗвѣ ꙗко дꙋшевныа пища и напоенїа. Словесе глаголю Божїѧ, имъ же дꙋша питаетъсѧ, и еже исповѣдаемъ пръвое сїе быти наказанїе въсѣх, ꙗже ѡт Бога намъ благихъ. Поѡбладалъ оуже и крѣпцѣ оутвръдилъсѧ вѣ ѕѣлѡ, и не мало ѡпечалихъсѧ:

Вѣдѧ ꙗкѡ не сꙋщꙋ нѣгде таковомꙋ брашнꙋ; нꙋжда тогда дꙋшамъ тамо христїанскимъ, гладомъ недовременномъ измождатисѧ, нъ гладомъ иже въ непроходимыѧ вѣки безъ-

1. Această rânduire, puţin sistematică, a slujbelor a făcut pe ultimul editor al Molitvenicului să spue de cuprinsul Molitvenicelor vechi că „este aşezat cam fără şart". Cf. lămuririle Preotului Niculae Popescu la *Molitfelnicul* tipărit de Sfântul Sinod, Bucureşti 1937, p. 629.

престанно томѧщымъ, лишенїемъ ꙗже тымъ оуготованныхъ небесныхъ благъ. Алчба же таковаѧ видѧсѧ намъ ѡтсюдꙋ ꙋбо приходити странѣ, ꙗвѣ ѡт свѧтыхъ книгъ оумаленїѧ. Семꙋ же оубо многочастьными нахожденьми и обстоѧньми различных ꙗзыкъ, Божиимъ праведнымъ попꙋщенїемъ въ различныхъ временах къ нашемꙋ наставленныхъ наказанїю, иновѣрных же и никакоже вѣрныхъ: и тыхъ нещаднѣишимъ ꙗкоже въ всѣхъ инѣхъ и въ свѧтыхъ цръквах разграбленїем, слꙋчилосѧ есть быти. Сегѡ ради Божїею подвиженъ ревностїю, и таковаго дꙋшевреднаго алканїѧ оумиленїемъ распалѧемъ, по реченномꙋ, зависть домꙋ твоего съиѣсть мѧ. Такожде и нѣкихъ ѡт благородныхъ намъ и вѣрнѣишихъ болѧръ, тꙋюжде ревность ѡ тѣхъжде съимꙋщыхъ частѣишимъ ѡ семъ припоминанїемъ, наипаче же рекꙋ прїлежным моленїемъ поѡщрѧемъ. Съмотрихѡм ѡ семъ како быхомъ сътворили, даже сицевагѡ глада лꙋтѣишыи оутолити трꙋдъ. И разꙋмѣхъ оубо ꙗкѡ еже скꙋдостїю Божественныхъ книгъ прїиде злое, паки сихъ оумноженїемъ исчезнет тое. И изѡбильно Богꙋ помагающꙋ въдворитъсѧ благое. Ихъ же ѡбилїю не иначе нанестисѧ не пщевахом быти мошно, развѣ тѵпоградїею, сирѣчъ печатнею. Тѣм же и ѡ тоѧ еже въ своѧси издалече прїнесенїи и съѡрꙋженїи, повѣсть краткꙋ вашемꙋ предложити благочстїю не полезно сꙋдихѡм. Бывшым оубѡ намъ въ недоꙋмѣнїи ѡ семъ, какѡ и что сътворити. Се оубо Божіе маанїе приснѡ ѡбычнѣ обрѣтающеесѧ благомꙋ предложенїю чловечскомꙋ, абїе напꙋтїе творѧще къ оудобствꙋ, сїе и наше нынѣ еже ѡ семъ произволенїе къ помощи и недомышленїѧ разрѣшенїю рꙋководствꙋюще. Показа намъ мꙋжа пришелца прѣподобна свѧщеноинока именемъ Мелетїѧ Македонска, пришедша ѡт росїискихъ странъ, и глаголюща намъ: оувидѣхъ дѣлѡ тѵпографско, и испытно приемъши вѣсть ѡ цѣнѣ, прїидох възвѣстити, аще оугодно вамъ бꙋдетъ. Тогда мы абїе, съвѣщавшесѧ съ нѣкимъ дрꙋжиною егѡ мꙋжемъ, іермонахомъ Нектарїи Пелагонскїи, зовемымъ и съ нимъ въкꙋпѣ ѡтрока нашего вѣрна Стефана Бръзоходца нарицаема, по печатню в Малꙋю Рѡссїю послахомъ, имꙋще съ собою при тѵпографнои плънои цѣнѣ, и писанїѧ оубо ѡсобнаѧ ѡт самаго лица нашего, и ѡбщаѧ ѡт вещи ѡбщеѧ, до настоѧщаго митрополита Кїевскаго, свѧщеннѣишаго Петра Могилы, и до сꙋдїа же и прочїихъ старѣишиинствꙋющыхъ главнѣишемꙋ градꙋ ѡномꙋ, ѡбразъ имꙋщїѧ молитвънѣишїи. Прї сих же и

дарωвъ не несподобихωм томꙋ прислати выше именованномꙋ великомꙋ мꙋжꙋ, егω же ходатаиством и оустроенїемъ сподобихомсѧ Христовою благодатїю, и тогω прѣчстыа Матере благопрїатными молитвами, еже Дꙋха иже въ чревѣ прїѧли быхом желанїа, и рожденїе оуже благополꙋчнаго исплъненїѧ не по мноѕѣм видѣти. Печатьню глаголю цѣло съвръшеннꙋ пѧтовидныхъ писмен, такожде и искꙋсна тѵпографа съ нею въкꙋпѣ, Тѵмоѳеа именем съ прочїими, имъ же мѣсто на се ωтлꙋченно показахомъ Длъгое поле нарицаемыи градъ, и повелѣхомъ тамо жити, и градскою данїю питатижесѧ и ωдѣѧти, и имзъдитисѧ: и въ прочее изнꙋренїе хитростное оупотреблѧти.

По скончанїю же исправленїа древенных их ωрꙋдїи хꙋдожествꙋ подлежащыхъ: сїю первѣе, ꙗкω нꙋжнѣишꙋю оубо цръковнымъ въслѣдованїемъ сꙋщꙋю книгꙋ, ꙗже Требникъ, или Молитвослов нарицаемꙋю: ею же ωт седмыхъ, свѧтыѧ православныѧ съборныѧ нашеѧ въсточныѧ цръкве, ѕ҃ таинъ съвръшаютъсѧ, седмꙋю же книѕѣ Слꙋжебникꙋ или Литꙋргїи зовемѣи въмѣщающи. Сїѧ же сꙋть: свѧтое крещенїе, свѧтое мѵро, чинъ свѧщенства, исповѣданїе, маслосвѧщенїе, законныи бракъ, и прочаѧ, ꙗже нашемꙋ правовѣрїю слꙋжатъ. Общымъ съвѣтомъ и изволенїемъ, свѣтꙋ издати повелѣхомъ, ю же въси иже съ нами въ глꙋбокоразꙋмнѣмъ семъ ꙗзыцѣ же и вѣрѣ съгласꙋющесѧ. И Богови симъ и еже ω насъ тогω человеколюбномꙋ съмотренїю, благодаренїе, молитвы, и слꙋжбы принашающе, ꙗко бы Молдовлахове, и Оугровлахове, Рꙋси, Сръбове же и Бꙋлгаре. Изрѧднѣе же вы, иже сихъ родωвъ, благоговѣннїи свѧщеници и дїакони, тако прѣподобно иночествꙋющїи ꙗкоже и мїрскїи, свѧщенослꙋжителїе Бога вышнѧго и ꙗже на земли сꙋщеа его: Божествъныѧ а высоко прѣстолъныѧ и выше небесъ разꙋмѣваемыа славы. Аще и малꙋ цѣнꙋ привъносѧще аки благоволныи даръ дающе, на истрошенїе хотѧщихсѧ. Паки по сихъ, иныхъ благочестїю вашемꙋ представити книгъ, не мните ꙗко нѣкоторꙋю земнꙋю вещъ стѧжаете, нъ небесных ꙗко въ истиннꙋ дарованїи съкровище. Въси бо дарове, иже съ выше ωт Ѡтца свѣтовом Дꙋхом свѧтым православнои цръкви и Сыномъ еѧ съвръшеннѣ вѣрꙋемыи, въ сеи книѕѣ заключаютсѧ. Тѣм же, оубо оусръднω любезно же и благодарно прїемлите, и хꙋдости нашеѧ выше реченное имѧ емꙋ же аще нелѣносно есть съприлагающе и имѧ съпрꙋжници нашеѧ Елены нарицающѧесѧ, въ свѧтыхъ вашихъ

свѧщенно-дѣиствителныхъ молитвахъ па<мѧт>ствовати не презрите. Паче же благоволите семꙋ, даже и въ прочее подвижнѣишых насъ въ сихъ различномꙋ оумноженїю сътворите. Здравствꙋите.

Вы же оубо ѡтоземци страны нашеѧ, Влахозапланенстїи, людіе въсѧкаго чина и възраста, ѡбою причтꙋ: цръковнаго же и людскаго, наипаче же вы братїе, бꙋдꙋщїи по нас Божїим избиранїем землею ѡбладати сею, вънемлѣте ѡпасно дарованію семꙋ, дрꙋкарни сеи глаголю, и аки дар пречстен прїимѣте ѡт нас сію и съблюдаите ю въ ѡпаснѣм съдръжанїи вашем негіблемꙋ въ вѣки. Съкровище бо ест паче всѣх земных съкровищ дражаишее и чстнѣишее. Аще и ѡт хꙋдовидных вещеи плод съкровища сего изнесен видитсѧ, искꙋсна рекꙋ желѣза мѣді же и ѡлова нъ паче злата и камени чстнаго и сребра, дꙋховны сего съкровища плод чстнѣишїи и свѧтѣишїи есть вынꙋ. Златокаменнаа бо и сребреннаѧ съкровїща, тѣлеса тъкмо временнѣ оукрашают а съкровїще сїцевое дꙋша преꙋдобрѣвает йстинною а Божественою оутварїю, и нетлѣнною свѣтлостїю ѡблиставает ѧ присно. Тѣм же сіе ѡт нас пріемше дарованїе, аки ѡтѕѣлнѣишым желанїем въжделѣвшых, сіе вам възлюбленным и вѣрным нам съѡтечствеником ѡставити прежде даже не ѡтити нам ѡт міра сего, (им же присно вам възможно бꙋдет, не тъчїю хотѧщїисѧ когда глад такѡв прїключити въ земли вашеи съ всѧцѣм оудобїем оутолити, нъ и по премногꙋ гобзователнѣишее ѡбилїе прїдати сѣмени свѧтомꙋ еже есть словꙋ Божїю, всегда десни бꙋдете, и ѡтсюдꙋ размножити е и прїплодити вездѣ въ дꙋшах препитанїе). Благодаренїе оубо въ тьщном прїлежанїи въздаваите, иже сію вам нами благоизволившемꙋ благодать преподати человеколюбивомꙋ Богꙋ. Та же и насъ, иже всѧкими нравы ѡ сихъ тщавшихсѧ, ꙗже въ васъ вѣки протѧженныѧ, памѧты не лишите. Дѣлателницꙋ же сію въ всѧцѣмъ ѡбилїи нꙋжныхъ хꙋдожествꙋ вещеи съблюдати въ вѣки вашѧ, по ѡтшествїи нашем не небрежите, зане непраздновати съдѣлана бысть нъ непрестанъню дꙋшевнꙋю съдѣловати пищꙋ. Прочее же, здравъствꙋите, миръствꙋите же и спасаитесѧ.

Издано въ перво населешемъсѧ градѣ страны нашеѧ, Длъгом-поли.

Prefață la cartea Evhologhion sau Molitvenic.

Io Matei Basarab, din harul lui Dumnezeu, conducător și voevod al țării Vlahiei-transalpine și a altora.

Pravoslavnicului și binecinstitorului neam al patriei noastre Vlaho-transalpine și altor neamuri în aceiași credință cu noi și slăvitului dialect slavon al aceleiași limbi, care mai de aproape conglăsuiesc. Așijderea și celor ce în genere ne deosebesc de ei numai limba clasei clerice și mirene — harul, mila lumei, sănătate și mântuire de la prea bunul Dumnezeu Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, cu sârg dorim și ne rugăm.

Așa dar, după spusa dumnezeescului Grigorie, precum este hrana pentru trup, așa este cuvântul pentru suflet. Eu, deci, cel mai umil dintre creștini, robul prea darnicului meu stăpân, Iisus Hristos, același ce și mai sus e pomenit, al aceluiași deci stăpânului meu prea bun, prin binefacerea și ajutorul căruia conducând această țară, am văzut cum că în întreaga mea țară e foamete și sete, nu însă de pâine și de apă, ci, după prooroc, de vădită hrană și adăpare sufletească.

Cuvintele spuse de Dumnezeu, cu care sufletele se hrănesc și ceea ce mărturisim întâiu, aceasta va fi învățătura tuturor a celor bune, date nouă de Dumnezeu. Am stăpânit dar și puternic m'am întărit, foarte însă și nu puțin m'am mâhnit, văzând că nu este nicăieri o astfel de hrană; atunci nevoia sufletelor creștinești de aici prin foamete timpurie va slăbi și prin foametea celor ce se chinue fără contenire în veacuri apăsătoare, prin lipsa pregătirii acelor bunuri cerești. O astfel de foamete ni s'a arătat nouă de pretutindeni viind, deci vădit din pricina împuținării sfintelor cărți.

Această împuținare din pricina deselor năvăliri și împresurări ale diferitelor popoare, ale necredincioșilor și chiar ale unor credincioși, în diferite vremuri prin dreapta îngăduință a lui Dumnezeu, conduse spre pedeapsa noastră și aceștia necruțând pe lângă celelalte toate, s'a întâmplat să fie și prădarea sfintelor biserici.

Pentru aceasta, mișcat de râvna către Dumnezeu și astfel de flămânzire, stricătoare sufletului, prin umilință s'o aprindem, după cum este spus: zavistia casei tale m'a mâncat. Asemenea și câțiva dintre boerii noștri, de bun neam și prea credincioși, aceiași râvnă pentru aceleași având, prin pomenirea cea mai deasă despre aceasta, mai ales, zic, cu rugăminte potrivită să ațâțăm. Am căutat întru aceasta cum să facem, ca chiar unei astfel de foamete prea amare, să-i potolim truda. Și am priceput deci, că răul a venit din pricina sărăciei cărților dumnezeești, iar prin înmulțirea acestora, va dispărea acel rău. Și cu ajutorul din belșug al lui Dumnezeu, se va așeza binele. Al căror belșug am socotit că nu va putea fi altfel cu putință, decât numai prin

tipografie, adică tiparniță. Așa dar, și despre aceasta întru sineși din depărtare a ei aducere și înzestrare, am judecat că povestirea ei pe scurt nu va fi fără folos, a o pune dinaintea binecinstirei voastre. Fiind dară noi în nedumerire despre aceasta, cum și ce să facem. Această vrere dumnezeiască, deci care se află de obiceiu pururea pentru propășirea în bine a omenirei, aceiași făcând îndată călătoria cu înlesnire și care și acum această a noastră voire să o conducă spre ajutor și spre înlăturarea nedumerirei. Ni s'a arătat nouă un bărbat străin, cuviosul ieromonah anume Meletie Macedoneanul, venit din țările rusești, care ne-a și grăit: văzând lucrul tipograficesc și luând știre întocmai despre valoare, am venit a vă vesti dacă vă va fi plăcut. Atunci noi, îndată după ce s'a sfătuit cu un oarecare tovarăș al lui, cu bărbatul ieromonah Nectarie, numit Pelagonianul și cu el dimpreună feciorul nostru, credinciosul Ștefan, numit Sprinten la mers, l-am trimis după tiparniță în Rusia-Mică, având cu dânsul prețul deplin pentru tipografie și scrisoare deosebită de la însuși persoana noastră și una de obște pentru lucruri de obște, către cel de acum mitropolit al Kievului, Preasfințitul Petru Movilă și către județ și ceilalți conducători ai acelei cetăți de frunte, având cuprins prea rugător. Pe lângă acestea și daruri ne-am învrednicit a trimite celui mai sus numit mare bărbat, prin a cărui mijlocire și așezare ne-am învrednicit de bunătatea lui Hristos și de rugăciunile bine primite ale Preasfintei lui Maici, a cărei dorință a fost de a primi Duhul în pântecele ei și a vedea, nu după mult timp, împlinirea cu bine a nașterii.

Tiparnița, zic, întreagă, desăvârșită, cu litere de cinci feluri, deasemeni și tipograf iscusit dimpreună cu ea, anume Timotei și cu alții, cărora și loc hotărît pentru aceasta le-am arătat orașul numit Câmpulung și le-am poruncit acolo a viețui și a se hrăni, a se îmbrăca și a se folosi de darea orașului și în alte cheltuieli de meșteșug a o întrebuința [1].

Deci după săvârșirea instrumentelor de lemn, trebuincioase meșteșugului, am poruncit ca prin voire și sfat obștesc, mai întâiu să scoată la lumină această carte, ce este Trebnic *sau* Molitvoslov *numit, fiind cea mai de trebuință cercetării bisericești:*

---

1. Aceste înlesniri create de Matei-Vodă Basarab se întăresc și mai târziu, prin hrisovul din 10 Aprilie 1648, al marilor privilegii acordate mănăstirii Câmpulung, când a organizat-o ca „obștejitie". Hrisovul a fost publicat de Dan Simonescu, *Viața literară și culturală a Mănăstirii Câmpulung (Muscel) în trecut*, pp. 63—68.

cu ea se săvârșesc cele șase taine, din cele șapte, ale sfintei noastre pravoslavnice sobornicești Biserici răsăritene, a șaptea însă cuprinzându-se în cartea numită Slujebnic, *sau* Liturghie. *Aceste taine sunt; sfântul botez, sfântul mir, cinul preoției, al mărturisirei, al sfințirei untdelemnului, căsătoria legitimă și altele ce credinței noastre ortodoxe slujesc. Am poruncit să se dea la lumină după sfatul și învoirea obștească a tuturor celor cari cu noi au conglăsuit în adâncă înțelegere a acestei limbi și a credinței. Și prin aceasta lui Dumnezeu, căruia pentru această iubitoare căutare omenească îi aducem de la noi, mulțumire, rugăciuni și slujbe, fie Moldovlahi și Ungrovlahi, Ruși, Sârbi și Bulgari. Mai ales însă voi din toate neamurile, cucernici preoți și diaconi, atât cei prea cuvioși monahi cât și cei mireni, slujitori ai preoției lui Dumnezeu de sus și cari pe pământ sunteți ființa lui, a dumnezeeștei și prea strălucitei și mai sus de ceruri înțăleasă mărire. Chiar dacă și mic preț va aduce, însă va da dar bun, de bună voie, pentru întrebuințare celor doritori.*

Deasemeni, după aceasta unora, prin binecinstirea voastră, să li se prezinte cărțile, dar nu socotiți să le folosiți ca pe un oarecare lucru pământesc, ci ca pe o comoară cu adevărat dintre dăruirile cerești.

Căci toate darurile cele de sus, de la Tatăl, prin lumina Duhului sfânt al Bisericei ortodoxe și a Fiului său, întru totul cu credință, în această carte se cuprind. Pentru aceasta deci, stăruitor, cu dragoste și cu mulțumire o primiți și umilul nostru nume mai sus pomenit, căruia îi este adăogat stăruitor și numele soției noastre numită Elena, în sfintele voastre rugăciuni, făcute cu sfințenie, nu uitați a le pomeni.

Deasemeni binevoiți acestuia și chiar și în celelalte îndrumate de noi, către aceste să le faceți spre înmulțire felurită. Să trăiți. Voi însă, străini de țara noastră a Vlaho-transalpiniei, oameni de orice treaptă și vârstă, de amândouă rangurile, bisericesc și mirenesc, mai ales voi frați ce veți stăpâni după noi, prin alegerea lui Dumnezeu, această țară, luați aminte cu grije la această dăruire, zic, la această tipografie și ca dar prea curat primiți de la noi aceasta și o păstrați pe ea în întreținerea voastră neperitoare în veci. Căci este bogăție mai de preț și mai cinstită decât toate bogățiile pământești. Încă și dintre lucrurile umile la vedere se vede că această bogăție scoate rod iscusit, adică din fier, aramă și plumb, ci mai de seamă de cât aurul și pietrile de cinste și de cât argintul, această bogăție duhovnicească,

rod prea cinstit şi prea sfânt este pururea. Bogăţiile din piatră de aur şi de argint împodobesc numai vremelnic trupurile, iar o aşa bogăţie împodobeşte sufletul prin adevăr şi lucrare dumnezeească şi pururea o luminează prin lumină neperitoare. Pentru aceasta şi de la noi primind dăruirea, ca doritori cu cea mai puternică dorinţă, aceasta vouă, iubiţilor şi credincioşilor, nouă compatrioţi, o lăsăm, înainte de a pleca noi din această lume (deci vouă să vă fie pururea cu putinţă, nu numai, doritori, a potoli cu toată uşurinţa o asemenea foamete, când se va întâmpla în ţara voastră, ci şi o prea prielnică îmbelşugare a da seminţei sfinte ce este cuvântul lui Dumnezeu; întotdeauna deadreapta veţi fi şi de aceea înmulţiţi şi sădiţi pretutindeni în suflete hrana aceasta). Mulţumire, deci, în sârguinţă, cu osârdie să daţi lui Dumnezeu, iubitorul de oameni, care a binevoit a ne da nouă această bunătate ce v'o dăm vouă. Deasemeni şi nouă, care cu toate virtuţile ne-am sârguit pentru aceasta, de la voi care să nu lipsiţi veacurile îndelungate de a ne pomeni. Acest lucru în toată îmbelşugarea meşteşugului a-l păstra în veacul vostru, după plecarea noastră să-l îngrijiţi, pentru că a fost făcută nu pentru a sta, ci pentru a face necontenit hrană sufletească. După acestea, apoi, fiţi sănătoşi, fiţi în pace şi mântuiţi-vă.

S'a tipărit în cea dintâi cetate locuită a ţării noastre, în Câmpu-lung.

Cuvânt despre iertarea greşalelor de tipar. Cartea are la f. 216 r o pagină — aşa cum se obişnuia — în care tipograful cere iertare pentru greşalele de tipar strecurate în text:

СЛОВО КЪ ЧИТАТЕЛЕМЪ

Възлюбленнїи ѡ Христѣ ѡтци и братїѧ, и чстнїи господїе, чтꙋще сїю книгꙋ, аще что погрѣшено въ неи ѡбрѧщете, молимъ Бога ради, и колѣньми касаемсѧ, покрываите мꙋдростїю своею, и исправлѧите ꙗкѡ вы наоучилъ есть Дꙋхъ свѧтыи. Насъ же оусръдно трꙋдившихъсѧ ѡ семъ, благословите: а не клените. Понеже трꙋдишасѧ, чловѣцы грѣшни, и бреннїи пръсты съчинѧхꙋ, да и сами прощенїѧ и благословенїѧ оулꙋчити сподобитесѧ ѡт Христа Бога, Емꙋ же подобаетъ кꙋпно съ Ѡтцем и свѧтымъ Дꙋхомъ, въсѧка слава, чсть, и поклоненїе, въ неискончаемыи вѣкы вѣкѡмъ, аминь.

CUVÂNT CĂTRE CITITORI.

Iubitori întru Hristos părinţi şi fraţi şi cinstiţi domni, citind această carte, dacă veţi afla ceva greşit în ea, rugăm pentru Dumnezeu şi cu genunchii ne atingem, acoperiţi cu înţelepciunea voastră şi îndreptaţi, după cum vă va învăţa Duhul Sfânt.

Pe noi, însă, cei ce ne-am trudit cu sârguinţă pentru aceasta, binecuvântaţi-ne şi nu ne blestemaţi. Pentrucă cei ce s'au trudit sunt oameni păcătoşi şi cu degete de lut au alcătuit şi singuri de iertare şi de binecuvântare de la Hristos Dumnezeu se vor învrednici a căpăta, Căruia i se cuvine dimpreună cu Tatăl şi Sfântul Duh, toată mărirea, cinstea şi închinăciunea, în veacurile nesfârşite ale vecilor, amin.

Epilogul. Pe ultima pagină a cărţi (f. 216 v.) este următorul epilog, care lămureşte complet titlul cărţii (care nu se ştie decât din lucrarea bibliografică a lui Karataev), [1] cât şi data tipăririi. Acest epilog nu s'a păstrat în exemplarele cunoscute până acum:

Изволенїемъ Ѡтца и съ поспѣшенїемъ Сына и съвръшенїемъ свѧтаго Дꙋха, повеленїем же и иждивенїемъ пресвѣтлаго и благочестиваго господарѧ, господарѧ Іѡ Матфеа Басараба, господина и воеводы Земли Оугровлахїскои, и въсегѡ Подꙋнавїѧ и прочѧ, напечатана бысть сїѧ книга глаголемаѧ Еѵхологіонъ, еже есть Молитвеникъ, въ Богоспасаемомъ градѣ Длъгомъ Полю, многогрѣшнимъ и недостоинымъ рабомъ Тѵмоѳеемъ Алеѯандровичем Вербицким, въ лѣто ѡт създанїа мирꙋ зрмг а ѡт въплощенїа Христа Спаса ахле мѧсеца Іюлїѧ, л҃ дьнѧ.

Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh, din porunca şi cheltuiala prea luminatului şi binecinstitorului Domn, a Domnului Io Matei Basarab, domn şi voevod al ţării Ungrovlahiei şi al întregei Podunavii şi a altora, a fost tipărită această carte numită Euhologhion, *ce este* Molitvenic, *în de Dumnezeu mântuita cetate a Câmpulungului, de către prea păcătosul şi nevrednicul rob Timotei Alexandrovici Verbiţki, în anul de la zidirea lumei 7143, iar de la întruparea Mântuitorului Hristos 1635, luna Iulie, a 30-a zi.*

1, Cf. I. Karataev, Описаніе славяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ кирилловскими буквами (=*Descrierea cărţilor slavo-ruse tipărite cu litere cirilice*), în Сборникъ отдѣленїя русскаго языка и словености Императорской Академїй Наукъ, tom. XXXIV (1883), nr. 2, p. 448 (nr. 426).

Limba Molitvenicului. — Limba este slava bisericească, caracteristică operelor liturgice tipărite la Kiev şi cari au în cuprinsul lor şi câteva elemente medio-bulgare [1]; particularitatea însă a tipăriturilor bisericeşti eşite de sub teascurile tipografiei din Kiev, o formează abundenţa elementelor ruseşti.

Spre deosebire de cărţile tipărite la Kiev, *Molitvenicul* nostru, ca şi alte cărţi tipărite în aceeaşi epocă în Ţara-Românească, prezintă în ceea ce priveşte limba, lupta dintre elementele medio-bulgare şi ruseşti.

Astfel, ca elemente medio-bulgare semnalăm de pildă din prefaţă următoarele: пръвое [2], сътвори şi мааніе [3], съвѣтомъ şi сръбове [4], съкровище şi оусръдно [5] cum şi възраста [6], iar din text: тобож, бц҃ж, волнаа şi неволнаа [7], нж [8], трънь [9], скръвнж şi дш҃евнжѧ [10], наплъните, наплъниша, врьха şi почръпѣте [11], скръби, сръдїи şi жрътвꙋ [12], съвръшилъ [13], пръвѣе [14], имамъ [15], възрастомъ [16], ч҃таа [17], дръжава [18], оумрътви şi безмлъвїемь [19], безплътныхъ şi пръвоїка [20]. Ca elemente ruseşti semnalăm de pildă din prefaţă următoarele: оуже, безьпрестанно şi ѡтсюдꙋ [21], слꙋчилосѧ, тꙋюжде şi ревность [22], ѡбрѣтающеесѧ [23], собою, ѡсобнаѧ, сꙋдїа şi чревѣ [24], iar din text: весь şi дꙋховь [25], бꙋди şi боури [26], въззовꙋ şi срд҃цехь [27], даю [28], но în loc de нж [29], творю [30], деѧтелницꙋ [31], банею [32], вечернюю, сꙋдебъ, мечтанїе şi неподобное [33] токмо [34], şi чꙋдотворца [35]. Constatăm deasemeni şi grafie amestecată: medio-bulgară cu rusă. Astfel ne îngăduim a cita în acest sens de pildă: съвръшаютъсѧ din prefaţă [36], iar din text: цр҃ков-

---

1. Cf. în acest sens de pildă: съставлъшимь, тлѣнаа, вѣчнаа, съборнж şi възданїе din prefaţa *Antologhionului* tipărit la Kiev în anul 1619 (Cf. textul prefeţei la S. Golubev, Кіевскїй митрополитъ Петръ Мовила и его сподвижники (= *Petru Movilă, mitropolitul Kievului şi colaboratorii lui*), I, Kiev, 1883, p. 388-389) şi съвръшихомъ, възможе, смрътоноснымъ şi пръваго din prefaţa Triodului tipărit la Kiev în anul 1631 (Cf. textul prefeţei redat de Iv. Ogienko, *op. cit.*, I, p. 244—245.

2. F. 4 r.
3. F. 5 r.
4. F. 7 r.
5. F. 7 r.
6. F. 8 v.
7. 1 v.
8. F. 2 r.
9. F. 15 r.
10. F. 22 r.
11. F. 30 r. Ioan II, 8.
12. F. 39 v. psalm 4
13. F. 51 v.
14. F. 57 v.
15. F. 58 r.
16. F. 60 v.
17. F. 120 r.
18. F. 149 r.
19. F. 177 r.
20. F. 212 r.
21. F. 4 r.
22. F. 4 v.
23. F. 5 r.
24. F. 5 v.
25. F. 1 v.
26. F. 2 r.
27. F, 39 v., psalm 4.
28. F. 60 r.
29. F. 90 v.
30. F. 102 r.
31. F. 120 r.
32. F. 165 r.
33. F. 177 r.
34. F. 201 r.
35. F. 212 r.
36. F. 7 r.

нꙋѫ şi подобающоуѫ [1], помръкшꙋ [2], оутвръжꙋ [3], долготръпеливыи [4], кръвїю [5], ръптахꙋ [6] şi въскршꙋ [7]. Pe lângă acestea semnalăm şi faptul că în prefaţă s'a strecurat şi un element de influenţă ucrainiană, e vorba de cuvântul дрꙋкарнѧ [8].

Concluzia ce se desprinde din cercetarea limbii acestui *Molitvenic*, e că elementele ruseşti precumpănesc faţă de cele mediobulgare; acestea din urmă, ca număr, sunt totuşi superioare celor de aceeaşi natură din cărţile ruseşti contimporane tipărite la Kiev

DAN SIMONESCU şi DAMIAN P. BOGDAN

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. F. 1 r. 3. F. 15 r. 5. F. 51 v. 7. F. 102 r.
2. F. 2 r. 4. F. 40 r. 6. F. 60 v. 8. Studiul de faţă, p. 10.

9. Desigur că e vorba numai de cărţile cu text religios cele profane tipărite la Kiev fiind aproape în întregime scrise şi tipărite pe înţălesul celor cari le citeau, adică în limba ucraineană.

UN FRAGMENT DIN ISTORIA RECUNOŞTINŢEI ARDEALULUI ORTODOX FAŢĂ DE MITROPOLITUL ANDREI ŞAGUNA

Istoria Bisericii ortodoxe române din Ardeal nu poate fi cugetată ignorând numele Mitropolitului Andrei Şaguna. Ortodoxia şi duhul şagunian sunt cele două componente esenţiale ale vieţii văzute a acestei Biserici. Adăugându-se celei dintâi, înainte cu aproape o sută de ani, duhul şagunian a urzit firul istoriei Ortodoxiei ardelene până 'n ziua de azi, făgăduind cu puterea unei certitudini să-şi prelungească în eternitate înrâurirea-i binefăcătoare.

Toate momentele culminante ale vieţii bisericeşti a Românilor ortodocşi ardeleni poartă pecetea geniului şagunian; toţi Ierarhii acestei Biserici au socotit de a lor datorie să-şi pună înfăptuirile sub semnul lui Şaguna şi să asigure continuitatea operei lui neîntrecute. Aşa încât putem spune, cu drept cuvânt, că numai trupul lui Şaguna odihneşte în mausoleul de la Răşinari, iar duhul lui dirijează şi acum mersul vieţii bisericeşti a Ardealului ortodox de la înălţimea jeţului arhieresc reabilitat, consolidat şi îmbrăcat de el cu purpura unui prestigiu pe care mai cu seamă urmaşul său actual îl păstrează intact.

Mitropolitul Andrei Şaguna este ctitorul Ortodoxiei ardelene actuale. Numai Dumnezeu mai putea să ridice această Biserică din năpasta în care a prăbuşit-o apostasia lui Atanasie Anghel, atât de abil pregătită de coaliţia iezuito-habsburgică. Iar dacă El a vrut să opereze această reabilitare tocmai prin omul care a dobândit frânele unei Biserici prădate şi lovite de moarte printr'un miracol omeneşte inexplicabil, atunci cred că nimeni nu va contesta Românilor ortodocşi ardeleni dreptul atât de firesc de-a pomeni pe neuitatul vlădică cu cuvintele cari ne aduc aminte de un fragment scripturistic: *Fost-a om trimis de la Dumnezeu, numele lui Andreiu.*

Atât de înrădăcinată e tradiţia şaguniană în Biserica ortodoxă ardeleană şi numele marelui Mitropolit e atât de popular încât se poate vorbi de un cult a lui Şaguna şi de o istorie a încercărilor făcute de obştea drept-credincioşilor creştini din aceste laturi ale României, cu scopul de a tălmăci recunoştinţa fără margini şi fără

sfârşit pe care o poartă ea pururea pomenitului „preot deşteptării noastre, semnelor vremii profet". A te aşterne să-i reconstitueşti mersul şi să-i cântăreşti efectele, ar fi o încercare prisoselnică după îmbelşugatele lucrări în materie scrise de istoricii noştri — în frunte cu d-l Prof. I. Lupaş, care-i cel mai autorizat cunoscător al operei şi moştenirii şaguniene — şi de atâţia alţi bărbaţi de seamă ai Bisericii noastre.

Există însă un cuib de veghe şi de valorificare necurmată a geniului şagunian pentru trebuinţele duhovniceşti şi româneşti ale vremurilor de faţă, care ascunde încă multe amănunte necunoscute ce pot fi adăugate ca tot atâtea contribuţii inedite la materialul necesar alcătuirii unei istorii complecte a recunoştinţei Ardealului ortodox faţă de Mitropolitul Şaguna. Şi acesta este Seminarul „Andreian" de odinioară, astăzi Academia teologică „Andreiană" din Sibiu.

Pomenirea lui Şaguna, Academia teologică „Andreiană" din Sibiu o prăsnuieşte în două forme: una fixă, statică — întrucât îi poartă numele — şi alta vie, dinamică — întrucât îl proslăveşte în fiecare an, printr'o şedinţă publică organizată de Societatea de lectură „Andrei Şaguna" a studenţilor ei.

Numele lui Şaguna, Academia teologică „Andreiană" îl împarte cu alte instituţii de învăţătură şi educaţie ortodoxă. Prăznuirea lui însă, care se săvârşeşte în cadre deosebit de solemne şi cu o rară însufleţire la 30 Noemvrie ale fiecărui an (Sf. Apostol Andreiu constitue un privilegiu exclusiv al acestei înalte şcoale. De aceea ea îşi dă silinţa să-i asigure de fiecare dată o reuşită cât mai strălucită. Este deadreptul impresionantă râvna cu care organizatorii serbării — profesori şi studenţi — se iau la întrecere să o facă din an în an tot mai frumoasă. Acolo se poate verifica mai bine ca oriunde adevărul: *vremea lui Şaguna a trecut, dar au rămas vremurile şaguniene.*

Dar cum se explică acest ataşament cald şi sincer al Academiei teologice „Andreiane" faţă de personalitatea lui Şaguna, când se ştie că nu el este întemeietorul acesteia?

Istoria Academiei teologice „Andreiane" din Sibiu este legată în chip nemijlocit de numele a patru Ierarhi [1]. Episcopului Ghedeon Nichitici († 1788), îi revine ideia întemeierii unui institut de bogoslovi. Incercarea făcută de el, fără succes, i-a reuşit Epis-

1. Vezi *Anuarul XII (1935—1936) al Academiei teologice „Andreiane"*. Sibiu 1936, pp. 6—7.

copului Vasile Moga care împreună cu dascălii Gheorghe Lazăr, Ioan Moga şi Moise Fulea a înfiinţat în 1811 un curs clerical de 6 luni.

La 27 Iunie 1846, Andreiu Şaguna a fost numit vicar al Bisericii neunite din Ardeal, iar la 2 Decemvrie 1847 a fost ales Episcop. Una din grijile lui de căpetenie a fost pregătirea unui cler luminat, fără de care marele Arhiereu era conştiu că nu-şi va putea înfăptui măreţele-i planuri de propăşire a Bisericii noastre şi prin ea a Neamului. Drept aceea, el a reorganizat complect cursul clerical, dotându-l cu dascăli temeinic pregătiţi şi lărgindu-i pe rând cursurile la un an (1846), la doi ani (1852) şi apoi la trei ani (1861), când îl şi promovă la rangul de şcoală preoţească superioară, dându-i numele de „Seminar".

Ceeace a gândit *Ghedeon Nichitici*, a realizat *Vasile Moga* şi a consolidat *Andreiu Şaguna*, a desăvârşit I. P. Sf. Mitropolit Dr. *Nicolae Bălan* îndată după întregirea României (1924), când vechiul Seminar „Andreian" a fost complect reorganizat şi ridicat la rangul de Academie teologică, cu cursurile distribuite pe 4 ani de studii.

Ctitorul faptic al acestei înalte şcoale de Teologie ortodoxă rămâne însă Mitropolitul Şaguna. Cât de mult a ţinut la ea marele Mitropolit, se vede din faptul că institutul a fost condus în chip nemijlocit de Şaguna până în 1865, continuând şi după aceea să se intereseze îndeaproape de bunul său mers, citind şi aprobând toate procesele-verbale ale corpului profesoral chiar şi'n decursul bolii care l-a băgat în mormânt.

Dar nici recunoştinţa profesorilor şi a studenţilor faţă de ocrotitorul lor nu era mai prejos. Dovezile acestei recunoştinţe s'au ivit încă pe vremea când Şaguna era în viaţă. Cât trebue să-l fi mângâiat aceste manifestări de dragoste şi de preţuire a strădaniilor sale, se vede din întâmplarea pe care a istorisit-o răposatul Arhiereu — vicar al Mitropoliei Ardealului Dr. Ilarion Puşcariu, cu ocazia împlinirii unui veac dela naşterea sa. [2]

In 1872, la Dumineca Mironosiţelor, studenţii Seminarului a pregătit o serbare cu un program select, care s'a bucurat de o reuşită excelentă. Cum tocmai atunci se întrunise Sinodul arhidiecezan, o mulţime de deputaţi sinodali au onorat cu prezenţa lor, alături de alt public distins, producţiunea teologilor. Deplin mulţumiţi de cele văzute, ei şi-au exprimat toată satisfacţia faţă de silinţele clericilor seminariali şi înaintea Mitropolitului Şaguna,

2. In *Revista Teologică*, Sibiu, An. III, 1909, pp. 392—396.

care n'a putut participa la serbare, fiind bolnav. Marele Mitropolit petrecea pe acea vreme cele mai amare zile ale vieții sale. Toate încercările făcute de el, începând din 1866, pentru a-i convinge pe Români să părăsească atitudinea lor politică pasivistă au fost rău interpretate și l-au făcut obiectul unor crâncene atacuri de presă, cari l-au mâhnit adânc și i-au pricinuit boala de inimă de care n'avea să mai scape niciodată. Veștile bune pe cari le auzise despre producțiunea teologilor, l-au determinat să le ceară studenților să repete serbarea în grădina reședinței mitropolitane. Ceeace au și făcut.

Inceputul se făcu cu o cântare corală, dirijată de profesorul de cant Dimitrie Cunțan. Când însă clericul din cursul III Aron Hamsea a intrat mai adânc în disertația sa intitulată „*Fructele* și *speranțele vieții noastre constituționale bisericești pe bazele ei sinodale*", și a început să înșire cu căldură și elocvență faptele și meritele Mitropolitului asistent, „acesta începu a lăcrăma tot mai mult după cum se continua vorbirea, pânăce porni într'un plâns de-i curgeau șiroaie de lacrimi pe ambele părți ale obrazului". In această situație, producțiunea a trebuit să fie întreruptă. Șaguna a fost deșteptat din pesimismul său de cuvântarea plină de laude pentru activitatea sa mănoasă și „a fost pătruns în sufletul său la auzul cuvintelor de recunoștință eșite din inima și gura tinerimei seminariale inocente și neatinse de valurile patimilor".

Cultul lui Șaguna începuse aici. Un an mai târziu, la 16/28 Iunie 1873 Mitropolitul a murit. In 10 Aprilie 1874, Sinodul arhidiecezan lua hotărârea „*ca institutul seminarial pedagogic-teologic din Sibiiu, ca unul din actele măreție ale neobositelor stăruințe și sacrificii ale reposatului, să poarte de aici încolo numirea de „Seminarul Andreian*".

Societatea studenților teologi va purta și ea de acum încolo numele patronului Seminarului, iar ședințele ei festive, organizate regulat în preseara onomasticei marelui Mitropolit, vor invoca memoria lui și-i vor recapitula strădaniile. [1] Elogiul festiv îl va face totdeauna un student al Seminarului, a cărui lucrare a fost învrednicită de cinstea de-a fi prezentată publicului în urma unui concurs riguros, organizat în prealabil, la care luau parte cei mai distinși studenți.

1. Prima mențiune care se face despre ședințele festive ale acestei societăți se află în *Telegraful Român*, an. 1876, nr. 95, care amintește și de hotărîrea luată în acest sens de Sinodul din 1874. Credem că începutul ședințelor de comemorare a Mitropolitului Șaguna trebue căutat în acest an (1876, Noemvrie 29).

Din şirul acestora a făcut parte şi studentul teolog Elie Cristea din Topliţa-Română, astăzi Inalt Prea Sfinţia Sa Dr. Miron Cristea Patriarhul României.

In anul şcolar 1889—1890 clericul Elie Cristea era student în cursul III. Şi anume, cel mai bun student. Lucrul acesta îl deducem din unele manifestări ale sale, independente de matricola oficială a Seminarului.

In arhiva Societăţii de lectură „Andreiu Şaguna" şi în ziarul *Telegraful Român* s'au păstrat câteva documente din cari aflăm că studentul Elie Cristea, în anii 1888 — 1890, a îmbrăcat trei demnităţi în comitetul ei de conducere şi anume, pe cele cari cereau o inteligenţă mai sclipitoare, o pregătire literară ştiinţifică aleasă şi mai cu seamă multă putere de muncă.

Sub nr. 35 din 1888/89, notarul societăţii Ioan Stroia (după războiu Episcop al Armatei) a înregistrat manuscrisul clericului din cursul III Georgiu Enescu întitulat „Cum e considerată rugăciunea, cum e d'a se săvârşi şi binefacerile ei", care fusese prezentat comitetului ca să aprobe cetirea lui într'o şedinţă publică. Comitetul l-a încredinţat apoi unei comisiuni, care avea să-l examineze şi să-şi dee avizul asupra valorii lui. Cu data de 19 Noemvrie 1888, comisiunea şi-a prezentat raportul, care e semnat de Elie Cristea, referent, şi de Ionu Bârsanu şi I. Bapt. Boiu, membri. Cel care a redactat raportul a fost Elie Cristea. Intre puţinele documente de pe vremea aceea, pe care le-am putut găsi în arhiva societăţii, acesta e singurul scris în întregime de dânsul. Caligrafia lui nu se deosebeşte *deloc* de cea a actualului Patriarh.

In afară de onorabila funcţie de referent (= preşedinte) al comisiunii literare, clericul Elie Cristea a mai avut şi slujba de secretar al societăţii.[1] Aceste două demnităţi îl indicau îndeajuns pentru preşedinţia societăţii de lectură, la care şi ajunge în anul şcolar 1889/90, când era în cursul III. In această calitate iscăleşte pe mai multe documente[2], cari s'au păstrat în bună stare până azi.

In sfârşit, în acelaşi an, veni şi ziua cea mare de încercare a puterilor studenţilor eminenţi: şedinţa festivă pentru comemorarea Mitropolitului Şaguna.

Deocamdată ne lipsesc documentele privitoare la desfăşurarea concursului pentru alegerea lucrării care avea să fie cetită la această serbare. Ştim însă pozitiv că elogiul Mitropolitului Şaguna a fost făcut de clericul Elie Cristea.

1. Vezi *Telegraful Român*, an. 1888, nr. din 13/25 Decembre la „Varietăţi".
2. N-rele 45, 63, 64 şi 78/1889—1890.

Faptul acesta constitue cea mai bună dovadă a însușirilor alese pe cari le avea dânsul, căci potrivit tradiției, nu e suficient să fii președintele societății ca să te învrednicești de această onoare, ci să posezi merite reale, să nu fii depășit de nici unul dintre colegii tăi. Altfel, ți-o ia înainte altul, care dovedește mai mult talent.

Pentru această ședință s'au făcut pregătiri febrile. Programul ei, însoțit de îndătinata invitare adresată publicului sibian, a fost anunțat din vreme în *Telegraful Român.* [1] Desfășurarea serbării a avut loc în preseara onomasticei Mitropolitului Andreiu (29 Noemvrie 1889). In prezența Arhimandritului D r Ilarion Pușcariu, vicarul Mitropoliei, și a unui public numeros, studentul Elie Cristea a rostit următorul

CUVÂNT OCASIONAL [2]

rostit la ședința publică a Societății de lectură „*Andreiu Șaguna*", ținută în 29 Novembre 1889, în presara onomasticei Marelui Andreiu.

de

Elie Cristea
cl. curs III

(Redactorul) [3]

Excelență! [4]
Ilustră adunare!

Și a zis Domnul către Moise: „Venind am văzut necazurile poporului meu în Egypet și strigarea lor am auzit.. și m'am pogorît să-l scot pre el din mâna Egyptenilor și să-l bag pre el în pământ bun unde curge lapte și miere".

(Eșire III, 7, 8).

„Poporul român — așezat în această patrie nouă de împăratul Traian — nu numai a continuat a-și nutri spiritul cu învățăturile cele mângâitoare ale religiunei lui Hristos, ci întemeindu-și o biserică bine consolidată — s'a nizuit a atrage în sînul ei și pre celelalte popoare, pre cari aci le-a întâlnit și cu cari timp mai îndelungat a veţuit în tihnă și armonie.

Dară ceriul senin al Românilor în curînd a început a fi acoperit de nori negri aducători de vifor și fortune.

Zilele de bucurie pentru națiunea noastră și în special pentru noi Transilvănenii devin tot mai rare, căci — după zisa Evanghelistului Marcu „s'au adunat asupra noastră neamurile de prin prejurul nostru, ca să ne peardă pre noi".

---

1. An. 1889 nr. 129.

2. Caligrafia, până la „Excelență", e a autorului. Restul a fost scris de un coleg al său, care va fi fost rugat să copieze de pe impur. Tot acestuia îi aparțin și numeroasele imperfecțiuni ortografice. Studentul Elie Cristea scria mult mai corect, precum se poate vedea din manuscrisul ce ne-a rămas de la dânsul. *Textul cuvântării îl reproducem cu ortografia de azi.*

3. Vrea să excludă orice îndoială asupra paternității cuvântării.

4. Șters cu creionul. Semn că „Excelența" (= Mitropolitul) nu era de față.

Abia din când în când se mai revarsă câte o rază de lumină printre norii deşi asupra poporului român; dară şi aceea nu era altceva decât prevestirea unei sorţi şi mai severe şi mai triste.

Aproape toate paginile din istoria trecutului nostru sunt scrise cu litere de sânge. Sufletul ni se umple de amărăciune, când cetim că dinaintea oardelor barbare, cari ca lăcustele nimiceau tot ce întâlneau, Românii au fost siliţi să-şi părăsească vetrele şi casele lor prefăcute în cenuşă şi să se aşeze în sînul munţilor şi al codrilor. Retraşi în sînul Carpaţilor ospitali, făceau se răsune văile şi câmpiile de accentele dureroase ale inimei lor, de acele doine şi cântece clasice, cari atât de mult caracterisează talentul poporului român. Numai murmurul isvoarelor şi şuerul frunzelor compătimindu-l, îl acompăniau.

După retragerea oardelor barbare, s'au reîntors Românii în mare parte iar în şesurile, ce odată le-au părăsit; dară soarta nu li s'a îmbunătăţit, prigonirile nu au încetat, viaţa nu li s'a îndulcit, din contră — după zisa psalmistului — „beutura cu plângere au amestecat".

Neşterse din memoria noastră vor fi legile crude şi nejuste, prin cari să împiedeca ori ce mişcare şi încercare spre înaintarea poporului român; ba i se ia acestuia şi libertatea de a-şi schimba un jug cu altul şi devine glebae adscriptus (legat de glie). Sunt nedescriptibile suferinţele şi suspinele acestui popor blând, care nici când nu a meritat o tratare atât de vitregă. Cu un cuvânt:

„Când cuget în tăcere la vremile trecute,
Ah! lacrămi sângerânde se scurg din ochii-mi jos".

Suferinţele seculare şi toate uneltirile viclene au putut pleca pre poporul român la pământ, dară nu l-au putut înfrânge, nu l-au putut extermina.

Şi oare cari au fost acei factori, cari în decurs de atâtea veacuri fatale l-au condus prin mijlocul atâtor tempestaţi şi l-au scăpat de perire? Sunt mai mulţi acei factori; şi cred că nimeni nu va contrazice, dacă între cei mai puternici vom număra şi Biserica română. Biserica a fost azilul de scăpare al Românului; ea a făcut pre poporul român, ca în mijlocul celor mai mari nenorociri — să nu despereze, ci să se alipească de ea cu cea mai mare încredere; şi aceasta a făcut-o Românul, pentrucă ştia, că Biserica sa îi garantează limba şi naţionalitatea, adecă ceea ce-i este mai scump.

Biserica — luând Naţiunea română sub scutul său — o încuraja, rostindu-i continu cuvintele Evangeliei: „nu te teme turmă mică" (Luca XII, 32), pentrucă „aproape este Domnul de cei umiliţi şi pre cei smeriţi cu duhul îi va mântui" (Ps. XXXIII, 19); „nu te teme, căci ochii Domnului spre cei drepţi şi urechile lui spre rugăciunea lor (Ps. XXXIII, 16).

Şi poporul român nu s'a temut, căci totdeauna şi-a îndreptat privirea spre Biserica carea-l mângâia, carea — ca stâlp de foc — îi mergea înainte şi ca o busolă-l conducea prin mijlocul celor mai periculoase valuri. Dar — observând contrarii noştri că Biserica română este o fortăreaţă atât de puternică, în care se susţine spiritul naţional, au început „a-şi îndrepta săgeţile cu preferinţă asupra ei, crezând că dacă acea fortăreaţă cade — va cădea şi însăşi Naţiunea" (Popea, *Vechea Mitropolie*).

Încă de pre timpul primului rege ungar, s'au făcut încercări de a

se împedeca Biserica ortodoxă în cursul ei, căci regele Ştefan — primind religiunea de la Roma — prin jurământ promise Papei a nimici tot ce nu este papistăşesc; iar regele Bela al IV-lea întreprinse o persecuţiune formală contra schismaticilor, cum se numiau atunci ortodocşii.

Evenimentele întâmplate la începutul veacului al XVI-lea au schimbat starea lucrurilor şi în Ardeal. Ardealul îşi alege principi naţionali, sub cari calvinismul devine confesiunea domnitoare. Precum mai înainte romano-catolicii, astfel încep acum calvinii a „vîna" după Românii-ortodocşi; şi — ca mai uşor să le succeadă planul — aduc legi, prin cari religiunea gr.-ortodoxă e decretată de tolerată „usque ad bene placitum dominorum et regnicolarum". Biserica ortodoxă e pusă sub tutoratul superitendentului calvin; mitropolitul e supus volniciei şi discreţiunei aceluia; ba mai mult avem date „că protopopii Românilor erau siliţi a aduce pre superitendentul calvin, aşezat în scaun, pre umeri până la Sinod (Petru Maior, *Istoria bisericească*, p. 79). Pre lângă toată asprimea legilor şi a persecuţiunilor Românii — afară de puţine excepţiuni — nu şi-au părăsit credinţa strămună, aducându-şi aminte de cuvintele poetului (Alexandri):

„Cred, că treptat se pierde a neamului fiinţă,
Când el se depărtează de-a bunilor credinţă".

In curând Biserica română începe să respire mai uşor, căci — căzând domnia principilor naţionali — Transilvania ajunge sub casa Habsburgică. Impăratul Leopold dă şi Românilor libertate religioasă. Această împrejurare umplu de multă bucurie inimile Românilor; dară bucuria fu foarte scurtă, căci acum pomenitul împărat — crescut sub influinţa Iesuiţilor — da acelora libertate de a lucra cu orice mijloace la convertirea Românilor în sânul Bisericei papiste. O armată întreagă de Iesuiţi, precum se exprima un bărbat vrednic (Marienescu) năvăli asupra Românilor, grupându-se mai ales pre lângă capul Bisericilor. Pre acesta — precum ne spune un cronicariu maghiar — atâta-l întoarseră şi suciră, până ce — uitând frumoasele exemple ale predecesorilor săi (Ioreste şi Sava —) şi jurământul solemn depus înaintea patriarchului din Ierusalem (Dositeiu) şi a exarchului din Bucureşti — părăsi turma sa. Atanasie [Mitropolitul din Alba-Iulia] a fost acel bărbat nefericit, pre care intrigile Iesuiţilor l-au sedus până acolo, încât — ridicând pumnalul — „l-a înfipt în inima miresei sale" (Popea, *Vechea Mitropolie).*

Astfeliu — de şi convertirea întreg poporului român la o confesiune străină — nu a succes contrarilor noştri; le-a succes însă desbinarea corpului nostru naţional şi prin urmare înmulţirea neajunsurilor sale.

După pasul nesocotit al lui Atanasie, vedem pre o parte a Românilor unită cu Biserica Romei; iar cealaltă parte mult mai considerabilă rămasă ca o nae lipsită de conducător în mijlocul celor mai mari fortune. Mitropolia de Alba-Iulia apune, dar nu pentru totdeauna, ci ca [deodată] cu aurora zilei de 12/24 Decembre 1864, iarăşi să apară.

Nici mângâere sufletească nu mai putea să-şi caute Românul ortodox în patria sa, ci era silit să alerge pre la bisericele ţărilor vecine şi pre ascuns să-şi aducă preoţi, cari prin cuvintele Evangeliei să-l întărească în credinţă şi să-l ferească de cursa, pre care capul lor nu o au ştiut încungiura.

In această stare deplorabilă au remas acei Români cari nu au voit a-şi renega credinţa străbună timp de 83 de ani; ba putem zice, că şi mai mult, căci încă mai trăesc bărbaţi, cari-şi vor fi aducând bine aminte de viaţa tristă şi încatenată a Bisericei noastre şi pre timpul [Episcopu]lui Vasilie Moga.

De la un timp însă ţipetele Românilor străbătură până la ceriu; şi mişcară pre Atotputernicul Părinte, ca să-şi reverse milele sale asupra lor, să le uşce lacrămile, să le vindece ranele şi să le aline suspinele.

Atunci decise Creatorul pre tronul mărirei Sale mântuirea poporului român şi scoaterea lui din Egypetul torturilor. Şi a zis către Moise: „văzînd am vezut necazurile poporului meu în Egypet şi strigarea lor am auzit... şi m'am pogorît să-i scot pre ei din mâna Egypetenilor şi să-i bag în pământ bun... unde curge lapte şi miere; şi acum vino să te trimit la împăratul Egyptului şi să scoţi pre poporul meu... din pământul Egypetului".

Când adecă viaţa Bisericei noastre era pre aci să adoarmă de tot, iată se iveşte Mântuitoriul, carele cu toiagul în mâna sa puternică despică marea întunerecului, strigând turmei sale: „să lepădăm lucrurile întunerecului şi să ne îmbrăcăm cu arma luminei (Pavel, Rom. XIII, 12).

Cine e acel bărbat, care cu inima plină de dar aleargă din depărtare spre a regenera o naţiune şi spre a desgropa instituţiunile ei bisericeşti. Să răspund eu la această întrebare? Nu! căci văd, că buzele fiecăruia sunt pregătite a-mi da răspunsul dorit. Inima ne palpitează cu mai multă repeziciune, când ne aducem aminte de acel bărbat providenţial. Atât este de fermecător numele de Andrei, pre care astăzi şi pruncii'l exprimă cu pietate, iar bătrânii cu mult respect.

Aş abuza de pacienţa ilustrei adunări, dacă m'aşi extinde asupra tuturor faptelor acestui mare archiereu. In scurt ni le descrie unul din discipolii lui în cuvintele: „Nu e luptă, unde el n'ar fi bravat, nici triumf, la care n'ar fi meritat" (Zach. Boiu).

Mă mărginesc a atinge numai una din florile, cari-i compun cununa nemurirei şi anume: reînvierea Mitropoliei şi aceasta cu atât mai vertos, cu cât preste 12 zile să împlineşte un pătrar de secol, de când Biserica şi-a reocupat locul ce-i compete, pre care vitregitatea timpului, timp de vreo 166 de ani i l-a denegat.

Anul 1846, anul venirei lui Şaguna, este acel an epocal în viaţa noastră naţional-bisericească, în care „s'a întors plângerea noastră spre bucurie", căci Biserica şi Naţiunea şi-a primit pre adeveratul conducător, care la începutul activităţii sale exclama: „până aici trecutul, de aci venitoriul". Şaguna — îndată după aşezarea sa în Sibiu — îşi îndreptă atenţiunea asupra ridicării Bisericei sale de la pământ, unde intrigele Iesuiţilor şi a puternicilor zilei o dejosiră: sciind bine, că — precum în trecut, aşa şi în venitor — numai Biserica va putea fi poporului român adeverată mamă. Şi — lucrând din toate puterile zi şi noapte — planul propus i-a succes: I-a succes, căci arma lui a fost cuvântul adeverului şi „adeverul mai curând ori mai târziu trebue să iasă la lumină". (Popea, *Vechea Mitropolie).*

Trec preste adunarea din 3/15 Maiu 1848, în care s'a facut primul pas în direpţiunea restaurărei Mitropoliei, preste petiţiunile şi

memorandele făcute în causa aceasta de Şaguna şi de alţi bărbaţi ai Bisericei noastre; trec preste memorabila deputaţiune din anul 1862, ştiind că toate acestea sunt ilustrei adunări prea bine cunoscute. Amintesc numai, că — după o luptă grea şi lungă, aproape de două decenii — mormântul Mitropoliei noastre se deschide şi Biserica apare în frunte cu un vrednic Archiereu.

Prea bunul nostru rege a fost acela, care ca şi îngerul de la mormântul Domnului prăvălind peatra de pre mormânt — a strigat Românilor ortodocşi: „nu vă temeţi, ştiu că Mitropolia cea restignită o căutaţi — ea a reînviat" (A. Marienescu, *Anal. Acad. Rom.*, 84).

Ziua de 12/24 Decembre a fost ziua, carea a vestit Românilor ortodocşi din Transilvania şi Ungaria cuvintele mântuirei şi în carea marele Andrei însoţit de Biserica sa putu să serbeze triumful dreptelor sale aspiraţiuni, putu să serbeze desgroparea vechei mitropolii, pre carea fiii scurt văzători o îngropară de vie.

Preste puţine zile se împlinesc 25 de ani de când maica noastră Biserică serbează această zi cu soare în viaţa noastră bisericească; 25 de ani decând mama ce ne da nutremântul cel adevărat — lepădând haina de jale — se îmbracă în haina de bucurie şi de serbătoare; 25 de ani să împlinesc în curând, decând fiii credincioşi ai Bisericei noastre înalţă rugăciuni ferbinţi către Atotputernicul Creator, mulţămindu-i, că l-a scos din întunerecul trecutului.

Să ne lepădăm deci şi noi grijile vieţei, să aruncăm un val asupra trecutului trist; şi — sosind jubileul de 25 ani — să cântăm împreună cu Psalmistul: „Aceasta este ziua, care-a făcut-o Domnul, să ne bucurăm şi să ne veselim într'însa".

Prin reînvierea Mitropoliei s'a rezolvat unul din cele mai esenţiale puncte [de program] ale lui Şaguna; dară marea lui operă nu s'a terminat. Biserica'şi avea numai corpul şi inima. Îi lipseau însă vinele; şi prin urmare procesul vital nu se putea observa [şi toate părţile ei]. Nu avea legi, cari să-i reguleze afacerile. Abia trecură patru ani şi Şaguna a împlinit şi această lipsă, căci în primul Congres naţional bisericesc a pus în mâna trimişilor Bisericii „magna charta libertatis", adecă Statutul organic, zicând cu lacrămi de bucurie: „înoeşte-te, înoeşte-te noule Ierusalime, că ţi-a venit lumina, şi mărirea Domnului preste tine a strălucit". Aci culminează bucuria marelui prelat; aci este coroana faptelor sale.

Frumoase şi măreţe fapte aceste şi multe altele, pre cari nu le-am amintit! Prin ele şi-a câştigat sie-şi nemurirea şi nouă ne-a dat viaţă.

Cum vom putea răsplăti noi mai bine atâtea binefaceri? Eu cred că numai aşa, dacă ne vom face demni de numele lui şi ne vom nizui a-l avea pururea de model. Să rugăm deci spiritul lui, că — precum în momentul de faţă ne-a adunat şi unit întru serbarea amintirii sale — aşa să ne întrunească în toate întreprinderile noastre şi să ne umple de iubire spre mai uşoara lor îndeplinire, căci scris este: „Când vor sta toţi pentru unul şi unul pentru toţi, atunci şi porţile infernului se vor sfărâma înaintea voastră".

Telegraful Român[1] se face ecoul reuşitei cu care s'a soldat

1. An. 1889, nr. 131 (2/14 Decemvre).

această prăznuire însufleţită când scrie: „In ce privesce succesul producţiunilor, constatăm cu plăcere, că a satisfăcut pe deplin aşteptările numerosului public... Constatăm în general, că temele au fost bine alese şi adecuate chemărei şi spiritului, ce trebue să caracteriseze pe fiitorii preoţi. Nu voim ca să facem o apreţiare mai detaiata, căci şi în apreţiarea singuraticelor puncte am veni tot la resultatul: *binesucces*, dar special încât privesce „*Cuvântul ocasional*" rostit de elevul curs III cler. Elie Cristea trebue să accentuăm, că a fost acomodat şi fórte nimerit. Că producţiunea a mulţămit aşteptările publicului s'a constatat şi prin cuvintele Preacuv. Sale d-lui archimandrit şi vicariu arhiepiscopesc Dr. Ilarion Puşcariu, lăudând progresul dovedit de această societate".

La aceste aprecieri măgulitoare ale *Telegrafului Român*, nu mai avem de adăogat decât două impresii personale, pe cari le-am desprins din lectura cuvântării reproduse aci:

1. Clericul din curs III Elie Cristea, a făcut un elogiu demn de memoria uriaşului care a fost „cea mai puternică întrupare a geniului creştin al poporului nostru"; [1]

2. Această fericită îmbinare de puternic entuziasm ortodox şi de copleşitor patriotism românesc care gâlgâe în „Cuvântul ocasionalu" al studentului teolog Elie Cristea, va face farmecul de totdeauna al cuvântărilor primului Patriarh român.

Diacon GRIGORIE T. MARCU
Profesor la Academia teologică Andreiană, Sibiu

1. Dr. Nicolae Bălan, *Sus să avem inimile!* art. în *Revista Teologică*, an. III (1909), p. 390.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

OGLINDA ADEVĂRULUI

REFLEXIUNI CRITICE CU PRIVIRE LA COMUNICAREA FĂCUTĂ DE PROF. ALEX. DOMANOVSZKY LA CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL ISTORICILOR, DIN ZÜRICH (3. IX. 1938), DESPRE *„STATUL NAȚIONAL MAGHIAR IN EVUL MEDIU"*.

A demonstra existența unui Stat național maghiar în cursul Evului Mediu, este o problemă istorică destul de spinoasă. Însuși d. profesor Domanovszky a fost, fără îndoială, conștient de marea dificultate, ce va întâmpina, când și-a ales problema aceasta. Dându-și seama de la început că o asemenea demonstrațiune abea va fi cu putință numai cu ajutorul metodei istorice, domnul profesor s'a hotărît să recurgă și la ajutorul metodei sociologice. Dar aceasta poate deveni, în chestiuni istorice, adeseori periculoasă, întru cât e prea aplicată spre deducțiuni îndrăsnețe, potrivnice adevărului istoric. Dacă îmi aduc bine aminte, chiar unul dintre cei mai eminenți participanți francezi la acest congres istoric, d-l Henry Berr, a dat sociologiei cunoscuta definițiune care spune, că ea n'ar fi decât un fel de turn babilonic al tuturor confuziunilor posibile și imaginabile (cf. Wilhelm Bauer, *Einführung in das Studium der Geschichte*, Tübingen 1928, p. 35: „ein Franzose mit Recht *von dem babylonischen Turm der Soziologie* (H. Berr) sprechen konnte"). Statul național maghiar al Evului Mediu nu ar putea să apară decât ca un fel de *lucus a non lucendo* în ochii cercetătorilor cu privire limpede asupra realităților istorice medievale. Însuși cuvântul „națiune" avea în terminologia Evului Mediu un sens deosebit de cel actual. Ca „națiune" politică era socotită în Ungaria medievală *numai* nobilimea numită și *populus verböczianus*, după ce privilegiile ei fuseseră codificate de Verböczy în faimosul *Tripartitum* de la 1514.

Deci Stat național maghiar nu se poate concepe pentru Evul Mediu decât în forma Statului feudal aristocratic, uzurpat de stările privilegiate.

De aceea socot că fixarea problemei pentru comunicarea aceasta ar fi trebuit făcută de la început cu mai multă precauțiune și în chip mai corespunzător împrejurărilor istorice medievale. In prezenta ei formulare trezește impresiunea ciudată că prin comunicarea aceasta s'ar fi urmărit scopul antiistoric de-a pune anume preocupări, — de natură străină preocupărilor științifice, — din jumă-

tatea a doua a secolului XIX în sarcina Evului Mediu, care nu putea să aibă cunoştinţă de întârziata lor apariţiune. Această impresiune iniţială nu a putut fi nici înlăturată, nici slăbită în cursul documentaţiunii istorice din partea a doua a comunicării. Dimpotrivă ea a fost sporită şi adâncită.

Socot că nici teoriile lui Meinecke despre *„voinţa de-a fi naţiune"*, nici indicaţiunile fragmentare citate din izvoarele medievale nu vor putea fi în stare să convingă un auditoriu cu oarecare discernământ critic, că Ungurii ar fi fost încă din veacul al IX-lea o aşa zisă „naţiune de Stat" *(Staatsnation)* ori că în istoria lor din veacul XII s'ar găsi *dovezile unui naţionalism activ şi conştient* (Zeugnisse eines Zielbewussten, aktiven Nationalismus), cum ar vrea conferenţiarul să ne facă să credem. Descoperirea aceasta va trebui preţuită, probabil, ca un merit deosebit al metodei sociologice.

Nici pretinsele sfaturi ale primului rege ungar, Ştefan cel Sfânt, către fiul său Emeric, — cunoscute sub numele de *Institutio morum* — nu au putere doveditoare pentru timpul acestui rege, ori cât de mult s'a străduit răposatul istoric Békefi Remig să afle chiar printre contemporanii cărturari ai lui Ştefan pe autorul acestei „Institutio". Nici istoriografia maghiară, obicinuită să lucreze cu metodă critică, nu a fost până acum aplicată să primească deducţiunile logice, dar neistorice ale răposatului Békefi. Erau şi anevoe de acceptat dat fiind că originalul nu l-a văzut nimeni până în timpul de faţă, iar cea mai veche copie cunoscută până acum nu datează decât din veacul XV. Puterea ei doveditoare este deci foarte problematică.

In ce priveşte expresiunile *„athleta Christi"* sau *propugnaculum Christianitatis"*, frecuente în bule papale din Evul Mediu, ele erau aplicate şi altor popoare creştine, ai căror fii au luptat şi s'au jertfit eroic pentru biruinţa Crucii lui Hristos împotriva Semilunei. Nu ar putea deci fi monopolizate de istoriografia unui singur neam.

Dacă papa Eugen IV face amintire pe la jumătatea veacului XV de cetatea Sibiului — Civitas Cibinii — ca de un *„propugnaculum totius Christianitatis"*, acest *„eptitheton-ornans"* nu privea neamul maghiar, ştiut fiind că Sibiul n'a fost niciodată cetate ungurească, ci săsească. La fel, dacă papa Sixt IV lăuda pe Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei, ca pe un neînfricat atlet al lui Hristos, această laudă se răsfrângea asupra unui reprezentant al Neamului românesc şi al Bisericii ortodoxe, nu al celei catolice. Asupra aceluiaşi neam se răsfrâng şi laudele rostite de papa Calixt III la adresa lui Ioan Huniade: *„unico fortissimo athleta Christi Ioanne*

Woewoda". Nu este deci vorbă aci despre un *Rex Hungariae*, ci despre un *Vaivoda Transilvaniae* a cărui origine românească era mai bine cunoscută umaniștilor din secolul XV decât aşazişilor istorici critici, şi totuşi lipsiţi de critică, din veacul XIX. Altfel, nu ar fi putut să facă papa Pius II în cartea sa „*Historia de Europa*" această constatare, pe cât de importantă, pe atât de concludentă: „*Ioannes Huniades, cuius nomen ceteros obnubilat, non tam Hungaris, quam Valahis, ex quibus natus est, gloriam auxit*". Ştia deci papa Pius că numele lui Huniade nu era menit să sporească gloria Ungurilor, ci pe a Românilor, din coapsele cărora s'a înălţat.

Cunoscutul istoric elveţian Johannes von Müller, scrie în prefaţa vastei sale lucrări: „*Schweizerische Geschichte*" : *Die Historie ist ein Spiegel der Wahrheit*, welcher die vorigen Zeiten darstellt, *so wie sie waren...*" *(Istoria e oglinda adevărului* care înfăţişează vremile trecute *aşa cum au fost ele).* Dar comunicarea prezentă despre Statul naţional maghiar în Evul Mediu, caută să ne înfăţişeze anume stări de lucruri din vremile trecute, *nu cum au fost ele aevea*, ci cum ar fi dorit generaţiunile târzii din secolul XIX şi XX, *să fi fost.* Dacă nu vrem să vorbim în sens sociologic, ci în sensul obicinuit al cuvântului, aş crede că întrebarea privitoare la existenţa unui Stat naţional maghiar în Evul Mediu — şi chiar mai târziu — nu poate primi decât un răspuns mai mult negativ decât pozitiv. Se ştie doar că aşa numitul „Stat naţional maghiar unitar" (egységes magyar nemzeti állam) din sec. XIX — nu era nici el o realitate istorică, ci o iluziune care a devenit catastrofală pentru toţi cei lipsiţi de respectul adevărului şi al realităţilor etnice.

Rezumând vom încheia cu constatarea că prezenta comunicare e atinsă de două scăderi congenitale:

1. O fixare cam îndrăsneaţă a problemei şi cam puţin corespunzătoare cu realităţile istorice medievale;

2. O documentaţiune istorică puţin convingătoare.

I. Lupaş
Membru al Academiei Române

CUPRINSUL

Pagina

COMITETUL, *Întru mulți ani, Stăpâne* III

I

ALEX. LAPEDATU, *Patriarhul Miron* 613
G. ȚIȚEICA, *Închinare I. P. S. Patriarh Miron* 615
C. STOICESCU, *Patriarhul Miron* 616
G. PLASTARA, *Misiunea politică a Patriarhului Miron Cristea* . . 617
DR. V. GHEORGHIU, *O audiență la Sanctitatea Sa Patriarhul Dr. Miron Cristea* 619
ARHIM. IULIU SCRIBAN, *Biserica ortodoxă română sub păstoria Patriarhului Miron* 628
ONISIFOR GHIBU, *Pentru Ungaria da, pentru Germania da, pentru America da, — pentru România nu!* 643
DR. SEBASTIAN STANCA, *O rară bunătate sufletească* 648
COL. GR. GRECESCU-MUSCEL, *Patriarhul Miron ocrotitor și îndrumător al orfanilor din războiu* 651
ECON. D. FURTUNĂ, *Mihai Eminescu și Patriarhul Miron* 653
M. MIHĂILEANU, *Cu „bun cumpăt" și totuși, un viteaz* 658
PREOTUL HARALAMBIE ROVENȚA, *Patriarhul Miron și Biblia* . . . 664
ECON. D. GEORGESCU, *Patriarhul Miron organizator al Bisericii ortodoxe române* 667
N. CORNEANU, *Patriarhul Miron un ctitor al școalei românești* . . 674
PREOTUL G. COTOȘMAN, *Înfăptuirile Patriarhului Miron ca episcop în Banat* 678
PREOTUL VLADIMIR BURJACOVSCHI, *Patriarhul Miron și Mitropolia Basarabiei* 689
PREOTUL VICTOR N. POPESCU, *Patriarhul Miron iubitor și ocrotitor al copiilor* 693
PROTOS. TEOFIL IONESCU, *Patriarhul Miron povățuitor și ctitor al Asociațiilor creștine* 700
S. SIMEONOV, *Patriarhul Miron și Biserica bulgară* 703

II

N. IORGA, *Un Mitropolit în fața unui cronicar* 715
SEXTIL PUȘCARIU, *Limba cărților sfinte* 719
S. MEHEDINȚI, *Un moment decisiv în istoria poporului român* . . 722

Pagina

PREOTUL PETRE VINTILESCU, *Primirea și oprirea de la sfânta împărtășire* 728

ȘT. GR. BERECHET, *Dreptul vechilor noștri ierarhi la judecarea mirenilor* 741

T. G. BULAT, *Grijile mărunte ale mitropolitului Veniamin Costachi pentru mânăstirea Slatina* 762

AURELIAN SACERDOȚEANU, *Vechimea Mânăstirii Argeșului* 766

CONST. I. ANDREESCU, *Reacțiuni ortodoxe în contra catolicizării regiunilor carpato-dunărene în prima jumătate a sec. XIII-lea* . 770

DIACON C. SĂNDULESCU-VERNA, *Sfânta împărtășanie în iconografie* . 780

DIACON DR. ȘT. LUPȘA, *Contribuțiuni la istoria bisericească a Românilor bănățeni în secolul XIX* 786

I. IONAȘCU, *Școala de la Colțea* 810

GHEORGHE CRONȚ, *Clericii în serviciul justiției* 823

NICOLAE CHIȚESCU, *Despre îndumnezeirea omului* 845

DAN SIMONESCU și DAMIAN P. BOGDAN, *Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab* 866

DIACON GRIGORIE T. MARCU, *Un fragment din istoria recunoștiinței Ardealului ortodox față de Mitropolitul Andrei Șaguna* . . 881

I. LUPAȘ, *Oglinda adevărului* 892

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
-IAȘI-

022.2 (Miron Cristea, patriarh) = 59
92 (Miron Cristea) (022) = 59

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1988

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ
IAȘI
7 NOEM. 1989

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY